

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΕΘΥΝΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ Σ Η ΕΘΥΝΗ ΜΕΤΑΔΟΣΗΣ

(RESPONSIBILITY_TO_REPORT)

ΤΩΝ ΜΕ ΣΤΙΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΝΟΠΛΕΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ;

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΣΤ. ΠΕΡΡΑΚΗΣ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΣΟΦΙΑ ΠΑΔΕΛΟΠΟΥΛΟΥ (ΑΜ 1207 Μ 010)

Ευθύνη Προστασίας ή Ευθύνη Μετάδοσης (Responsibility to Report) των ΜΜΕ Στις/Για τις Ένοπλες Συγκρούσεις;

MET

TAD

The image shows a very faint, illegible table or diagram. It appears to be a grid with several rows and columns, but the text within is too light to read. There are some faint lines and what might be the start of some text, but it is completely unreadable.

Ευχαριστίες

Ίσως θεωρηθεί πλεονασμός η απεύθυνση ευχαριστιών, ίσως όμως και να είναι ο ενθουσιασμός της πρώτης διπλωματικής εργασίας.

Στον Καθηγητή μου κ. Στέλιο Περράκη για την καθοδήγηση και την επιστημονική επίβλεψη της εργασίας αλλά κυρίως για την ευκαιρία που μου έδωσε να ερευνήσω μια άλλη διάσταση του διεθνούς δικαίου, εκείνη που ενσωματώνει την φαντασία ενός δημοσιογράφου. Εκείνος πήρε το ρίσκο εγώ απλά ελπίζω το αποτέλεσμα να δικαιώνει και τους δυο μας.

Στην εκλεγμένη Λέκτορα κα. Ντανιέλλα Μαρούδα για τις σημαντικές παρατηρήσεις και την αρωγή της στην οριστικοποίηση του θέματος.

Στους φίλους μου που με εμπύχωσαν και τον Αντώνη για την καλλιτεχνική επιμέλεια του εξώφυλλου.

Τέλος, στην οικογένεια μου και ιδιαίτέρως στον πατέρα μου και εδώ δεν χρειάζεται να αναφέρω το γιατί.

Words can save people just as they can kill people...

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	11
---------------	----

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

I. Η ΕΥΘΥΝΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ/ΜΕΤΑΔΟΣΗΣ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΣΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1. Το Δόγμα Ευθύνης Προστασίας.....	17
i. Η ανάδυση της έννοιας.....	17
ii Η στάση της διεθνούς κοινότητας.....	20
2. Ο ρόλος των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης στην έκθεση της ICISS.....	24
i. Έγκαιρη Προειδοποίηση.....	24
ii Ο ρόλος των ΜΜΕ και της πληροφορίας στην χρήση βίας.....	28
3. Η έννοια της προστασίας.....	32
4. Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης.....	35

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

II. Η ΕΥΘΥΝΗ ΜΕΤΑΔΟΣΗΣ ΑΠΟ ΤΑ ΜΜΕ (THE RESPONSIBILITY TO REPORT) - ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΟΥ ΠΑΡΕΧΟΥΝ

1. Το φαινόμενο του CNN: «the CNN effect theory».....	41
2. «Προσκολλημένη Δημοσιογραφία» (Journalism of Attachment).....	46
3.«Δημοσιογραφία για την Ειρήνη» (Peace Journalism).....	48

4. Είναι δυνατή η δημοσιογραφία χωρίς αντικειμενικότητα; μια αποτίμηση στη βάση των κωδικών Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας.....	51
i. Δημοσιογραφική ευθύνη (journalistic responsibility).....	54
5. Οι Δημοσιογράφοι ως ακτιβιστές για την ειρήνη.....	60
i. Πρωτοβουλίες και προγράμματα οικοδόμησης της ειρήνης.....	62
ii. Οι καινοτόμες χρήσεις του video.....	67
A) Video diaries.....	67
B) Η χρήση του video στη δραματοποίηση.....	69
Γ) Η χρήση του video ως αυτόπτη μάρτυρα.....	70
6. Οι Δημοσιογράφοι ως μάρτυρες στα ad hoc Ποινικά Δικαστήρια.....	72
i. Ευθύνη ή ηθική υποχρέωση.....	72
ii. Η υπόθεση Jonathan Randal στο ad hoc ΔΠΔΓ (<i>Prosecutor vs Brdjanin</i>).....	75

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΑΠΟΤΥΧΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΝΟΧΗ ΤΩΝ ΜΜΕ ΣΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΤΗΣ ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑΣ-ΕΝΑ ΝΕΟ ΔΟΓΜΑ ΕΠΕΜΒΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑ;

III. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΜΜΕ ΣΤΗΝ ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑ ΤΗΣ ΡΟΥΑΝΤΑ

1. Η ενορχήστρωση του εγκλήματος από τα εθνικά Μέσα.....	87
i. RTLM: Το Μέσο που έγινε εργαλείο για την γενοκτονία.....	91
Η προτροπή (Incitement).....	94

Σαφείς Οδηγίες (Directives).....	96
Ο αντίκτυπος του ραδιοφώνου (The impact of the radio).....	98
ii. Kangura: Ο θρίαμβος της προπαγάνδας.....	99
2. Διεθνή Μέσα και κάλυψη της γενοκτονίας.....	104
i. Αποτυχία της διεθνούς κοινότητας ή των Μέσων.....	105
3. Η δημοσιογραφία ως γενοκτονία: Η δίκη των ΜΜΕ.....	111
i. Η διαφορά της προτροπής σε γενοκτονία από την προπαγάνδα μίσους...117	
Υπόθεση <i>Akayesu</i>	120
Υπόθεση <i>Ruggiu</i>	126
ii. <i>Prosecutor vs Ferdinand Nahimana, Jean Bosco Barayagwiza, Hassan Ngeze</i>	127
Οι εναγόμενοι.....	127
Η σχέση μεταξύ των κατηγορουμένων.....	133
Οι κατηγορίες.....	134
Η Απόφαση.....	136
5. Η συμβολή και οι αδυναμίες της «Υπόθεσης των Μήντια».....	151

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

IV. ΕΠΕΜΒΑΣΗ, ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΣΦΑΙΡΑΣ ΤΩΝ ΜΜΕ

1. Ορίζοντας την έννοια της «Επέμβασης στην πληροφορία» (Information intervention).....	158
2. Προπαγάνδα Μίσους (Hate Propaganda) και Διεθνές Δίκαιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.....	164
Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου.....	168
3. Διεθνές Δίκαιο και Επέμβαση στην Πληροφορία.....	172
i. Η χρήση βίας.....	175
ii. Η αρχή της μη-επέμβασης (the non-intervention norm).....	177
iii. Εξουσιοδοτημένη και μη-εξουσιοδοτημένη από τα Η.Ε. Επέμβαση στην Πληροφορία.....	179
Παρεμβολές (jamming) και η αρχή της μη-επέμβασης.....	180
Ειρηνικές Μεταδόσεις (peace Broadcasting).....	182
Παροχή Ανθρωπιστικής Βοήθειας.....	184
iv. Προτροπή διάπραξης του εγκλήματος της Γενοκτονίας.....	187
4. Ρυθμίζοντας την σφαίρα των ΜΜΕ μετά το πέρας μιας κρίσης: το παράδειγμα του Κοσόβου.....	192
Η επέμβαση στην πληροφορία κατά την διάρκεια των βομβαρδισμών.....	193
Ρυθμίσεις για τα ΜΜΕ μετά το πέρας των βομβαρδισμών.....	195
UNMIK και δημόσια διπλωματία.....	198

UNMIK και ανάπτυξη των ΜΜΕ.....	199
Η περίπτωση της Dita.....	204
V. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	207
VI. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	

I. Εισαγωγή

Το δίλημμα της ανθρωπιστικής επέμβασης «ξεπεράστηκε» από τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου μαζί με άλλες προκαταλήψεις, αλλά δεν επιλύθηκε και δεν εξαφανίστηκε.¹ Πότε, αν μπορεί να υπάρξει τέτοια χρονική στιγμή, είναι κατάλληλο κράτη, ατομικά ή συλλογικά, να αναλαμβάνουν αναγκαστική δράση εναντίον ενός άλλου κράτους όχι για λόγους αυτοάμυνας, και όχι για να αντιμετωπιστεί κάποια μεγαλύτερη απειλή για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, όπως παραδοσιακά την καταλαβαίναμε, αλλά προκειμένου να προστατευτούν άνθρωποι που κινδυνεύουν εντός του κράτους;

Το θέμα ήταν αντικείμενο αναρίθμητων συζητήσεων σε ολόκληρη τη δεκαετία του 1990· όμως το μάθημα της περασμένης δεκαετίας από τα Βαλκάνια και τις άλλες περιοχές ήταν ξεκάθαρο. Γι' αυτό τον λόγο, η διεθνής κοινότητα αποφάσισε να εξελίξει την ιδέα της ανθρωπιστικής επέμβασης σε ένα νέο δόγμα, αυτό της *ευθύνης προστασίας*. Στην παγκόσμια διάσκεψη που έλαβε χώρα το 2005 οι αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων δεσμεύτηκαν να αναλάβουν συλλογική δράση σε περίπτωση που τα κράτη αποτύχουν να προστατέψουν τους υπηκόους τους.

Πρόκειται για μια πολύ σημαντική πολιτική δέσμευση από τη στιγμή που καθιστά την διεθνή κοινότητα υπόλογη. Ωστόσο, υπάρχει ακόμη πολύς δρόμος για την σωστή και έγκαιρη εφαρμογή του δόγματος, καθώς αφήνεται στη διακριτική ευχέρεια του Συμβουλίου Ασφαλείας να κρίνει τη χρονική στιγμή της επέμβασης. Η ιστορία έχει αποδείξει ότι η ανάγκη προστασίας του άμαχου πληθυσμού ξεκινά πολύ νωρίτερα απ' ό,τι αντιλαμβάνεται η διεθνής κοινότητα. Το πιο φωτεινό παράδειγμα είναι ίσως το Νταρφούρ, όπου έπρεπε

---

¹ Gareth, E., *Η Ευθύνη Προστασίας*, Δελτίο NATO, Διαχείριση Κρίσεων, χειμώνας 2002, (<http://www.nato.int/docu/review/2002/issue4/greek/analysis.html>)

να υπάρξει η παρέμβαση του τότε ειδικού Συντονιστή των Η.Ε για το Σουδάν Mukesh Kapila, τον Μάρτιο του 2004, παρομοιάζοντας την κατάσταση με την γενοκτονία στην Ρουάντα προκειμένου να ενεργοποιηθεί το Συμβούλιο Ασφαλείας και να αποσταλεί υβριδική δύναμη Ηνωμένων Εθνών και Αφρικανικής Ένωσης το 2007 στην περιοχή.

Εξαιτίας αυτής της χρονικής υστέρησης, πολλές κρίσεις δεν βλέπουν ποτέ το φως της δημοσιότητας και ακόμη λιγότερες καταλήγουν σε ανάληψη διεθνούς δράσης. Γι' αυτό τον λόγο, το κενό καλούνται να καλύψουν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, τα οποία φέρουν συγκεκριμένη ευθύνη στο πλαίσιο άσκησης του επαγγέλματος τους. Λαμβάνοντας υπ' όψιν την ικανότητα επιρροής τους αλλά και τις τεχνολογικές εξελίξεις, πιστεύουμε πως τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ) αποδεικνύονται ως πλέον κατάλληλα προκειμένου να εκπληρώσουν την ευθύνη που έχουν να μεταδίδουν (*responsibility to report*), και να μεταδίδουν υπεύθυνα.

Στην ιδεατή της μορφή, η ευθύνη αυτή καλύπτει όλα τα στάδια μιας σύγκρουσης και εξυπηρετεί πολλούς σκοπούς: προσφέρονται αποδείξεις για εγκλήματα πολέμου και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, ασκείται διεθνής πίεση για ανάληψη δράσης και ταυτόχρονα αποτελεί μέσο επίβλεψης μιας κρίσης καθώς μια χώρα που βγαίνει από έναν εμφύλιο πόλεμο έχει 44% πιθανότητα να ξαναμπει σε διαδικασία συγκρούσεων στα επόμενα 5 χρόνια.

Εκκινώντας από τον παραπάνω προβληματισμό, η παρούσα διπλωματική θα επιχειρήσει να καθορίσει την ευθύνη προστασίας των ΜΜΕ ενώπιον συστηματικών παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατ'αναλογία του δόγματος ευθύνης προστασίας.

Το θέμα επελέγη έπειτα από αρκετή έρευνα και αποτελεί πρόκληση για εμένα καθώς εξετάζεται παράλληλα με ένα πολύ καινούριο δόγμα στην διεθνή κοινότητα, το οποίο αν και δεν έχει ισχύ εθιμικού κανόνα, αναπτύσσει την

προβληματική για την ανάπτυξη μιας κουλτούρας προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Στο πρώτο μέρος της εργασίας, θα εξετάσουμε τις βασικές αρχές του δόγματος ευθύνης προστασίας εστιάζοντας στα ανθρώπινα δικαιώματα και την ανθρώπινη ασφάλεια προκειμένου να αναζητήσουμε στην συνέχεια τον ρόλο που επεφύλαξε για τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, η Διεθνής Επιτροπή για την Επέμβαση και την Κυριαρχία (ICISS) σε έκθεση της για την ευθύνη προστασίας το 2001. Ο ρόλος αυτός εντοπίζεται είτε άμεσα είτε έμμεσα σε δύο κυρίως επίπεδα: της έγκαιρης προειδοποίησης και του ρόλου της πληροφορίας στην χρήση βίας. Πέρα όμως από τις προβλέψεις της Επιτροπής θα αναλύσουμε το πλέγμα της προστασίας που ήδη προσφέρουν τα ΜΜΕ στο πλαίσιο άσκησης του επαγγέλματος τους αφού ορίσουμε τόσο την έννοια της προστασίας όσο και των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης.

Το μοντέλο προστασίας που θα αναλυθεί στο δεύτερο κεφάλαιο περιλαμβάνει την θεωρία του φαινομένου CNN, την Προσκολλημένη Δημοσιογραφία καθώς και την Δημοσιογραφία για την Ειρήνη. Κεντρικός άξονας είναι η ιδέα πως η δημοσιογραφική ουδετερότητα πρακτικά δεν υφίσταται ενώπιον εγκλημάτων πολέμου και εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας. Ουσιαστικά μιλούμε για 3 είδη δημοσιογραφίας τα οποία ακολουθούν ένα κλιμακωτό μοντέλο. Ωστόσο, η άποψη αυτή δεν υιοθετείται χωρίς αντίλογο. Επιχειρείται λοιπόν στο τέλος του κεφαλαίου μια αποτίμηση στην βάση των Κωδικών Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας. Η διάσταση της προστασίας συμπληρώνεται με την παρουσίαση τρόπων επικοινωνιακής συμβολής των ΜΜΕ στην επίλυση μιας κρίσης. Θα παρατεθούν γι' αυτό τον λόγο ακτιβιστικές πρωτοβουλίες δημοσιογράφων και ενώσεων σε ραδιόφωνο, τηλεόραση και διαδίκτυο.

Η πιο σημαντική όμως διάσταση της ευθύνης που έχουν οι δημοσιογράφοι πέρα από τον τρόπο άσκησης του επαγγέλματος τους είναι ο ρόλος τους ως μαρτύρων στα διεθνή ποινικά Δικαστήρια προκειμένου να παράσχουν πληροφορίες για σοβαρές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων,

εγκλημάτων πολέμου και εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας. Αν και το θέμα αυτό δεν έχει τύχει μεγάλης ανάλυσης στην διεθνή βιβλιογραφία, θα προσπαθήσουμε να θίξουμε τις διαφορετικές απόψεις που υπάρχουν σχετικά με την αναγκαιότητα κλήτευσης των πολεμικών ανταποκριτών βάσει της ιδιότητας τους αναλύοντας συγκεκριμένα παραδείγματα της ευρωπαϊκής και διεθνούς νομολογίας.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας, θα στραφούμε στην αντίθετη όψη του νομίσματος: την αποτυχία προστασίας και την ευθύνη που φέρουν τα Μέσα όταν εμπλέκονται τα ίδια σε διεθνή ποινικά εγκλήματα όπως η γενοκτονία. Το παράδειγμα της Ρουάντα στοιχειώνει μέχρι σήμερα την διεθνή κοινότητα και είναι το πλέον χαρακτηριστικό για την ευθύνη που έφεραν τόσο τα εγχώρια Μέσα που συνωμότησαν στο έγκλημα όσο και τα διεθνή που το αγνόησαν. Το «ποτέ ξανά» απέχει πολύ από την πραγματικότητα..Η «δικη των ΜΜΕ» όπως αποκλήθηκε ανέδειξε το θέμα της ατομικής ποινικής ευθύνης των δημοσιογράφων ενώ η απόφαση έφερε ριζικές αλλαγές σε πολλά επίπεδα του διεθνούς δικαίου.

Τέλος, στο τέταρτο κεφάλαιο ασχολούμαστε με μια λιγότερο γνωστή² και εν πολλοίς καινούρια πτυχή της σχέσης μεταξύ της διεθνούς κοινότητας και των εγχώριων Μέσων τόσο πριν, κατά την διάρκεια όσο και μετά το πέρας μιας σύγκρουσης: την διαχείριση των πληροφοριών (information management) και συνακολούθως την επέμβαση στον χώρο των μέντια (media space). Προκειμένου να μπορέσουμε να εντοπίσουμε τις προκλήσεις που τίθενται όσον αφορά την πληροφοριακή ροή στις περιοχές κρίσεων και να τις

---

² Το IMPACS (Institute for Media, Policy and Civil Society), με έδρα το Βανκούβερ, έχει εκδώσει αρκετό υλικό σχετικά με τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και την οικοδόμηση της ειρήνης. Σε ένα κείμενο εργασίας που εκδόθηκε το 1999, το Ινστιτούτο παρατηρεί πως «η βιβλιογραφία σχετικά με την οικοδόμηση της ειρήνης...ελάχιστα αναφέρει τα ΜΜΕ (παρ'ότι καλύπτει εκτενώς την σχέση των ΜΜΕ με τις συγκρούσεις)». www.impacs.org/media/peacebuilding.html

αποτιμήσουμε πρέπει να έχουμε στο μυαλό μας τις σημαντικές διαμάχες της τελευταίας δεκαπενταετίας, όπου τα μήντια και η βία είναι έννοιες στενά συνδεδεμένες. Καμπότζη, Ρουάντα, Βοσνία Ερζεγοβίνη και Κόσοβο υπήρξαν «εργαστηριακά πειράματα» της αποτελεσματικότητας, των ορίων, της νομικής βάσης και των πρακτικών δυνατοτήτων της «επέμβασης στην παροχή πληροφοριών». Πρόκειται για κρίσεις που συστήνουν μια αλληλουχία. Κάθε μια δείχνει την διασύνδεση της χρήσης των Μέσων πριν και κατά την διάρκεια μιας σύγκρουσης ως εργαλείων βίας και τους κινδύνους των ειρηνευτικών προσπαθειών μετά το πέρας της διαμάχης. Ταυτόχρονα αναδεικνύονται οι διαφορές ανάμεσα στις χώρες που έχουν ένα ιστορικό οργανωμένων θεσμών ενημέρωσης και εκείνων που στερούνται κάτι τέτοιο, δείχνοντας και την διαφορετική διεθνή κινητοποίηση ανά περιπτώσεις.

Η έννοια της επέμβασης θα εξεταστεί μέσα από το πρίσμα των αρχών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ιδιαίτερος εκείνων που σχετίζονται με τους περιορισμούς στην προπαγάνδα μίσους και το δικαίωμα στην λήψη και διανομή πληροφοριών. Θα επιχειρήσουμε να διαχωρίσουμε τις περιπτώσεις της κρατικής και μη χρήσης των θεσμών ενημέρωσης, την νόμιμη και παράνομη επέμβαση στην παροχή πληροφοριών καθώς και την προληπτική από την κατασταλτική επέμβαση. Παράλληλα, θα εξετάσουμε την δικαιολογητική βάση διαφορετικών μορφών επέμβασης στην πληροφορία που ξεκινούν από απλό έλεγχο (monitoring) των μεταδόσεων έως την πλήρη αναδιάταξη του νομικού πλαισίου των ΜΜΕ και τον βομβαρδισμό πομπών μετάδοσης, χρησιμοποιώντας ως case-study το Κόσοβο.

Τελική επιδίωξη είναι η εξαγωγή παραγωγικών συμπερασμάτων για την παράλληλη και ενίοτε τεμνόμενη εξελικτική πορεία του διεθνούς δικαίου και της δημοσιογραφίας, σε μια εποχή ραγδαίων ανατροπών και ανακατατάξεων.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

**Η ΕΥΘΥΝΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ/ΜΕΤΑΔΟΣΗΣ (THE
RESPONSIBILITY TO PROTECT/REPORT) ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΣΑ
ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ**

"...By giving voice and visibility to all people - including and especially the poor, the marginalized and members of minorities - the media can help remedy the inequalities, the corruption, the ethnic tensions and the human rights abuses that form the root causes of so many conflicts."

UN Secretary-General Kofi Annan

II. Κεφάλαιο Πρώτο

Το δόγμα Ευθύνης Προστασίας

i. Η ανάδυση της έννοιας

Σήμερα γνωρίζουμε πως η έννοια της κρατικής κυριαρχίας έτσι όπως αποτυπώνεται στον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών το 1948 αλλά και μέσα από την πρακτική του οργανισμού, κάμπτεται ενώπιον σοβαρών παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ιδιαιτέρως την στιγμή που οι περισσότερες διαμάχες ξεσπούν πλέον στο εσωτερικό των κρατών.

Οι ανθρωπιστικές επεμβάσεις που συντελέστηκαν τη δεκαετία του 1990 άλλαξαν τα δεδομένα της διεθνούς πραγματικότητας. Μέσα από την πανωλεθρία της διεθνούς επέμβασης στη Σομαλία το 1993, την παθητική και ανεπαρκή αντίδραση στη γενοκτονία στη Ρουάντα το 1994, την αποτυχία του ΟΗΕ να αποτρέψει την εθνοκάθαρση στη Srebrenica στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη το 1995 και αργότερα η επέμβαση του NATO χωρίς την έγκριση του Συμβουλίου Ασφαλείας στο Κοσσυφοπέδιο το 1999 οδήγησαν τον τότε Γενικό Γραμματέα Kofi Annan να προκαλέσει τη Γενική Συνέλευση το 1999 και πάλι το 2000 να βρει μια λύση στα διλήμματα της διεθνούς κοινότητας λέγοντας πως «Εάν η ανθρωπιστική επέμβαση είναι πράγματι μια απαράδεκτη επίθεση στην κυριαρχία ενός κράτους, πώς θα πρέπει να αντιδράσουμε σε μια

Ρουάντα, σε μια Srebrenica σε βάνουσες και συστηματικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που επηρεάζουν κάθε ηθική επιταγή της κοινής μας ανθρωπίνης φύσης³;

Η Καναδική κυβέρνηση προσπάθησε να δώσει απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα. Ίδρυσε γι' αυτόν τον λόγο τον Σεπτέμβριο του 2000 ένα ad hoc συμβουλευτικό όργανο, την Διεθνή Επιτροπή για την Επέμβαση και την Κρατική Κυριαρχία (ICISS), στρέφοντας την συζήτηση όχι πλέον γύρω από το «δικαίωμα επέμβασης» αλλά γύρω από την ευθύνη προστασίας (responsibility to protect) ως μιας αναδυόμενης διεθνούς νόρμας. Και αυτό γιατί το θέμα αναλύεται από την προοπτική εκείνων που επιδιώκουν ή αναζητούν την υποστήριξη παρά εκείνων που μπορεί να σκέπτονται την επέμβαση. Αν επιχειρούσαμε να ορίσουμε το δόγμα της ευθύνης προστασίας θα λέγαμε ότι είναι η ευθύνη αντίδρασης σε καταστάσεις όπου υπάρχει επιτακτική ανάγκη για την προστασία της ζωής.

Ο Nicholas Wheeler σχολιάζει το δόγμα από την σκοπιά της αλληλεγγύης λέγοντας πως η επέμβαση έχει εξελιχθεί σε «ηθικό καθήκον» όταν υπάρχουν σύμφωνα με τον αγγλικό όρο "supreme humanitarian emergencies", παρ' όλο που ο «φακός» των δυνάμεων που επεμβαίνουν είναι πολλές φορές «επιλεκτικός».⁴

Η ευθύνη έγκειται πρωταρχικά στα ίδια τα κράτη να προστατεύσουν τους υπηκόους τους από τα δεινά (εμφύλιες συρράξεις, συστηματικοί βιασμοί, λιμοκτονία, μαζικές δολοφονίες κα). Και μόνο όταν τα ίδια εμφανίζονται αδύναμα ή απρόθυμα να εκπληρώσουν αυτήν την ευθύνη τότε η διεθνής

---

³ United Nations, *We the Peoples: The Role of the United Nations in the Twenty-First Century* (2000), 48.

⁴ Wheeler, N. (2000), *Saving Strangers: Humanitarian Interventions in International Society*, Oxford: Oxford University Press.

κοινότητα αναλαμβάνει να δράσει στην θέση τους⁵. Η έννοια θεμελιώνεται στις υποχρεώσεις που απορρέουν από την έννοια της κυριαρχίας, από την υποχρέωση του Συμβουλίου Ασφαλείας για την διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας σύμφωνα με το άρθρο 24 του Χάρτη ΗΕ από συγκεκριμένες νομικές υποχρεώσεις, από συμβάσεις και διακηρύξεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα και εν γένει το ανθρωπιστικό δίκαιο αλλά και από την πρακτική των κρατών και των περιφερειακών οργανισμών. Ταυτόχρονα, υπάρχει και μια σειρά από μη κρατικούς δρώντες που μπορούν να εμπλακούν στην επέμβαση όπως ΜΚΟ, ιδιωτικές εταιρείες, διεθνείς σύμβουλοι κα. Βέβαια η ευθύνη για την μακροπρόθεσμη εγκαθίδρυση της ειρήνης σε μια περιοχή ανήκει πρώτα και κύρια στα Ηνωμένα Έθνη. Σύμφωνα με την κοινοτροκτιβιστική άποψη της Neta Crawford σε σχέση με την διεθνή δικαιοταξία, τα Ηνωμένα Έθνη παραμένουν η πιο δημοκρατική σφαίρα εντός της οποίας οι αρχές εξελίσσονται - όχι τέλεια - αλλά συστήνουν ένα παγκόσμιο forum χωρίς προηγούμενο.

Παρατηρούμε επίσης πως η «προστασία» υπονοεί περισσότερο από την «επέμβαση». Περιλαμβάνει όχι μόνο την ευθύνη αντίδρασης (to react) αλλά επίσης πρόληψης (to prevent) και ανοικοδόμησης (to rebuild) μετά το πέρας μιας κρίσης.⁶ Όπως επισημάνθηκε και πιο πάνω λοιπόν, η ευθύνη προστασίας είναι ευθύνη πολλών παραγόντων: των κυβερνήσεων, των διεθνών οργανισμών και της κοινωνίας πολιτών. Η αρχή έγινε το 2000 όπως αναφέρθηκε με την έκθεση της Επιτροπής για την Επέμβαση και την Κρατική Κυριαρχία που επαναπροσδιόρισε την έννοια της συλλογικής ασφάλειας και εισήγαγε την έννοια της αμοιβαίας ευθύνης.

---

⁵ Να επισημάνουμε βέβαια πως η διεθνής κοινότητα δρά στη βάση της ηθικής και όχι νομικής ευθύνης. International Commission on Intervention and State Sovereignty, *The Responsibility to Protect- Report of the International Commission and State Sovereignty*, International Development Research Center, (December 2001), XI.

⁶ Ο.π.

ii. Η στάση της Διεθνούς Κοινότητας

Ακολούθησε τον Δεκέμβριο του 2004 το Πάνελ για τις Προκλήσεις, Απειλές και Αλλαγές με τίτλο *Ένας ασφαλέστερος κόσμος, η Κοινή μας ευθύνη*. Το Πάνελ αναφέρεται στην ευθύνη προστασίας του κάθε κράτους στις περιπτώσεις που οι πληθυσμοί μπορούν να σωθούν από καταστροφές⁷, αλλά ενσωματώνει και την έννοια της συλλογικής διεθνούς ευθύνης που ασκείται από το Συμβούλιο Ασφαλείας το οποίο εξουσιοδοτεί την χρήση βίας ως τελευταίας λύσης όταν υπάρχει ή επίκειται μια σειρά από σοβαρές και ανεπανόρθωτες βλάβες σε ανθρώπινες υπάρξεις, αναφορικά με μεγάλης κλίμακας ανθρώπινες απώλειες, υπαρκτές ή επαπειλούμενες, με ή χωρίς πρόθεση για γενοκτονία, που να αποτελούν είτε το προϊόν ηθελημένης κρατικής δράσης, αμέλειας, ανικανότητας για δράση ή κατάστασης αποτυχημένου κράτους είτε μεγάλης κλίμακας εθνικής εκκαθάρισης, υπαρκτής ή επαπειλούμενης, η οποία εκτελείται με δολοφονίες, αναγκαστική εκδίωξη, τρομοκρατικές πράξεις ή βιασμούς⁸.

Περαιτέρω έμφαση στο σημείο αυτό έδωσε ο Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών Κόφι Ανάν το 2005 σε έκθεση του προς τους αρχηγούς κρατών και κυβερνήσεων στην παγκόσμια διάσκεψη της Γεν. Συνέλευσης με τίτλο *Για μια μεγαλύτερη ελευθερία στην κατεύθυνση της ανάπτυξης, της ασφάλειας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων* τονίζοντας πως ο λόγος ύπαρξης (*raison d'etre*) των κρατών είναι ακριβώς η προστασία των υπηκόων τους. Όταν όμως οι εθνικές αρχές δεν μπορούν να ανταποκριθούν η ευθύνη μετακυλιέται στην

---

⁷ "There is a responsibility to protect of every state when it comes to people suffering from avoidable catastrophe", United Nations, *UN High Level Panel on Threats, Challenges and Change, A More Secure World: Our Shared Responsibility* (2004), 65, παρα 201

⁸ United Nations, *UN High Level Panel on Threats, Challenges and Change, A More Secure World: Our Shared Responsibility* (2004), 66, παρα 203.

διεθνή κοινότητα η οποία αναλαμβάνει καταρχάς με διπλωματικά μέσα να προστατέψει τα ανθρώπινα δικαιώματα και την ακεραιότητα των πληθυσμών και μόνο εφόσον εξερευνηθήκαν όλες οι μη στρατιωτικές επιλογές για την πρόληψη ή την ειρηνική επίλυση της κρίσης, με βάσιμη αιτιολόγηση ότι μικρότερου μεγέθους μέτρα δε θα είχαν επιτυχία χρησιμοποιείται στρατιωτικός εξαναγκασμός⁹. Πρέπει δηλαδή να έχει εξαντληθεί η ευθύνη πρόληψης.

Το πιο αποφασιστικό βήμα όμως έγινε τον Σεπτέμβριο του 2005 σε μια ιστορική συγκέντρωση των αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων στην Νέα Υόρκη στην 60^η παγκόσμια διάσκεψη της Γενικής συνέλευσης Ηνωμένων Εθνών όπου τα κράτη ασπάσθηκαν τα βασικά σημεία του δόγματος (παράγραφοι 138,139): "Η διεθνής κοινότητα, δια μέσου των Ηνωμένων Εθνών, φέρει επίσης την ευθύνη να χρησιμοποιεί τα κατάλληλα διπλωματικά, ανθρωπιστικά και λοιπά ειρηνικά μέσα, σύμφωνα με τα κεφάλαια VI και VII του Χάρτη, προκειμένου να βοηθήσει στην προστασία των πληθυσμών από την γενοκτονία, τα εγκλήματα πολέμου, την εθνοκάθαρση και τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας¹⁰."

Ακολούθησε το ψήφισμα-ορόσημο 1674 του Συμβουλίου Ασφαλείας στις 26 Απριλίου 2006 για την προστασία των αμάχων σε ένοπλες συγκρούσεις¹¹, που

---

⁹ United Nations, *In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All*, Report of the Secretary-General of the United Nations (2005), 35, παρα 135.

¹⁰ United Nations General Assembly 2005 *World Summit Outcome*, 15 September 2005, 30, παραγρ. 138-139: "the international community, through the United Nations, also has the responsibility to use appropriate diplomatic, humanitarian and other peaceful means, in accordance with Chapters VI and VIII of the Charter, to help protect populations from genocide, war crimes, ethnic cleansing and crimes against humanity."

¹¹ Ένα χρόνο αργότερα στην ανοικτή συζήτηση για την προστασία των αμάχων στις 20 Νοεμβρίου 2007 ο Γεν Γραμματέας Ban-ki-Moon τόνισε την ανάγκη να γίνουν οι δεσμεύσεις πράξη προτείνοντας την σύσταση μιας ειδικής ομάδας εργασίας εντός του Συμβουλίου

επιβεβαίωσε τις παραγράφους 138 και 139 της Παγκόσμιας Διάσκεψης του 2005 σχετικά με την ευθύνη προστασίας και ήταν και η πρώτη επίσημη αποδοχή του δόγματος από το ανώτατο όργανο των ΗΕ. Ενώ η απόφαση 1706/2006 του Συμβουλίου Ασφαλείας για την ανάπτυξη ειρηνευτικής δύναμης στο Νταρφούρ για πρώτη φορά κάνει επίκληση στο δόγμα ευθύνης προστασίας σε συγκεκριμένο περιεχόμενο¹².

Επίσης, από τις πιο πρόσφατες εξελίξεις είναι και η δημιουργία τον Φεβρουάριο του 2008 καινούριας θέσης Ειδικού Συμβούλου για την Ευθύνη Προστασίας στο επίπεδο βοηθού Γεν.Γραμματέα που θα συνεπικουρεί το έργο του Ειδικού Εκπροσώπου για την πρόληψη της γενοκτονίας και των μαζικών εγκλημάτων Francis Deng¹³.

Σε περιφερειακό επίπεδο, το άρθρο 4 του Καταστατικού Χάρτη της Αφρικανικής Ένωσης του 2002, επισημαίνει πως μια από τις βασικές αρχές του οργανισμού είναι «το δικαίωμα να επεμβαίνει σε ένα κράτος-μέλος μετά από απόφαση της Συνέλευσης αναφορικά με σοβαρές καταστάσεις όπως εγκλήματα πολέμου, γενοκτονία και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας¹⁴.»

Ασφαλείας για την προστασία των αμάχων σε ενοπλες συγκρούσεις κατ' αντιστοιχία αυτής που δημιουργήθηκε το 2005 για την προστασία παιδιών σε ένοπλες διαμάχες.

¹²International Crisis Group, Responsibility to Protect website section (<http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=4521&1=1>)

¹³ United Nations Department of Public Information, News and Media Division, New York, *Secretary-General Appoints Edward C. Luck of United States Special Adviser* 21 Φεβρουαρίου 2008 (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.responsibilitytoprotect.org/index.php/pages/1271>)

¹⁴ African Union Constitutive Act 2000, " the right to intervene in a Member State pursuant to a decision of the Assembly in respect of grave circumstances, namely war crimes, genocide and crimes against humanity."

Μετά την δέσμευση των αρχηγών κρατών το 2005, έχουν γίνει βήματα προώθησης της εφαρμογής του δόγματος ιδιαίτερα μέσα από τις εκθέσεις του Γενικού Γραμματέα που καλεί τα κράτη να φανούν συνεπή απέναντι στις υποχρεώσεις τους στη βάση τριών αξόνων.¹⁵ Έμφαση δίνεται λειτουργία του συστήματος ως μηχανισμού έγκαιρης πρόληψης για εγκλήματα όπως η γενοκτονία. Η ενεργοποίηση της Διεθνούς Συνασπισμού για την Ευθύνη Προστασίας¹⁶ και του Παγκόσμιου Δικτύου για την Ευθύνη Προστασίας σε αυτή την κατεύθυνση είναι πολύ σημαντική.

Στις 23 Μαρτίου 2010, με πρωτοβουλία των παραπάνω φορέων διοργανώθηκε μια συζήτηση στη Νέα Υόρκη προκειμένου να αναζητηθούν οι ενέργειες υλοποίησης της έγκαιρης πρόληψης.¹⁷ Αναδείχθηκε ο σημαντικός ρόλος του Γενικού Γραμματέα καθώς και των διάφορων τμημάτων της Γενικής Γραμματείας των Ηνωμένων Εθνών στην ενεργοποίηση της πολιτικής βούλησης του Συμβουλίου Ασφαλείας μέσα από την συνεχή ροή

---

¹⁵ Η έκθεση του Γεν. Γραμμ. Ban Ki-Moon με τίτλο *Implementing the Responsibility to Report*, επικεντρώθηκε στην εξειδίκευση των παραγράφων 138 και 139 της Παγκόσμιας Διάσκεψης του 2005 σχετικά με την υλοποίηση του δόγματος. Οι τρεις άξονες που προτάθηκαν ήταν πρώτα και κύρια η εφαρμογή της ευθύνης του κράτους, δεύτερον η διεθνής βοήθεια για την οικοδόμηση θεσμών και τρίτον η έγκαιρη ανάληψη δράσης, *Integrated and coordinated implementation of and follow-up to the outcomes of the major United Nations conferences and summits in the economic, social and related fields Follow-up to the outcome of the Millennium Summit, GA, A/63/677, 12 January 2009.*

¹⁶ Ο Διεθνής Συνασπισμός για την Ευθύνη Προστασίας (International Coalition for the Responsibility to Protect-ICRtoP) είναι μια ομάδα 16 ΜΚΟ από όλες τις περιοχές του κόσμου που εργάζεται για την ενίσχυση της κανονιστικής συναίνεσης του δόγματος, την ενίσχυση των δυνατοτήτων του για την πρόληψη της γενοκτονίας, των εγκλημάτων πολέμου και κατά της ανθρωπότητας καθώς και την κινητοποίηση της Κοινωνίας των Πολιτών να αναλάβει δράση σε περιοχές που βρίσκονται σε κρίση.

¹⁷<http://globalr2p.org/media/pdf/Summary%20of%202023%20March%202010%20Meeting%20on%20Early%20Warning.pdf>

πληροφοριών από τις περιοχές κρίσεων ενώ προτάθηκε και η σύσταση fact-finding αποστολών, οι οποίες θα μπορούσαν να φθάνουν άμεσα στο πεδίο και να διαπιστώνουν τις πραγματικές συνθήκες μιας κρίσης.

Οι συνεχιζόμενες κρίσεις σε πολλές γωνιές του πλανήτη (Νταφουρ, Κονγκό, Ζιμπάμπουε, Σρι Λάνκα, Κένυα, Νιγηρία κ.α.) καταδεικνύουν πως η ευθύνη προστασίας, παρά τις δυσκολίες που ανακύπτουν σε σχέση με την εφαρμογή της, είναι μια αναδυόμενη νόρμα, από τη στιγμή που έχει γίνει αποδεκτή στο υψηλότερο επίπεδο της διεθνούς πολιτικής σκηνής.

2. Ο ρόλος των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης στην έκθεση της ICISS

Στην αρχική έκθεση της η Διεθνής Επιτροπή για την Επέμβαση και την Κρατική Κυριαρχία (ICISS) επεφύλαξε για τα ΜΜΕ ένα διττό ρόλο: αυτόν της *έγκαιρης προειδοποίησης* και αυτόν της *επιρροής* αφού έχει εγκριθεί μια στρατιωτική επέμβαση.

i. Έγκαιρη Προειδοποίηση

Καταρχάς τα ΜΜΕ αναγνωρίζονται ως κυρίαρχοι μη κρατικοί δρώντες στην διεθνή δικαιοταξία¹⁸, οι οποίοι έχουν την δύναμη είτε να φωτίσουν είτε να διογκώσουν είτε να αγνοήσουν μια κατάσταση¹⁹. Η έκθεση επισημαίνει πως «η αποτελεσματική πρόληψη μιας διαμάχης εξαρτάται από διαφορετικούς

---

¹⁸ International Commission on Intervention and State Sovereignty, *The Responsibility to Protect- Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*, International Development Research Centre, Δεκέμβριος 2001, 4.

¹⁹ International Commission on Intervention and State Sovereignty, *The Responsibility to Protect- Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*, International Development Research Centre, Δεκέμβριος 2001, 5.

παράγοντες οι οποίοι συνεργάζονται από κοινού. Κράτη, τα Ηνωμένα Έθνη και οι ειδικευμένες οργανώσεις τους, τα διεθνή χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, οι περιφερειακοί οργανισμοί, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις, οι θρησκευτικές ομάδες, η επιχειρηματική κοινότητα, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης καθώς και οι επιστημονικές, επαγγελματικές και εκπαιδευτικές κοινότητες, όλοι διαδραματίζουν έναν εξίσου σημαντικό ρόλο²⁰.»

Οι Επίτροποι προσέθεσαν πως οι μη κρατικοί δρώντες, καλοί ή κακοί, έχουν «ανοίξει» την συζήτηση για το ότι η επέμβαση για ανθρωπιστικούς λόγους πρέπει να διεξάγεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο διαλόγου με περισσότερους συμμετέχοντες κάθε φορά.²¹ Η συζήτηση πυροδοτείται περαιτέρω με τις τεχνολογικές εξελίξεις που επιτρέπουν τη στιγμιαία μεταφορά των εικόνων ενώ η απορρύθμιση των εγχώριων επικοινωνιακών συστημάτων και η μεγαλύτερη προσβασιμότητα λόγω της ευρύτερης χρήσης των δορυφορικών συστημάτων τοποθετούν τα ΜΜΕ στο επίκεντρο του διεθνούς ενδιαφέροντος. Επομένως οι κρίσεις που ξεσπούν ανά τον κόσμο δημοσιοποιούνται μέσα από την τηλεόραση και τα άλλα ΜΜΕ συχνά συνοδευόμενες από σκληρές εικόνες από τα πεδία μαχών.

---

²⁰ "Effective conflict prevention depends on disparate actors working together strategically. States, the UN and its specialized agencies, the international financial institutions, regional organizations, NGOs, religious groups, the business community, the media and scientific, professional and educational communities all have a role to play." International Commission on Intervention and State Sovereignty, *The Responsibility to Protect- Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*, International Development Research Centre, Δεκέμβριος 2001, 25-26.

²¹ "Non-state actors, good or bad, have forced the debate about intervention for human protection purposes to be conducted in front of a broader public, while at the same time adding new elements to the agenda". International Commission on Intervention and State Sovereignty, *The Responsibility to Protect- Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*, International Development Research Centre, Δεκέμβριος 2001, 4.

Με βάση τα παραπάνω η έκθεση καταλήγει πως «τα ΜΜΕ διαδραματίζουν σπουδαίο ρόλο στην πρόληψη μιας σύγκρουσης, και πιο συγκεκριμένα στο βαθμό που μπορούν να προειδοποιήσουν τη δημόσια και διεθνή πολιτική σκηνή - καθώς και να επηρεάσουν την κοινή γνώμη- για τις καταστροφικές συνέπειες της απραξίας ενώπιον μιας σοβαρής κρίσης. Βέβαια, χωρίς να ξεχνάμε πως ο τηλεοπτικός χάρτης χαρακτηρίζεται από μια έντονη εμπορευματοποίηση που δίνει προβάδισμα την ενημεροδιασκέδαση δραματοποιώντας πολλές φορές τον ίδιο τον πόλεμο, τα ΜΜΕ μπορούν και πρέπει να κάνουν περισσότερα προκειμένου να αναδείξουν εν δυνάμει κρίσεις, να εξηγήσουν τους κινδύνους που αυτές ενέχουν για τα ανθρώπινα δικαιώματα και να ενεργοποιήσουν την διεθνή κοινότητα να αναλάβει δράση²².»

Προκειμένου λοιπόν τα ΜΜΕ να ανταποκριθούν σε αυτό τον ρόλο, θα πρέπει οι δημοσιογράφοι να αναπτύξουν αντίστοιχες αναλυτικές ικανότητες και γνώσεις διεθνούς δικαίου προκειμένου να μπορούν να εντοπίσουν τα ζητήματα που ανακύπτουν. Αναγνωρίζοντας τον ουσιαστικό ρόλο που μπορούν ή που οφείλουν να έχουν τα ΜΜΕ στην ενημέρωση για τα τεκταινόμενα στο διεθνές περιβάλλον, ειδικά σε περιόδους και περιοχές ενόπλων συγκρούσεων, είναι πιο εύκολο να καταλήξει κανείς στη διαπίστωση ότι η διάδοση του ανθρωπιστικού δικαίου στα ΜΜΕ και μέσω αυτών στην κοινωνία των πολιτών είναι κεφαλαίωδους σημασίας για κάθε εμπλεκόμενο σε αυτή τη διαδικασία. Η γνώση των κανόνων και της λειτουργίας του

---

²² "The media have a particularly important role in conflict prevention, in particular in alerting policy-makers- and the public opinion that influences them- to the catastrophic consequences that so often flow from no action being taken. More immediate and more graphic stories will always tend to take precedence, but there is much more that can and should be done to identify emerging issues, explain the human risks associated with them, and prod decisionmakers into appropriate action". International Commission on Intervention and State Sovereignty, *The Responsibility to Protect- Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*, International Development Research Centre, Δεκέμβριος 2001, 25-26

διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου συνεπάγεται πολλαπλά οφέλη όχι μόνο για τους ίδιους τους δημοσιογράφους αλλά και για τον απλό πολίτη και για το ίδιο το δίκαιο. Καλύτερη γνώση σημαίνει καλύτερη καλύτερη αποτελεσματικότητα δράσης και ανάλυσης καταστάσεων, ελέγχου της εξουσίας και προστασίας των θυμάτων μιας σύρραξης από τους δημοσιογράφους, από τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και άλλους κοινωνικούς φορείς. Γνώση του ανθρωπιστικού δικαίου σημαίνει ευρύτητα σκέψης, αλλαγή προοπτικής και νέες προσεγγίσεις στη μετάδοση μιας είδησης. Τα ΜΜΕ με επίγνωση του ανθρωπιστικού δικαίου μπορούν να λειτουργήσουν ως αποτελεσματικότεροι παρατηρητές παραβιάσεων του δικαίου, να ενημερώνουν ανάλογα την κοινωνία των πολιτών συμβάλλοντας στη βελτίωση του κοινωνικού ελέγχου και τελικά επιβάλλοντας τη σύννομη συμπεριφορά των κρατών στο διεθνές περιβάλλον.²³

Επίσης θα πρέπει να γνωρίζουν το πλαίσιο στο οποίο ξεσπά μια σύγκρουση, το πεδίο αναφοράς (context) προκειμένου να γίνει μια σωστή ανάλυση της κρίσης, ιδιαιτέρως την στιγμή που παγκόσμια τηλεοπτικά δίκτυα δεν

---

²³ Παπαδόπουλος Σταύρος, *Η Σημασία της Διάδοσης του Ανθρωπιστικού Δικαίου στα ΜΜΕ και την Κοινωνία των Πολιτών*, στο Perrakis, S., Marouda, M.D. (2009), *Armed conflicts and International Humanitarian Law. 150 years after Solferino. Acquis and Prospects*, Ant. Sakkoulas Publishers, Bruylant, Athens-Brussels. «Ένα παράδειγμα που μπορεί να εξηγήσει τον παραπάνω συλλογισμό είναι αυτό του εγκλεισμού πριν από μερικά χρόνια μιας ομάδας αιχμαλώτων Ταλιμπάν στο Αφγανιστάν από Αμερικανούς στρατιώτες σε κοντέινερ φορτηγών. Η γνώση των κανόνων του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου που ρυθμίζουν το καθεστώς των εμπολέμων, το είδος της σύρραξης και τη μεταχείριση των αιχμαλώτων πολέμου επιτρέπει στο δημοσιογράφο που καταγράφει και αναλύει το περιστατικό να κατανοήσει και να μεταδώσει τις ποικίλες παραμέτρους της κατάστασης ώστε να μπορεί να διακρίνει ποια θα έπρεπε να είναι η θέση των Ταλιμπάν και ποια η νόμιμη συμπεριφορά των Αμερικανών, όχι απλά από ηθική σκοπιά (τι θα έπρεπε να κάνουν ως άνθρωποι απέναντι σε ανθρώπους), αλλά από κανονιστική σκοπιά (τι όφειλαν να κάνουν, σε ποιους και γιατί είναι υπόλογοι).»

αφιερώνουν χρόνο και προσωπικό σε τέτοιου είδους διαδικασίες²⁴. Τέλος, η «λογική της αγοράς» που έχει δημιουργήσει όλες εκείνες τις συνθήκες που ευνοούν μία τηλεόραση που αξιολογεί τα τεκταινόμενα με βάση μάλλον την *οφθαλμολογική, δραματοποιημένη, εντυπωσιογόνα* διάστασή τους παρά τις πραγματικές συνθήκες της καθημερινής κοινωνικής ζωής πρέπει να αλλάξει²⁵. Η πρόληψη μιας σύγκρουσης σίγουρα είναι λιγότερο τηλεοπτικά ελκυστική²⁶ από τις εικόνες φρίκης και αποτροπιασμού ωστόσο τα ΜΜΕ πρέπει να ανταποκριθούν στον ρόλο τους απαλλαγμένα από τα εμπορικά κριτήρια.

ii. Ο ρόλος των ΜΜΕ και της πληροφορίας στην χρήση βίας

Πριν αναλύσουμε τον ρόλο των Μέσων σε σχέση με την στρατιωτική επέμβαση, πρέπει να αναφέρουμε πως η έκθεση της Επιτροπής δημοσιεύτηκε την 11^η Σεπτεμβρίου 2001 και συνακολούθως επικιάστηκε από την τρομοκρατική επίθεση στους δίδυμους πύργους της Νέας Υόρκης. Είναι σημαντικό γιατί πυροδότησε μια ολόκληρη συζήτηση για τον ρόλο των «δυτικών» μέσων στην στήριξη των Ηνωμένων Πολιτειών και της Βρετανίας για την εισβολή στο Ιράκ το 2003 στο πλαίσιο του «πολέμου κατά της τρομοκρατίας».

Η παρατήρηση αυτή σχετίζεται με την έκθεση στο σημείο που οι Επίτροποι προειδοποιούν ότι «τα εξαναγκαστικά μέτρα στα οποία προβαίνουν

---

²⁴ Fritz Institute, *Towards New Understandings: Journalists and Humanitarian Relief Coverage*. 2004, 43.

²⁵ Παπαθανασόπουλος, Σ. , (1997), *Η Δύναμη της Τηλεόρασης. Η Λογική του Μέσου και η Αγορά*, Αθήνα: Καστανιώτης, , 436.

²⁶ Minear L. et al, (1996), *The News Media, Civil War and Humanitarian Action*, Lynne Rienner Publishers, 82.

συνασπισμοί των προθύμων πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τόσο την πολιτική των κρατών-μελών όσο και τον αντίκτυπο των ΜΜΕ²⁷» υποδηλώνοντας πως μια στρατιωτική επέμβαση πρέπει να επιχειρείται στο πλαίσιο της νόμιμης πρόθεσης, του δίκαιου σκοπού, της αναλογικότητας και των εβλογων προοπτικών.

Περαιτέρω, η έκθεση προσθέτει πως «οι νέες τεχνολογίες και η κάλυψη των πολεμικών γεγονότων από τα ΜΜΕ επιδρούν στον τρόπο διεξαγωγής των επιχειρήσεων στο βαθμό που επιτρέπουν στο κοινό να ελέγχει τις συνέπειες στον άμαχο πληθυσμό. Μια επέμβαση μπορεί να επιτραπεί εφ' όσον η δημοσιότητα που θα λάβει αποφέρει, εάν όχι την αποδοχή, την ανοχή των πληθυσμών των χωρών που συμμετέχουν στην συμμαχία. Η τηλεοπτική κάλυψη του ανθρώπινου πόνου που προκλήθηκε στο Ιράκ από τις κυρώσεις που επέβαλλε η διεθνής κοινότητα καθώς και οι αεροπορικοί βομβαρδισμοί στη Σερβία έχουν αλλάξει το τον τρόπο διεξαγωγής των πολέμων. Έχει προστεθεί μια καινούρια διάσταση την οποία πρέπει να λαμβάνουν υπ' όψιν τους οι στρατιωτικές και πολιτικές ηγεσίες²⁸». Ενώ η έκθεση συνεχίζει λέγοντας πως οι εκστρατείες ενημέρωσης του κοινού επιβάλλονται

---

²⁷ "Enforcement actions conducted by coalitions of the willing have to take into account the politics of member-states and the impact of the media". International Commission on Intervention and State Sovereignty, *The Responsibility to Protect- Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*, International Development Research Centre, Δεκέμβριος 2001, 59.

²⁸ "Modern communications and media coverage also have an impact on enforcement in that there is a new capacity for the public to monitor the impact of military action on civilians. Enforcement is likely to receive widespread public support if deadly force is applied in a way that can, if not approved, at least be tolerated by the majority of the populations in the countries of a coalition. The media coverage of civilian suffering as a result of sanctions in Iraq or of airstrikes in Serbia is a new element in determining military as well as political strategies". International Commission on Intervention and State Sovereignty, *The Responsibility to Protect- Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*, International Development Research Centre, Δεκέμβριος 2001, 63.

προκειμένου «να διατηρηθεί η λαϊκή υποστήριξη για μια επέμβαση καθώς και η συνοχή του συνασπισμού²⁹».

Η έκθεση καταλήγει θέτοντας το δίλημμα μεταξύ ποιότητας και ταχύτητας λέγοντας πως «δεν υπάρχει αμφιβολία πως ένα καλό ρεπορτάζ, ένα σωστά επιχειρηματολογούμενο άρθρο και η απευθείας μετάδοση εικόνων πόνου προκαλούν τόσο μια εσωτερική όσο και μια εξωτερική πίεση για ανάληψη δράσης. Το φαινόμενο CNN σίγουρα είναι αξιοπρόσεκτο για την επίδραση που ασκεί ακόμη και αν όλες οι κρίσεις δεν λαμβάνουν την ίδια κάλυψη. Στον αντίποδα αυτού βρίσκεται βέβαια και η υπερέκθεση του ανθρώπινου πόνου από τα ΜΜΕ με αποτέλεσμα να πιέζουν τις πολιτικές ηγεσίες σε βεβιασμένες διπλωματικές και στρατιωτικές κινήσεις χωρίς να έχει προηγηθεί σοβαρή ανάλυση και σχεδιασμός. Προτιμητέο σίγουρα είναι κάτι τέτοιο από την πλήρη απραξία ή την καθυστερημένη δράση ωστόσο μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα».³⁰

Από τα παραπάνω αναδεικνύεται πιο συγκεκριμένα ο ρόλος της πληροφορίας στο δόγμα ευθύνης προστασίας ως συστατικό κομμάτι των

---

²⁹ “[...] for maintaining public support for an intervention and also to maintaining the cohesion of the coalition”. International Commission on Intervention and State Sovereignty, *The Responsibility to Protect- Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*, International Development Research Centre, Δεκέμβριος 2001, 64.

³⁰ “There is no question that good reporting; well-argued opinion pieces and in particular real time transmission of images of suffering do generate both domestic and international pressure to act. The “CNN effect” is almost irresistible, unbalanced in its impact though it may be, with similarly troubling crises not always receiving similar attention. On the other hand, by focusing attention on human suffering, media attention sometimes tends to divert policy makers from hard diplomatic and military decisions, with time pressures sometimes pushing them to become involved before serious analysis and planning can occur. That is perhaps a lesser sin than those of total inertia or excessive delay, but it can create problems nonetheless.” International Commission on Intervention and State Sovereignty, *The Responsibility to Protect- Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*, International Development Research Centre, Δεκέμβριος 2001, 73.

MME, πτυχή που έχει παραμεληθεί από πολλούς μελετητές. Η Neta Crawford για να επισημάνει την αυξανόμενη παγκόσμια πληροφοριακή αλληλεξάρτηση έχει χαρακτηρίσει την επικοινωνία ως μια πτυχή της «επέμβασης σε αργή κίνηση» (communications is just one aspect of 'interventions in slow motion').

Σύμφωνα με την έκθεση ο ρόλος της πληροφορίας είναι ιδιαίτερα σημαντικός μετά το πέρας μιας σύγκρουσης, στο στάδιο δηλαδή οικοδόμησης της ειρήνης καθώς αποτελεί «συνεκτικό ιστό» στην ανάπτυξη και εμβάθυνση της δημοκρατίας. Τα MME αποτελούν πηγή πολιτικής πληροφόρησης και επίβλεψης της κυβερνητικής λογοδοσίας.

Εάν τα MME λειτουργούν αποτελεσματικά σε κράτη που βρίσκονται σε δημοκρατική μετάβαση μετατρέπονται σε πλατφόρμα διαλόγου για την εφαρμογή μιας αναπτυξιακής πολιτικής στο ευρύτερο πλαίσιο της επέμβασης. Η δημοκρατική διακυβέρνηση είναι από την φύση της μια ελεύθερη επιλογή των εμπλεκόμενων μερών: «Όταν η δημοκρατία επιβάλλεται εξωτερικά, συνδέεται με την έννοια της επιθετικότητας και καταρρακώνει το εθνικό συναίσθημα».³¹ Επομένως, όταν ένα κράτος καταρρέει και το καθήκον αποκατάστασης της δημοκρατίας αναλαμβάνουν οι επεμβαίνουσες δυνάμεις, ο ρόλος των MME στην παρουσίαση των επιλογών για την επανοικοδόμηση του κράτους αυξάνει σε σημασία.

Επιπλέον, η σφαίρα της πληροφορίας αποτελεί από μόνη της ένα χώρο επέμβασης στον οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί και στρατιωτική βία όταν η πηγή μιας κρίσης είναι η προπαγάνδα μίσους. Η έκθεση της Επιτροπής δεν προσφέρει σαφείς κατευθυντήριες γραμμές γι' αυτό το θέμα αλλά φαίνεται πως ισχύουν τα ίδια κριτήρια όπως θα δούμε και στο δεύτερο μέρος της εργασίας.

---

³¹ Parekh, B. (2007), *Democracy and Intervention*, London: Hansard Society, 14.

Συμπερασματικά, μπορεί ο ρόλος που επεφύλαξε η Επιτροπή για τα Μέσα να είναι κατάτι περιορισμένος σε σχέση με το δόγμα ευθύνης προστασίας κυρίως γιατί τα μίντια δεν είναι μια μονολιθική οντότητα που μπορεί εύκολα να αποσαφηνιστεί ή να ελεγχθεί³², ωστόσο, η παρούσα εργασία θα επιχειρήσει να καταδείξει πως πέρα από το πλαίσιο της Επιτροπής τα ΜΜΕ διαδραματίζουν ήδη ένα σπουδαίο ρόλο όσον αφορά την έννοια της προστασίας. Θα προηγηθούν για αυτό τον λόγο ορισμοί εργασίας τόσο για το σημαίνει Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης όσο και για την έννοια της προστασίας.

3. Η έννοια της προστασίας

Την τελευταία δεκαετία τα Ηνωμένα Έθνη έχουν αναπτύξει μια «κουλτούρα προστασίας και προαγωγής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων³³», όπως αποδεικνύουν τα διάφορα κείμενα των Η.Ε τα οποία περιλαμβάνουν 10 αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας, 8 προεδρικά διατάγματα, 7 εκθέσεις του Γενικού Γραμματέα και μια έκθεση Παγκόσμιας Διάσκεψης³⁴.

Η έννοια της προστασίας περιλαμβάνει μια μεγάλη γκάμα δραστηριοτήτων ανάλογα με την δικαιοδοσία του κάθε οργανισμού. Η Διεθνής Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού (ICRC) την ορίζει «πρώτα και κύρια ως μια πολυεπίπεδη

---

³² Ένα σχετικά πρόσφατο παράδειγμα που καταδεικνύει αυτή την θέση είναι αυτό της Βιρμανίας τον Σεπτέμβριο του 2007 όταν παρά την λογοκρισία και τις απόπειρες «σίγασης» των ΜΜΕ από την κυβέρνηση της χώρας, οι εικόνες των διαδηλωτών μοναχών έφτασαν στα χέρια διεθνών ειδησεογραφικών πρακτορείων μέσω του διαδικτύου και των κινητών τηλεφώνων.

³³ United Nations, *Report of the Secretary-General to the Security Council on the protection of civilians in armed conflict*, 30 Μαρτίου 2001.

³⁴ UN Documents- Protection of Civilians in Armed Conflict (www.securitycouncilreport.org/site/c.gIKLeMTIsG/b.4012213)

προσπάθεια ανάπτυξης ενός περιβάλλοντος που προάγει τις αρχές δικαίου³⁵». Ο Υπάτος Αρμοστής για τους Πρόσφυγες διευρύνει τον ορισμό για συμπεριλάβει βιώσιμες λύσεις για τους πρόσφυγες όπως η εκπαίδευση και τα προγράμματα βοήθειας³⁶» ενώ ο πρώην Γενικός Γραμματέας των Η.Ε Κόφι Ανάν στην δεύτερη έκθεση του για την προστασία του Άμαχου Πληθυσμού στις Ένοπλες Σύγκρούσεις ορίζει την προστασία ως ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων που «ενδέχεται να συμπεριλάβει την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας, τον έλεγχο και την καταγραφή παραβιάσεων διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου και ανθρωπίνων δικαιωμάτων καθώς και τις συναφείς εκθέσεις που κατατίθενται στα αρμόδια όργανα, την σύσταση θεσμών, αναπτυξιακά προγράμματα και τέλος την αποστολή ειρηνευτικών δυνάμεων³⁷».

Τέλος, η έννοια της προστασίας εδράζεται στην ανάγκη επιτήρησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των συναφών με αυτά (δικαιώματα προσφύγων κτλ), ειδικά όταν τίθενται σε κίνδυνο όπως συμβαίνει στα πεδία μαχών, ή σε περιπτώσεις ενδοεθνοτικής βίας όπου πληθυσμοί στερούνται των

---

³⁵ “ [...] first and foremost a sustained and multifaceted effort to develop an environment conducive to the rule of law.” Gnaedinger A., *Protection of civilians in conflict- the ICRC perspective*, ICRC Director-General address at Humanitarian and Resident Coordinators’ Retreat, Geneva, 9 Μαΐου 2007 (www.iere.org/web/eng/siteeng0.nsf/html/children-statement-140507)

³⁶ UN High Commissioner for Refugees, *Agenda for Protection*, Οκτώβριος 2003, 3η έκδοση, 80. UNHCR Refworld (www.unhcr.org/refworld/docid/4714a1bf2.html)

³⁷ “A wide range of activities that may include the delivery of humanitarian assistance; the monitoring and recording of violations of international humanitarian and human rights law, and reporting these violations to those responsible and other decision makers; institution-building, governance and development programmes; and, ultimately, the deployment of peacekeeping troops.” United Nations, *Report of the Secretary-General to the Security Council on the protection of civilians in armed conflict*, 30 Μαρτίου 2001.

βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων έτσι όπως ορίζονται στην Οικουμενική Διακήρυξη.

Ο πιο ολοκληρωμένος όμως ορισμός, τον οποίο ακολουθεί η παρούσα εργασία, είναι αυτός που δόθηκε ομόφωνα το 1999 από πλήθος ανθρωπιστικών οργανώσεων στην Γενεύη οι οποίες συγκεντρώθηκαν με πρωτοβουλία του Ερυθρού Σταυρού. Ο ορισμός που δόθηκε περιγράφει την προστασία ως «όλες εκείνες τις δραστηριότητες που στοχεύουν στην διασφάλιση του σεβασμού των ατομικών δικαιωμάτων σύμφωνα με το πνεύμα και το γράμμα του νόμου, όπως το δικαίο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το διεθνές ανθρωπιστικό δικαίο και το δικαίο των προσφύγων. Όλες αυτές οι δραστηριότητες περιλαμβάνουν την διατήρηση της αξιοπρέπειας ενός ατόμου, της σωματικής του ακεραιότητας καθώς και την κάλυψη των υλικών του αναγκών³⁸».

Είναι προφανές ότι τα ΜΜΕ δεν μπορούν να διασφαλίσουν ενεργά και συστηματικά την φυσική ακεραιότητα των πληθυσμών ούτε και να τους προμηθεύουν με υλικά αγαθά. Μπορούν όμως να συνεισφέρουν στο κομμάτι που συνδέεται με την ηθική ακεραιότητα και την αξιοπρέπεια των ατόμων καθώς και στην ενεργοποίηση των φορέων προκειμένου να παράσχουν ανθρωπιστική βοήθεια.

Ο ανοικτός αυτός διάλογος που έλαβε χώρα στην Γενεύη έθεσε το άτομο στο επίκεντρο της προβληματικής, όχι κράτη ούτε οργανισμούς. Και αυτό βρίσκεται σε αρμονία με το δόγμα ευθύνης προστασίας καθώς ο πυρήνας είναι η προστασία των πληθυσμών πρώτα και κύρια. Για τα ΜΜΕ οι υπάρχουσες μέθοδοι προστασίας είναι η υπεύθυνη δημοσιογραφία η οποία δεν απλοποιεί, θυματοποιεί, προπαγανδίζει ή αναπαράγει στερεότυπα αλλά διαφυλάττει την αξιοπρέπεια των ατόμων και των πληθυσμών.

---

³⁸ Caverzasio Giossi S., *Strengthening Protection in War: a Search for Professional Standards*, (Geneva: ICRC 2001), 19, από τον Slim H. και Bowick A., *Protection: An ALNAP Guide for Humanitarian Agencies*, Overseas Development Institute (2005), 33.

Βέβαια, υπάρχει εύλογος αντίλογος για το είδος αυτό της δημοσιογραφίας που επικεντρώνεται στο άτομο σε καταστάσεις κρίσεις καθώς τα ΜΜΕ οφείλουν να μένουν αντικειμενικά και ουδέτερα σύμφωνα με τους δημοσιογραφικούς κώδικες δεοντολογίας. Τέτοιου είδους δημοσιογραφία αναφέρεται ως Προσκολλημένη Δημοσιογραφία ή Δημοσιογραφία για την Ειρήνη και οι υπέρμαχοι αυτής συχνά επικρίνονται για το έργο τους. Το κομμάτι αυτό όμως θα εξεταστεί στο δεύτερο κεφάλαιο καθώς και οι πτυχές που αφορούν τις έννοιες της ουδετερότητας και αντικειμενικότητας με σκοπό να διερευνήσουμε εάν όντως εμπίπτουν στον ορισμό της προστασίας που προαναφέρθηκε και στο ευρύτερο πλαίσιο διαλόγου για το δόγμα ευθύνης προστασίας.

4. Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

Αναφέραμε στην προηγούμενη ενότητα πως τα ΜΜΕ δεν είναι μια μονολιθική οντότητα και σίγουρα δεν έχουν μόνο μια όψη. Μπορεί να αποτελέσουν φονικό εργαλείο όταν προπαγανδίζουν μηνύματα μίσους όπως στην περίπτωση της Ρουάντα που θα εξετάσουμε στο δεύτερο μέρος της εργασίας αλλά και μέσο επίλυσης μιας διαμάχης όταν οι πληροφορίες που παρουσιάζονται είναι ακριβείς, σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα και χαρακτηρίζονται από πολυφωνία. Πρόκειται για το είδος των Μέσων που εκθέτει τις παραβιάσεις και καθιστά τους υπευθύνους υπόλογους.

Υπάρχουν πολλοί διαφορετικοί ορισμοί για το τι είναι τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Ο Ross Howard τα ορίζει ως «διάφορα μέσα ή κανάλια τα οποία χρησιμοποιούνται με οργανωμένο τρόπο ως δίαυλοι επικοινωνίας με ομάδες ατόμων. Τα πιο γνωστά είναι εφημερίδες, ραδιόφωνο, τηλεόραση, ενώ

πιο καινούρια μέσα είναι το διαδίκτυο και ο παγκόσμιος ιστός³⁹». Ο ορισμός διευρύνεται περαιτέρω προκειμένου να αποδώσει την συμβολή των ΜΜΕ στην οικοδόμηση της ειρήνης συμπεριλαμβάνοντας «επικοινωνιακά (non-adversarial) talk shows, κινούμενα σχέδια (τα οποία αποδοθούν στερεοτυπικές αντιλήψεις του «εχθρού»), στοχευμένες (intended) ραδιοφωνικές εκπομπές και τηλεοπτικές δραματικές σειρές, vox pops⁴⁰, βιβλία κόμικς, θεατρικές παραστάσεις, τραγούδια. Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης είναι όλα αυτά και ακόμη περισσότερα⁴¹.

Μας ενδιαφέρει ο ρόλος τόσο των διεθνών όσο και των εγχώριων Μέσων. Ανάλογα με το τι ισχύει στην κάθε χώρα, τα Μέσα απολαμβάνουν και διαφορετικό βαθμό ελευθερίας. Η αξιοπιστία και η πολυφωνία των Μέσων είναι το στοιχείο που τα καθιστά τόσο σημαντικά στην έγκαιρη προειδοποίηση και την επίβλεψη μια κρίσης⁴². Άρα η δέσμευση των κυβερνήσεων στο άρθρο 19 της Οικουμενικής Διακήρυξης, για την ελευθερία της έκφρασης, καθώς και η παροχή ενός ισχυρού θεσμικού πλαισίου που θα προστατεύει τα μήντια από παρεμβάσεις θωρακίζει τον ρόλο τους ως θεματοφύλακες της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

---

³⁹ Howard R., Rolt F., Van de Veen H., Verhoeven J., *The Power of Media: a Handbook for peacebuilders*, Utrecht: European Centre for Conflict Prevention, European Centre for Common Ground and Institute for Media, Policy and Civil Society (IMPACS), 2003.

⁴⁰ Vox populi= λατινική φράση που σημαίνει η φωνή του λαού και ο όρος χρησιμοποιείται όταν δημοσιοποιούνται συνεντεύξεις απλών ανθρώπων οι οποίες πραγματοποιούνται κατά βάση στους δρόμους (street interviews).

⁴¹ Howard R., Rolt F., Van de Veen H., Verhoeven J., *The Power of Media: a Handbook for peacebuilders*, Utrecht: European Centre for Conflict Prevention, European Centre for Common Ground and Institute for Media, Policy and Civil Society (IMPACS), 2003.

⁴² Howard R., Rolt F., Van de Veen H., Verhoeven J., *The Power of Media: a Handbook for peacebuilders*, Utrecht: European Centre for Conflict Prevention, European Centre for Common Ground and Institute for Media, Policy and Civil Society (IMPACS), 2003.

Στο σημείο αυτό είναι σκόπιμο να γίνει μια διάκριση μεταξύ δημοσιογράφων και δικτύων. Η έννοια της ευθύνης και της προστασίας πρέπει να λογίζεται διαφορετικά; Ουσιαστικά τα δίκτυα δίνουν την μεγαλύτερη εικόνα ενός συστήματος που ακολουθεί μια κάθετη ιεραρχία: οι ιδιοκτήτες βρίσκονται στην κορυφή της αλυσίδας καθορίζοντας την «γραμμή» του οργάνου ώστε να αποδειχτεί προσοδοφόρο, στη συνέχεια υπάρχουν οι εκδότες που καθοδηγούν τους δημοσιογράφους να «αναπτύξουν μια συγκεκριμένη τυπολογία άρθρων στην σωστή τιμή και για το σωστό ακροατήριο⁴³» και τέλος ο ίδιος ο δημοσιογράφος που βρίσκεται στο πεδίο της μάχης.

Η ευθύνη των δικτύων έγκειται στα εμπόδια που θέτουν στην προσπάθεια διάδοσης του ανθρωπιστικού δικαίου στα ΜΜΕ λόγω της σύγχρονης δομής τους ως επιχειρήσεις. Εφημερίδες, τηλεοπτικοί και ραδιοφωνικοί σταθμοί λειτουργούν με γνώμονα το κέρδος και ο ανταγωνισμός επιβάλλει ταχύτητα, απλότητα και ποικιλία στο προσφερόμενο προϊόν. Σημαντικό ρόλο παίζει και το κόστος των σύγχρονων ανταποκρίσεων, που συχνά είναι απαγορευτικό για μικρά έντυπα και ηλεκτρονικά μέσα. Στα προηγούμενα προστίθεται η ελλιπής επαγγελματική κατάρτιση, η ανύπαρκτη επιμόρφωση σε θέματα διεθνούς δικαίου ή στη χειρότερη περίπτωση η ημιμάθεια πολλών δημοσιογράφων, που δρα ως ανασταλτικός παράγοντας για τη διάδοση του δικαίου στα ΜΜΕ.

Υποστηρίζεται ότι η αποτυχία των ΜΜΕ να εξηγήσουν ή να μεταδώσουν έννοιες του διεθνούς δικαίου σε ένα μαζικό κοινό οφείλεται στο ότι μια τέτοια προσπάθεια δεν ευνοείται από την προσανατολισμένη στην αγορά λειτουργία των ΜΜΕ-επιχειρήσεων, όχι στην ανικανότητα ή αδιαφορία των δημοσιογράφων ή της κοινωνίας. Μια άλλη προσέγγιση εστιάζει στη δυσαναλογία ποσότητας – ποιότητας κάλυψης των γεγονότων μιας σύρραξης.⁴⁴ Η αναφορά από τα ΜΜΕ σε κανόνες του ανθρωπιστικού δικαίου

---

⁴³ Ο.π., 75.

⁴⁴ King Gamble J., & Lee Dirling N. (2006), "Mass Media Coverage of International Law. (Benign) Neglect?, Distortion?", Florida Journal of International Law, vol. 18, issue 1, 293-300.

είναι συχνά επιφανειακή, ρηχή και αποσπασματική και οι εμπειριστατωμένες έρευνες σπανίζουν, ενώ το είδος του μέσου καθορίζει εν πολλοίς το βάθος της ανάλυσης, γιατί είναι διαφορετικό το κοινό – και οι προτεραιότητες – ενός τηλεοπτικού σταθμού, μιας εφημερίδας και ενός περιοδικού.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο η ευθύνη εκτείνεται στην κάλυψη ή μη μιας ένοπλης σύρραξης από τα ΜΜΕ (της Δύσης). Κριτήριο αποτελεί η «ειδησεογραφική αξία» της σύγκρουσης η οποία εξαρτάται από την σχέση των παραγόντων που εμπλέκονται, τα συμφέροντα της Δύσης από οικονομική, πολιτική και στρατηγική σκοπιά καθώς και από την κοινωνική και/ή πολιτιστική εγγύτητα των συγκρουόμενων δυνάμεων με τη Δύση. Αρνητικό αποτέλεσμα αυτής της πραγματικότητας είναι συχνά η μια σύρραξη να επισκιάζει την άλλη.⁴⁵

Όσον αφορά στους ίδιους τους πολεμικούς ανταποκριτές διακρίνονται σε μόνιμους και περιστασιακούς-τους λεγόμενους «αλεξιπτωτιστές»- σε ρυαζόμενους σταθερά για μεγάλους δημοσιογραφικούς σταθμούς που μισθώνουν ντόπιους δημοσιογράφους ως βοηθούς και σε ελεύθερους επαγγελματίες που εργάζονται ταυτόχρονα για πολλά μεσαίου ή μικρού μεγέθους ΜΜΕ, σε τηλεοπτικούς ή ραδιοφωνικούς ανταποκριτές, δημοσιογράφους του Τύπου και φωτορεπόρτερ.⁴⁶ Αξίζει να αναφέρουμε ξεχωριστά τους «ενσωματωμένους» δημοσιογράφους (embedded journalists) και τους «μονομερείς» (unilateral). Οι ενσωματωμένοι είναι οι δημοσιογράφοι που αποκτούν πρόσβαση στις πολεμικές συρράξεις ακολουθώντας τα στρατεύματα κατά την διάρκεια των επιχειρήσεων προκειμένου να αντλούν πληροφόρηση εκ των έσω. Βέβαια, τις περισσότερες φορές ο στρατός καθοδηγεί τους δημοσιογράφους για το τι πρέπει να δημοσιευτεί ενώ

---

⁴⁵ Minear L. et all, *The News Media, Civil war and Humanitarian Action*, Lynne Rienner Publishers, 1996, 36-41.

⁴⁶ Παπαδόπουλος Σταύρος, *Οι Δημοσιογράφοι στα Διασταυρούμενα Πυρά των Ένοπλων Συρράξεων, Μια Διεθνολογική Προσέγγιση*, Πάντειο Παν/μιο Κοινωνικών και Πολιτικών Σπουδών, (δ.δ. 2005), 10.

επιηρεάζεται και η αντικειμενικότητα τους αφού η ενσωμάτωση στα στρατεύματα δημιουργεί *περιορισμό κινήσεων, μονομερή αντίληψη της πραγματικότητας* και μία *ταύτιση* με τους στρατιώτες εφόσον οι δημοσιογράφοι περνούν όλη την ημέρα με αυτούς. Οι παράγοντες αυτοί επηρεάζουν σημαντικά το τι αλλά και με ποιο τρόπο παρουσιάζονται τα γεγονότα από τις εμπόλεμες ζώνες.⁴⁷ Από την άλλη πλευρά οι «μονομερείς» δημοσιογράφοι είναι αυτοί που δρουν ανεξάρτητα σε συνθήκες δύσκολες και επικίνδυνες προκειμένου αυτά που μεταδίδουν και γράφουν να μην υπόκεινται σε κανέναν στρατιωτικό ή κρατικό έλεγχο.

Είναι γνωστό πως ρόλος των Μέσων παραδοσιακά υπήρξε η ενημέρωση, η επιμόρφωση και η ψυχαγωγία μα πάνω απ' όλα η επιρροή. Ο Cohen παρατηρεί πως «ο Τύπος πολλές φορές μπορεί να μην υποδεικνύει στον

---

⁴⁷ Για παράδειγμα πολλοί από τους δημοσιογράφους στο Ιράκ το 2003 ανέφεραν χαρακτηριστικά ότι μετά από ένα χρονικό διάστημα μαζί με τους στρατιώτες άρχισαν να συμπεριφέρονται όπως και αυτοί, έσκαβαν βαθιά μία λακκούβα και κοιμόντουσαν το βράδυ, μάκρυναν το μουστάκι σε στυλ πεζοναύτη και μετά από μερικές εβδομάδες ένιωθαν και εκείνοι ότι άνηκαν στο στρατιωτικό σώμα. Γι' αυτό και σε πολλές περιπτώσεις δημιουργήθηκαν έντονα ερωτηματικά σχετικά με την *αμεροληψία* αυτών των δημοσιογράφων. Κατά πόσο δηλαδή αυτά που μετέδιδαν ανταποκρίνονταν στην πραγματικότητα ή ήταν αποτέλεσμα της σχέσης ταύτισης και εξάρτησης που δημιούργησαν με τους στρατιώτες. Επίσης, από την αρχή είχε οριστεί τι μπορούσαν να μεταδώσουν και τι όχι. Απαγορευμένα ζητήματα ήταν οι λεπτομέρειες για μελλοντικές επιχειρήσεις, ενώ επίσης απαγορευόταν να έχουν ιδιωτικά τηλέφωνα, να κάνουν ταξίδια με δικά τους οχήματα ή να παίρνουν φωτογραφίες που θα έδειχναν το επίπεδο ασφάλειας ή τους αιχμαλώτους του εχθρού. Επιπλέον, έπρεπε από την αρχή να είναι σύμφωνοι με την επιβολή ειδησεογραφικών εμπάργκο προκειμένου να προστατευτούν οι στρατιωτικές επιχειρήσεις. Βλ. Κάρουλας, Γ., *Η Κάλυψη των Πολεμικών Συγκρούσεων από τα ΜΜΕ: Οι Περιπτώσεις των Πολέμων του Βιετνάμ, του Περσικού Κόλπου και του Ιράκ*, διπλ. εργ., Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, 2005, 104.

κόσμο τι να σκεφτεί, σίγουρα όμως του υποδεικνύει περί τίνος να σκεφτεί⁴⁸». Ο Gamson προσθέτει πως το πλαίσιο που δίνουν τα ΜΜΕ «είναι μια κεντρική οργανωτική ιδέα που νοηματοδοτεί τα γεγονότα και δείχνει τι διακυβεύεται⁴⁹».

Περαιτέρω, για τον ρόλο των ΜΜΕ στην ειρηνική επίλυση μιας διαμάχης οι ακαδημαϊκοί Melone, Terzis και Beleli υπογραμμίζουν πως η δημοσιογραφική ουδετερότητα αποτελεί μύθο καθώς «απλά και μόνο το γεγονός της παρουσίας των μέσων στο πεδίο μιας διαμάχης επιδρά στο επικοινωνιακό περιβάλλον και το καθιστά μη-ουδέτερο⁵⁰». Αυτή ακριβώς η ικανότητα των Μέσων να επηρεάζουν είτε άμεσα είτε έμμεσα είναι η βάση της δύναμης και της ευθύνης τους.

Η προστασία που μπορούν να προσφέρουν τα ΜΜΕ είναι συνυφασμένη με την υπεύθυνη άσκηση του επαγγέλματός τους. Η ευθύνη προστασίας γίνεται λοιπόν αντληπτή μέσα από την ευθύνη μετάδοσης.

---

⁴⁸ Cohen B. (1963), όπως αναφέρεται στον Ruigork N., *Journalism of Attachment: Dutch newspapers during the Bosnian war*, Transaction Publishers, 2006, 17.

⁴⁹ Gamson W. (1989), όπως αναφέρεται στον Wolsfeld G., *The Media and Political Conflict*, Cambridge University Press, 1997, 31.

⁵⁰ Melone S., Terzis G., Beleli O., *Using the Media for Conflict Transformation: the Common Ground Experience*, στο Berghoff Handbook for Conflict Transformation, επιμέλεια Fischer M., et al. Berlin: Berghoff Research Center for Constructive Conflict Management, 2003, 3.

“Professional journalists do not set out to reduce conflict.
They seek to present **accurate and impartial** news.
But it is often through **good reporting** that **conflict is reduced.**”

Ross Howard

Η ΕΥΘΥΝΗ ΜΕΤΑΔΟΣΗΣ ΑΠΟ ΤΑ ΜΜΕ (THE RESPONSIBILITY TO REPORT)- ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΟΥ ΠΑΡΕΧΟΥΝ

III. Κεφάλαιο Δεύτερο

1. Το φαινόμενο του CNN: «the CNN effect theory»⁵¹

Στο πλαίσιο της παραπάνω προβληματικής θα εξετάσουμε κλιμακωτά τους τρόπους μετάδοσης των σύγχρονων κρίσεων από τα ΜΜΕ. Η ροή των διεθνών ειδήσεων και πληροφοριών προέρχεται ως επί το πλείστον από δυτικά ειδησεογραφικά πρακτορεία και τηλεοπτικά δίκτυα. Ένα από τα πιο σημαντικά είναι το CNN γιατί ήταν αυτό που άλλαξε τον τρόπο διεξαγωγής των σύγχρονων πολέμων.

Αρκετοί ακαδημαϊκοί έχουν προσπαθήσει να ορίσουν το φαινόμενο του CNN. Ο Feist, το αντιλαμβάνεται ως «την θεωρία σύμφωνα με την οποία οι αμερικανοί πολιτικοί εξαναγκάζονται, μέσω των εικόνων που προβάλλονται στην τηλεόραση, όπως είναι οι εικόνες από μία ανθρωπιστική κρίση, να παρέμβουν, ενώ υπό άλλες συνθήκες μία τέτοια παρέμβαση δε θα κρινόταν αναγκαία και ενδιαφέρουσα για τα αμερικανικά συμφέροντα». Ο Schorr, αναφέρεται σε αυτό ως «ο τρόπος με τον

---

⁵¹ Το συγκεκριμένο φαινόμενο φέρει το όνομα του μεγαλύτερου δημοσιογραφικού δικτύου στον κόσμο, παρά ταύτα η αναφορά της συγκεκριμένης θεωρίας σχετίζεται με τη γενικότερη αντίληψη για την παντοδυναμία κάποιων ειδησεογραφικών δικτύων (κατά κύριο λόγο αγγλόφωνων) τα οποία έχουν την δυνατότητα να διαμορφώσουν αντιλήψεις και θέσεις ανά τον κόσμο. Άλλωστε, το γεγονός ότι από αυτούς τους στάθμους «παίρνουν» εικόνα τα περισσότερα τηλεοπτικά δίκτυα για σημαντικά γεγονότα του πλανήτη, είναι αρκετό για να κατανοήσει κανείς τη δύναμη τους (Howard 2003:3).

οποίο τα έκτακτα γεγονότα επηρεάζουν τις αποφάσεις της πολιτικής ηγεσίας». Οι Livingston & Earchus το ορίζουν από την άλλη ως «την αποτυχία της εξουσιαστικής ελίτ να ελέγξει τα μέσα ενημέρωσης» και ο Seib θεωρεί ότι «αποτυπώνει την ένταση μεταξύ τηλεοπτικών ειδήσεων σε πραγματικό χρόνο και πολιτικών αποφάσεων, με τις ειδήσεις να υπερτερούν από άποψη επιρροής».⁵² Αυτή η ηγεμονική υπεροχή του δικτύου έγινε αισθητή όταν ο πρώην Γενικός Γραμματέας Boutros Boutros Ghali σε συνέντευξη του στους Times είχε πει πως το Συμβούλιο Ασφαλείας έχει 16 μέλη «Τα 15 μέλη και το CNN».⁵³

Σε περιόδους εκτεταμένης κρίσης όπως ήταν ο πόλεμος του Κόλπου ή ο πόλεμος στο Ιράκ, η παγκόσμια τηλεόραση και πιο συγκεκριμένα, το CNN συμμετείχε ενεργά στην κάλυψη των πολεμικών και όχι μόνο συγκρούσεων και αποτέλεσε κυρίαρχο παράγοντα της εξωτερικής πολιτικής της χώρας. Επιπλέον, η *ζωντανή και άμεση κάλυψη* των γεγονότων στο πεδίο όπου διαδραματιζόνταν τα γεγονότα (*at the spot reporting*) έδωσε στο CNN μια ασύγκριτη δύναμη να μπορεί να διαμόρφώνει τις συνειδήσεις και επιπλέον να επηρεάζει τις πράξεις και την πολιτική συμπεριφορά των ατόμων παγκοσμίως.

Η πρώην ανταποκρίτρια του CNN, Judy Woodruff, έχει πει πως «όταν υπάρχει έλλειψη πολιτικής, το κενό καλούνται να συμπληρώσουν τα ΜΜΕ. Ξαφνικά υπάρχουν κάποιες δραματικές εικόνες, της μιας ή της άλλης μορφής, είτε των στρατευμάτων είτε ανθρώπινου πόνου και αμέσως υπάρχει ένα σχέδιο του τι θα ποια πολιτική θα μπορούσε να ακολουθηθεί μέχρι η

---

⁵² Gilboa, E., *The CNN Effect: The Search for a Communications Theory of International Relations*, στο *Political Communication*, Taylor and Francis Inc. (2005), 22:29, <http://ics.leeds.ac.uk/papers/pmt/exhibits/2280/N42777V583117G17.pdf>

⁵³ Απόσπασμα από την συνέντευξη του Γ.Γ *Boutros-Boutros Ghali* με τον εκδότη των *Times* Jose M. Ferrer, *The UN has been a success*, <http://www.time.com/time/international/1995/951023/cover4.html>

κυβέρνηση να αντιληφθεί και να πει «Να τι θα μπορούσε να γίνει βάσει αυτής της λογικής».⁵⁴

Επίσης, το καινοτομικό εγχείρημα του CNN (Cable News Network) για συνεχή και αδιάκοπη ενημέρωση των τηλεθεατών (24 ώρες το 24ωρο και 7 ημέρες την εβδομάδα, 24/7 ειδήσεις) είχε σαν αποτέλεσμα να μετατραπεί το κανάλι σε κέντρο αναμετάδοσης διεθνών ειδήσεων. Αυτό αποδεικνύει πως τα δίκτυα μπορούν να συμβάλουν σε μία νέα εκδοχή της τηλεόρασης, ενισχύοντας τη «διπλωματία των μέσων» (media diplomacy). Έτσι, φτάσαμε να χρησιμοποιούμε τον όρο «CNNization», ο οποίος αναφέρεται στο σημαντικό ρόλο που διαδραματίζουν στον τομέα των διεθνών σχέσεων τα παγκόσμια τηλεοπτικά δίκτυα (global television networks), αποτελώντας μέσο επικοινωνίας μεταξύ των κρατών, των πολιτικών και των πολιτών σε παγκόσμιο επίπεδο.⁵⁵

Με την 24ωρη υπηρεσία διεθνούς ενημέρωσης, η οποία από την αρχή εξειδικεύτηκε στην κατηγορία ειδήσεων που ονομάζουμε «*breaking news*»- «γεγονότα που διαδραματίζονται εκείνη τη στιγμή», το CNN αναδείχτηκε σε έναν ιδιαίτερα σημαντικό παράγοντα εκροής πληροφοριών σε περιόδους κρίσης. Με διεισδυτικότητα σε 150 εκατομμύρια νοικοκυριά (με τηλεοπτικό δέκτη) σε περισσότερες από 212 χώρες και περιοχές διεθνώς, το CNN⁵⁶ φάνηκε από την

---

⁵⁴ Eaglerburger, L. et al (2003), *The CNN Effect* στο Hess, S., Kalb, M., (eds), *The Media and the War on Terrorism*, Washington DC: The Brookings Institution, 73.

⁵⁵ Campbell, V. (2004), *Information Age Journalism: Journalism in an International Context*, London: Arnold, 239-241.

⁵⁶ Το CNN group, ως η μεγαλύτερη και επικερδέστερη επιχείρηση ενημέρωσης είναι διαθέσιμη σε περισσότερους από 800 εκατομμύρια ανθρώπους σε όλο τον κόσμο. Περιλαμβάνει 6 καλωδιακά και δορυφορικά τηλεοπτικά δίκτυα (CNN, CNN Headline News, CNN International, CNNfn, CNN/SI και CNN en Espanol), δύο ραδιοφωνικά δίκτυα (CNNRadio, Ισπανικό CNNRadio Noticias), 11 ιστοσελίδες στο CNN Interactive και στο CNN Newsource. Πρόκειται δηλαδή για το μεγαλύτερο δίκτυο υπηρεσιών ενημέρωσης με περισσότερα από 200 μέλη, παγκόσμια εμβέλεια και επιρροή (Hachten 1999:36-37).

αρχή να είναι ο κυρίαρχος τηλεοπτικός οργανισμός ειδήσεων με τη μεγαλύτερη επιρροή παγκοσμίως, γι' αυτό και σε περιόδους κρίσης κέρδιζε και συνεχίζει να κερδίζει μέχρι και σήμερα μεγάλο μερίδιο όχι μόνο του αμερικανικού αλλά και του παγκόσμιου κοινού.⁵⁷ Γι' αυτό τον λόγο οι διοικήσεις πολλές φορές χρησιμοποιούν τα ΜΜΕ για να δείξουν πως ενεργοποιούνται ενώπιον μιας κρίσης. Είναι ενδεικτικό το άρθρο της Herald Tribune το 1992 που ανέφερε πως «η είσοδος των αμερικανικών στρατευμάτων στο Μογκαντίσου ήταν τέλεια προγραμματισμένη ώστε να συμπέσει με την κορύφωση της απογευματινής τηλεθέασης και την παρουσία των δημοσιογράφων στο λιμάνι και την παραλία».⁵⁸

Επιπλέον, το CNN ήταν αυτό που εδραίωσε τη σημασία αυτού που ονομάζεται «*round the clock television news*» το οποίο και άλλαξε το διεθνές σύστημα των ειδήσεων κυρίως κατά τη διάρκεια διεθνών κρίσεων. Αξίζει να αναφερθεί ότι στο απόκορύφωμα των βομβαρδισμών, το CNN είχε 70 δημοσιογράφους με συνοδευτικά συνεργεία στην εμπόλεμη ζώνη και τις γύρω περιοχές, ξοδεύοντας περίπου 150.000 δολάρια.

Η επιρροή του CNN είναι τόσο μεγάλη που μπορεί να οδηγήσει και στην αλλαγή της πολιτικής σε μια κρίση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η αλλαγή της αμερικανικής πολιτικής στην Σομαλία το 1992 όπου η χώρα απέσυρε τα στρατεύματα της έπειτα από την προβολή εικόνων ενός νεκρού Αμερικανού στρατιώτη να σύρεται στους δρόμους του Μογκαντίσου.⁵⁹

---

⁵⁷ Ansolabehere, S., R., Behr, S., Iyengar (1993), *The Media Game: American Politics in the Television Age*, Boston: Allyn and Bacon, 46-47.

⁵⁸ Lorch, D., *Lights, Camera, ... Land Em*, *International Herald Tribune*, December 10, 1992 στο Minear, L., et al (1996), *The News Media, Civil War and Humanitarian Action*, Lynne Rienner Publishers, 55.

⁵⁹ Ο Woodruff αναφέρει πως το CNN είχε βιντεοσκοπήσει 30 λεπτά περίπου από την σκηνή εκείνης της ημέρας, τα οποία μειώθηκαν από το μοντάζ σε 30 δευτερά από τα οποία στον

Ωστόσο, δεν πρέπει να παραγνωρίζουμε ότι υπάρχει ένας εκτεταμένος αντίλογος για τον τρόπο παρουσίασης των γεγονότων από το δίκτυο, αφού κάποιες φορές είναι σύνηθες το φαινόμενο να παρουσιάζονται ανακρίβειες ή ψεύδη λόγω του ότι οι δημοσιογράφοι έχουν στη διάθεσή τους λίγο χρόνο για να ελέγξουν τα όσα μεταδίδουν αλλά και ενός άκρατου πατριωτισμού. Δεν είναι τυχαίο ότι οι ανακοινώσεις του CNN σχετικά με τους βομβαρδισμούς στο Ιράκ, αφορούσαν κυρίως τις σερβικές αγριότητες πραγματικές και υποθετικές.⁶⁰ Σε γενικές γραμμές, το CNN και στο Κόσσοβο αλλά και στο Ιράκ προέβαλε τις απόψεις των χωρών της δυτικής συμμαχίας παρουσιάζοντας κάθε φορά στα δελτία ειδήσεων πρόσωπα που προέρχονταν από την πολιτική και τη στρατιωτική ηγεσία της αμερικανικής κυρίως πλευράς.

Ωστόσο, σε κάθε περίπτωση, ο στόχος ήταν να αφυπνιστεί η διεθνής κοινότητα προκειμένου «να κάνει κάτι». Η πρόθεση είναι να τονιστεί η ανάγκη για μια ταχεία αντίδραση προκειμένου να σωθούν οι ζωές ανθρώπων που βρίσκονται σε κίνδυνο και όχι τόσο το περιεχόμενο της διαμάχης. Και από αυτήν την σκοπιά το φαινόμενο του CNN εκπληρώνει εν μέρει τον ορισμό εργασίας που δόθηκε πιο πάνω για την προστασία και λέμε εν μέρει γιατί πάντοτε θα υπάρχει περιθώριο για στερεοτυπικές αναπαραστάσεις της πείνας και του πολέμου προκειμένου να καθιερωθεί στην συνείδηση του κόσμου ότι μια χώρα μπορεί να «σωθεί» μόνο με ξένη επέμβαση.

αέρα τελικά μεταδόθηκαν μόλις 2,5 δευτερόλεπτα και παρ'όλη την μικρή αυτή διάρκεια, υπήρξε αυτός ο απίστευτος αντίκτυπος. Eagleburger, *The CNN Effect*, 69.

⁶⁰Οι φωτογραφίες των αμερικάνικων κατασκοπευτικών δορυφόρων απεικόνιζαν μαζικούς τάφους, ενώ οι τηλεοπτικές κάμερες παρουσίαζαν κατασκευασμένες εικόνες αθλιότητας των προσφύγων. Με την έναρξη των βομβαρδισμών, το CNN, όπως και τα υπόλοιπα δυτικά μέσα έδωσαν το προβάδισμα στο NATO και με ενθουσιαστικούς τόνους οι δημοσιογράφοι του CNN «δόξαζαν» την αποτελεσματικότητα και την ακρίβεια του νατοϊκού εξοπλισμού.

Από κάθε άποψη αυτό που πρέπει να συγκρατήσουμε σύμφωνα με τα λόγια του Taylor είναι πως η εμφάνιση παγκόσμιων τηλεοπτικών υπηρεσιών όπως αυτές του CNN προσέθεσε μία επιπλέον διάσταση στη διεκπεραίωση των διεθνών υποθέσεων, των πολέμων και των στρατιωτικών επιχειρήσεων σε πολεμικές και μη πολεμικές συγκρούσεις.⁶¹

2. «Προσκολλημένη Δημοσιογραφία» (Journalism of Attachment)

Το δεύτερο είδος δημοσιογραφίας αναφέρεται στην λεγόμενη «Προσκολλημένη Δημοσιογραφία». Εκκινεί από τον πόλεμο της Βοσνίας και τον πρώην ανταποκριτή του BBC Martin Bell, ο οποίος υπήρξε ουσιαστικά ο «εισηγητής» του όρου. Πρόκειται για την δημοσιογραφία που ενεργά παίρνει το μέρος των θυμάτων ή του άμαχου πληθυσμού σε μια σύγκρουση και παρουσιάζει τις ιστορίες των ανθρώπων αυτών. Ο ορισμός που έχει δοθεί από τον Bell «είναι η δημοσιογραφία που νοιάζεται αλλά και έχει επίγνωση των ευθυνών της και που δεν στέκεται ουδέτερη μεταξύ καλού και κακού, σωστού και λάθους, θύματος και θύτη».⁶²

Βεβαίως, η άποψη βρίσκει αρκετούς πολέμιους οι οποίοι υποστηρίζουν πως παραβιάζεται η αρχή της αντικειμενικότητας, όπως αυτή ορίζεται από την Επιτροπή για την Ελευθερία του Τύπου, ως μίας από τις υποχρεώσεις των δημοσιογράφων μαζί με «την πληρόφρηση, την αλήθεια, την ακρίβεια και

---

⁶¹ Είναι ενδεικτικό πως ο Taylor αναφερόμενος στα τέσσερα C (τα οποία αναφέρονται στη διοίκηση, τον έλεγχο, τις επικοινωνίες, τους υπολογιστές και την πληροφόρηση) στη θεωρία του σχετικά με τον πόλεμο των πληροφοριών δε διατάζει να προσθέσει και ένα πέμπτο C το οποίο αναφέρεται στη δύναμη του CNN. Βλ. Taylor, P. (2004), *Πόλεμος και Διεθνείς Σχέσεις στην Εποχή της Πληροφορίας*, επιμ. Δεμερτζής, Ν., μτφρ. Περεζούς, Κ., Αθήνα: Παπαζήση, 433.

⁶² Bell, M. (1998), στο Nel Ruigork, *Journalism of Attachment: Dutch newspapers during the Bosnian war*, Transaction Publishers, (2006), 30.

την ισορροπία».⁶³ Από την άλλη πλευρά, η αντικειμενικότητα ως έννοια είναι καθεαυτή αμφιλεγόμενη στους δημοσιογραφικούς κύκλους, καθώς κανείς δεν μπορεί να μεταδώσει ένα θέμα χωρίς κάποιο ίχνος εθνοφυλετικής προτίμησης ή έστω προκατάληψης.

Άλλοι δημοσιογράφοι υποστηρίζουν πως δεν διακυβεύεται η αντικειμενικότητα αλλά η ουδετερότητα. Η Christiane Amanpour, δημοσιογράφος του CNN εξηγεί πως «από την στιγμή που αντιμετωπίζονται όλες οι πλευρές το ίδιο, σε καταστάσεις όπως της Βοσνίας, ηθικά εξομοιώνεις το θύμα με τον θύτη. Και από το σημείο η ουδετερότητα απέχει πολύ λίγο. Και από το σημείο αυτό το να γίνεις υποχείριο σε όλα τα «άνθη του κακού» απέχει ακόμη λιγότερο».⁶⁴ Ο βετεράνος δημοσιογράφος της *Guardian* Ed Vulliamy, είναι υπέρμαχος της «προσκολλημένης δημοσιογραφίας» υποστηρίζοντας πως «η ουσία βρίσκεται στον διαχωρισμό αντικειμενικότητας και ουδετερότητας. Η πρώτη έχει μια ηθική διάσταση, η δεύτερη βασιζεται σε γεγονότα- οι δημοσιογράφοι περιγράφουν αντικειμενικά αυτά που βλέπουν αλλά αυτά που αντικειμενικά μεταδίδουν δεν είναι ανάγκη να τους οδηγούν σε ουδέτερα αποτελέσματα. Μερικές φορές το να είναι κανείς ουδέτερος σημαίνει και συνένοχος στο έγκλημα».⁶⁵

Σίγουρα η απλοποίηση θύτη-θύματος δεν είναι το ζητούμενο σε αυτό το είδος δημοσιογραφίας, καθώς μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για προπαγανδιστικούς σκοπούς. Όπως αναφέρθηκε ξεκίνησε από τα Βαλκάνια

---

⁶³ Commission on the Freedom of the Press (1947), 4, στο Nel Ruigork, *Journalism of Attachment*, 9.

⁶⁴ Βλ. Mick Hume, στο βιβλίο του Nel Ruigork, *Journalism of Attachment*, 31.

⁶⁵ Vulliamy, E., "An obligation to the truth", *The Observer*, 19 May 1992 (<http://www.guardian.co.uk/world/2002/may/19/warcrimes.serbia>)

και η εναλλαγή των Σέρβων, Κροατών και Μουσουλμάνων σε αυτές τις θέσεις ανέδειξε την σημασία αυτού του είδους δημοσιογραφίας.

Η «προσκολλημένη δημοσιογραφία» όπως και το φαινόμενο του CNN παρακινεί την διεθνή κοινότητα να «κάνει κάτι», λαμβάνοντας όμως υπόψη πώς η επιρροή των ΜΜΕ είναι τόσο σημαντική που πολλές φορές μπορεί να την καπηλευτούν ισχυρές χώρες για να προωθήσουν ίδια συμφέροντα. Αποτελεί όμως έναν τρόπο να ακουστούν οι φωνές εκείνων που σιωπούν κατά την διάρκεια ενός πολέμου, ανθρώπινες ιστορίες που δίνουν μια άλλη διάσταση σε μια διαμάχη. Σίγουρα αυτό το είδος της δημοσιογραφίας αν και έχει πολλά τρωτά σημεία πηγαίνει ένα βήμα πιο πέρα και έχει κάποια στοιχεία του ορισμού της προστασίας που εξετάζουμε στην παρούσα μελέτη.

3. «Δημοσιογραφία για την Ειρήνη» (Peace Journalism)

Η «δημοσιογραφία για την ειρήνη»-*peace journalism* είναι ίσως το είδος που ταιριάζει περισσότερο στην έννοια της προστασίας που προαναφέραμε καθώς επικεντρώνεται στην ειρηνική εξέλιξη μιας διαμάχης και στην αποκλιμάκωση της βίας. Είναι ένα είδος δημοσιογραφίας που λειτουργεί ως αντίπαλο δέος στην λεγόμενη «πολεμική δημοσιογραφία»-*war journalism* και ταυτόχρονα σύμφωνα με τους υποστηρικτές της βελτιώνει την παραδοσιακή δημοσιογραφία καθώς αναδεικνύει τον εξέχοντα ρόλο των ΜΜΕ ως διαμεσολαβητών για την οικοδόμηση της ειρήνης σε μια υπό κρίση περιοχή.⁶⁶

Ο Johan Galtung, εμπνευστής του είδους, θεωρεί πως τα ΜΜΕ συχνά μπερδεύονται ως προς την ουσία ενός πολέμου ακολουθώντας τον «εύκολο δρόμο» (low road) δηλαδή την προσήλωση στην «μετά-διαμάχη» και την βία. Ο «δύσκολος δρόμος» (high road) της «δημοσιογραφίας για την ειρήνη» επιχειρεί να βρει κοινές συνισταμένες για να μειώσει την πόλωση μεταξύ των

⁶⁶ Lynch, J., and McGoldrick, A. (2005), *Peace Journalism*, Stroud, UK: Hawthorn Press.

αντιθέμενων πλευρών, δείχνοντας την καλή και άσχημη πλευρά και των δύο μερών.⁶⁷ Οι υπέρμαχοι της δημοσιογραφίας αυτής δεν χρησιμοποιούν άκριτη προπαγανδιστική γλώσσα, διαχωρισμούς τύπου «εμείς-αυτοί» αναζητούν πληροφόρηση από πολλές και διαφορετικές πηγές, παρέχουν το ιστορικό πλαίσιο της σύγκρουσης (context), αποσυνδέουν τον πόλεμο από συγκεκριμένα πρόσωπα και αποφεύγουν την πυροδότηση βίας και εντάσεων.

Μια πρώιμη μορφή αυτής της έννοιας και της ευθύνης των ΜΜΕ να προάγουν την ειρήνη συναντούμε το 1977 όταν η χρηματοδοτούμενη από την UNESCO Επιτροπή MacBride στην έκθεση της με τίτλο «Πολλές Φωνές, Ένας Κόσμος» (*Many Voices, One World*) υποστήριξε μια νέα επικοινωνιακή κατάσταση που θα μπορεί να ανταποκριθεί στην ανάγκη για «περισσότερη δικαιοσύνη, ισότητα, αμοιβαιότητα στην ανταλλαγή πληροφοριών, λιγότερη εξάρτηση στην ροή της επικοινωνίας, λιγότερη κάθετη δομή στην διάδοση των μηνυμάτων, μεγαλύτερη αυτογνωσία και πολιτιστική ταυτότητα» επιβεβαιώνοντας πως τα ΜΜΕ έχουν ευθύνη να «κινητοποιούν την κοινή γνώμη ενάντια σε αυτούς που αντιμάχονται την ειρήνη» γιατί «πέρα από τα εθνικά συμφέροντα, υπάρχει ένα υπέρτατο συμφέρον της ανθρωπότητας να υπάρχει ειρήνη».⁶⁸

Εξελίσσοντας αυτήν την σκέψη αναφέρουμε πως οι ακαδημαϊκοί Galtung και Vincent ανέπτυξαν ένα πλαίσιο προτάσεων σχετικά με την εφαρμογή του

---

⁶⁷ Galtung, J., *High Road: Charting the course for Peace Journalism*, Track two 7 (4), December, 1998, 2-3 (http://ccrweb.ccr.uct.ac.za/archive/two/7_4/p07_highroad_lowroad.html)

⁶⁸ UNESCO, *Many Voices, One World: The Macbride Report*, Paris: UNESCO (1984), 18 στο βιβλίο Spencer, G. (2005), *The Media and Peace: From Vietnam to the 'War on Terror'*, Palgrave Macmillan, 165.

μοντέλου της δημοσιογραφίας για την ειρήνη. Ενδεικτικά μπορούμε να πούμε πως οι δημοσιογράφοι έχουν καθήκον να αφήνουν όλες τις πλευρές να ακουστούν, να μην γίνονται υποχείρια των δικτύων στα οποία δουλεύουν και να μην υποκύπτουν στις τάσεις που ακολουθεί το ενημερωτικό ρεπορτάζ «δηλαδή υπερέμφαση στις ισχυρές χώρες, στα ισχυρά πρόσωπα, στις αρνητικές εξελίξεις και στην προσώποποίηση».⁶⁹

Χρησιμοποιώντας το δόγμα ευθύνης προστασίας, ο Manoff υποστηρίζει πως τα ΜΜΕ μπορούν να εργαστούν προς την κατεύθυνση αποτροπής μιας σύγκρουσης «ασκώντας πίεση στις εμπλεκόμενες πλευρές να επιλύσουν τις διαφορές τους ή στην διεθνή κοινότητα για να επέμβει». Η διαφορά με το «φαινόμενο του CNN» είναι πως εδώ ο δημοσιογράφος δεσμεύεται σε μια διαδικασία οικοδόμησης «μέτρων εμπιστοσύνης», διαχείρισης των φημών προσπαθώντας να καταστήσει την κρίση διαφανή (to make conflict transparent) και να γεφυρώσει την ασυμμετρία των αντιτιθέμενων μερών.⁷⁰

Προκειμένου να επιτευχθεί κάτι τέτοιο, ο Manoff αναγνωρίζει πως η αντικειμενικότητα στην δημοσιογραφία είναι προβληματική δηλώνοντας πως «προτιμώντας ένας δημοσιογράφος να μην βοηθήσει στην οικοδόμηση της ειρήνης, επιλέγει να βοηθήσει τον πόλεμο και με την ενέργεια αυτή δεν υπονομεύει μόνο τον στόχο της αντικειμενικότητας, αλλά επιφέρει και ηθικές συνέπειες που είναι ακόμη χειρότερες από την υπονόμηση της αντικειμενικότητας επειδή προσπαθεί να αποτρέψει μια διαμάχη».⁷¹

---

⁶⁹ Galtung, J., Vincent, R. (1995), *Global Glasnost*, Creskill, Hampton Press στο βιβλίο Spencer, G. (2005), *The Media and Peace*, 167.

⁷⁰ Manoff, R., *The Media's Role in Preventing and Moderating Conflict*, Crosslines Global Report (March/April 1997), 24-7 στο βιβλίο Spencer, G. (2005), *The Media and Peace*, 170.

⁷¹ Ο.π., 172.

Αυτό που συγκρατούμε λοιπόν είναι πως η «δημοσιογραφία για την ειρήνη» επιχειρεί να αναδείξει τα θέματα που υποφώσκουν, και προτείνει λύσεις. Αντιπροτείνει στην ψυχολογία του πολέμου, την ψυχολογία της ειρήνης. Η κριτική όμως που έχει δεχτεί είναι μεγάλη από πολέμιους του είδους που αντιτάσσουν ότι δεν υπονομεύεται μόνο η αντικειμενικότητα αλλά και η ουδετερότητα όλων των πλευρών και εκεί είναι και η διαφορά της με την «προσκολλημένη δημοσιογραφία». Πώς ένας δημοσιογράφος μπορεί να ασκήσει την δημοσιογραφία για την ειρήνη ενώπιον εγκλημάτων πολέμου και εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας που διαπράττει ένα κράτος εις βάρος των υπηκόων του;

Για εκείνους που θεωρούν πως η αντικειμενικότητα αποτελεί μύθο και προκρίνουν τον ρόλο του ανθρώπου και μετά του δημοσιογράφου τότε η «δημοσιογραφία για την ειρήνη» αποτελεί το πιο κοντινό μοντέλο στην «καλή δημοσιογραφία». Θα εξετάσουμε όμως πιο λεπτομερώς την κριτική του μοντέλου αυτού στην βάση των αρχών που απορρέουν και από τους Κώδικες Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας.

4. Είναι δυνατή η δημοσιογραφία χωρίς αντικειμενικότητα: μια αποτίμηση στη βάση των Κωδικών Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας

Κανένα θέμα δεν είναι περισσότερο αμφιλεγόμενο στο δημοσιογραφικό επάγγελμα όσο η έννοια της αντικειμενικότητας (objectivity) η οποία φαίνεται να αποτελεί το σημείο κυρίαρχης κριτικής στους υπέρμαχους της δημοσιογραφίας για την ειρήνη που προάγουν τον θετικό ρόλο των ΜΜΕ σε μια διαμάχη. Όπως παρατηρεί και ο Aster "There exists a tension between our view of good media as *being* objective and our knowledge that good media *has* an objective".⁷²

---

⁷² Aster et al (1999), *The Media and Peacebuilding*, Paper presented at the "A roundtable consultation", Vancouver, British Columbia.

Καταρχάς ο όρος «δημοσιογραφία για την ειρήνη» συνδυάζει δυο στοιχεία που είναι δύσκολο να εναρμονιστούν: την ειρήνη και την δημοσιογραφία. Η δημοσιογραφία είναι μια μορφή δημόσιας επικοινωνίας που υπόκειται σε κάποιες δεοντολογικές αρχές: την ειλικρίνεια (truthfulness), την αντικειμενικότητα (objectivity), την ουδετερότητα (neutrality) και την αποσύνδεση (detachment) από τα γεγονότα, οι οποίες αποτελούν πυλώνες του επαγγέλματος.⁷³

Η έννοια ειδικά της αντικειμενικότητας συναντάται στις αρχές του 1900 στους Αμερικανούς και Καναδούς δημοσιογράφους και η κεντρική συνιστώσα της είναι πως οι δημοσιογράφοι πρέπει να «μένουν στα γεγονότα» και να «αποφεύγουν να συντάσσονται με κάποια πλευρά». Ιδιαίτερα μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η έννοια έγινε ευρέως αποδεκτή από τους εκδότες ενώ επισήμως εντοπίζεται σε δύο σημαντικούς κώδικες δημοσιογραφικής δεοντολογίας: Τον Κώδικα της Αμερικανικής Ένωσης Συντακτών το 1923 (American Society of News Editors-ASNE) και τον Κώδικα Σίγμα Δέλτα Χι το 1926, που υπήρξε πρόδρομος της Ένωσης Επαγγελματιών Δημοσιογράφων (Society of Professional Journalists).⁷⁴ Το «δόγμα» της αντικειμενικής κάλυψης των γεγονότων ουσιαστικά μεσουράνησε την δεκαετία του 40 και του 50 και αντιπροσώπευσε όπως και αντιπροσωπεύει μια ιδανική κατάσταση

---

⁷³ Kempf, W. (2007), *Peace Journalism: A tightrope walk between advocacy journalism and constructive conflict coverage*, *Conflict & Communication online*, Vol. 6, No. 2, 2

⁷⁴ Ο ASNE, ο πρώτος εθνικός κώδικας της Αμερικής, υποστήριζε πως ο,τιδήποτε λιγότερο από ένα αντικειμενικό ρεπορτάζ ανέτρεπε τις θεμελιώδεις αρχές του επαγγέλματος. Στον Κώδικα Delta Sigma Chi η αντικειμενικότητα συμπλήρωνε την έννοια την αλήθειας και αποτελούσε χαρακτηριστικό έμπειρου επαγγελματία. Wilkins, L., and Christians, C. (eds) (2008), *The handbook of Mass Media Ethics*, Taylor & Francis, 73.

στις ειδησεογραφικές αίθουσες ή οποία βοηθά στο διαχωρισμό της είδησης από τον σχολιασμό με βάση έξι κριτήρια.⁷⁵

Στην πράξη ωστόσο, λιγότεροι δημοσιογράφοι ασπάζονται την έννοια της αντικειμενικότητας και υιοθετούν ένα στυλ μετάδοσης που εμπερικλείει την προοπτική (perspective) και την ερμηνεία (interpretation). Τα δημοσιογραφικά ήθη πρέπει να υπερβούν την παραδοσιακή αντικειμενικότητα, όχι όμως εγκαταλείποντας την ως έννοια αλλά επαναπροσδιορίζοντας την. Η «καλή δημοσιογραφία» (good journalism) έχει ένα και μόνο στόχο: να αναπαριστά την πραγματικότητα με ακρίβεια. Τα άλλα χαρακτηριστικά της-η ακρίβεια, η αντικειμενικότητα και η αμεροληψία-είναι απλά εργαλεία επίτευξης αυτού του στόχου.⁷⁶

Η «δημοσιογραφία για την ειρήνη» γίνεται αντιληπτή «ως μια κανονιστική μορφή υπεύθυνης δημοσιογραφικής κάλυψης μιας διαμάχης με στόχο να συνεισφέρει στην διαδικασία ειρήνευσης και διατήρησης της ειρήνης στην περιοχή καθώς και να αλλάξει την αντίληψη των ιδιοκτητών, διαφημιστών και του κοινού απέναντι στην ειρήνη και τον πόλεμο».⁷⁷ Κάποιοι κριτικοί έχουν εκφράσει ανησυχία υποστηρίζοντας πως κάτι τέτοιο «θα μπορούσε να

---

⁷⁵ The ideal can be analyzed into six standards: (1) standard of factuality: reports are based on verified facts (2) standard of balance and fairness: reports balance and fairly represent the main viewpoints on an issue (3) standard of non-bias: the reporter's prejudices and interests do not distort reports (4) standard of independence: journalists are free to report without fear of favour (5) standard of non-interpretation: reporters do not put their interpretations into reports (6) standard of neutrality: reporters don not take sides in disputes. Wilkins, L., and Christians, C. (eds) (2008), *The handbook of Mass Media Ethics*, 74.

⁷⁶ Loyn, D. (2007), *Good Journalism or Peace Journalism?*, *Conflict & Communication online*, Vol. 6, No. 2.

⁷⁷ Shinar, D. (2007), *Epilogue: Peace Journalism- The State of Art*, *Conflict & Communication online*, Vol. 6, No. 2, 2.

θέσει σε κίνδυνο την ακεραιότητα (integrity) των δημοσιογράφων και να προκαλέσει σύγχυση στον ρόλο τους ως ουδέτεροι διάυλοι των γεγονότων».⁷⁸

Πράγματι είναι ανησυχητικό όταν κάποιος υπέρμαχος της δημοσιογραφίας για την ειρήνη απορρίπτουν άκριτα τις δημοσιογραφικές αξίες και συγχέουν το είδος με το λεγόμενο advocacy journalism ή τις άλλες μορφές του: “victim journalism”, “justice journalism”, “engaged journalism” ή “journalism of attachment” γιατί έτσι δημιουργείται ένα περίεργο κράμα που μπορεί να οδηγήσει σε κατάχρηση της έννοιας της ειρήνης για άλλους σκοπούς. Εάν η δημοσιογραφία προπαγανδίζει την ειρήνη δεν μειώνεται η αρνητική έννοια της προπαγάνδας και τότε δεν μιλούμε πλέον για δημοσιογραφία αλλά για δημόσιες σχέσεις (*public relations*).

Όπως σωστά έχει πει ο Loyn «ένας δημοσιογράφος δεν πρέπει να εγκαταλείπει τα εργαλεία του, απλά να τα ακονίζει».⁷⁹ Η «δημοσιογραφία για την ειρήνη» πέρα από την καλή πρόθεση (*good will*) και την ηθική παρότρυνση (*moral impetus*) από την οποία χαρακτηρίζεται χρειάζεται μια πιο στέρεη βάση.

i. Δημοσιογραφική ευθύνη (*journalistic responsibility*)

Αν δεχτούμε πως για ένα δημοσιογράφο είναι πιο εποικοδομητικό να αναθεωρήσει υπάρχουσες δομές για να υποστηρίξει μια καλύτερη δημοσιογραφική πρακτική πρέπει ταυτόχρονα να σκεφτούμε όπως λέει ο Kempf πως η αλήθεια ή η αναζήτηση της αλήθειας δεν αποτελούν αξίες από μόνες τους γιατί υπάρχουν δυσκολίες στην πράξη. Η αναζήτηση της αλήθειας για ένα δημοσιογράφο του προσφέρει γνώση και εμπειρίες που συλλέγει από

---

⁷⁸ Kempf, *Peace Journalism*, 2.

⁷⁹ Loyn, *Good Journalism or Peace Journalism?*, 5.

άλλους ως οδηγό για την δική του συμπεριφορά. Γι'αυτό και οι ισχυρισμοί ενός δημοσιογράφου οφείλουν να είναι βάσιμοι.

Αυτό γίνεται ακόμη πιο επιτακτικό όταν μεταδίδει πληροφορίες για κάποια διαμάχη (conflict journalism). Ο πόλεμος και η ειρήνη είναι γεγονότα εξαιρετικής σημασίας που κανείς δεν μπορεί να αγνοήσει. Ο Jorg Becker (2002) λέει πως τα ΜΜΕ έχουν πολιτική υποχρέωση να συμμετάσχουν και να υποστηρίξουν την ειρήνη με δική τους πρωτοβουλία, και αυτό δεν είναι απλά τα λόγια ενός Γερμανού πολιτικού επιστήμονα αλλά το consensus του νομικού πλαισίου και των Κωδικών Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας έτσι όπως θεσμοθετήθηκαν από το διεθνές και εθνικό δίκαιο, τα σωματεία και τους υπεύθυνους οργανισμούς για τα ΜΜΕ.⁸⁰

Το άρθρο 3 της Διακήρυξης της UNESCO για τα ΜΜΕ του 1978, αναφέρει πως, «τα ΜΜΕ συνεισφέρουν σημαντικά στην ενδυνάμωση της ειρήνης και την διεθνή κατανόηση καθώς και στην αντιμετώπιση του ρατσισμού, του απαρτχάιντ και της προτροπής σε πόλεμο». Επιπλέον, υπάρχουν μια σειρά από κώδικες συμπεριφοράς για τους δημοσιογράφους που εφαρμόζονται σχεδόν σε όλες τις χώρες του κόσμου οι οποίοι περιλαμβάνουν παρόμοιες υποχρεώσεις αυτο-δέσμευσης (self-imposed obligations). Το πιο σημαντικό κείμενο διεθνώς σύμφωνα με τους Δημοσιογράφους χωρίς Σύνορα είναι η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων και Υποχρεώσεων των Δημοσιογράφων (Ο Χάρτης του Μονάχου) του 1975, η οποία υιοθετήθηκε από την Διεθνή Ομοσπονδία Δημοσιογράφων και αργότερα από τις περισσότερες ευρωπαϊκές δημοσιογραφικές ενώσεις. Στοιχεία για τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα στην άσκηση των καθηκόντων ενός δημοσιογράφου μπορούν να αντληθούν και από τους Κώδικες Ηθικής της Εταιρείας Επαγγελματιών Δημοσιογράφων

---

⁸⁰ Kempf, *Peace Journalism*, 3.

που εγκρίθηκε τον Σεπτέμβριο του 1996 καθώς και από τον Κώδικα Συμπεριφοράς και Εργασιακές Πρακτικές της Βρετανικής Ένωσης Δημοσιογράφων του 1936.⁸¹

Είναι ενδεικτικό ότι ήδη από το 1986 ο επικοινωνιολόγος Hamid Mowlana εξέφρασε τον προβληματισμό του για τον ρόλο των ΜΜΕ λέγοντας «Εάν τα διεθνή ΜΜΕ έχουν υπάρξει με επιτυχία οι ηθικοί αυτουργοί ενός πολέμου γιατί δεν μπορούν να κάνουν το αντίθετο;». Γι' αυτό τον λόγο συνέταξε έναν κώδικα δημοσιογραφικής δεοντολογίας με στόχο να αποτρέπει τον πόλεμο και να ενθαρρύνει την ειρήνη περιλαμβάνοντας τα ακόλουθα 8 σημεία:

- Μεγαλύτερη έμφαση στην δημοσίευση πληροφοριών που διευκολύνουν την ειρηνική επίλυση μιας διαμάχης
- Μείωση των προκαταλήψεων που δαιμονοποιούν τον αντίπαλο
- Ευαισθητοποίηση για την αλλαγή στερεοτυπικών αντιλήψεων, ιδιαιτέρως σε αμφιλεγόμενα θέματα
- Επαναπροσδιορισμός του ρόλου των ΜΜΕ και διεύρυνση του κοινωνικού τους ρόλου ως ένα σύστημα έγκαιρης προειδοποίησης
- Στις προτάσεις για ειρηνική διευθέτηση των διαφορών τα ΜΜΕ οφείλουν να λαμβάνουν υπ' όψιν όλες τις πλευρές
- Αυξημένη δημοσιότητα στις ειρηνευτικές πρωτοβουλίες των διαπραγματευτών
- Δημιουργία δημόσιου κλίματος υπέρ του πνεύματος της αποκατάστασης και συμφιλίωσης των μερών
- Δημιουργία ευκαιριών για διάλογο και επικοινωνία των διαπραγματευτών με τις αντιτιθέμενες πλευρές

Μέρος του προτεινόμενου αυτού κώδικα υιοθετήθηκε το Δεκέμβριο του 2000, με την μορφή κατευθυντήριων αρχών για την ασφάλεια των δημοσιογράφων

---

⁸¹ Βλ. παραρτημα

σε περιοχές κρίσης, από τρία σημαντικά τηλεοπτικά δίκτυα (CNN, BBC, ITN) και δυο μεγάλα ειδησεογραφικά πρακτορεία (Reuters, APTN).⁸²

Οι δημοσιογράφοι έχουν ευθύνη για τον *τρόπο(way)* που μεταδίδουν και για το *πώς (how)*. Όπως επισημαίνουν οι Lynch & McGoldrick «η δημιουργία ευκαιριών που κάνουν το κοινό στο σύνολο του να σκεφτεί και να αξιολογήσει μη βίαιες λύσεις για μια διαμάχη»⁸³ δεν είναι ένας στόχος που επιβάλλεται στους δημοσιογράφους έξωθεν. Η υποχρέωση αυτή πηγάζει απευθείας από τον ρόλο που έχουν αποδώσει στην δημοσιογραφία οι σύγχρονες δημοκρατικές κοινωνίες.

Βέβαια όπως λέει ο Howard οι επαγγελματίες δημοσιογράφοι δεν επιζητούν να μειώσουν τις διαμάχες. Επιζητούν να παρουσιάζουν με ακρίβεια και αμεροληψία τις ειδήσεις. Αλλά είναι συχνά μέσα από την καλή δημοσιογραφία που μειώνεται μια διαμάχη. Άρα το ζητούμενο δεν είναι τίποτε περισσότερο από υπεύθυνη δημοσιογραφία. Χωρίς υπευθυνότητα δεν νοείται καλή δημοσιογραφία.⁸⁴

Αξιζει στο πλαίσιο αυτό να αναφέρουμε κάποιες πρωτοβουλίες καλής δημοσιογραφίας. Το Καναδέζικο δίκτυο CRNC (Canada Resolution Network Canada) έχει αναλάβει την εκπαίδευση δημοσιογράφων ώστε να ενημερώνουν και να διαπαιδαγωγούν τους πολίτες για τις υπάρχουσες

---

⁸² Becker, J. (2004), *Contributions by the media to crisis prevention and conflict settlement*, *Conflict & Communication online*, Vol. 3, No. 1/2, 5.

⁸³ McGoldrick, A. (2006), *War Journalism and "objectivity"*, *Conflict & Communication online*, Vol.5, No.2, 4.

⁸⁴ Howard, R. (2003), *Conflict Sensitive Journalism*, Copenhagen: International Media Support & Institute for Media Policy & Civil Society

ειρηνικές στρατηγικές επίλυσης μέσα από την σωστή ανάλυση μιας κρίσης⁸⁵ η οποία προσπαθεί να απαλείψει ή έστω να μειώσει την «ψυχαγωγική

---

⁸⁵ Το δίκτυο προσφέρει εργαλεία δημοσιογραφικής προσέγγισης όπως τα 5W για το Conflict Reporting:

Ποιος (Who): Ποιος επηρεάζεται από την διαμάχη, ποιος έχει μεγαλύτερο συμφέρον από το αποτέλεσμα; Ποια είναι η σχέση των εμπλεκόμενων μερών και η αναλογίες δύναμης και εξουσίας;

Τι (What): Τι υποκίνησε την διαμάχη; τι ήταν εκείνο που την έφερε στην δημοσιότητα; Τι θέματα πρέπει να επιλυθούν;

Πότε (When): Πότε ξεκίνησε η διαμάχη; Από πότε υπήρξαν οι συνθήκες που οδήγησαν στη διαμάχη;

Πού (Where): Ποιες γεωγραφικές ή πολιτικές δικαιοδοσίες επηρεάζονται από την διαμάχη; Που αλλού έχει ξεσπάσει παρόμοια κρίση;

Γιατί (Why): Γιατί τα μέρη τηρούν την συγκεκριμένη στάση; ποιες ανάγκες, ενδιαφέροντα, φόβους και ανησυχίες θα πρέπει να αντιμετωπιστούν;

Πώς (How): Πώς θα επιλυθεί η κρίση π.χ. διαπραγμάτευση, μεσολάβηση, διαίτησία, δική, ένοπλη απάντηση, ποια είναι τα κόστη/απώλειες της επιλεγμένης μεθόδου;

Επιλογές (Options): Ποιες επιλογές έχουν μελετήσει τα μέρη και πως αυτές συνδέονται με τα εμπλεκόμενα συμφέροντα;

Κοινή Συνισταμένη (Common Ground): Ποια είναι η κοινή συνισταμένη μεταξύ των μερών; Τι έχουν συμφωνήσει μέχρι στιγμής. Βέβαια το Δίκτυο δεν προτείνει οι δημοσιογράφοι να επιχειρούν να μεσολαβούν ή να επιλύσουν μια κρίση την οποία μεταδίδουν. Αλλά πρέπει να έχουν ένα ολοκληρωμένο αντιληπτικό πλαίσιο για την διαμάχη και να το μεταφέρουν στο κοινό με τρόπο που να αντανάκλα την αλήθεια και την πολυπλοκότητα της κατάστασης. Πρέπει να αναδεικνύουν ιστορίες που εξετάζουν το πλαίσιο στο οποίο αναπτύχθηκε η διαμάχη και να εξηγήσουν τι προκάλεσε την βία. Το Δίκτυο προτείνει επίσης οι δημοσιογράφοι να εντοπίζουν τις προσπάθειες επίλυσης και να τις αναδεικνύουν προκειμένου να παράσχουν πληροφόρηση στο κοινό ώστε το ίδιο να έχει μια γνωστική βάση με την οποία θα μπορεί να αξιολογήσει τις κινήσεις των μερών και τις αποφάσεις της κυβέρνησης.

διάσταση» της είδησης. Στο πλαίσιο αυτό έχει συσταθεί ετήσιο βραβείο από τα Καναδικά ειδησεογραφικά ΜΜΕ με τίτλο Award for Journalistic Excellence in Conflict Analysis. Χαρακτηριστικό υπήρξε το άρθρο του Mike Hornbrook με τίτλο “Divided by History” που επισήμανε τον ρόλο που μπορούν να διαδραματίσουν θεσμοί όπως το σχολείο στην διαιώνιση ή την επίλυση της διαμάχης μεταξύ Ισραηλινών και Παλαιστίνιων μέσα από την διδασχή της ιστορίας στα παιδιά.

Επιπλέον, επειδή η μετάδοση ενός πολέμου έχει πολύπλοκες παραμέτρους για έναν δημοσιογράφο με κεντρικότερη την άγνοια για το Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο (International Humanitarian Law-IHL), μια σημαντική προσπάθεια γίνεται από το Crimes of War Project ως επακόλουθο της δημοσίευσης το 1999 του βιβλίου του Roy Gutman σχετικά με το τι πρέπει να γνωρίζει ο κόσμος για τα εγκλήματα πολέμου. Ο Gutman υπήρξε ο βραβευμένος με Πούλιτζερ δημοσιογράφος που αποκάλυψε την είδηση για τα στρατόπεδα συγκέντρωσης στην Βοσνία. Το Project αποτελεί μια συνεργασία δημοσιογράφων, δικηγόρων και ακαδημαϊκών αφοσιωμένων στην ενημέρωση της κοινής γνώμης για το δίκαιο του πολέμου και την εφαρμογή των κανονιστικών διατάξεων του, με την ελπίδα πως η διάδοση του νομικού πλαισίου που διέπει τις ένοπλες συρράξεις (*jus in bello*) θα οδηγήσει στην άσκηση μεγαλύτερης πίεσης προκειμένου να αποφευχθούν παραβιάσεις του νόμου και να τιωρήσουν αυτούς που τις διαπράττουν ενώ ταυτόχρονα προωθείται ένας ευρύτερος διάλογος μεταξύ δημοσιογράφων, νομικών και ανθρωπιστικών οργανώσεων για τις μεθόδους συμμόρφωσης με το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο.⁸⁶

---

⁸⁶ Βλ. *Crimes of War: What the Public Should Know* (www.crimesofwar.org)

5. Οι Δημοσιογράφοι ως ακτιβιστές για την ειρήνη

Είναι πραγματικά ενδιαφέρον στο πλαίσιο της παραπάνω προβληματικής να εξετάσουμε τους τρόπους επικοινωνιακής συμβολής των ΜΜΕ στην επίλυση μιας κρίσης μέσα από πρωτοβουλίες που αναλαμβάνουν οι δημοσιογράφοι σε ραδιόφωνο, τηλεόραση και διαδίκτυο με την αρωγή πολλών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων.

Πρόκειται για ένα ρεύμα που αναπτύχθηκε την τελευταία δεκαπενταετία, το οποίο αναδεικνύει την αλλαγή του παραδοσιακού ρόλου των Μέσων εξαιτίας της τεχνολογικής επανάστασης που έφεραν το διαδίκτυο και τα δορυφορικά συστήματα με αποτέλεσμα να έχει αλλάξει το αντιληπτικό πλαίσιο διεξαγωγής των σύγχρονων πολέμων. Οι θηριωδίες που διαπράττονται σε κάποιο μέρος της γης γνωστοποιούνται άμεσα και απαιτείται δραστηριοποίηση της διεθνούς κοινότητας. Οι πολίτες που ενημερώνονται για θέματα ανθρωπιστικού ενδιαφέροντος αναζητούν και πιέζουν για λύσεις συμμόρφωσης σε διεθνή κείμενα όπως η Οικουμενική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού.

Γι' αυτό και η ερώτηση δεν είναι πλέον «τι ρόλο μπορούν να παίξουν τα ΜΜΕ» αλλά «ποια είναι η καλύτερη προσέγγιση για τα ΜΜΕ προκειμένου να προωθήσουν τον ανθρωπισμό, την ειρήνη, την ανοχή, τα ανθρώπινα δικαιώματα και την δημοκρατία;».⁸⁷

Δεν υπάρχει αμφιβολία για τις τεράστιες δυνατότητες των ΜΜΕ ως προς την ανάπτυξη δράσεων προς την κατεύθυνση παροχής εκπαίδευσης και δημοκρατικής οικοδόμησης. Ωστόσο αρκετοί πληθυσμοί ενώ έχουν πρόσβαση στα Μέσα δεν έχουν πλούτο πληροφοριών (information-rich). Το περιεχόμενο των προγραμμάτων είναι φτωχό. Είναι σκόπιμο να διακρίνουμε εδώ τα

---

⁸⁷ Hieber, L. (2001), *Lifeline Media: Reaching populations in crisis, a guide to developing media projects in conflict situations*, Media Action International, 4-5.

προγράμματα για ανθρωπιστικούς λόγους (humanitarian programming) που λειτουργούν ως εργαλείο ανακούφισης πληθυσμών που βρίσκονται σε κρίση μέσα από την παροχή ζωτικών πληροφοριών για θέματα υγείας και ασφάλειας και τα προγράμματα με στόχο την οικοδόμηση της ειρήνης (peace-building programming) στα οποία η πληροφόρηση χρησιμοποιείται ως εργαλείο για την ειρηνική επίλυση της διαμάχης.⁸⁸

Η όλη προσπάθεια προσπαθεί να συγκεράσει την παραδοσιακή δημοσιογραφία με πτυχές της επικοινωνιακής ανάπτυξης. Στην πράξη αυτό σημαίνει δημοσιογραφικά προγράμματα που διατηρούν την αξιοπιστία του περιεχομένου και την δίκαιη προσέγγιση και διασφαλίζουν την ακρίβεια των πληροφοριών διατηρώντας το ενδιαφέρον του κοινού μέσα από μια ψυχαγωγική μορφή. Η διαστρεβλωμένη ή ανακριβής πληροφόρηση μπορεί να αποφέρει καταστροφικά αποτελέσματα για τους πληθυσμούς μιας περιοχής σε κρίση.

Η ανάπτυξη στην επικοινωνία (development communication) απαιτεί γνώση του «κοινού», δηλαδή την προσαρμογή του περιεχομένου στις ανάγκες των αποδεκτών. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από πιλοτικά προγράμματα και μέτρηση της ανταπόκρισης του κοινού σε αυτά. Το πώς αντιλαμβάνεται ο πληθυσμός μια κρίση μπορεί να είναι μερικές φορές πιο σημαντικό από τα ίδια τα γεγονότα. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τα προγράμματα που στοχεύουν στην οικοδόμηση της ειρήνης καθώς προσπαθούν να αλλάξουν αρνητικές αντιλήψεις και στερεότυπα.⁸⁹

---

⁸⁸ Ο.π.

⁸⁹ Από τις 27 διαμάχες ανά το κόσμο στο τέλος του 20^{ου} αιώνα οι 25 χαρακτηρίστηκαν ως εμφύλιες και κάθε μια με τα δικά της χαρακτηριστικά, με τους δικούς της δρώντες και έναν μεγάλο αριθμό εμπόλεμων φατριών. Αυτό σημαίνει ότι τα όποια προγράμματα αναλαμβάνουν τα Μέσα πρέπει να λαμβάνουν υπ' όψιν τον πολυεπίπεδο χαρακτήρα του πληθυσμού που εμπλέκεται στην κρίση. Τα προγράμματα πρέπει πολλές φορές να

Ίσως δεν υπάρχουν γενικώς αποδεκτά κριτήρια με τα οποία μετρώνται οι ανάγκες ενός πληθυσμού σε επίπεδο πληροφορίας. Ωστόσο, μπορούμε να πούμε πως εάν ένα σημαντικό ποσοστό του πληθυσμού (πχ άνω του 30%) δηλώνει πως δεν έχει πρόσβαση σε ανθρωπιστικές πληροφορίες τότε πρέπει να δημιουργηθούν προγράμματα.⁹⁰ Στο Κόσοβο, αμέσως μετά την παύση των εχθροπραξιών τον Ιούλιο του 1999, μετά από αξιολόγηση των αναγκών του πληθυσμού το 70% εκείνων που ερωτήθηκαν, διαπιστώθηκε πως ένιωθαν πως δεν είχαν πληροφόρηση για την διεθνή ανθρωπιστική βοήθεια.⁹¹

Ένας πόλεμος δεν λήγει μόνο με την νίκη ενός εκ των μερών ή την απλή υπογραφή μιας συνθήκης ανακωχής. Πρέπει ο ευρύτερος πληθυσμός να αποδεχτεί την έννοια της ειρήνης και σε αυτό το κομμάτι ο ρόλος των ΜΜΕ είναι σημαντικός. Προκειμένου τα προγράμματα των ΜΜΕ να είναι αποτελεσματικά, είναι προτιμότερο να εφαρμόζονται τόσο πριν, κατά την διάρκεια αλλά και μετά το πέρας μιας σύγκρουσης.

i. Πρωτοβουλίες και προγράμματα οικοδόμησης της ειρήνης

Τα ΜΜΕ δεν μπορούν να δημιουργήσουν ειρήνη από μόνα τους, όπως εκτεταμένα αναλύσαμε. Ο στόχος των προγραμμάτων είναι να αλλάξει η αντίληψη των πληθυσμών για τον πόλεμο. Αποτελούν απλά μια γέφυρα επικοινωνίας προκειμένου οι κοινωνίες να χαράξουν δρόμους που οδηγούν στην ειρηνική επίλυση των διαφορών. Τα ΜΜΕ αντί να είναι απλοί πάροχοι πληροφοριών (providers) είναι διευκολυντές (enablers). Η πληροφορία από μόνη της δεν οδηγεί απαραίτητα στη γνώση. Άλλωστε πολλές πληροφορίες

μεταφράζονται σε πολλές γλώσσες ή να μεταδίδονται από διαφορετικά μέρη για να νομιμοποιηθούν στην συνείδηση του κοινού.

⁹⁰ Maynard, Kimberly (1999) *Healing Communities in Conflict: International Assistance in Complex Emergencies*, New York: Columbia University Press: 37.

⁹¹ Unpublished needs assessment in Kosovo (1999) Media Action International, July

που μεταδίδονται είναι μεροληπτικές, άσχετες ή απλά λάθος. Όταν υπάρχουν όμως άνθρωποι με γνώση, τα ΜΜΕ μπορούν να προωθήσουν την πραγματική επικοινωνία που θα οδηγήσει σε κοινωνικές αλλαγές ή ακόμη και στην οικοδόμηση της ειρήνης.⁹²

Ποιοι είναι οι στόχοι αυτών των προγραμμάτων;

-Να υπάρξει μεγαλύτερος και ποιοτικός όγκος πληροφοριών για την διαμάχη και τις δυνατότητες ειρηνικής επίλυσης

-Η έγκαιρη προειδοποίηση για το ξέσπασμα μιας κρίσης ώστε να κατανοήσουν πολιτικοί ηγέτες και ενεργοί πολίτες τους κινδύνους

- Ανάδειξη μηχανισμών επίλυσης μιας κρίσης, όπως η διαπραγμάτευση, η μεσολάβηση, η διαιτησία και η παροχή πληροφοριών για την διευκόλυνση αυτών των προσπαθειών

-Αρωγή στην δημιουργία και αποδοχή ενός θετικού μοντέλου επίλυσης μιας κρίσης

-Κινητοποίηση όσων επιθυμούν την ειρηνική επίλυση μιας κρίσης και οικοδόμηση μιας θετικής στάσης της κοινής γνώμης σε αυτή την κατεύθυνση

Το εύρος των προγραμμάτων είναι μεγάλο: συζητήσεις, συνεντεύξεις, ντοκιμαντέρ, προφορικές μαρτυρίες, δραματικές σειρές κα

Ο ρόλος του ραδιοφώνου

Ο ρόλος του ραδιοφώνου έχει αποδειχθεί ιδιαίτερα σημαντικός. Σε τοπικό επίπεδο η Δυτική Αφρική πρωτοστατεί καθώς το ραδιόφωνο αποτελεί την «φωνή» για τις ανησυχίες και τα προβλήματα της κοινότητας. Το *Radio Bush* στο Cape Town, ο πρώτος κρατικός σταθμός στην Δ.Α, έχει εμπλακεί ενεργά στην διαμεσολάβηση (mediation) τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια, και ιδιαίτερος στην καταπολέμηση των συμμοριών επαγρύπνησης PAGAD

⁹² Hieber, *Lifeline Media: Reaching populations in crisis*, 109.

(people against gangsterism and and drugs) απαγορεύοντας την χρήση του σταθμού ως πλατφόρμα για προβολή βιαιοτήτων της οργάνωσης. Γι' αυτόν τον λόγο προέβη στην τολμηρή απόφαση να μην μεταδίδει κάθε περιστατικό βίας στους δρόμους της πόλης προκειμένου να αποφευχθούν περαιτέρω αιματοχυσίες για λόγους εκδίκησης ή ακόμη και μίμηση τέτοιων πράξεων. Επιπλέον, το *Radio Bush* διαδραματίζει διαμεσολαβητικό ρόλο στην προσπάθεια αναμόρφωσης της «πολεμικής κουλτούρας» της Αφρικής σε αυτό που οι γηγενείς ονομάζουν *ubuntu*, ανθρωπισμός δηλαδή.⁹³

Ένα άλλο παράδειγμα αποτελεσματικής ανάπτυξης του εγχώριου ραδιοφώνου αφορά το Μαλί και την πρωτοβουλία του *Radio Daande Douentza* (*Η φωνή της Douentza*), του πρώτου ηλιακού ραδιοφώνου, που προσπάθησε να επιλύσει την διαμάχη ανάμεσα σε φατρίες αγροτών και εκτροφέων της περιοχής για το θέμα του νερού και της γης το οποίο είχε οδηγήσει πολλές φορές σε βίαιες συγκρούσεις και θανάτους. Το *Radio Daande Douentza* δημιούργησε γι' αυτόν τον λόγο μια μίνι δραματική σειρά με στόχο την ανάδειξη της σημασίας της διαπραγμάτευσης μεταξύ των ομάδων αντί της βίας, συνεισφέροντας έτσι καταλυτικά στην μείωση της έντασης. Ο πιο σημαντικός παράγοντας επιτυχίας ήταν η αίσθηση της οικειότητας με τον σταθμό. Ειδώνεται ως συστατικό στοιχείο της κοινωνίας άρα και αξιόπιστο, επομένως μπορεί να «αγγίξει» στοχευμένες ομάδες αλλάζοντας αντιλήψεις και στερεότυπα.⁹⁴

Σχετικά με την τελευταία παρατήρηση, ως προς την αλλαγή νοοτροπίας σημαντικά είναι και τα προγράμματα που έχουν γίνει για τους νέους. Η ΜΚΟ *Media Action International* (MAI) έχει πραγματοποιήσει ένα πολύ ενδιαφέρον νεανικό αλβανόφωνο πρόγραμμα στο Κόσοβο με τίτλο *Qeshu, Rini, Qeshu* (*Χαμόγελο, Νιάτα, Χαμόγελο*) ήδη από το καλοκαίρι του 1999, το οποίο μεταδίδεται σε περισσότερους από 20 τοπικούς σταθμούς και διδάσκει

⁹³ Presentation to the Lifeline Media Conference, Cape Town, South Africa, 1998.

⁹⁴ Ο.π.

στους νέους του Κοσόβου την ανοχή και την ειρήνη γιατί είναι ένα πρόγραμμα που πραγματοποιείται από νέους και θίγει θέματα νεανικού ενδιαφέροντος. Επιπλέον, στις πρόσφατες εκλογές του Κοσόβου η ΜΑΙ χρηματοδοτούμενη από τον Οργανισμό για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ) διοργάνωσε σε επτά περιφέρειες την προβολή μιας επιμορφωτικής θεατρικής κωμωδίας για το πώς θα έπρεπε να ψηφίσουν οι νέοι και στην συνέχεια παρείχε μια αυτοσχέδια ντισκοτέκ για να χορέψουν. 30,000 άτομα παρευρέθησαν στην εκδήλωση χωρίς κανένα περιστατικό βίας. Η ενημέρωση των νέων τους δίνει δύναμη και ελπίδα για ένα καλύτερο μέλλον.

Παρόμοιες δράσεις έχουν αναπτυχθεί και στην Λιβερία η οποία από το 1989 βρισκόταν σε αιματηρό εμφύλιο και μόλις το 1997 δημιουργήθηκαν συνθήκες ειρηνικής επίλυσης της κρίσης με την διεξαγωγή εκλογών. Το Ολλανδικό Υπουργείο Εξωτερικών προσέγγισε εκείνη την περίοδο την ΜΚΟ *Search for Common Ground* (SFCG) και την χρηματοδότησε προκειμένου να συστήσει τον ραδιοφωνικό σταθμό *Talking Drum Studio* (TDS) προκειμένου να βοηθήσει στην εδραίωση της ειρήνης και να επιμορφώσει τους πολίτες σχετικά με την διαδικασία των εκλογών. Η επιτυχία του σταθμού έγκειτο στο ότι στελεχώθηκε καταρχάς με Λιβεριανό προσωπικό διαφορετικής εθνοτικής προέλευσης και με επαγγελματίες διαφόρων ειδικοτήτων ανάμεσα τους σεναριογράφοι, ηθοποιοί, δημοσιογράφοι, τεχνικοί, παραγωγοί. Δυστούντιο ηχογράφησης χρησιμοποιήθηκαν για την παραγωγή ειδήσεων, μουσικής, δραματικών σειρών και προγραμμάτων δημόσιου ενδιαφέροντος δημιουργώντας σύμφωνα με εκτιμητές μια «Δημοσιογραφία Επιθυμητών Αποτελεσμάτων-Intended Outcomes Journalism (IOJ)», στην οποία τα ραδιοφωνικά προγράμματα είναι σχεδιασμένα να προλαμβάνουν ενεργά και να ανταποκρίνονται στις συνεχιζόμενες κρίσεις. Ο μοναδικός ρόλος του TDS έγινε αντιληπτός και από την ίδια την κυβέρνηση της Λιβερίας καθώς ο σχεδιασμός των προγραμμάτων απέφερε μιας υψηλής ποιότητας επέμβαση στην κατεύθυνση αποσόβησης της κρίσης, και παραμένει μέχρι σήμερα

συνεχιζόμενο σύμβολο ελπίδας για τους Λιβεριανούς που αντιμετωπίζουν μια από τις πιο καταπιεστικές κυβερνήσεις του κόσμου.⁹⁵

Αλλά και σε διεθνές επίπεδο, τα ραδιοφωνικά προγράμματα μπορούν να αποτελέσουν όχημα για ειρηνευτικές πρωτοβουλίες έχοντας όμως κατά νου τους περιορισμούς που ανακύπτουν από το γεγονός ότι δεν υπάρχει προηγούμενη σύνδεση με την τοπική κοινωνία.⁹⁶ Για παράδειγμα το επιδοτούμενο από την UNICEF *Radio Voice of Peace* σχεδιάστηκε για να στηρίξει τις προσπάθειες οικοδόμησης της ειρήνης στην Σομαλία. Μια από τις πρώτες δυσκολίες ήταν πως η μετάδοση των προγραμμάτων γινόταν από στούντιο στην Αντίς Αμπέμπα με εκφωνητές που μιλούσαν Σομαλικά με Αιθιοπική προφορά, ενώ ταυτόχρονα οι διαμάχες του Ogaden⁹⁷ δεν είχαν ξεχαστεί από τους Σομαλούς καθιστώντας το πρόγραμμα αναποτελεσματικό.

Υπάρχουν όμως και άλλα διεθνή προγράμματα σχεδιασμένα προσεκτικά ώστε να ενδυναμώσουν τις ειρηνευτικές προσπάθειες. Η πρωτοβουλία για την Ανγκόλα από τα στούντιο της VOA (Voice of America) με τίτλο *Angola, Linha Directa, Linha Aberta* σχεδιάστηκε για να καλύψει θέματα δημοκρατικών αλλαγών, επίλυσης της κρίσης στην Ανγκόλα, συμφιλίωσης, ανθρωπιστική πληροφόρησης, ανθρωπίνων δικαιωμάτων και οικονομικών ανισοτήτων. Για το σκοπό της εξοικείωσης των ακροατών με τις μεθόδους επίλυσης μιας κρίσης πραγματοποιήθηκε μια σειρά από 24 ντοκιμαντέρ σε διάφορες γλώσσες με επίκεντρο τις κοινωνικές σχέσεις και τις ατομικές και συλλογικές ειρηνικές προσπάθειες. Επίσης περιλάμβανε μια σειρά από διαλέξεις σχετικά τα MME

---

⁹⁵ Langlois, J., *Talking Drum Studio*, contributed text to Hieber, *Lifeline Media: Reaching populations in crisis*, 147-148.

⁹⁶ Activate, *From headlines to front lines: media and peacebuilding*, Quarterly journal of IMPACS, 4-5.

⁹⁷ Ο πόλεμος του Ogaden αφορούσε την διαμάχη της Σομαλίας και της Αιθιοπίας το 1977 και 1978 για την ομώνυμη περιοχή της Αιθιοπίας. Ο πόλεμος έληξε με την υποχώρηση των Σομαλών και την υπογραφή συνθήκης ανακωχής.

και την πρόληψη μιας κρίσης καθώς και ένα εγχειρίδιο για την διαχείριση μιας κρίσης που απευθύνονταν σε δημοσιογράφους που μεταδίδουν σε περιοχές υπό δημοκρατική μετάβαση.

Η παγκόσμια υπηρεσία του BBC έχει αναπτύξει παρόμοια προγράμματα που απευθύνονται στους εγχώριους πληθυσμούς και εκπέμπουν στις Μεγάλες Λίμνες και την Κεντρική υπηρεσία της Σομαλίας. Άλλα διεθνή ραδιοφωνικά μέσα όπως η *Deutsche Welle*, το *Radio France International* και το *Radio Netherlands* επίσης εμπλέκονται ενεργά στην παροχή βοήθειας και προγραμμάτων εκπαίδευσης των δημοσιογράφων. Ο στόχος είναι η δημιουργία πλουραλιστικών, ανεξάρτητων και αμερόληπτων ΜΜΕ στις αναπτυσσόμενες χώρες, σε χώρες υπό δημοκρατική μετάβαση και σε ζώνες διαμάχης. Με αυτόν τον τρόπο, τα προγράμματα διατηρούν τα πλεονεκτήματα του εγχώριου στοιχείου σε εγχώριες γλώσσες που μπορούν να οδηγήσουν σε αξιόπιστα προγράμματα από και για τους εγχώριους πληθυσμούς.

ii. Οι καινοτόμες χρήσεις του video

A) Video diaries

Την περίοδο 1990-1994 περισσότεροι από 2.000 άνθρωποι πέθαναν έξω από το Γιοχανεσμπουργκ στην πόλη Thokoza Township σε μια έκρηξη προεκλογικής βίας μεταξύ του Αφρικανικού Εθνικού Κογκρέσου (African National Congress) και του Απελευθερωτικού Κόμματος Inkatha (Inkatha Freedom Party). Η ένταση συνεχίστηκε και μετά τις εκλογές απειλώντας να εκραγεί σε μια πολύ βίαιη διαμάχη. Το *Simunye Video Dialogue Project* δημιουργήθηκε ως εργαλείο προώθησης του διαλόγου μεταξύ των αντιμαχόμενων μερών.

Το πρόγραμμα Simunye («Είμαστε ένα») πραγματοποιήθηκε με την βοήθεια δυο πρώην πολιτικών αντιπάλων οι οποίοι με την χρήση χειροκίνητης κάμερας γύρισαν ο καθένας μια δική του εκδοχή για τα αίτια της διαμάχης ερμηνεύοντας τα γεγονότα με βάση μαρτυρίες από τα μέλη των των

κομμάτων τους. Στην συνέχεια κλήθηκαν να συνδιαλλαχτούν προβάλλοντας ο ένας στον άλλον την ταινία του και να δημιουργήσουν μια ταινία από κοινού. Το αποτέλεσμα ήταν πως μέσα από το τελικό προϊόν και την συζήτηση που επακολούθησε η κοινότητα της Thokoza συνειδητοποίησε πως το μόνο που ήθελαν όλοι τους ήταν η ειρήνη. Γι' αυτό και συστάθηκαν μικρές ομάδες εργασίας για να επιλύσουν τα όποια προβλήματα προκαλούσαν τριβές όπως πχ η στέγαση. Σημαντικό είναι επίσης πως απόρροια του προγράμματος ήταν και η σύσταση της κοινοτικής εφημερίδα *Simunye News*.⁹⁸

Τα οφέλη του έργου ήταν πολλά. Δόθηκε η ευκαιρία να καταγραφεί η συλλογική ιστορία του λαού της Thokosa ώστε και οι ίδιοι να συνειδητοποιήσουν τι τους ενώνει. Το γεγονός της οπτικοποίησης της διαμάχης βοήθησε τα άτομα να επισημάνουν τις διαφορές τους και να βρουν λύσεις. Ταυτόχρονα το video λειτούργησε και σαν συναισθηματική κάθαρση για ένα λαό ιδιαίτερα τραυματισμένο από τις διαμάχες. Βοήθησε επίσης στην οικοδόμησή των κοινωνικών σχέσεων και λειτούργησε ως υποκατάστατη, και όχι επίσημη, διαδικασία αντιμετώπισης του παρελθόντος- σε αντίθεση με την Επιτροπή Αληθείας η οποία δεν είχε κερδίσει την εμπιστοσύνη της κοινότητας. Τέλος, ανέδειξε πως τέτοια προγράμματα δεν πρέπει να είναι μεμονωμένα αλλά να εντάσσονται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο ειρηνευτικών πρωτοβουλιών για να καταστούν πιο αποτελεσματικά.⁹⁹

---

⁹⁸ Visser, P., (1998). *Simunye Dialogues: Using video to heal and rebuild, Track Two*. Vol. 7, No.4, December: 32-34.

⁹⁹ Μετά από δεκαετίες καθεστώτος απαρτχάιντ στην Δυτική Αφρική, η χώρα προέβη σε μια διαδικασία κάθαρσης, βασισμένη στην ιδέα πως η αναζήτηση της αλήθειας είναι το πρώτο βήμα για την συμφιλίωση. Η αντίδραση των Δ.Αφρικανών στην σύσταση Επιτροπής Αληθείας και Συμφιλίωσης, ωστόσο, ήταν μπερδεμένη καθώς αρκετοί πίστευαν πως μια Επιτροπή δεν είχε το δικαίωμα να απαλάσσει υποστηρικτές του καθεστώτος απαρτχάιντ εκ μέρους ολόκληρου του πληθυσμού. Η «δίψα» για δικαιοσύνη ήταν ισχυρή, και αρκετοί θεωρούσαν πως λίγοι ήταν οι υπαίτιοι εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας που δικάστηκαν αρμοδίως. Visser, P., *Simunye Dialogues*, 34.

Ένα άλλο ενδιαφέρον παράδειγμα για την χρήση βίντεο προέρχεται από ένα πρόγραμμα της ΜΚΟ Internews, στην Βόρειο Ιρλανδία και αφορά την κινηματογράφηση νεαρών παιδιών για τον τρόπο που βίωσαν την διαμάχη μεταξύ Καθολικών και Προτεσταντών. Ο στόχος της ταινίας ήταν να δείξει την επίδραση του πολέμου σε άτομα που μεγαλώνουν σε περιοχές με διαμάχες.

Αν και γενικά ο ρόλος της εικόνας είναι πολύ σημαντικός, ο αντίκτυπος τέτοιων προγραμμάτων δεν έχει καταγραφεί συστηματικά. Δεν υπάρχουν δηλαδή δείκτες μέτρησης της επιτυχίας. Η επέμβαση με video diary projects είναι μια διαδικασία πολύ σημαντική αλλά ταυτόχρονα πρέπει να είναι και καλά σχεδιασμένη για να μην οδηγήσει σε αντίθετα από τα επιθυμητά αποτελέσματα.

B) Η χρήση του video στην δραματοποίηση

Πέρα από την χρήση του βίντεο ως εργαλείο ντοκιμαντέρ, μπορεί να λειτουργήσει αποτελεσματικά και ως μέσο δραματοποίησης πραγματικών καταστάσεων. Κάτι τέτοιο αποδεικνύεται χρήσιμο σε περιπτώσεις διαφύλαξης της ταυτότητας των αληθινών προσώπων, καθώς και παρουσίασης των συνεπειών πράξεων που γίνονται προς την κατεύθυνση είτε της βελτίωσης είτε της χειροτέρευσης μιας κρίσης. Επιπλέον, η δραματοποίηση μιας κατάστασης, μπορεί να οδηγήσει μια κοινότητα να διευθετήσει τα προβλήματα της υιοθετώντας συμπεριφορές παρόμοιες με των χαρακτήρων της σειράς.

Η δραματική σειρά *Water Wars* (Πόλεμοι για το Νερό) πραγματοποιήθηκε το 1996 στην Μοζαμβίκη και αφορούσε τις διαμάχες εντός της κοινότητας και των οικογενειών θίγοντας το πρόβλημα της ελλιπούς ύδρευσης στις αγροτικές περιοχές. Η πολύ σημαντικό για την παραγωγή Brigitte Bagnol να αναδείξει «τους πολέμους που έπονταν του πολέμου, τον πόλεμο δηλαδή του νερού και των πόλεμο των δυο φύλων».¹⁰⁰

---

¹⁰⁰ Activate, *From headlines to front lines*, 152.

Ο στόχος της σειράς ήταν να αναδείξει τον ρόλο της κοινότητας, δίνοντας «φωνή» στους απλούς πολίτες. Ως εργαλείο οικοδόμησης της ειρήνης, η σειρά στόχευε να αναδείξει το πώς το ίδιο θέμα γίνεται διαφορετικά αντιληπτό από τα μέλη μιας κοινότητας, ακόμη και αν είναι μέσα στην ίδια οικογένεια, και ότι η εξεύρεση κοινών λύσεων συνεπώς έχει θετικά αποτελέσματα για όλους. Επιπλέον, η επικέντρωση της προσοχής σε μια μικρότερη διαμάχη η οποία εντάσσεται σε μια μεγαλύτερη, δείχνει πώς η κρίσεις πρέπει να αποδομούνται και να τα θέματα να επιλύονται σταδιακά.

Γ) Η χρήση του video ως αυτόπτη μάρτυρα

Η πιο σημαντική ίσως διάσταση της χρήσης της εικόνας και ειδικά του video αφορά στην ανάδειξη εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας. Ένα από τα πιο σημαντικά προγράμματα ήταν η παραγωγή από την Internews του ντοκιμαντέρ *Genocide on Trial*, ενός καινοτόμου εγχειρήματος των Μέσων που έφερε τον λαό της Ρουάντα σε επαφή με την ύπαρξη και τον ρόλο του ad hoc Ποινικού Δικαστηρίου και ταυτόχρονα έθεσε τις βάσεις για έναν αυθεντικό διάλογο, σε εθνικό επίπεδο, για το θέμα απονομής δικαιοσύνης.

Η πρώτη φάση του προγράμματος αφορούσε την παραγωγή ενός ντοκιμαντέρ, γνωστού και ως οι *Κασέτες της Αρούσα (Arusha Tapes)*, το οποίο παρουσίαζε την πενταετή πορεία του ICTR, τις δίκες των ιθυνόντων, συμπεριλαμβανομένων του πρωθυπουργού Jean Kambanda και άλλων αξιωματούχων της κυβέρνησης αλλά και το πλαίσιο της γενοκτονίας με οπτικό υλικό και πληροφορίες για τις βιαιότητες. Η ωριαία σχεδόν ταινία προβλήθηκε σε όλη την Ρουάντα μέσω ενός εξοπλισμένου βάν το οποίο περιόδευσε στα χωριά και τις πόλεις της Ρουάντα. Αξιοσημείωτο είναι πώς το ντοκιμαντέρ παρακολούθησαν όχι μόνο επιζώντες της γενοκτονίας αλλά και

περίπου 120.000 φυλακισμένοι που κατηγορούντο για συνενοχή στο έγκλημα της γενοκτονίας.¹⁰¹

Στην δεύτερη φάση, παρήχθησαν μια σειρά από ειδησεογραφικά κομμάτια που παρείχαν πληροφόρηση για τις προσπάθειες προσαγωγής των κατηγορούμενων ενώπιον της δικαιοσύνης, καθώς και τις αντιδράσεις των Ρουαντέζων σε αυτή τη διαδικασία. Ο στόχος ήταν να ερευνηθούν αρκετές πτυχές του δικαστικού συστήματος και να ακουστούν οι φωνές όλων των κοινωνικών στρωμάτων. Στο πλαίσιο αυτό, η τρίτη φάση του προγράμματος αφορούσε τις τοπικές πρωτοβουλίες προσαγωγής των εγκληματιών στα λεγόμενα *gagaca* (=λαϊκά δικαστήρια), και στους τρόπους με τους οποίους η εγχώρια κοινότητα προσπάθησε να επουλώσει τις πληγές της.

Το όλο πρόγραμμα είχε ιδιαίτερη σημασία καθώς λειτούργησε ως ένας μηχανισμός προώθησης της συμφιλίωσης και της μακροπρόθεσμης ειρήνης, μέσα από την ενίσχυση του διαλόγου σε εθνικό επίπεδο για μια από τις μεγαλύτερες τραγωδίες της ανθρωπότητας. Έδωσε την δυνατότητα να διαδοθεί η διαδικασία προσαγωγής των εγκληματιών και ο ίδιος ο λαός να γίνει αυτόπτης μάρτυρας στις δίκες των κατηγορούμενων. Η χρήση του βίντεο λοιπόν ήταν καταλυτική καθώς λειτούργησε ως τα «μάτια» του λαού της Ρουάντας δίνοντας την ελπίδα πως η δικαιοσύνη που αποδόθηκε στην Αρούσα θα λειτουργήσει ως αυτοκάθαρση και θα φέρει μακροπρόθεσμη ειρήνη στην περιοχή.¹⁰²

---

¹⁰¹ The Communication Initiative Network, (www.comminet.com)

¹⁰² Ο.π.

6. Οι δημοσιογράφοι ως μάρτυρες στα ad hoc Ποινικά Δικαστήρια

i. Ευθύνη ή ηθική υποχρέωση;

Η ευθύνη και ο κρίσιμος ρόλος των ΜΜΕ και πιο συγκεκριμένα των πολεμικών ανταποκριτών γίνεται ιδιαίτερος αισθητός στις περιπτώσεις που καλούνται να διασφαλίσουν την υποχρέωση λογοδοσίας για παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου σε ένοπλες συρράξεις.

Ένας σχολιαστής παρατήρησε πως «τις τελευταίες δυο δεκαετίες, τα ΜΜΕ έχουν μεταφέρει σε ένα συνεχώς διευρυνόμενο παγκόσμιο κοινό τις πολυάριθμες τραγωδίες που έχουν λάβει χώρα σχεδόν σε όλες τις περιοχές του πλανήτη».¹⁰³ Οι μεταδόσεις αυτές αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι στην μάχη κατά της ατιμωρησίας σε διάφορα επίπεδα. Πρώτα απ'όλα, η δημοσιοποίηση εγκλημάτων πολέμου «πέζει» την διεθνή κοινότητα για ανάληψη δράσης. Αρκετοί αξιωματούχοι που ενεπλάκησαν στην λειτουργία του ad hoc Ποινικού Δικαστηρίου για την Πρώην Γιουγκοσλαβία αναγνωρίζουν την πίεση που άσκησε η μετάδοση των γεγονότων από τα ΜΜΕ στην επίδειξη πολιτικής βούλησης για την δίωξη των εγκληματιών. Ακόμη και το ίδιο το ΔΠΔΓ αναγνωρίζει πως χωρίς την συμβολή των πολεμικών ανταποκριτών, η στήριξη για την δημιουργία του δεν θα ήταν τόσο μεγάλη.¹⁰⁴

Δεύτερον, οι πληροφορίες που συγκεντρώνουν οι δημοσιογράφοι κατά την διάρκεια ενός ρεπορτάζ μπορεί να παράσχουν κρίσιμες αποδείξεις για την σύλληψη και δίωξη εγκληματιών¹⁰⁵ καθώς φθάνουν πολλές φορές πρώτοι σε

---

¹⁰³ Bassiouni, M. C. (2000), *Combating Impunity for International Crimes*, 71 U. Col. L. Rev. 409, 416.

¹⁰⁴ *Brdjanin*, Decision on Motion, ¶ 125.

¹⁰⁵ Goldstone, R. (1995), *Exposing Human Rights Abuses-A Help or Hindrance to Reconciliation?*, 22 *Hastings Const. L.Q.* 607, 616 (υποστήριξε πως η δημιουργία του ΔΠΔΓ οφείλεται εν μέρει «στην πρόσβαση της τηλεοπτικής κάμερας και των δημοσιογράφων στις διαδραματιζόμενες

ένα τόπο εγκλήματος, σε στρατόπεδα συγκέντρωσης, συνομιλούν με εγκληματίες πολέμου και προσκομίζουν αποκαλυπτικές φωτογραφίες που αλλιώς δε θα έβλεπαν ποτέ το φως της δημοσιότητας. Αρκετοί από αυτούς έχουν καταθέσει στα δικαστήρια ή έχουν βοηθήσει έρευνες με την παροχή πληροφοριών ή οπτικοακουστικού υλικού.¹⁰⁶

Ωστόσο, οι δημοσιογραφικοί κύκλοι διχάζονται για το κατά πόσο θα έπρεπε να έχουν έναν άμεσο ρόλο στις διεθνείς ποινικές δίκες. Είναι ένα θέμα αρκετά αμφιλεγόμενο καθώς μπορεί να θέσει σε κίνδυνο την ιδιότητα του

θηριωδίες». Wald, P., *Dealing with Witnesses in War Crime Trials: Lessons from the Yugoslav Tribunal*, 5 Yale Hum. Rts Dev. L.J. 218 («Κατά μεγάλο ποσοστό ήταν γενναίοι δημοσιογράφοι, οι οποίοι, αποκαλύπτοντας, με μια συνεχή ροή τις απίστευτες ιστορίες βίας σε άμαχο πληθυσμό, βοήθησαν στο να γίνει το ΔΠΔΓ πραγματικότητα»). Βλ. επίσης, Bassiouni, C. (1996), *Searching for Peace and Achieving Justice: The Need for Accountability*, 59 Law & Contemp. Probs. 9, 417 (υποστηρίζοντας πως το μόνο «εμπόδιο» στον πολιτικό συμβιβασμό της Γιουγκοσλαβίας ο οποίος θα δημιουργούσε πρόβλημα στην προσαγωγή των Σέρβων εγκληματιών πολέμου ήταν «η καθημερινή κάλυψη από τα ΜΜΕ της εθνικάθαρσης των συστηματικών βιασμών, των βασανιστηρίων και της συστηματικής καταστροφής της προσωπικής και πολιτιστικής ιδιοκτησίας»).

¹⁰⁶ Ανάμεσα στα παραδείγματα η Elizabeth Neuffer, δημοσιογράφος της Boston Globe, οδήγησε μαζί με τον συνεργάτη της τους ειδικούς ερευνητές στην ανακάλυψη ομαδικών τάφων στην Βοσνία. International Tribunal for the Former Yugoslavia, Appeals Chamber, *Prosecutor v. Radoslav Brđjanin*, Brief Amici Curiae on Behalf of Various Media Entities and in Support of Jonathan Randal, 17 August 2002 ('Media Brief'), υποσ.118, σ. 20. Ο Richard Goldstone, πρώην δικαστής της Νοτίου Αφρικής και βασικός κατηγορος στα ΔΠΔΓ και ΔΠΔΡ, είχε οριστεί επικεφαλής από τον τότε Πρόεδρο της Αφρικής De Klerk, να ερευνήσει ένα περιστατικό όπου η αστυνομία είχε πυροβολήσει ένα πλήθος διαδηλωτών και στην έρευνα του αυτή έλαβε μια βιντεοκασέτα από την δημοσιογραφική ομάδα που είχε καλύψει το γεγονός. Goldstone, R. (1999), *Foreword to Crimes of War Project 15*, Gutman, R. & Rieff D. (eds.). Στην βόρειο Ιρλανδία, η δικαστική έρευνα για τους σκοτωμούς της «Ματωμένης Κυριακής» (Bloody Sunday 1972-βλ. [http://en.wikipedia.org/wiki/Bloody_Sunday_\(1972\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Bloody_Sunday_(1972)))- είχε βοηθηθεί σημαντικά από αποδείξεις που είχαν συλλέξει δημοσιογράφοι. *Brđjanin*, Brief Amici Curiae, υποσ. 118 στην σ.21.

δημοσιογράφου ή και την σχέση του με τους πληροφοριοδότες. Υπάρχουν βέβαια δημοσιογράφοι που θεωρούν χρέος τους να καταθέσουν τις παραβιάσεις που είδαν ή κατέγραψαν με τον φακό τους. Ο πολεμικός ανταποκριτής Ed Vulliamy κατέθεσε στην δίκη του Milan Kovasevic όπου το 1997 ήταν ο πρώτος άνθρωπος που κατηγορήθηκε για το έγκλημα της γενοκτονίας σε διεθνές δικαστήριο. Αλλά και ο Vulliamy ήταν ο πρώτος δημοσιογράφος που κατάφερε να έχει πρόσβαση στα στρατόπεδα συγκέντρωσης στην Omarska και Trnopolje στην βορειοδυτική Βοσνία υπό την ανώτατη εποπτεία του Σερβοβόσνιου ηγέτη Radovan Karadzic και την άμεση εποπτεία του υπεύθυνου του στρατοπέδου Milan Kovasevic.¹⁰⁷

Ο Vulliamy σχολίασε πως η ευθύνη των πολεμικών ανταποκριτών δεν σταματά στην μετάδοση των εγκλημάτων αλλά και στην ετοιμότητα τους να καταθέσουν ανά πάσα στιγμή προκειμένου να αποδοθεί δικαιοσύνη γι' αυτά τα ειδικά εγκλήματα.¹⁰⁸ Άλλο παράδειγμα δημοσιογράφου που κατέθεσε στο ad hoc δικαστήριο για την Πρώην Γιουγκοσλαβία και συγκεκριμένα στην δίκη του Slobodan Milosevic, ήταν η πρώην πολεμική ανταποκρίτρια του BBC για το Βελιγράδι, Jackie Rowlands.¹⁰⁹

Οι περισσότεροι ωστόσο δημοσιογράφοι, βλέπουν τον κίνδυνο υπονόμευσης της ανεξαρτησίας και αντικειμενικότητας τους, καθώς και του δημόσιου

---

¹⁰⁷ Vulliamy, E., "Neutrality" and the Absence of Reckoning: A Journalist's Account, *Journal of International Affairs*, v. 52, no.2 Spring 1999.

¹⁰⁸ "The court needs reporters to stand by their stories under oath. The work of some journalists has already had an impact beyond mere 'reporting' in El Salvador, East Timor, Rwanda, the Balkans and elsewhere. Now we are entering a new world that seeks not only to report the legacy of tyrants and mass murderers, but to call them to account. My belief is that we must do our professional duty to our papers and our moral and legal duty to the new enterprise". Vulliamy, E., *Journalist's obligation to the truth*, *The Observer*, 19 May 2002.

¹⁰⁹ Spellman, R. (2005), *Journalist or Witness, Reporters and War Crimes Tribunals*, *Gazette: The International for Communication Studies*, vol. 67(2), Sage Publications, London, 125.

ρόλου τους ενώ επισημαίνουν πως υπάρχει ακόμη και ενδεχόμενο στοχοποίησης τους από τα εμπόλεμα μέρη μιας σύγκρουσης.¹¹⁰ Η γαλλική οργάνωση *Δημοσιογράφοι Χωρίς Σύνορα*, έχει σχολιάσει πως «ούτε οι πιο εύλογοι στόχοι δεν δικαιολογούν την παραβίαση του θεμελιώδους δικαιώματος προστασίας των δημοσιογραφικών πηγών».¹¹¹

Τα πλεονεκτήματα που περιγράφηκαν πιο πάνω από τον ρόλο των πολεμικών ανταποκριτών μπορούν να αποσβεστούν για την διεθνή κοινότητα εάν οι δημοσιογράφοι δεν γίνονται απλά δεκτοί σε μια εμπόλεμη ζώνη όπου ενδεχόμενα εγκλήματα πολέμου λαμβάνουν χώρα, αλλά όταν προστατεύονται με τέτοιο τρόπο ώστε να μεταδίδουν τα γεγονότα με ακρίβεια.

ii. Η υπόθεση Jonathan Randal στο *ad hoc* ΔΠΔΓ (Prosecutor vs. Brđjanin)

Το θέμα της καθιέρωσης ενός ειδικού προνομίου που θα προστατεύει τους δημοσιογράφους στην άσκηση του επαγγέλματος τους τέθηκε στην υπόθεση *Brđjanin*¹¹² του ΔΠΔΓ με αφορμή την υποχρεωτική κλήτευση του πρώην δημοσιογράφου της *Washington Post* Jonathan Randal για την υπόθεση του Σερβοβόσνιου ηγέτη Radoslav Brđjanin που κατηγορείτο για το έγκλημα της γενοκτονίας και την μαζική δίωξη και απέλαση Μουσουλμάνων.¹¹³ Ο Randal αρνήθηκε να καταθέσει σχετικά με το περιεχόμενο δημοσιεύματος του το

---

¹¹⁰ Leith, D., *Bearing Witness: The Lives of War Correspondents and Photojournalists*, (Random House 2004).

¹¹¹ Δήλωση του Γεν. Γραμματέα της Οργάνωσης Robert Menard, *A Constrained Journalist to Testify*, 2 October 2002, (<http://www.ifj.org>)

¹¹² *Prosecutor v. Brđjanin*, Decision on Interlocutory Appeal, Case No. IT-99-36-AR 3.9, (Dec. 11, 2002)

¹¹³ *International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, Trial Chamber, Prosecutor v. Radoslav Brđjanin*, Decision on Motion of Jonathan Randal to Set Aside Confidential Subpoena to Give Evidence, 7 June 2002 (εφεξ' ής 'Trial Decision I') ¶ 2.

1993¹¹⁴, το οποίο παρέθετε συνέντευξη με τον Brđjanin με τη βοήθεια ενός μεταφραστή. Η κατηγορούσα αρχή θέλησε να προσκομιστεί το άρθρο ως αποδεικτικό υλικό για την θεμελίωση της πρόθεσης του Brđjanin. Η υπεράσπιση αμφισβήτησε την εγκυρότητα του περιεχομένου του άρθρου, ζητώντας την κατ'αντιπαράσταση εξέταση του Randal, εάν το άρθρο γινόταν τελικά δεκτό.

Ο ίδιος ο δημοσιογράφος στήριξε την άρνηση του να προσέλθει ως μάρτυρας διεκδικώντας ειδικό δημοσιογραφικό προνόμιο (*testimonial journalistic privilege*).¹¹⁵ Υποστήριξε πως το προνόμιο θα πρέπει να ακυρώνεται από ένα διεθνές ποινικό δικαστήριο μόνο εάν η μαρτυρία του δημοσιογράφου είναι καταλυτικής σημασίας για να καθοριστεί η ενοχή ή μη του κατηγορούμενου και εφόσον η κατάθεση δεν θέτει τον ίδιο ή την οικογένεια του ή τις πηγές του σε ευλόγως προβλέψιμο κίνδυνο.¹¹⁶ Οι συνέπειες της καταναγκαστικής προσέλευσης των πολεμικών ανταποκριτών ως μαρτύρων, συνέχισε, εκτείνονται σε τρία επίπεδα: (1) υπονόμευση της ανεξαρτησίας ενός δημοσιογράφου καθώς και μείωση της δυνατότητας διεξαγωγής συνεντεύξεων με τις κεντρικές φιγούρες ενός πολέμου, (2) διακινδύνευση σωματικής ακεραιότητας δημοσιογράφων και πηγών και (3) η ελάττωση του όγκου των πληροφοριών, συμπεριλαμβανομένων των εγκλημάτων πολέμου.¹¹⁷ Για να

---

¹¹⁴ Το άρθρο τιτλοφορείτο: *Preserving the Fruits of Ethnic Cleansing; Bosnian Serbs, Expulsion Victims See Campaign as Beyond Reversal*, *The Washington Post*, 10 March 1993.

¹¹⁵ Η υπόθεση είναι σημαντική γιατί τέθηκε για πρώτη φορά ένα τέτοιο ζήτημα. Συνήθως ειδικό καθεστώς εφαρμόζεται για τους δημοσιογράφους όταν παρεμποδίζονται στην άσκηση του επαγγέλματος τους ή θέλουν να προφυλάξουν την εμπιστευτικότητα των πληροφοριών. Ωστόσο τίποτε από τα δυο δεν ετίθετο σε κίνδυνο σε αυτή την υπόθεση. Αντίθετα η κλήτευση του Randal έθιγε μια άλλη πτυχή: την πρόσβαση στις πηγές και την ασφάλεια των δημοσιογράφων στις εμπόλεμες ζώνες. Spellman, 125.

¹¹⁶ 'Trial Decision I' ¶ 1-7.

¹¹⁷ 'Trial Decision I' ¶ 11.

ενισχύσει τα επιχειρήματα του ο Randal επικαλέστηκε τις πηγές του διεθνούς δικαίου σε σχέση με το ιδιαίτερο καθεστώς των πολεμικών ανταποκριτών αναφερόμενος στις Συμβάσεις της Γενεύης του 1949 και τα Πρόσθετα Πρωτόκολλα του 1977¹¹⁸, το άρθρο 10 της ΕυρΣΔΔΑ¹¹⁹ καθώς και την υπόθεση

---

¹¹⁸ Υπάρχουν προβλέψεις στην 3^η Σύμβαση της Γενεύης «Περί μεταχειρίσεως αιχμαλώτων πολέμου» στο άρθρο 4 (Α) «Αιχμάλωτοι Πολέμου τυγχάνουν υπό την έννοια της παρούσης Συμβάσεως τα πρόσωπα τα οποία, ανήκοντα εις μίαν των κάτωθι κατηγοριών, έπεσαν εις χείρας του εχθρού:[...]4. Τα πρόσωπα τα ακολουθούντα τις ενόπλους δυνάμεις χωρίς ν' αποτελούν απ' ευθείας μέρος αυτών, οίον πολιτικά μέλη πληρωμάτων στρατιωτικών αεροπλάνων, πολεμικοί ανταποκριταί, προμηθευταί μέλη μονάδων εργασίας ή υπηρεσιών ψυχαγωγίας του στρατού, υπό τον όρον να έχουν λάβει την άδεια των στρατιωτικών δυνάμεων άς συνοδεύουν». Η πιο σημαντική όμως εξέλιξη όσον αφορά στην προστασία των δημοσιογράφων αποτέλεσε το άρθρο 79 του 1^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου των Συμβάσεων της Γενεύης της 12^{ης} Αυγούστου 1949, για την προστασία των θυμάτων των διεθνών ένοπλων συγκρούσεων, το οποίο προβλέπει: §1«Δημοσιογράφοι που ευρίσκονται σε επικίνδυνες επαγγελματικές αποστολές σε περιοχές ενόπλου συρράξεως θεωρούνται ως άμαχοι με την έννοια του άρθρου 50» §2 «Υπ' αυτήν την έννοια προστατεύονται σύμφωνα με τις Συμβάσεις και το παρόν Πρωτόκολλο, εφ' όσον δεν αναλαμβάνουν καμία δράση η οποία ναν επηρεάζει δυσμενώς την ιδιότητα τους ως αμάχων και με κάθε επιφύλαξη του δικαιώματος των πολεμικών ανταποκριτών που είναι διαπιστευμένοι στις ένοπλες δυνάμεις στην ιδιότητα που προβλέπεται στο άρθρο 4^Α της Τρίτης Σύμβασης», §3»Μπορούν να προμηθεύονται ταυτότητα παρόμοια προς το πρότυπον στο Παράρτημα II του παρόντος Πρωτοκόλλου. Το δελτίο αυτό, το οποίο εκδίδεται από την Κυβέρνηση του Κράτους, του οποίου ο δημοσιογράφος είναι υπήκοος ή στου οποίου το έδαφος κατοικεί ή στο οποίο ευρίσκεται το ειδησεογραφικό μέσον το οποίο τον απασχολεί, πιστοποιεί την ιδιότητα του ως δημοσιογράφου. Βλ. Περράκης, Σ., Μαρούδα Ντ.-Μ., *Ένοπλες Συρράξεις και Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο, Κείμενα Διεθνούς Πρακτικής*, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομμνηνή, 2001, 80 και 268.

¹¹⁹ 1. "Everyone has the right to freedom of expression. This right shall include the freedom to hold opinions and to receive and impart information and ideas without interference by public authority and regardless of frontiers." 2. "The exercise of these freedoms, since it carries with it duties and responsibilities, may be subject to such formalities, conditions, restrictions or penalties as are prescribed by law and are necessary in a democratic society, in the interests of national security, territorial integrity or public safety, for prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, for the protection of reputation or the rights of others, for

*Goodwin v. United Kingdom*¹²⁰ του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, η οποία, καθιέρωσε για τους δημοσιογράφους ειδικό προνόμιο για την προστασία των απόρρητων πηγών.¹²¹

---

preventing the disclosure of information received in confidence, or for maintaining the authority and impartiality of the judiciary. *European Convention on Human Rights*, Art. 10. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕυρΣΔΑ), υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950, από 15 χώρες του Συμβουλίου της Ευρώπης και τέθηκε σε ισχύ στις 3 Σεπτεμβρίου 1953. Η ΕυρΣΔΑ, που συμπληρώνεται από 13 Πρωτόκολλα-αποτελεί μια από τις πρώτες επιτεύξεις του Συμβουλίου της Ευρώπης (ιδρύθηκε το 1949 και σήμερα περιλαμβάνει 45 χώρες μέλη), ιδιαίτερα στο πεδίο της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, το οποίο αποτελεί έναν από τους κύριους στόχους του Οργανισμού του Στρασβούργου (άρθρο 2§β του Καταστατικού). Παράλληλα αποτελεί την πρώτη και αποτελεσματικότερη μέχρι σήμερα, υλοποίηση σε περιφερειακό επίπεδο των αρχών της Οικουμενική Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1948). Η ιδιαίτερη σημασία της ΕυρΣΔΑ δεν έγκειται μόνο στο γεγονός της πρωτοποριακής αναγνώρισης ορισμένων ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων και ελευθεριών του ανθρώπου με νομική ισχύ στο διεθνές πεδίο. Οφείλεται επίσης και στην εγκαθίδρυση μιας συλλογικής εγγύησης αυτών των δικαιωμάτων του ανθρώπου, με τη θέσπιση ενός διεθνούς μηχανισμού προστασίας κινητοποιούμενο από ατομικές και διακρατικές προσφυγές. Με το 11^ο Πρωτόκολλο της ΕυρΣΔΑ που τέθηκε σε ισχύ το 1998, ο μηχανισμός ενοποιήθηκε και πλέον το Δικαστήριο διασφαλίζει μόνο του τον έλεγχο του σεβασμού της ΕυρΣΔΑ από τα συμβαλλόμενα μέρη (άρθρο 19). Ιωάννου, Κ., Περράκης, Σ. (2004), *Εισαγωγή στη Διεθνή Δικαιοσύνη, Α' Γενική θεωρία και θεσμικές εφαρμογές*, β' έκδοση αναθεωρημένη και συμπληρωμένη, εκδ. Σάκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 354-355.

¹²⁰ *Goodwin v United Kingdom* (1996) 22 EHRR 123, European Court of Human Rights (<http://www.5rb.com/case/Goodwin-v-United-Kingdom>).

¹²¹ Ο Βρετανός William Goodwin, δημοσιογράφος στο εμπορικό περιοδικό *Engineer*, έλαβε απόρρητες πληροφορίες για την εταιρεία λογισμικού υπολογιστών Tetra, και τα οικονομικά προβλήματα που την οδηγούσαν σε αναζήτηση νέων τρόπων χρηματοδότησης. Η δημοσίευση του σχετικού άρθρου διεκόπη με πρωτοβουλία της εταιρείας, η οποία κατάφερε με δικαστική εντολή από το Ανώτατο Δικαστήριο της Βρετανίας, να απογορευσει την δημοσίευση οποιασδήποτε σχετικής με τα χρηματοδοτικά σχέδια πληροφορίας. Το δικαστήριο διέταξε επίσης την αποκάλυψη του ονόματος της πηγής, κάτι το οποίο ο Goodwin αρνήθηκε και καταδικάστηκε για περιφρόνηση του δικαστηρίου. Παρ'ότι ο δημοσιογράφος εφεσιβαλλε την απόφαση, η Βουλή των Λόρδων την επικύρωσε. Η υπόθεση οδηγήθηκε στο

Το ΕυρΔΔΑ είπε συγκεκριμένα πως η προστασία των δημοσιογραφικών πηγών αποτελεί μια από τις απαραίτητες προϋποθέσεις της ελευθερίας της έκφρασης και χωρίς αυτήν την προστασία διακινδυνεύεται ο ρόλος του των ΜΜΕ ως θεματοφύλακα καθώς και η δυνατότητα παροχής αξιόπιστων πληροφοριών. Περαιτέρω, το Δικαστήριο έκρινε πως η αποκάλυψη των στοιχείων των πηγών θα είχε τεράστιες επιπτώσεις στην ελευθερία της έκφρασης, και ένα τέτοιο μέτρο δεν μπορεί να είναι συμβατό με το άρθρο 10 εκτός αν δικαιολογείται από έναν επιτακτικό λόγο δημοσίου συμφέροντος.¹²²

Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου το οποίο αποφασίσε πως η πράξη αυτή συνιστούσε αδικαιολόγητη παραβίαση του άρθρου 10 της ΕυρΣΔΑ για την ελευθερία της έκφρασης. Ο Goodwin υποστήριξε πως οι πληροφορίες σχετικά με την κακοδιαχείριση των οικονομικών της Tetra και οι διαδικασίες δανειοδότησης ενδιέφεραν άμεσα το κοινό και τους επενδυτές, ενώ υποστήριξε πως δεν υπήρχε πιεστική κοινωνική ανάγκη να τιμωρηθεί για την μη αποκάλυψη του ονόματος της πηγής. Ό.π., 142.

¹²² "Protection of journalistic sources is one of the basic conditions for press as is reflected in the laws and professional codes of conduct in a number of Contracting States and is affirmed in several international instruments on journalistic freedom. Without such protection, sources may be deterred from assisting the press in informing the public on matters of public interest. As a result the vital public watchdog role of the press may be undermined and the ability of the press to provide accurate and reliable information may be adversely affected. Having regard to the importance of the protection of journalistic sources for press freedom in a democratic society and the potential chilling effect an order of source disclosure has on the exercise of that freedom, such a measure cannot be compatible with Article 10 unless it is justified by an overriding requirement in the public interest." Ό.π., 143.

Περαιτέρω, το ΕυρΔΔΑ έκρινε πως παρ'ότι η εταιρεία λογισμικού είχε νόμιμα συμφέροντα για την αποκάλυψη των στοιχείων της πηγής του δημοσιογράφου, δεν «υπερίσχυαν του ζωτικού δημόσιου συμφέροντος της προστασίας της πηγής του Goodwin: "There was no reasonable relationship between the legitimate aim pursued by the disclosure order and the means deployed to achieve that aim. The restriction which the disclosure order entailed on [Goodwin's] exercise of freedom of expression cannot therefore be regarded as having been necessary in a democratic society..." Ό.π., 145-146.

Ο Randal επικαλέστηκε επίσης νομολογία Βρετανικών¹²³ και Αμερικανικών¹²⁴ δικαστηρίων για την μη υποχρεωτική κλήτευση δημοσιογράφων, η οποία όμως δεν ήταν δεσμευτική για το ΔΠΔΓ ενώ προσκόμισε δηλώσεις του πρώην κατηγορού για το ΔΠΔΓ, Richard Goldstone, ο οποίος είχε υποστηρίξει στον παρελθόν το δικαίωμα των δημοσιογράφων να μην προσέρχονται παρά την θέληση τους ως μάρτυρες στα δικαστήρια.¹²⁵

Στις 7 Μαΐου 2002, το ΔΠΔΓ επικύρωσε την απόφαση του για την υποχρεωτική κλήτευση του Randal και παρότι αναγνώρισε την σημασία της

---

¹²³ Βλ., πχ., *Senior v. Holdsworth, Ex parte Independent Television News Ltd*, [1976] QB 23; *R (Bright) v. Central Criminal Court* [2001] 1 WLR 662.

¹²⁴ Βλ., πχ., *United States v. Cuthbertson*, 630 F.2d 139 (3d Cir. 1980); *Zerilli v. Smith*, 656 F.2d 705, 713 (D.C. Cir. 1981); *United States v. Burke*, 700 F.2d 70, 77 (2d Cir. 1983); *United States v. LaRouche Campaign*, 841 F.2d 1176, 1182 (1st Cir. 1988); *Shoen v. Shoen*, 5 F.3d 1289, 1295 (9th Cir. 1993); *United States v. Blanton*, 534 F. Supp. 295, 297 (S.D. Fla. 1982).

¹²⁵ "Not infrequently journalists come across evidence of war crimes—as eyewitnesses, in discovering a mass grave, or through being privy to statements made by commanders in the heat of the action. Like aid workers and Red Cross or Red Crescent delegates, if reporters become identified as would-be witnesses, their safety and future ability to be present at a field of battle will be compromised. In my opinion the law takes too little account of that reality. I would therefore support a rule of law to protect journalists from becoming unwilling witnesses in situations that would place them or their colleagues in future jeopardy . . . They should not be compelled to testify lest they give up their ability to work in the field, but they may of course testify voluntarily". Goldstein, R. *Foreword*, in *Crimes of War: What the Public Should Know* στο Gutman, R., & Rieff, D., eds. 1999), www.wwnorton.com/catalog/spring99/crimes1.htm;

νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου¹²⁶, διαχώρισε τις δυο υποθέσεις υποστηρίζοντας πως δεν ετίθετο θέμα αποκάλυψης εμπιστευτικών πηγών.¹²⁷ Προσθέτοντας πως ακόμη και αν υπήρχαν παρόμοια περιστατικά όπως στην υπόθεση *Goodwin* το οποίο προνόμιο «θα υπόκειται πάντοτε σε μια επιτακτική ανάγκη άρσης του για λόγους δημοσίου συμφέροντος».¹²⁸ Το Δικαστήριο σημείωσε επίσης πως ο δημοσιογράφος είχε πλέον αποσυρθεί από το επάγγελμα και δεν ετίθετο θέμα για φόβους βλάβης της σωματικής του ακεραιότητας ενώ δεν εξέτασε καθόλου το θέμα της διακινδύνευσης της ζωής των ανταποκριτών στις εμπόλεμες ζώνες από μια αναγκαστική κλήτευσης ως μαρτύρων¹²⁹. Έκρινε πως «η αντικειμενικότητα και η ανεξαρτησία των δημοσιογράφων δεν τίθενται σε κίνδυνο ιδιαίτερος όταν τα ευρήματα τους έχουν ήδη δημοσιευτεί»¹³⁰ καθιστώντας σαφές πως τα δικαιώματα του Τύπου και οι ανάγκες εκδίκησης μιας υπόθεσης «βρίσκονται σε λεπτή ισορροπία»¹³¹ και πως στη συγκεκριμένη περίπτωση η κατάθεση του Randal ήταν απαραίτητη για το Δικαστήριο (“pertinent to the case”).¹³²

---

¹²⁶ “Of particular interest are the decisions of the European Court of Human Rights amongst others, and the decision of that Court in *Goodwin vs United Kingdom* is one which certainly sets a standard in the sphere of journalistic privilege for years to come. Indeed, it would be a step in the wrong direction, a step backward and a severe blow to the freedom of expression of journalists and the freedom of the media, if this Trial Chamber were to accept a standard lower than that upheld in the *Goodwin* case”. “Trial Decision I” ¶ 31.

¹²⁷ “Trial Decision I”, ¶ 32.

¹²⁸ Ο.π., ¶ 31.

¹²⁹ Spellman, 131.

¹³⁰ “Trial Decision I”, ¶ 32

¹³¹ Ο.π., ¶ 27.

¹³² Ο.π., ¶32.

Η Απόφαση του Εφετείου (*Appeals Chamber*)

Ο Randal υπέβαλλε έφεση στην απόφαση της υποχρεωτικής του κλήτευσης και στην κίνηση αυτή τον υποστήριξαν 30 οργανώσεις ΜΜΕ οι οποίες πίεσαν για την δημιουργία ενός δικαιώματος εξαίρεσης¹³³ υποστηρίζοντας στις καταθέσεις πως η υποχρεωτική κλήτευση των δημοσιογράφων πρέπει να ζητείται μόνο όταν είναι κρίσιμης σημασίας για να καθορίσει την ενοχή ή μη του κατηγορούμενου.¹³⁴ Ο συνασπισμός αυτός αποτέλεσε «τη μεγαλύτερη και πιο πολυποικίλη ομάδα δημοσιογράφων και δημοσιογραφικών οργανώσεων στον κόσμο που συνενώθηκε σε μια τέτοια υπόθεση έφεσης».¹³⁵

Οι δικηγόροι του Randal επικαλέστηκαν επίσης το ειδικό καθεστώς που αποδίδεται στους εκπροσώπους του Ερυθρού Σταυρού σε παρόμοιες περιπτώσεις και πιο συγκεκριμένα την υπόθεση *Prosecutor v Simic*¹³⁶ του ίδιου

---

¹³³ International Tribunal for the Former Yugoslavia, Appeals Chamber, *Prosecutor v. Radoslav Brdjanin*, Brief *Amici Curiae* on Behalf of Various Media Entities and in Support of Jonathan Randal, 17 August 2002 ('Media Brief') (<http://www.greekhelsinki.gr>).

¹³⁴ Joyce, D. (2005), *The Judith Miller Case and the Relationship between Reporter and Source: Competing Visions of the Media's Role and Function*, Trinity College, Cambridge, 585.

¹³⁵ 'Media Brief' ¶ 1, Οι οργανώσεις ήταν: New York Times Co., Dow Jones Co., Tribune Co., Belo Corp., Time Inc., Associated Press, Cable News Network, USA Today, ABC Inc., CBS Inc., National Broadcasting Co., National Public Radio, Fox News Network, Fox Television Stations, Committee to Protect Journalists, Association for Independent Electronic Media, British Broadcasting Corp., Canadian Journalists for Free Expression, Center for Human Rights and Democratic Studies, Croatian Journalists' Association, European Publishers' Council, Express Newspapers, Fairfax, Free Media Movement for Sri Lanka, Greek Helsinki Monitor, Independent Journalists' Association of Serbia, Media Institute of South Africa, Radio B92 Belgrade, Reporters' Committee for Freedom of the Press, Reporters sans Frontières, Society of Professional Journalists, South East Europe Media Organization, World Association of Community Radio Broadcasters, World Press Freedom Committee.

¹³⁶ *Prosecutor v. Simic and others*, Ex Parte Confidential Decision on the Prosecution Motion Under Rule 73 for a Ruling Concerning the Testimony of a Witness, 27 July 1999 (Trial Chamber).

του ΔΠΔΓ. Οι εκπρόσωποι του Ερυθρού Σταυρού απολαμβάνουν σύμφωνα με την πολιτική του οργανισμού ένα απόλυτο και μοναδικό προνόμιο της μη αποκάλυψης των πληροφοριών που συλλέγουν κατά την διάρκεια άσκησης των καθηκόντων τους. Όταν τέθηκε το θέμα κλήτευσης εκπροσώπου του Ερυθρού Σταυρού ως μάρτυρα στην εν λόγω υπόθεση, ο Ερυθρός Σταυρός αρνήθηκε¹³⁷ και το Δικαστήριο δέχθηκε πως βάσει διεθνούς εθιμικού δικαίου, ο Ερυθρός Σταυρός μπορεί να διατηρήσει το δικαίωμα μη διάθεσης των πληροφοριών αυτών βάσει του πλαισίου προστασίας που απολαμβάνει.¹³⁸

Τελικά το Εφετείο αποφάσισε το 2002 να αναιρέσει την απόφαση υποχρεωτική κλήτευσης του Randal, απονέμοντας, για πρώτη φορά σε επίπεδο διεθνούς δικαιοσύνης, ειδικό προνόμιο σε πολεμικούς ανταποκριτές.¹³⁹ Το Εφετείο καθιέρωσε πρώτα και κύρια το «σαφές και βαρύνουσας σημασίας» δημόσιο συμφέρον της προστασίας της ελεύθερης ροής της πληροφόρησης στους πολεμικούς ανταποκριτές.¹⁴⁰ Εν συνέχεια το

---

¹³⁷ Ο.π., ¶ 9 (“[The Red Cross] stresses that it has consistently taken the position that [Red Cross] officials and employees, past and present, may not testify before any court or tribunal on matters which came to their attention in their working capacity”).

¹³⁸ Ο.π., ¶ 74.

¹³⁹ Lieberman, E. & Campbell, F., *International Tribunal Recognizes Qualified Privilege for War Correspondents*, *Communications Lawyer, American Bar Association*, Winter 2003, Volume 20, no.4, 12.

¹⁴⁰ “Wars necessarily involve death, destruction and suffering on a large scale and, too frequently, atrocities of many kinds, as the conflict in the former Yugoslavia illustrates. In war zones, accurate information is often difficult to obtain and may be difficult to distribute or disseminate as well. The transmission of information is essential to keeping the international public informed about matters of life and death. It may also be vital to assisting those who would prevent or punish the crimes under international humanitarian law that fall within the jurisdiction of this Tribunal. In this regard, it may be recalled that the images of the terrible suffering of the detainees at the Omarska Camp that played such an important role in awakening the international community to the seriousness of the human rights situation

Εφετείο δέχτηκε πως «υποχρεώνοντας τους πολεμικούς ανταποκριτές να καταθέτουν ενώπιον διεθνών δικαστηρίων σε μόνιμη βάση μπορεί να έχει σημαντικό αντίκτυπο τόσο στην ικανότητα τους να αποσπούν πληροφορίες όσο και στο να πληροφορούν τον κόσμο για θέματα γενικότερου ενδιαφέροντος»¹⁴¹. Στην πιο σημαντική ίσως παράγραφο της γνωμοδότησης, εξήγησε πόσο ιδιαίτερη είναι η διαδικασία εξέτασης ενός δημοσιογράφου ενώπιον του προσώπου που του παραχώρησε την συνέντευξη. Είναι πολύ διαφορετικής φιλοσοφίας η διαδικασία δημοσίευσης των πληροφοριών που δόθηκαν στην συνέντευξη και άλλης η αντιπαράθεση δημοσιογράφου-κατηγορούμενου για πολλούς λόγους.¹⁴²

Για τους παραπάνω λόγους το Εφετείο δέχθηκε πως οι δημοσιογράφοι πρέπει να απολαμβάνουν ειδικής μεταχείρισης και η κλήτευση τους να εμπίπτει σε 2 περιορισμούς (two part test): 1. Τα αποδεικτικά στοιχεία που θα

---

during the conflict in Bosnia Herzegovina were broadcast by war correspondents.” *Prosecutor v. Brđjanin*, Decision on Interlocutory Appeal, ¶ 36.

¹⁴¹ Ο.Π., ¶ 44.

¹⁴² “What really matters is the perception that war correspondents can be forced to become witnesses against their interviewees. Indeed, the legal differences between confidential sources and other forms of evidence are likely to be lost on the average person in a war zone who must decide whether to trust a war correspondent with information. To publish the information obtained from an interviewee is one thing—it is often the very purpose for which the interviewee gave the interview—but to testify against the interviewed person on the basis of that interview is quite another. The consequences for the interviewed persons are much worse in the latter case, as they may be found guilty in a war crimes trial and deprived of their liberty. If war correspondents were to be perceived as potential witnesses for the prosecution, two consequences may follow. First, they may have difficulties in gathering significant information because the interviewed persons, particularly those committing human rights violations, may talk less freely with them and may deny access to conflict zones. Second, war correspondents may shift from being observers of those committing human rights violations to being their targets, thereby putting their own lives at risk”. Ο.Π., ¶ 43.

προσκομίσουν να είναι καθοριστικής σημασίας όσον αφορά την ουσία την υπόθεσης και 2. οι αποδείξεις να μην μπορούν να βρεθούν από αλλού.¹⁴³ Επειδή λοιπόν το Δικαστήριο δεν εφάρμοσε τα κατάλληλα νομικά κριτήρια στην υπόθεση το Εφετείο ήρε την αναγκαστική κλήτευση.¹⁴⁴

Αν και ορισμένοι δημοσιογράφοι επιλέγουν να παρέχουν στοιχεία σε διεθνή ποινικά δικαστήρια, παραμένουν μειοψηφία. Εν γένει τα ΜΜΕ συνεχίζουν να επικαλούνται το δημοσιογραφικό προνόμιο και να υποστηρίζουν την περαιτέρω αναμόρφωση της πρακτικής του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου και του Καταστατικού του, για περισσότερα εχέγγυα στο υπό εξέλιξη αυτό πεδίο.¹⁴⁵ Ωστόσο, εάν η διεθνής κοινότητα έχει αναγνωρίσει μέσα από την ευθύνη προστασίας πως η εθνική κυριαρχία κάμπτεται ενώπιον του ανθρωπισμού, τότε και το προνόμιο των δημοσιογράφων πρέπει να ανακαλείται, εφόσον εμπίπτει στις προϋποθέσεις που αναφέραμε, προκειμένου να προστατευτούν άμαχοι σε παρόμοιες περιπτώσεις.

---

¹⁴³ "First, the petitioning party must demonstrate that the evidence sought is of direct and important value in determining a core issue in the case. Second, it must demonstrate that the evidence cannot reasonably be obtained elsewhere." Ο.π., ¶ 50.

¹⁴⁴ Για την πλήρη γνωμοδότηση βλ. www.un.org/icty.

¹⁴⁵ Heeger, A. (2005), *Securing a Journalist's Testimonial Privilege in the International Criminal Court*, 6 San Diego International Law Journal 209, 267.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

**ΑΠΟΤΥΧΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΝΟΧΗ ΤΩΝ ΜΜΕ ΣΤΟ
ΕΓΚΛΗΜΑ ΤΗΣ ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑΣ- ΕΝΑ ΝΕΟ ΔΟΓΜΑ
ΕΠΕΜΒΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑ;**

"Killing is very discouraging if you must decide to do so yourself...but if you are obeying orders from the authorities, if you are adequately conditioned, if you feel pushed and pulled, if you see that the carnage will have absolutely no adverse effects in future, you feel comforted and revitalized. You do it without shame...We envisaged this relief with no reluctance whatsoever...we were efficiently conditioned by radio broadcasts and advice we heard."

(testimonial of participant in the Rwanda genocide)

IV. Κεφάλαιο Τρίτο

Ο ρόλος των ΜΜΕ στην γενοκτονία της Ρουάντα

1. Η ενορχήστρωση του εγκλήματος από τα εθνικά Μέσα

Είδαμε στο πρώτο μέρος της εργασίας την μία όψη του νομίσματος της ευθύνης: την θετική συμβολή που έχουν ή που οφείλουν να έχουν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης σε καταστάσεις κρίσεων. Η άλλη όψη είναι σκοτεινή και ειδικής γιατί αποκαλύπτει πως η ευθύνη είναι εξίσου τεράστια όταν τα Μέσα όχι απλά αποτυγχάνουν να προστατέψουν τους πληθυσμούς από παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων αλλά τα ίδια ενορχηστρώνουν εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας. Το χαρακτηριστικότερο ίσως παράδειγμα έως και σήμερα, δεκαέξι χρόνια αργότερα, είναι αυτό της Ρουάντα. Η γενοκτονία που συντελέστηκε στην μικρή αφρικανική χώρα χυράχθηκε ανεξίτηλα στην συλλογική συνείδηση της ανθρωπότητας.

Ο Βολταίρος έχει πει: « Στους ζωντανούς χρωστάμε σεβασμό. Στους νεκρούς χρωστάμε μόνο την αλήθεια». Στην περίπτωση της Ρουάντα τα ΜΜΕ δεν έκαναν τίποτε από τα δυο. Τα εθνικά μέσα προπαγάνδισαν το μίσος, απαξίωσαν την ανθρώπινη υπόσταση και ενορχήστρωσαν τους σκοτωμούς. Ο εξτρεμιστικός ραδιοφωνικός σταθμός Radio-Television Libre des Milles Collines (RTL) αποτέλεσε μέρος της γενοκτονίας ενώ η ιδιωτική εφημερίδα Kangura ολοκλήρωσε την αποτρόπαια πράξη.

Προκειμένου να καταλάβουμε το πλαίσιο εντός του οποίου αναπτύχθηκε η κατηγορία της υποκίνησης του εγκλήματος της γενοκτονίας για τα εγχώρια ΜΜΕ, είναι σκόπιμο να γίνει μια σύντομη περιγραφή των γεγονότων που οδήγησαν στην κρίση. Η κληρονομιά της Ρουάντα ως προς την εθνοτική βία είναι σχετικά πρόσφατη.¹⁴⁶ Το Βέλγιο, το οποίο διαχειρίστηκε την χώρα σύμφωνα με εντολή της ΚτΕ μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, χρησιμοποίησε την μειονότητα των Τούτσι (περίπου 10% του πληθυσμού) για να στελεχώσει την αποικία παραχωρώντας τους πολλά πλεονεκτήματα-όπως πρόσβαση στη μόρφωση, εκπαίδευση και εργασία- τομείς που αποστερούντο οι Χούτου.¹⁴⁷ Το αποτέλεσμα ήταν οι τελευταίοι να αγανακτήσουν από την διακριτική αυτή μεταχείριση. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1950 άρχισαν να απαιτούν μεγαλύτερο μερίδιο στην εξουσία και βελτίωση των βιοτικών τους συνθηκών. Αυτό οδήγησε στην επανάσταση του 1959 κατά την οποία Τούτσι σφαγιαστήκαν σε όλη την χώρα. Ένας κύκλος βίας εγκαινιάστηκε και συνεχίστηκε με την ανεξαρτησία το 1962 και την εκλογή του Jean Kayabanda ως Προέδρου της Πρώτης Δημοκρατίας.¹⁴⁸ Τα χρόνια του Kayabanda σημαδεύτηκαν από την συνεχόμενη βία των Χούτου εναντίον των Τούτσι, αρκετοί από τους οποίους βρήκαν καταφύγιο σε γειτονικές χώρες όπως η

---

¹⁴⁶ Βλ. Gourevitch, P. (1998), *We wish to Inform you that Tomorrow we will be killed with our families*, 54-55. Ο Gourevitch αναφέρει τις παρατηρήσεις αρκετών Βέλγων κληρικών που δήλωσαν πως «πριν την Ευρωπαϊκή διείσδυση», ο λαός της Ρουάντα είχε ένα αυθεντικό, «αισθημα μιας κοινότητας», και αισθανόταν πως «η χώρα του ήταν το επίκεντρο του κόσμου». Ένας κληρικός κατέληξε πως «υπάρχουν λίγοι λαοί στην Ευρώπη που να μπορεί κανείς να βρει αυτούς τους τρεις παράγοντες εθνικής συνοχής: μια γλώσσα, μια θρησκεία, έναν νόμο». Ο Gourevitch καταλήγει πως «μέχρι το 1959 δεν είχε καταγραφεί καθόλου και ποθενά συστηματική πολιτική βία μεταξύ Χούτου και Τούτσι».

¹⁴⁷ Ο.π., 57. Βλ. Επίσης Prunier, G. (1995), *The Rwanda crisis: A history of a Genocide*, 26-35.

¹⁴⁸ Ο.π., 61.

Ουγκάντα.¹⁴⁹ Το καθεστώς τελικά αποσταθεροποιήθηκε, επιτρέποντας στον στρατηγό Juvenal Habyarimana, στρατιωτικό επικεφαλής του προσωπικού, να καταλάβει την εξουσία μέσα από πραξικόπημα τον Ιούλιο του 1973. Ο Habyarimana εγκαθίδρυσε μονοκομματικό σύστημα με την σύσταση του MRND (Mouvement Révolutionnaire National Pour le Développement).

Το σημαντικότερο είναι ότι κατάφερε σε μεγάλο βαθμό να συγκρατήσει τα ξεσπάσματα βίας κατά των Τούτσι για τα επόμενα δεκαεπτά χρόνια. Ωστόσο, από το 1989, οι οικονομικές συγκυρίες¹⁵⁰ αποσταθεροποίησαν και πάλι την Ρουάντα. Την 1^η Οκτωβρίου του 1990, περίπου 5.000 ένοπλοι Τούτσι εξόριστοι- οι οποίοι συλλογικά ούστηναν το RPF (Rwandan Patriotic Front)- επιτέθηκαν στην Ρουάντα υπό τον τρέχοντα πρόεδρο Paul Kagame.¹⁵¹ Μέσα σε λίγες μέρες, ο στρατός της Ρουάντα επιδόθηκε στην κτηνωδία, σφαγιάζοντας όσους Τούτσι θεωρούντο ύποπτοι για συνεργασία με το RPF. Έπειτα από δυο χρόνια έντονης εθνοτικής έντασης και βίας, καθώς και πιέσεων από διεθνείς ευεργέτες, ο Habyarimana και το RPF υπέγραψαν μια κοινή πολιτική συνθήκη με την οποία θα μοιράζονταν την εξουσία, γνωστή ως συνθήκη της Αρούσας.¹⁵² Οι εξτρεμιστές Χούτου κατήγγειλαν την συνθήκη ενώ ο Habyarimana από την πλευρά του καθυστέρωσε την εφαρμογή του καταμερισμού της εξουσίας.

Παράλληλα, οι εξτρεμιστές συσπειρώθηκαν σε ένα κίνημα γνωστό ως «Η Δύναμη των Χούτου» του οποίου ηγείτο το CDR με αρχηγό τον Jean Bosco Barayagwiza. Οι εξτρεμιστές άρχισαν χρηματοδοτούν τον στρατιωτικό

---

¹⁴⁹ Ο.π., 73. Βλ. Επίσης Nahimana Judgement, ICTR Case No. 99-52-T, para. 106 (90); Prunier, 57-58, 61-64.

¹⁵⁰ Οι παγκόσμιες τιμές του καφέ, που είχαν βοηθήσει στην ανασύσταση της οικονομίας της Ρουάντα, κατέρρευσαν. Βλ. Gourevich, 74 και Prunier 84-90.

¹⁵¹ *Thousands invade, Rwanda Reports*, N.Y. Times, Oct. 3, 1990, A21.

¹⁵² Nahimana Judgement, ICTR Case No. 99-52-T, para 106 (96), 106 (102).

εξοπλισμό και εκπαίδευση των *interahamwe*¹⁵³- που πρόσκειντο στο MRND του Habyarimana- και των *Impuzamugambi*- των νεανικών στρατιωτικών ομάδων του CDR.¹⁵⁴

Την ίδια περίοδο, οι Ferdinand Nahimana και Jean Bosco Barayagwiza ίδρυσαν τον ραδιοφωνικό σταθμό Radio Television Libre de Mille Collines (RTLM), και ξεκίνησαν τα εμπρηστικά μηνύματα ενάντια στους Τούτσι. Εξτρεμιστικές εφημερίδες όπως η *Kangura*, υπό τον Hassan Ngeze, εμφυσούσε το μίσος ενάντια στους Τούτσι μέσα από τον γραπτό Τύπο. Ανθρωπιστικές οργανώσεις έκρουαν τον κώδωνα του κινδύνου στην διεθνή κοινότητα για την καταστροφή που θα ερχόταν.

Πράγματι, στις 6 Απριλίου του 1994, οι Χούτου εξτρεμιστές άρχισαν την εφαρμογή ενός γενοκτονικού σχεδίου. Ο Πρόεδρος Habyarimana και ο πρόεδρος του Burundi, Cyprien Ntaryamira, σκοτώθηκαν την ίδια ημέρα όταν το αεροπλάνο που επέβαιναν, κατέπεσε από πυρά στο αεροδρόμιο του Κιγκάλι. Ήταν η νύχτα που ξεκίνησε η γενοκτονία. Στήθηκαν οδικά μπλόκα σε όλη τη χώρα από τις Ένοπλες Δυνάμεις της Ρουάντα (Rwandan Armed Forces-RAF), την Προεδρική Φρουρά και τους *Interahamwe/Impuzamugambi* κατ'εντολή εθνικών και τοπικών αρχόντων. Στη συνέχεια οι ίδιες ομάδες διαχύθηκαν σε κάθε πόλη, επαρχία, κοινότητα ψάχνοντας τα σπίτια και δολοφονώντας όποιον Τούτσι και μετριοπαθή Χούτου έβρισκαν στον δρόμο τους. Πολλοί πολίτες συμμετείχαν επίσης στην γενοκτονική δραστηριότητα.

Ο ραδιοφωνικός σταθμός RTLM και η εφημερίδα *Kangura* κατηύθυναν από κοινού τόσο τις στρατιωτικές ομάδες όσο και τους απλούς πολίτες σε συγκεκριμένες τοποθεσίες δημοσιεύοντας και αναμεταδίδοντας την λίστα των

---

¹⁵³ Οι *interahamwe* ήταν μια νεανική παραστρατιωτική ομάδα της οποίας τα μέλη συμμετείχαν σε πολλές ειδικές πράξεις βίας εναντία σε Τούτσι.

¹⁵⁴ Gourevitch, 93 και Nahimana Judgement, ICTR Case No. 99-52-T, para 113, 319.

«εχθρών» που έπρεπε να εξολοθρευτούν.¹⁵⁵ Η εχθρική προπαγάνδα μίσους υπαγόρευε πως όλοι οι Τούτσι ήταν συνέργοι του Εθνικού Πατριωτικού Μετώπου και αποτελούσαν στρατιωτική απειλή για την Ρουάντα.

Οι σκοτωμοί ήταν παραπάνω από βίαιοι. Τα περισσότερα θύματα σφαγιάστηκαν είτε βρίσκονταν σε εκκλησίες είτε σε νοσοκομεία. Τα πάντα μετατράπηκαν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης. Μέχρι τον Ιούλιο του 1994 800,000 είχαν δολοφονηθεί.¹⁵⁶

i.RTLM: Το Μέσο που έγινε εργαλείο για την γενοκτονία

Η εικόνα των δολοφόνων με την ματσέτα στο ένα χέρι και το ραδιόφωνο στο άλλο είναι χαρακτηριστική της τεράστιας σημασίας που διαδραμάτισε το μέσο αυτό στην γενοκτονία. Σε μερικά χωριά το ραδιόφωνο ήταν «η φωνή του Θεού». Όπως επισημαίνει και ο Dallaire, επικεφαλής της UNAMIR τότε, «έβλεπε κανείς ακόμη και στην κορύφωση των σκοτωμών, στα στρατόπεδα προσφύγων και εκτοπισμένων, ανθρώπους με ραδιόφωνα στα χέρια. Που έβρισκαν τις μπαταρίες..εμείς δεν είχαμε ούτε για τους φακούς μας...».¹⁵⁷

Το επίπεδο αναλφαβητισμού στη Ρουάντα καθιστούσε το ραδιόφωνο το μόνο μέσο προκειμένου η κυβέρνηση να μεταδώσει κάθε είδους νέα αλλά και προπαγάνδα. Από το 1959 η επίσημη φωνή του κράτους ήταν ο ραδιοφωνικός σταθμός Radio Rwanda, ο οποίος χρησιμοποιήθηκε για να ωθήσει σε σκοτωμούς εναντίον Τούτσι πρώτη φορά τον Μάρτιο του 1992, όταν μετέδωσε μια υποτιθέμενη ανακοίνωση ανθρωπιστικής οργάνωσης με έδρα το

---

¹⁵⁵ Wallenstein, J., *Punishing Words: An Analysis of the Necessity of the Element of Causation in Prosecutions for Incitement to Genocide*, *Stanford Law Review*, Vol. 54, No.2 (Nov. 2001), 354.

¹⁵⁶ Βλ. Leitenberg, M., *Anatomy of a Massacre*, N.Y. Times, July 31, 1994, E 15.

¹⁵⁷ Dallaire Romeo, "The Media Dichotomy" in Thompson, A.(ed) (2007), *The Media and the Rwandan Genocide*, Pluto Press, London, 12.

Ναϊρόμπι που προειδοποιούσε ότι οι ζωές των Χούτου κινδύνευαν από επιθέσεις Τούτσι στην περιοχή Bugesera, νότια της πρωτεύουσας.¹⁵⁸ Για όσο διάστημα κράτησε η διαμάχη μεταξύ του RPF και της κυβέρνησης Habyarimana την περίοδο δηλ. 1991-1992, το ραδιόφωνο χρησιμοποιήθηκε για να εμφυσήσει την ιδέα της αυτοάμυνας (self-defence) στους πολίτες της Ρουάντα προκειμένου να ενισχυθεί το αίσθημα αλληλεγγύης των Χούτου και να υποστηριχθεί με αυτόν τον τρόπο ο εθνικός στρατός στην δίωξη των Τούτσι.

Η γέννηση του RTLM έρχεται αμέσως μετά το τέλος της διαμάχης και την υπογραφή της συμφωνίας της Αρούσας τον Αύγουστο του 1993, όταν πλέον η ελίτ των Χούτου αποφάσισε να δημιουργήσει το δικό της εργαλείο διάδοσης της ιδεολογίας και της πολιτικοεθνοτικής βίας ενάντια στους Τούτσι. Αν και στην δημιουργία του σταθμού συμμετείχαν υποστηρικτές του MRND, και υψηλόβαθμα στρατιωτικά στελέχη, το RTLM έμελλε να προσεγγίσει τους απλούς πολίτες και να ταυτιστεί μαζί τους μέσα από μια καθημερινή γλώσσα και από την υιοθέτηση ενός δημοφιλούς προγράμματος με νεανική μουσική και εκφωνητές γνωστούς στο ευρύ κοινό. Το RTLM έφερε τη φωνή των καθημερινών ανθρώπων στις ραδιοφωνικές συχνότητες. Οι δημοσιογράφοι έβγαιναν στους δρόμους και καλούσαν τους περαστικούς να σχολιάσουν την επικαιρότητα. Ουσιαστικά το RTLM υιοθέτησε μια λαϊκίστικη προσέγγιση (populist approach) προκειμένου να νομιμοποιηθεί στη συνείδηση του κόσμου.¹⁵⁹

---

¹⁵⁸ International Commission of Investigation on Human Right Violations in Rwanda since October 1, 1990. 1993. Final report. Africa Watch, International Federation of Human Rights Leagues, Interafrican Union for Human and Peoples' Rights, and the International Center for Human Rights and Democratic Development, New York and Paris, March, 13-14.

¹⁵⁹ Alison des Forges, "Call to Genocide: Radio in Rwanda, 1994", in Thompson, A. (ed) (2007), *The Media and the Rwandan Genocide*, 44.

Μετά την δολοφονία του προέδρου του γειτονικού Μπουρουντί και πρώτου Χούτου σε τέτοιο αξίωμα τον Οκτώβρη του 1993, η κατάσταση στην Ρουάντα έγινε έκρυθμη. Η φωνή της «Δύναμης των Χούτου» ήταν το RTLM το οποίο εσκεμμένα μετέδιδε λάθος πληροφορίες¹⁶⁰ τόσο σχετικά με την δολοφονία του προέδρου όσο και για άλλα θέματα προκαλώντας στους ακροατές διάχυτο αίσθημα φόβου και ανασφάλειας. Η πρακτική της παραπληροφόρησης και προπαγάνδας πήρε μεγαλύτερες διαστάσεις τους μήνες που ακολούθησαν καθώς το RTLM επιδόθηκε σε μια θεματολογία που σκοπό είχε να αναζωπυρώσει θέματα που επί χρόνια αναλύονταν από τις ακραίες εφημερίδες, όπως οι αγεφύρωτες διαφορές μεταξύ Χούτου και Τούτσι, η ξένη προέλευση των Τούτσι οι οποίοι δεν είχαν το δικαίωμα να ονομάζονται Ρουαντέζοι, η άνιση ανακατανομή του πλούτου και της εξουσίας των Τούτσι και η δυναστευτική περίοδος της βασιλείας τους. Επιπλέον, τονιζόταν επανειλημμένως στους ακροατές ότι πρέπει να είναι προσεκτικοί για πιθανές επιθέσεις από Τούτσι και καλούσε τους Χούτου να προετοιμαστούν να υπερασπίσουν τους εαυτούς τους ενάντια στην «απειλή».¹⁶¹

Επιπλέον το ραδιόφωνο είχε στοχοποιήσει και όλους τους μετριοπαθείς Χούτου. Μάλιστα, είχε προβεί και στην εκφώνηση συγκεκριμένων ονομάτων, ανάμεσα τους τον Χούτου πρωθυπουργό της χώρας, χαρακτηρίζοντας τον εχθρό του κράτους ο οποίος έπρεπε να εξολοθρευτεί. Η γλώσσα του RTLM ήταν ιδιαίτερος βίαιη; για παράδειγμα έλεγε πως οι στρατιωτικές ομάδες *Interahamwe* θα «έκοβαν κομμάτια» όποιον υποστήριζε το RPF.

---

¹⁶⁰ Το RTLM μετέδωσε την είδηση με έντονα δραματικό τρόπο προκειμένου να υπογραμμίσει την υποτιθέμενη βιαιότητα των Τούτσι. Αν και ο Πρόεδρος είχε σκοτωθεί με μια σφαίρα στο στήθος, το RTLM μετέδωσε πως πριν είχε βασανιστεί και είχε ευνουχιστεί. Η αναφορά στον ευνουχιμό εξυπηρετούσε την αναζωπύρωση άσχημων εποχών όταν στην προ-αποικιακή περίοδο, μερικοί Τούτσι βασιλείς ευνούχιζαν τους ηττημένους αντιπάλους τους και στόλιζαν με τα γεννητικά τους όργανα τα τύμπανα της φυλής. Η τροφοδότηση του φόβου στους Χούτου ήταν με αυτόν τον τρόπο ιδιαίτερα επιτυχής.

¹⁶¹ Ο.π., 45.

Την ίδια περίοδο η UNAMIR αλλά και ανθρωπιστικές οργανώσεις στην περιοχή, προσπάθησαν να προειδοποιήσουν την διεθνή κοινότητα σχετικά με την επερχόμενη γενοκτονία αφού η προετοιμασία του στρατού των Χούτου είχε ξεκινήσει και χιλιάδες όπλα μοιράζονταν σε απλούς πολίτες. Στις επισημάνσεις περιλαμβανόταν και ο επικίνδυνος ρόλος του RTLM, μάλιστα ο Βέλγος πρέσβης είχε πει ο σταθμός «διέδιδε εμπρηστικά μηνύματα εθνικού μίσους ενάντια στους Τούτσι ζητώντας την εξολόθρευση τους». Αν και το Υπουργείο Πληροφορίας προσπάθησε να ελέγξει τη δράση του σταθμού ζητώντας αλλαγή περιεχομένου δεν υπήρξε κανένα αποτέλεσμα.

Μετά την πτώση του αεροπλάνου στο Κιγκάλι, ο πόλεμος και η γενοκτονία έγιναν έννοιες αλληλένδετες καθιστώντας έτσι πιο εύκολη την δολοφονία απλών πολιτών ως μέρος της ευρύτερης διαμάχης. Οι αρχές χρησιμοποίησαν το RTLM και το Radio Rwanda για να *προτρέψουν* και να *κινητοποιήσουν* τους σκοτωμούς και στη συνέχεια να δώσουν συγκεκριμένες οδηγίες.¹⁶²

Η προτροπή (Incitement)

Το RTLM έστρεψε όλη του τη δύναμη αρχικά στην ειρηνευτική δύναμη των Η.Ε κατηγορώντας μέλη της UNAMIR για εμπλοκή στην πτώση του αεροπλάνου. Η δολοφονία δέκα Βέλγων στρατιωτών οδήγησε στην απόσυρση των στρατευμάτων αποδυναμώνοντας όλη την αποστολή και αφήνοντας την Ρουάντα αβοήθητη.

Συνακολούθως, το RTLM κάλεσε όλους τους Χούτου «να αντισταθούν σε μια γροθιά» και να προστατέψουν την χώρα σε αυτό που αποκλήθηκε «η τελική μάχη». Ένας από τους εκφωνητές του σταθμού προέβλεψε πως ο πόλεμος «θα εξολόθρευε τους Τούτσι από προσώπου γης..θα τους εξαφάνιζε μια και

---

¹⁶² Ο.π., 47.

καλή».¹⁶³ Ο σταθμός επιδόθηκε σε μια ανελέητη δαιμονοποίηση των Τούτσι βάσει των προκαταλήψεων του παρελθόντος, τονίζοντας την σκληρότητα τους. Ο στόχος ήταν οι Τούτσι του 1959 να ταυτιστούν με τους «Τούτσι του παρόντος» έτσι ώστε ο λαός να νιώσει πως μάχεται για την ζωή και την ελευθερία του.

Όλες οι «κατσαρίδες» (*inyenzi*) έπρεπε να εξολοθρευτούν, σύμφωνα με τις εκπομπές του σταθμού. Και όλοι οι Τούτσι ήταν κατσαρίδες στην συνείδηση των πολιτών είτε ήταν μέλη του RPF είτε όχι. Οι εκφωνητές προειδοποιούσαν μάλιστα πως μαχητές κυκλοφορούσαν με πολιτικά ρούχα και αναμειγνύονταν με τους εκτοπισμένους που έφευγαν από τις εμπόλεμες ζώνες προτρέποντας τους πολίτες να τους αναζητούν ανάμεσα στους πρόσφυγες και να τους σκοτώνουν.

Μετά τις 6 Απριλίου ο διευθυντής του Radio Rwanda αποχώρησε και άρχισε και αυτό να κινείται στους ίδιους ρυθμούς προπαγάνδας με το RTLM. Είναι χαρακτηριστικό ότι στις 21 Απριλίου μετέδωσε μια συνομιλία πολιτικών αρχηγών, στην οποία ένας από τους πολιτικούς επέμενε πως «όλοι οι Τούτσι που είχαν έρθει από την εξορία είχαν μόνο ένα σκοπό: να εξολοθρευθούν, να εξολοθρευθούν, να εξολοθρευθούν. Οι Τούτσι θα σας καταστρέψουν μέχρι να είναι οι μόνοι που θα έχουν μείνει στην χώρα, ώστε να μπορέσουν να κρατήσουν την εξουσία για άλλα χίλια χρόνια, όπως οι πατεράδες τους είχαν κάνει για τετρακόσια χρόνια...Δεν πρέπει να εγκαταλείψετε τις προσπάθειες σας».¹⁶⁴

Σε μερικές περιπτώσεις, οι εθνικές αρχές ακούγονταν από το *Radio Rwanda* εκφωνώντας αντίστοιχα μηνύματα τα οποία έφεραν και μεγαλύτερη

---

¹⁶³ Chrétien, J.P, J.F. Dupaquier and M. Kabanda (1995), *Rwanda: les médias du génocide*, Karthala, Paris, France, 205.

¹⁶⁴ Ο.π., 300.

βαρύτητα λόγω του ρόλου τους στην κυβέρνηση. Είναι χαρακτηριστικό πως σε μια προσπάθεια να ωθήσουν τους πολίτες να σκοτώσουν στην δυτική επαρχία του Butare, η κυβέρνηση απομάκρυνε τον κυβερνήτη με εξευτελιστικό τρόπο από την θέση του αφήνοντας ελάχιστα περιθώρια παρανόησης ως προς τους λόγους της απομάκρυνσης. Στην τελετή ανάληψης των καθηκόντων του νέου κυβερνήτη, η οποία μεταδόθηκε από το ραδιόφωνο, ο προσωρινός Πρόεδρος της Ρουάντα ορισμένος από την Δύναμη των Χούτου, προέτρεψε όλους τους πολίτες να αντιληφθούν την δολοφονία των Τούτσι ως *καθήκον* και *ευθύνη* τους. Όσοι δεν ήταν έτοιμοι έπρεπε να κάνουν στην άκρη για εκείνους που ήταν έτοιμοι να «δουλέψουν»¹⁶⁵. Προειδοποίησε επίσης όσοι δεν ήταν πρόθυμοι να δουλέψουν έπρεπε να εξολοθρευτούν από τους «καλούς εργάτες της πατρίδας».¹⁶⁶

Σαφείς Οδηγίες (Directives)

Οι αρχές χρησιμοποίησαν και τους δυο ραδιοσταθμούς για να υπαγορεύσουν τις δολοφονίες με σαφείς οδηγίες. Το RTLΜ παρείχε συγκεκριμένα ονόματα, διευθύνσεις αλλά και πιθανές τοποθεσίες όπου θα μπορούσαν να κρύβονται οι Τούτσι. Ένας από τους εκφωνητές έστειλε τους επιδρομείς σε οδικό μπλόκο στο Κιγκάλι επειδή θα πλησίαζε στο σημείο αυτοκίνητο γεμάτο Τούτσι. Όταν έμαθε πως οι Τούτσι συνελήφθησαν και δολοφονήθηκαν συνεχάρη τους θύτες μέσα από την ραδιοφωνική συχνότητα. Σε άλλη περίπτωση εκφωνητής ανακοίνωσε πως υπάρχει πληροφορία για Τούτσι που κρύβονται στο δάσος και ένας άλλος παρείχε λίστα δεκατριών ονομάτων και διευθύνσεων καλώντας τους πολίτες να τρέξουν για να τους σκοτώσουν. Ο σταθμός μετέδιδε συνεχώς τέτοιες πληροφορίες. Σε μια άλλη περίπτωση κάλεσε τους Χούτου να επιτεθούν σε Τούτσι που αναζητούσαν καταφύγιο καθώς και σε

---

¹⁶⁵ Η γενοκτονία αναφερόταν ως «δουλειά», ένας κοινός ευφημισμός για την πράξη της δολοφονίας.

¹⁶⁶ Sindikubwabo, T. (1994), Discours du Président Théodore Sindikubwabo prononce le 19 avril à la Prefecture de Butare. Government of Rwanda, Kigali, Rwanda.

κομβοί μετριοπαθών Χούτου και Τούτσι που έφευγε από το ξενοδοχείο Milles Collines. Αργότερα τον Μάιο, το RTLM ανακοίνωσε πως ο στρατηγός Dallaire της UNAMIR έπρεπε να πεθάνει, δίνοντας μια σαφή περιγραφή των φυσικών χαρακτηριστικών του. Παράλληλα, αρχηγοί των παραστρατιωτικών ομάδων χρησιμοποιούσαν τον ραδιοσταθμό για να κανονίζουν τις συναντήσεις με τους στρατιώτες ή να τους στέλνουν σε διάφορες άλλες περιοχές της χώρας.¹⁶⁷

Το Radio Rwanda μετέφερε εντολές των αρχών, συμπεριλαμβανομένου και ενός μηνύματος από τον κυβερνήτη του Κιγκάλι ο οποίος προέτρεπε τους κατοίκους «να χρησιμοποιήσουν τα συνηθισμένα εργαλεία (όπλα) για να προστατευτούν». Επίσης διευκρίνιζε στους πολίτες πως έπρεπε να εκκαθαρίσουν την περιοχή από τους Τούτσι και να ανακαλύψουν όλες τις κρυψώνες τους. Τους καθοδήγησε «να ψάξουν σπίτια, αρχίζοντας από τα εγκαταλελειμμένα, να ψάξουν τους βάλτους της περιοχής για να σιγουρευτούν ότι καμία κατοσαρίδα δεν γλίστρησε εκεί για να κρυφτεί...καθώς επίσης και τα σιφόνια και χαντάκια». Επίσης επισήμαινε πως γι' αυτή τη δουλειά χρειάζονται αξιόλογοι άνθρωποι, δηλαδή υποστηρικτές της Δύναμης των Χούτου και ότι θα έπρεπε να τους δοθούν τα απαραίτητα, δηλ. όπλα. Το Radio Rwanda καλούσε επίσης τους οδηγούς μπουλντόζας να σκάψουν μαζικούς τάφους για τα χιλιάδες πτώματα των προδοτών.¹⁶⁸

Το ραδιόφωνο ήταν το Μέσο ενορχήστρωσης όλης της γενοκτονίας. Ακόμη και οι Αρχές έδιναν συγχαρητήρια στους εγκληματίες μέσω του ραδιοφώνου ή επέπλητταν όσους δίσταζαν να προχωρήσουν στις δολοφονίες. Περιστασιακά, όταν ήθελαν να περιορίσουν κάπως τις βιαιότητες και πάλι το έκαναν μέσω του ραδιοφώνου. Αυτό φάνηκε όταν στις αρχές Μαΐου όταν ο Επίτροπος των Η.Ε για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα θα ερχόταν, το RTLM είπε

---

¹⁶⁷ Kamanzi, N., n.d., *Rwanda: du génocide à la défaite*, edition Reberoi, Kigali, Rwanda.

¹⁶⁸ Chrétien et al., 298.

στους ακροατές να απέχουν από τους σκοτωμούς Τούτσι. Σε άλλη περίπτωση λίγο αργότερα όταν η προσωρινή κυβέρνηση της Ρουάντα προσπαθούσε να κερδίσει την γαλλική υποστήριξη και οι Γάλλοι δεν ήθελαν να προσφέρουν βοήθεια σε μια κυβέρνηση που είχε αρχίσει να επικρίνεται για την γενοκτονική της δραστηριότητα, το RTLM, σε μια προσπάθεια να πείσει τους Γάλλους ότι η γενοκτονία δεν έθετε πρόβλημα, είπε στους ακροατές να συμπεριφέρονται πιο κόσμια. Να βεβαιώνονται δηλαδή πως τα άψυχα σώματα δε θα αφήνονταν εκτεθειμένα στους δρόμους για να τα βλέπουν οι ξένοι και πως δεν θα έπρεπε να κάθονται στα οδικά μπλόκα γελώντας όταν έκοβαν τον λαιμό κάποιου Τούτσι.¹⁶⁹

Ο Αντίκτυπος του ραδιοφώνου (The Impact of the radio)

Οι κυβερνητικές αρχές που υποστήριζαν την γενοκτονία ωθούσαν τους πολίτες να ακούν ραδιόφωνο. Υπήρχαν αξιωματούχοι που έλεγαν στους πολίτες πως οι οδηγίες που άκουγαν από το ραδιόφωνο ήταν σαν να δίδονταν απευθείας από την ίδια την κυβέρνηση άρα ήταν εξαιρετικά σημαντικές. Σε ορισμένες περιπτώσεις οι αρχές μπορεί να άκουγαν μια οδηγία στο ραδιόφωνο και να χρησιμοποιούσαν την πληροφορία για να κινητοποιήσουν πιο αποτελεσματικά τους πολίτες. Έτσι, όταν το ραδιόφωνο έλεγε πως μέλη του RPF είχαν κρύψει όπλα κοντά σε εκκλησίες, οι τοπικές αρχές περιέγραφαν περιστατικά όπου υποτιθέμενα είχαν βρει τέτοια όπλα, για να προσδώσουν αξιοπιστία στις ειδήσεις περί μυστικής επίθεσης ενάντια σε Χούτου.

Επιπρόσθετα, η σημασία που αποδιδόταν στο ραδιόφωνο και ιδιαίτερα στο RTLM περιγράφηκε και από τους ίδιους τους συμμετέχοντες. Θρησκευτικό μέλος ξένης αποστολής περιέγραψε περνώντας από δεκάδες οδικά μπλόκα

---

¹⁶⁹ Human Rights Watch, 1994, Press Release, 11 May. Human Rights Watch, New York, NY, USA.

κατά τη διάρκεια της γενοκτονίας, πως σε όλα υπήρχαν φρουροί που άκουγαν ραδιόφωνο. Άλλοι κατέθεσαν πως οι δολοφόνοι ξεκινούσαν για την «δουλειά» τραγουδώντας αντι-Τούτσι τραγούδια που είχαν ακούσει από το RTLM. Ένας άλλος μάρτυρας είπε πως το RTLM ήταν εκείνο που ξεκίνησε την γενοκτονία, ενώ ένας άλλος είπε πως το ραδιόφωνο υπαγόρευσε στους πολίτες «να σκοτώσουν πριν σκοτωθούν».¹⁷⁰

Κατά την διάρκεια της γενοκτονίας το RTLM συνέχισε τις διαδραστικές αναμεταδόσεις που είχε ξεκινήσει αρκετούς μήνες πριν. Οι δημοσιογράφοι του βγήκαν στους δρόμους του Κιγκάλι ρωτώντας τους απλούς πολίτες στα οδοφράγματα πως νιώθουν για τους σκοτωμούς δίνοντας τους την ευκαιρία να εξηγήσουν τι και γιατί το κάνουν, νομιμοποιώντας με αυτό τον τρόπο την γενοκτονία στις συνειδήσεις των ακροατών του ραδιοφώνου.

Όταν οι ξένοι παρατηρητές άρχισαν να επικρίνουν την γενοκτονία, το RTLM επιδίωξε να ενισχύσει τη νομιμότητα των πράξεων των αρχών προεξοφλώντας όλα τα αρνητικά σχόλια και υπενθυμίζοντας στους ακροατές πως το μόνο που έπρεπε να κάνουν ήταν να νικήσουν τον πόλεμο και έτσι όλοι οι ξένοι θα ξεχνούσαν τα όποια εγκλήματα είχαν διαπράξει.¹⁷¹

ii. Kangura: Ο θρίαμβος της προπαγάνδας

Το άλλο όργανο της φονικής προπαγάνδας ήταν η διμηνιαία εφημερίδα *Kangura*, η οποία είχε τον μεγαλύτερο αντίκτυπο από τα έντυπα μέσα της εποχής. Ήταν ευρέως γνωστή για το μίσος που έτρεφε προς τους Τούτσι και όλους τους Χούτου που εξέφραζαν επιθυμία για αλλαγή, ελευθερία και δημοκρατία. Αρχισε να εκδίδεται τον Μάιο του 1990 όταν τα ηνία ανέλαβε ο δημοσιογράφος Hassan Ngeze ως εκδότης και αρχισυντάκτης της

---

¹⁷⁰ Human Rights Watch/International Federation of Human Rights Leagues interviews: Kigali, 16 July 1995; Musebeya, 7 June and 28 August 1995; Butare, 19 October 1995).

¹⁷¹ Chrétien et al., 328.

εφημερίδας. Το τελευταίο τεύχος της εκδόθηκε στη Ρουάντα τον Μάρτιο του 1994, ένα μήνα ακριβώς πριν την έναρξη της γενοκτονίας. Έγινε ιδιαίτερος γνωστή για τις αποκαλούμενες «10 Εντολές των Καλών Χούτου» όπως δημοσιεύτηκαν μέσα σε άρθρο με τίτλο «Εκκληση στην Συνείδηση των Χούτου», τον Δεκέμβριο του 1990 (No.6). Το άρθρο αναφερόταν στην εισβολή του RPF το 1990 προειδοποιώντας τους πολίτες για τις βλέψεις των Τούτσι να κυριαρχήσουν στην χώρα και να επιβάλλουν μια φεουδαρχική μοναρχία στους Χούτου. Χαρακτήριζε τους Τούτσι «αιμοδιψείς» και ισχυριζόταν ότι θα χρησιμοποιούσαν τον πλούτο τους και τις γυναίκες τους προκειμένου να ανακτήσουν τον έλεγχο της χώρας με δόλο. Παράλληλα, προέτρεπε τους Χούτου «να μην επιδείξουν κανένα οίκτο για τους Τούτσι» και να «λάβουν όλα τα απαραίτητα μέτρα για να αποτρέψουν τον εχθρό από το να προβεί σε μια νέα επίθεση».¹⁷²

Οι «Εντολές» (Commandments), μεταξύ άλλων καθοδηγούσαν τους Χούτου να αποφεύγουν τις Τούτσι γυναίκες, να μην συνάπτουν επαγγελματικές σχέσεις με Τούτσι και να μην τους παράσχοντα εργασιακές θέσεις στην κυβέρνηση ή τον στρατό. Ο στόχος ήταν η διάλυση της υπάρχουσας ιστορικής, πολιτικής και πολιτιστικής κοινότητας της Ρουάντα προκειμένου να δημιουργηθεί μια νέα κοινότητα «καθαρή» και αυθεντική. Προκειμένου να πείσει τους αναγνώστες, η εφημερίδα παρουσίασε μια μουμιοποιημένη εικόνα της Ρουάντα του χτες με κάποια σύγχρονα στοιχεία που θα προσέλκυαν τους αναγνώστες. Παραβλέποντας τις όποιες αλλαγές είχαν επέλθει στην πάροδο του χρόνου σχετικά με την κατανομή πλούτου και δύναμης ο Ngeze «ζωγράφησε» μέσα από τα δημοσιεύματα την εικόνα της χώρας κατά την εποχή της αποικιοποίησης της από τους Τούτσι όταν οι ηγέτες των Χούτου είχαν γράψει το *Bahutu Manifesto* καταγγέλλοντας τον αποκλεισμό τους από την εξουσία.

---

¹⁷² Nahimana Judgement, ICTR, Case No. 99-52-T, para 139.

Στο πλαίσιο αυτό η Kangura πρόκρινε την διδασκαλία της «κοινωνικής επανάστασης του 1959» (κατά την οποία όπως αναφέρθηκε πιο πάνω σφαγιάστηκαν εκατοντάδες Τούτσι) στους Χούτου «όλων των κοινωνικών στρωμάτων». ¹⁷³

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν το τεύχος 26 του Νοεμβρίου του 1991 όταν στο εξώφυλλο της εφημερίδας απευθυνόταν ερώτηση προς τους αναγνώστες: « Δεν είναι καλή ιδέα να αναβιώσουμε την επανάσταση του 1959 με το Bahutu Manifesto, ώστε να εξολοθρεύσουμε τους *Inyenzi/Ntusi*;». Ενώ το συνοδευτικό κείμενο ρωτούσε με κεφαλαία γράμματα: « ΤΙ ΟΠΛΑ ΝΑ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΣΟΥΜΕ ΓΙΑ ΝΑ ΕΞΟΛΟΘΡΕΥΣΟΥΜΕ ΤΙΣ ΚΑΤΣΑΡΙΔΕΣ ΔΙΑΠΑΝΤΟΣ;». Ακριβώς αριστερά υπήρχε η εικόνα μιας ματσέτας. Η αλληγορία αυτή έδειχνε τη σαφή πρόταση για δολοφονία των Τούτσι, υπονοώντας πως κάτι τέτοιο υπαγορεύεται από την ιστορία του τόπου. Γι'αυτό και η εφημερίδα συνέχισε αναφερόμενη στην αιματοχυσία του 1963¹⁷⁴, η οποία κατά τη γνώμη του εκδότη είχε πολλά κοινά με εκείνη του

---

¹⁷³ Ο.π.

¹⁷⁴ Την νύχτα της 20^{ης} Δεκεμβρίου 1963, μερικοί εκατοντάδες Τούτσι πρόσφυγες, με τόξα και πρόχειρα όπλα έφθασαν από το Μπουρουντί, νοτιοανατολικά της Ρουάντα στην περιοχή Bugesera. Επιτέθηκαν στο στρατόπεδο του Gako, όπου σκότωσαν τέσσερις στρατιώτες και συνέχισαν για το Κιγκάλι αφού πήραν όπλα και δυο τζιπ. Στην πορεία επιστράτευσαν εκτοπισμένους Τούτσι από το στρατόπεδο Nyamata και ο αριθμός τους έφτασε περί τους χίλιους. Συνελήφθησαν στη γέφυρα Nyabarongo, νότια της πρωτεύουσας, από το στρατό που επιβοηθείτο από τους Βέλγους. Αυτή η επιδρομή, της οποίας ηγούντο «κατσαρίδες»- ένας όρος που τους απεδόθη λόγω της νυκτερινής τους δραστηριότητας- ακολουθήθηκε από παρόμοιες άκαρπες προσπάθειες. Αλλά η τακτική των αντιποίνων πήρε τεράστιες διαστάσεις. Η κυβέρνηση του Kayibanda διέταξε την σύλληψη όλων των ισχυρών Τούτσι του τόπου. Κάποιοι αφέθηκαν έπειτα από βασανισμούς ενώ άλλοι εκτελέστηκαν χωρίς δίκη στο Ruhengeri (βόρεια της χώρας). Το ίδιο συνέβη και σε μέλη κομμάτων που υποστήριζαν ένα πολιτικό σύστημα πιο δίκαιο με μεγαλύτερο σεβασμό στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια και προσωπική ελευθερία. Οι Τούτσι που παρέμεναν στη χώρα, θεωρούντο στο σύνολο τους ύποπτοι για συνέργεια με τους εξωτερικούς εχθρούς. Μέλη της Βουλής ενορχήστρωσαν την εξόντωση τους ως μέρος ενός σχεδίου «αυτοάμυνας». Στο Gikongoro, νότια της χώρας, 10.000

1990 και θα προσέφερε στοιχεία που θα έδιναν την τελική λύση στο πρόβλημα των Τούτσι.

Και πάλι σε δημοσίευμα της *Kangura* τον Φεβρουάριο του 1993 σε άρθρο με τίτλο «Μπορεί μια Κατοσαρίδα να κυφορήσει μια Πεταλούδα», οι Τούτσι περιγράφονταν ως βιολογικά κατώτεροι από τους Χούτου και εκ γενετής μνησικάκοι και μικρόψυχοι. Σε όλα τα δημοσιεύματα της εφημερίδας, οι Τούτσι περιγράφονταν με τα μελανότερα χρώματα ως φίδια που περίμεναν την κατάλληλη στιγμή για να καταβροχθίσουν τους ανυποψίαστους Ρουαντζέζους, τους αποκαλούσαν *Umugome*, δικέφαλους δράκους μέσα και έξω από την Ρουάντα.¹⁷⁵ Όσο για τις γυναίκες κατηγορούντο ότι χρησιμοποιούσαν την σεξουαλικότητα τους για να σαγηνεύσουν τους Χούτου και να προωθήσουν την κυριαρχία των Τούτσι. Σε αυτό το πλαίσιο, υπήρχαν συχνά πορνογραφικά κωμικά σκίτσα που μείωναν τους Τούτσι και τους μετριοπαθείς Χούτου.

Μόνο πέντε τεύχη εκδόθηκαν από την *Kangura* το 1994. Το ΔΠΔΡ τα περιέγραψε ως περισσότερο επικεντρωμένα στην στρατιωτική απειλή που έθετε το RPF και τις πιθανές συνέπειες μιας επίθεσης. Ένα άρθρο ωστόσο ξεχώρισε, το οποίο έδειχνε την σχέση μεταξύ *Kangura* και RTLM. Επρόκειτο για ένα διαγωνισμό που είχε δημοσιεύσει η εφημερίδα στα τεύχη 58 και 59, τον Μάρτιο του 1994, ένα μήνα πριν την γενοκτονία. Ο διαγωνισμός ζητούσε από τους αναγνώστες να αναγνωρίσουν συγκεκριμένα αποσπάσματα της εφημερίδας μέσα από μια σειρά ερωτήσεων «δείχνοντας έτσι την αγάπη τους

άνθρωποι σφαγιάστηκαν βίαια και τα κορμιά τους πετάχτηκαν στα ποτάμια. Σύμφωνα με μαρτυρίες, ο άνθρωπος που ενορχήστρωσε τις σφαγές ήταν ο τότε υπουργός Αγροτική Ανάπτυξης Nkezabera Damien, παλιός μαχητής μέσα στο Parmehutu. Δημοσιογράφοι της εποχής όπως ο Bertrand Russell της *Le Monde* είχε μιλήσει για «την πιο αποτρόπαιη και συστηματική σφαγή από την εποχή της εξόντωσης των Εβραίων από τους Ναζί».

¹⁷⁵ Gitera, J.H. (1990), Par qui et comment reconcilier les twa, les Hutu, les Tutsi du Rwanda entre eux?, *Kangura*, 6 (December).

για την εφημερίδα». Κάποια από τα βραβεία θα μοιράζονταν από το RTLM καθώς μερικές ερωτήσεις αφορούσαν και εκπομπές του σταθμού. Επιπλέον, ο διαγωνισμός γνωστοποιήθηκε και από το ραδιόφωνο τον Μάρτιο του 1994 ενώ οι ακροατές ενθαρρύνονταν να αγοράζουν την *Kangura* σε μόνιμη βάση προκειμένου να απαντούν στις ερωτήσεις και να συμμετάσχουν στο διαγωνισμό.

Αποτιμώντας τα άρθρα της *Kangura* αναρωτάται κανείς πώς η εμμονή του Ngeze με την ιστορία βοήθησε στην ενορχήστρωση της επίθεσης. Γιατί η αναπαραγωγή λόγων του 1964 και του 1976 είχαν τόση σημασία; Ίσως γιατί σε μια κοινωνία όπου η ηλικία και η εμπειρία λογίζονται ως εξουσία, οι φωνές των μεγαλύτερων συνιστούν ισχυρό επιχειρήμα ιδιαίτερα αφού το παρελθόν προσέφερε αποδείξεις πως η βία ενάντια στους Τούτσι ήταν φυσιολογική και νόμιμη.

Η αναγνώριση της σημασίας της προτροπής στην τέλεση του εγκλήματος της γενοκτονίας δεν σημαίνει ότι παραγνωρίζονται οι μακροχρόνιες φυλετικές και εθνοτικές προκαταλήψεις που υπάρχουν σε έναν τόπο. Η προτροπή δεν ωθεί κατ'ανάγκη τα άτομα να πράξουν ενάντια στα πιστεύω τους. Όταν η προπαγάνδα μίσους προτρέπει σε μια εγκληματική πράξη, επιτυγχάνει συνήθως γιατί ο ακροατής είναι δεκτικός. Επίσης, η θεωρία της προτροπής δεν δέχεται πως τα άτομα θα πρέπει να απαλλάσσονται από οποιαδήποτε ευθύνη επειδή δεν μπορούσαν να πράξουν διαφορετικά. Αυτό που έχει σημασία είναι ότι τα μηνύματα των ΜΜΕ έχουν τη δύναμη να επηρεάσουν τα άτομα, εμφυσώντας κυρίως το αίσθημα του φόβου. Για να εδραιωθεί όμως η αντίληψη πως η προτροπή έχει αιτιώδη σχέση με την διάπραξη του εγκλήματος της γενοκτονίας, θα πρέπει να αναγνωριστεί πως τα άτομα δεν προβαίνουν από μόνα τους σε μαζικούς σκοτωμούς (*kill en masse*).¹⁷⁶

---

¹⁷⁶ Benesch, S., *Inciting Genocide, Pleading Free Speech (media in Rwanda)*, World Policy Journal, Volume XXI, No 2, Summer 2004 (πρόσβαση από <http://ics.leeds.ac.uk/papers/vp01.cfm?outfit=pmt&folder=193&paper=2022>)

Για να μπορέσει να πραγματοποιηθεί μια γενοκτονία, ένας μεγάλος αριθμός ατόμων πρέπει πρώτα να συμφιλιωθεί με τη έννοια της δολοφονίας. Η ακαδημαϊκός Helen Fein, ειδική σε θέματα γενοκτονίας, περιγράφει τη διαδικασία σαν μια συλλογική ψυχολογική διαδικασία. Μια ομάδα ανθρώπων πρέπει να επανακατηγοριοποιήσει μια άλλη ομάδα «εκτός του πεδίου υποχρεώσεων της»¹⁷⁷. Αυτό σημαίνει πως, η κυρίαρχη ομάδα πρέπει να αντιληφθεί τα υποτιθέμενα θύματα ως θανάσιμη απειλή (αφού έτσι η δολοφονία μπορεί να ειδωθεί ως αυτοάμυνα) ή ως υπανθρώπους (subhumans) δηλαδή ως έντομα ή ζώα ή και τα δύο. Οι Τούτοι ήταν κατσαρίδες και φίδια...

Η προτροπή είναι συνήθως μια πράξη που σχεδιάζεται και κατευθύνεται από λίγους που αντιλαμβάνονται τη γενοκτονία ως μια πολιτική τακτική. Όπως έχει πει και ο δημοσιογράφος Philip Gourevitch, ο οποίος ταξίδεψε εκτεταμένα στη Ρουάντα το 1994, «η γενοκτονία...είναι μια άσκηση οικοδόμησης μιας κοινότητας» (genocide..is an exercise in community building).¹⁷⁸

2.Διεθνή Μέσα και κάλυψη της γενοκτονίας

Στην άλλη άκρη της εξίσωσης βρέθηκαν τα διεθνή Μέσα τα οποία επηρέασαν τα γεγονότα με την απουσία τους. Γύρισαν την πλάτη σε μια από τις χειρότερες σφαγές της σύγχρονης ιστορίας, δικαιολογώντας ίσως με αυτό τον τρόπο την απάθεια και της διεθνούς κοινότητας η οποία μετά την αποτυχία στην Σομαλία το 1993 και τις απώλειες στρατιωτών στο Μογκαντίσου δεν επιθυμούσε να εμπλακεί σε μια ακόμη ανθρωπιστική κρίση. Άλλωστε, το 1994 ήταν η χρονιά της Γιουγκοσλαβίας ακόμη και αν τα 6 χρόνια της διαμάχης δεν ισοστάθμισαν τον αριθμό των νεκρών και προσφύγων από τις 100 μέρες

---

¹⁷⁷ Ο.π.

¹⁷⁸ Gourevitch, P. (1998). *We Wish to Inform You That Tomorrow We Will Be Killed With Our Families: Stories from Rwanda* (New York: Farrar, Straus and Giroux), 186.

σφαγής στην Ρουάντα. Η Γιουγκοσλαβία ήταν «λευκή», «ευρωπαϊκή» ενώ η Ρουάντα «μαύρη». Στην Γιουγκοσλαβία επρόκειτο για μια θρησκευτική και εθνική διαμάχη ενώ στην Ρουάντα επρόκειτο για δυο φυλές που απλά τσακώνονταν.

i. Αποτυχία της διεθνούς κοινότητας ή των Μέσων;

Από τον Απρίλιο έως τον Ιούλιο του 1994, 500,000 Τούτσι, περίπου 80% του πληθυσμού της χώρας, εξολοθρεύτηκαν στην πιο αποτελεσματική και ολοκληρωμένη γενοκτονία της σύγχρονης εποχής. Τα δυτικά ΜΜΕ κατηγορήσαν την διεθνή κοινότητα για αδράνεια αλλά το δικό τους μερίδιο ευθύνης είναι εξ' ίσου μεγάλο γιατί δεν αναγνώρισαν αμέσως την έκταση του προβλήματος και συνεπακόλουθα δεν έστρεψαν εκεί το παγκόσμιο ενδιαφέρον. Απέτυχαν να μεταδώσουν την εθνική καμπάνια εξολόθρευσης η οποία διαδραματιζόταν στη Ρουάντα ήδη για τρεις εβδομάδες αφού είχε ξεσπάσει βία. Μέχρι τότε περίπου 250,000 Τούτσι είχαν ήδη δολοφονηθεί.

Τις πρώτες εβδομάδες, η μετάδοση από τα Δυτικά Μέσα απέτυχε για τέσσερεις λόγους. Πρώτον γιατί τα μήντια αντελήφθησαν την γενοκτονία ως εμφύλιο πόλεμο εξαιτίας του ιστορικού πλαισίου της χώρας το οποίο είχε σηματοδοτηθεί από περιστατικά βίας μεταξύ της κυβέρνησης, η οποία αποτελείτο κατά πλειοψηφία από Χούτου, και επαναστατικών ομάδων προσφύγων Τούτσι την περίοδο 1990-1993. Με αποτέλεσμα όταν ξέσπασε η βία στο Κιγκάλι στις 6 Απριλίου 1994, οι Δυτικοί ανταποκριτές να μεταδώσουν τα γεγονότα ως αναζωπύρωση ενός αιματηρού εμφυλίου πολέμου.

Στις 11 Απριλίου ένα δημοσίευμα των Times του Λονδίνου έκανε αναφορά στις διεθνείς εκκλήσεις για κατάπαυση του πυρός διερωτώμενο ρητορικά «Ποιο από τα δύο μέρη είναι υπόχρεο να κληθεί για κατάπαυση του πυρός

και ενάντια σε ποιον».¹⁷⁹ Ένα δημοσίευμα της Βέλγικης εφημερίδας *De Standaard* στις 12 Απριλίου προσέθεσε σχετικά με την κυβερνητική βία στο Κιγκάλι πως «είναι απολύτως βέβαιο πως ένας μεγάλος αριθμός τρομοκρατικών πράξεων λαμβάνουν χώρα, στην περιοχή που ελέγχεται από τους επαναστάτες».¹⁸⁰ Αρχικά δημοσιεύματα ανέφεραν επίσης ότι οι Τούτσι επαναστάτες φαίνεται να κέρδιζαν τον πόλεμο και γι' αυτό τον λόγο απέρριπταν τις κυβερνητικές προτάσεις για κατάπαυση του πυρός στη χώρα, γεγονός που ερχόταν σε πλήρη αντίθεση με την πραγματικότητα δηλαδή ότι οι Τούτσι ήταν τα πραγματικά θύματα.

Μέχρι τις 13 Απριλίου, το *Radio France International* μετέδιδε πως «επίκειται η πτώση του Κιγκάλι».¹⁸¹ Στις 14 Απριλίου, οι *Times* και η γαλλική εφημερίδα *Le Monde* ανέφεραν πως οι Χούτου ήταν εκείνοι που φοβόντουσαν την εκδίκηση των Τούτσι για τον εκθρονισμό τους από την εξουσία.¹⁸²

Το δεύτερο λάθος στο οποίο υπέπεσαν τα διεθνή ειδησεογραφικά Μέσα, ήταν ότι στο αποκορύφωμα της σφαγής μετέδιδαν πως η κρίση εκτονωνόταν. Στις 11 Απριλίου, μόλις τέσσερις ημέρες μετά την έναρξη των εχθροπραξιών, οι *New York Times* μετέδιδαν πως η βία «είχε αρχίσει να μειώνεται»¹⁸³ και η

---

¹⁷⁹ Times Editors, *Carnage in Africa: Is it for the Rwandans Themselves to cure their Malaise*, *The Times*, 11 April 1994.

¹⁸⁰ Kuperman, A., *How the Media Missed the Rwanda Genocide*, στο Monroe E. P., and Thompson M., *Forging Peace, Intervention, Human Rights and the Management of Media Space*, 256.

¹⁸¹ Ο.Π.

¹⁸² Bond, C., and E.A. Prentice, *Rwandan Rebels Prepare Last Push*, *The Times*, 14 April 1994 και Hélène, J., *Forces gouvernementales et rebelles se disputant le contrôle de la Capitale*, *Le Monde*, 14 Avril 1994.

¹⁸³ Schmidt, W.E., *Deaths in Rwanda Fighting Said to be 20,000 or More*, *The New York Times*, 11 April 1994.

Monde προσυπέγραφε την επόμενη μέρα πως οι συμπλοκές «είχαν μειωθεί σε ένταση».¹⁸⁴ Δυο ημέρες αργότερα, η τελευταία μιλούσε για «μια περιέργη ηρεμία στο κέντρο του Κιγκάλι»¹⁸⁵, ενώ στις 15 Απριλίου συμπλήρωνε πως ο κατευνασμός της κατάστασης «επέτρεπε στις ανθρωπιστικές οργανώσεις να αναλάβουν εκ νέου σιγά-σιγά το έργο τους».¹⁸⁶ Μόνο στις 18 Απριλίου ο Βέλγικος ραδιοφωνικός σταθμός *La Une Radio Network* αμφισβήτησε την κατάσταση μεταδίδοντας πως η έλλειψη σχετικών με τις βιαιότητες εκθέσεων οφείλεται στην «απομάκρυνση των ξένων δυνάμεων, συμπεριλαμβανομένων και των δημοσιογράφων».¹⁸⁷ Η έξοδος των δημοσιογράφων ήταν τόσο μαζική που οδήγησε στην πλήρη διακοπή των δημοσιευμάτων του Δυτικού Τύπου σχετικά με την κατάσταση στην Ρουάντα. Οι Ευρωπαϊκές εφημερίδες που παρείχαν άρθρα καθημερινά για τις βιαιότητες στο Κιγκάλι σταμάτησαν ξαφνικά τα δημοσιεύματα στις 18 Απριλίου.¹⁸⁸ Κατά τραγική ειρωνεία, ήταν τότε που η γενοκτονία έφθασε στο αποκορύφωμα.

Το τρίτο ολίσθημα στην μετάδοση των γεγονότων αφορούσε την πρόχειρη καταγραφή των θανάτων, οι οποίοι σε αρχικό στάδιο δεν ήταν ενδεικτικοί της σφαγής που διαδραματιζόταν. Στις 10 Απριλίου, τρεις ημέρες αφότου είχε αρχίσει η γενοκτονία, οι *New York Times* υπολόγιζαν γύρω στους 8,000 θανάτους ή «δεκάδες χιλιάδες» νεκρούς στο Κιγκάλι.¹⁸⁹ Κατά την διάρκεια της δεύτερης εβδομάδας, οι υπολογισμοί που έκαναν τα Μέσα δεν άλλαξαν καθόλου. Στις 16 Απριλίου η *Guardian* ανέφερε ακόμη πως «οι θάνατοι

---

¹⁸⁴ Hélène, J., *Le Rwanda à feu et à sang*, *Le Monde*, 12 Avril 1994.

¹⁸⁵ Ο.π.

¹⁸⁶ Ο.π.

¹⁸⁷ Kuperman, 257.

¹⁸⁸ Η γαλλική *Le Monde* για τέσσερις μέρες και η βρετανική *Guardian* για επτά μέρες.

¹⁸⁹ McFadden, R.D., *Western Troops Arrive in Rwanda to Aid Foreigners*, *The New York Times*, 10 April 1994.

υπολογίζονταν στις 20,000».¹⁹⁰ Δύο ημέρες αργότερα, οι *New York Times* επαναλάμβαναν τις ίδιες στατιστικές, υποτιμώντας το μέγεθος της πραγματικής σφαγής, κατά δεκαπλάσιες ποσότητες. Μόνο μερικές μέρες αργότερα αποκαλύφθηκε ταχέως το εύρος των σκοτωμών.¹⁹¹

Το τέταρτο και τελευταίο λάθος ήταν η επικέντρωση των ΜΜΕ στην περιοχή του Κιγκάλι και η απομόνωση της έκτασης του φαινομένου σε όλη την χώρα. Για περίπου δύο εβδομάδες, τα Δυτικά ειδησεογραφικά πρακτορεία μετέδιδαν μόνο τα γεγονότα που διαδραματιζόνταν στην πρωτεύουσα, η οποία περιλάμβανε μόνο το 4% του πληθυσμού της Ρουάντα, παραγνωρίζονταν τις διαστάσεις που είχε πάρει η γενοκτονία στις γειτονικές περιοχές. Οι λίγες μεταδόσεις που αφορούσαν τα γεγονότα στην περιφέρεια δεν έκαναν λόγο για γενοκτονία αλλά μάλλον για αναζωπύρωσης της εθνοτικής διαμάχης. Στις 11 Απριλίου, το *Paris Europe No. 1 Radio*, μετέδιδε πως «οι Χούτου κυνηγούν τους Τούτσι σε όλη την χώρα» προσθέτοντας «και το αντίστροφο».¹⁹² Το Βέλγικο *La Une Radio Network*, μετέφερε πως οι σκοτωμοί και οι λεηλασίες στα νοτιοδυτικά της Ρουάντα στόχευαν της «αντιπολίτευση», παρά μια συγκεκριμένη εθνοτική ομάδα.¹⁹³ Επιπρόσθετα, η *Washington Post* έγραψε, «ατελείς εκθέσεις αναφέρουν πως οι εχθροπραξίες έχουν εξαπλωθεί στα περίχωρα της Ρουάντα», αλλά σε ένα πλαίσιο που

---

¹⁹⁰ Hilsum, L., *Rwandan Blood Flows as Foreign Forces Depart*, *Guardian*, 16 April 1994.

¹⁹¹ Schmidt, 1994.

¹⁹² Kuperman, 257.

¹⁹³ Ο.π.

υποδήλωνε διαμάχη της κυβέρνησης με τους ένοπλους επαναστάτες.¹⁹⁴ Η πρώτη μετάδοση εκτεταμένων σφαγών ήρθε στις 16 Απριλίου.¹⁹⁵

Οι Αμερικανικές εφημερίδες απέτυχαν να μεταδώσουν την πανεθνική εμβέλεια της βίας μέχρι τις 22 Απριλίου όταν οι *New York Times* ανέφεραν με χρονική καθυστέρηση ότι ένοπλες ομάδες «είχαν βυθίσει τη χώρα στο χάος».¹⁹⁶ Ακόμη και τότε, πολλοί ξένοι ανταποκριτές δεν μπορούσαν να αντιληφθούν ότι συντελείτο γενοκτονία. Στις 23 Απριλίου, η *Washington Post* έκανε εικασίες πως ο μικρός αριθμός Τούτσι προσφύγων που έφευγαν από την Ρουάντα οφειλόταν «κυρίως στο ότι τα περισσότερα σύνορα ήταν κλειστά».¹⁹⁷ Ήταν στις 25 Απριλίου που οι *New York Times* κατάφεραν να μεταδώσουν τι πραγματικά γινόταν λέγοντας «πως η βία διευρύνθηκε σε μια μεθοδευμένη προσπάθεια εξολόθρευσης των Τούτσι απ' άκρη εις άκρον της χώρας» και ότι οι πρόσφυγες «είτε έχουν σκοτωθεί είτε προσπαθούν να κρυφτούν».¹⁹⁸

Τρεις ήταν οι παράγοντες που οδήγησαν σε αυτά τα ολισθήματα στην μετάδοση των γεγονότων. Πρώτον, η εκκένωση των ξένων υπηκόων άφησε λίγους δημοσιογράφους τόσο στο Κιγκάλι όσο και στα περίχωρα για να

---

¹⁹⁴ Parmelee, J., *Rebels Advance in Rwanda, Vow to Take Over Capital*, *Washington Post*, 11 April 1994.

¹⁹⁵ Bond, C., *Embattled UN Clings to Hope of Rwanda Truce*, *The Times*, 16 April 1994 και Parmelee, J., *Rwandans Ever More Isolated: Reporters, Belgian Troops Pulling Out*, *Washington Post*, 16 April 1994

¹⁹⁶ Lewis, P., *Security Council Votes to Cut Rwanda Peacekeeping Force*, *The New York Times*, 22 April 1994.

¹⁹⁷ Parmelee, J., *Fears Mounting for Rwandans: Aid Agencies say Pullout of U.N. Peacekeepers Endangers Refugees*, 23 April 1994.

¹⁹⁸ Lorch, D., *Rwandan Refugees Describe Horrors after a Blood Trek*, *The New York Times*, 25 April 1994.

μεταδώσουν τα γεγονότα. Δεύτερον, η κατάσταση ήταν συγκεχυμένη. Τούτοι επαναστάτες κέρδιζαν τον εμφύλιο πόλεμο και προέβαιναν σε αντίποινα εναντίον ύποπτων εξτρεμιστών Χούτου και την ίδια ώρα αθώοι Τούτοι πολίτες σφαγιάζονταν με στόχο την συστηματική εξολόθρευση τους. Τρίτον, ακόμη και οι ειδικοί δεν αντιλήφθησαν αμέσως την κατάσταση. Ο διοικητής των Βελγικών ειρηνευτικών δυνάμεων δήλωσε στις 12 Απριλίου στο *Radio France International* «πως ο πόλεμος..έχει σχεδόν σταματήσει». ¹⁹⁹ Καμία ανθρωπιστική οργάνωση δεν είχε μιλήσει για γενοκτονία μέχρι τις 19 Απριλίου. ²⁰⁰

Στον απόηχο της τραγωδίας της Ρουάντα, τα ΜΜΕ άσκησαν δριμεία κριτική στα Ηνωμένα Έθνη και τους δυτικούς συμμάχους για την άγνοια ως προς την γενοκτονική εκστρατεία και την μη ανάληψη δράσης για την πρόληψη των γεγονότων. Η κριτική αυτή είναι εν μέρει σωστή. Οι Αμερικανοί και οι λοιποί δυτικοί αξιωματούχοι επέδειξαν ολιγωρία ακόμη και όταν η γενοκτονία αποκαλύφθηκε από τα ΜΜΕ, οι ίδιοι απέφευγαν την λέξη από φόβο μήπως αναγκαστούν να επέμβουν.

Τα ΜΜΕ όμως φέρουν και τα ίδια ευθύνη. Την ευθύνη μετάδοσης στο πλαίσιο της ευθύνης προστασίας. Όφειλαν να προειδοποιήσουν εγκαίρως για την γενοκτονία. Σε κάποιες σκοτεινές γωνιές του κόσμου, που οι δυτικές κυβερνήσεις δεν επενδύουν αρκετά χρήματα σε υποδομές, η ειδησεογραφική βιομηχανία αναμένεται να υποστηρίξει το κενό και να φέρει στο φως τα όποια κακώς κείμενα. Στη Ρουάντα δεν εκπληρώθηκε αυτός τους ο ρόλος.

Η τραυματική εμπειρία της Ρουάντα έγειρε ωστόσο την πλάστιγγα στην αντίπερα όχθη σε πολλές κρίσεις που ακολούθησαν από φόβο μήπως τα ΜΜΕ

---

¹⁹⁹ Kuperman, 257.

²⁰⁰ Human Rights Watch (1994), *Letter to UN Security Council*, Human Rights Watch, New York, U.S.A, 19 April.

κατηγορηθούν ότι αγνόησαν κάποια άλλη γενοκτονία.²⁰¹ Ίσως ο κυριότερος λόγος για τον οποίο οι δυτικοί ανταποκριτές δεν μπόρεσαν να μεταδώσουν την εθνοτική βία με ακρίβεια είναι γιατί κάποια από τις πλευρές δεν επιθυμούσε, και ο μόνος τρόπος για έναν δημοσιογράφο να το ανακαλύψει είναι να επισκέπτεται ο ίδιος την εμπόλεμη ζώνη με κίνδυνο της ζωής του. Δεν υπάρχει ηθική επιταγή για κάτι τέτοιο. Αλλά όσο οι δημοσιογράφοι δεν επιβεβαιώνουν τα γεγονότα στο πεδίο της μάχης, πρέπει να κάνουν ο,τι είναι δυνατό για να φέρουν στο φως της δημοσιότητας την αλήθεια.

3. Η δημοσιογραφία ως γενοκτονία: *Η δίκη των ΜΜΕ*

Το πιο σημαντικό ίσως κομμάτι αυτού του κεφαλαίου από πλευράς διεθνούς δικαίου αφορά στην προσαγωγή σε δίκη των υπαίτιων της γενοκτονίας μέσα από την σύσταση του ad hoc Ποινικού Δικαστηρίου για την Ρουάντα με την απόφαση 955/1994 του Συμβουλίου Ασφαλείας ως εξαναγκαστικού μέτρου του κεφαλαίου VII²⁰², που αποτέλεσε ένα τεράστιο βήμα σε επίπεδο ποινικής καταστολής εγκλημάτων πολέμου.

---

²⁰¹ Μετά την γενοκτονία της Ρουάντα τα δυτικά Μέσα υπερέβαλλαν αρκετές φορές για τον αριθμό των αμάχων σε διάφορες εθνοτικές συγκρούσεις. Ανά τον κόσμο, επαναστάτες και ανθρωπιστικές οργανώσεις, μετά τα μαθήματα της Ρουάντα χρησιμοποιούσαν τον όρο «γενοκτονία» ξέροντας πως μόνο έτσι θα μπορούσε να υπάρξει κάποιου είδους επέμβαση από την διεθνή κοινότητα. Επειδή τα διεθνή Μέσα δεν θέλησαν να επαναλάβουν την ιστορία, μετέδιδαν ανεπιβεβαίωτες πληροφορίες για μια σειρά κρίσεων. Για παράδειγμα ο κόσμος στις δυτικές χώρες άκουγε για μήνες πως η γενοκτονία μαινόταν στο Κόσοβο, αλλά φάνηκε πως ο αριθμός των θυμάτων δεν ξεπερνούσε τις 5,000, ανάμεσα τους και ένοπλοι αντάρτες. Το ίδιο συνέβη και με την κάλυψη των γεγονότων στο Αν. Τιμόρ μετά τις εκλογές για ανεξαρτησία, αλλά τα Ην. Έθνη ανέφεραν εκ των υστέρων πως επρόκειτο για περίπου 1,000 θύματα συνολικά πριν και μετά την διεξαγωγή του δημοψηφίσματος. Βεβαίως, οι θάνατοι δεν είναι αμελητέα ποσότητα, αλλά δεν εμπίπτουν στον ορισμό της γενοκτονίας. Kuperman, 258.

²⁰² Πρέπει να σημειωθεί πως ίδια η κυβέρνηση με επιστολή προς το ΣΑ ζητούσε τη σύσταση ενός δικαστηρίου που θα δικάζε τους εγκληματίες της σφαγής οκτακοσίων χιλιάδων

ανθρώπων. Το αίτημά της κυβέρνησης ήταν εύλογο, καθώς σε αντίθεση με ότι συνέβη στην πρώην Γιουγκοσλαβία, η αδράνεια της διεθνούς κοινότητας στη γενοκτονία που έλαβε χώρα στη Ρουάντα ήταν κραυγαλέα όπως ήδη αναλύσαμε. Έτσι, η ίδρυση του δικαστηρίου- Το ΣΑ ανέθεσε (Απόφαση 935/1994) σε Επιτροπή Εμπειρογνομόνων να διερευνήσει τις παραβιάσεις του ΔΑΔ στη Ρουάντα. Η Επιτροπή κατέληξε ότι εγκλήματα πολέμου και κατά της ανθρωπότητας είχαν διαπραχθεί και από τα δύο μέρη στη σύρραξη, ωστόσο η γενοκτονία είχε λάβει χώρα σε βάρος μιας εθνοτικής ομάδας, των Τούτσι. Κατόπιν τούτων, το ΣΑ ανήγαγε τις παραβιάσεις του ΔΑΔ σε απειλή για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια και, ενεργώντας υπό το κεφάλαιο 7 του Χάρτη, σύστησε το ΔΠΔΡ (Απόφαση 955/1994)-ήταν ίσως ένας τρόπος να καλυφθεί εκ των υστέρων η αδράνεια. Αξίζει, πάντως, να τονιστεί ότι η Ρουάντα καταψήφισε το Καταστατικό κατά την υιοθέτησή του, παρά την αρχική υποστήριξη- Dubois O., *Les juridictions pénales nationales du Rwanda et le Tribunal international*, RICR, 1997, p.p. 764 - 766. Το βασικότερο επιχείρημα που προβλήθηκε ήταν ότι η ανώτατη προβλεπόμενη στο Κατ. ΔΠΔΡ ποινή ήταν η ισόβια κάθειρξη, ενώ για τα εθνικά δικαστήρια της Ρουάντα ήταν η θανατική ποινή. Επίσης, ως λόγος προβλήθηκε η περιορισμένη χρονική αρμοδιότητα του ΔΠΔΡ, το γεγονός ότι η κυβέρνηση δεν είχε λόγο στο διορισμό των δικαστών, καθώς και ότι ως έδρα του δικαστηρίου ορίσθηκε η Arusha και όχι το Kigali.

Το άρθρο 5 του Κατ. ΔΠΔΡ προέβλεπε ότι το δικαστήριο έχει αρμοδιότητα (*ratione personae*) μόνο για φυσικά πρόσωπα, ατομικά υπεύθυνα για παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου. Έτσι, αποκλείονταν τα κράτη, οι οργανώσεις και οι ενώσεις προσώπων. Ως προς την καθ' ύλην αρμοδιότητα του δικαστηρίου (*ratione materiae*) ενέπιπταν μόνο παραβιάσεις που διαπράχθηκαν στη διάρκεια της εμφύλιας σύρραξης. Έτσι, σύμφωνα με τα άρθρα 2 - 4 του Κατ. ΔΠΔΡ περιλαμβάνονταν: η γενοκτονία (άρθρο 2), τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας (άρθρο 3) και οι παραβιάσεις του κοινού άρθρου 3 στις ΣΓ' 49 και του 2^{ου} Πρωτοκόλλου 77, που εφαρμόζονται στη διάρκεια εμφύλιων συρράξεων (άρθρο 4).

Όσο για την κατά τόπον αρμοδιότητα του ΔΠΔΡ (*ratione loci*) ήταν αρκετά διευρυμένη καθώς περιλάμβανε και εγκλήματα που διαπράχθηκαν στο έδαφος γειτονικών χωρών της Ρουάντα από υπηκόους της Ρουάντα ενώ η χρονική αρμοδιότητα ήταν πιο περιορισμένη από όσο επιθυμούσε η κυβέρνηση- Η κυβέρνηση της Ρουάντα εξέφρασε φόβους ότι θα διέφευγαν της δικαιοδοσίας του δικαστηρίου οι κυριότεροι υπεύθυνοι που είχαν σχεδιάσει, οργανώσει και συντονίσει τη γενοκτονία, καθώς προφανώς ήταν μια πράξη που είχε σχεδιαστεί πολύ πριν από την εκδήλωσή της το 1994. Έτσι, πρότεινε πιο ανοιχτή ημερομηνία. Ωστόσο, ο Γ.Γ. τόνισε ότι κανένας υπεύθυνος δεν θα διέφευγε της τιμωρίας, καθώς στην προσωπική δικαιοδοσία του δικαστηρίου συμπεριλαμβάνονταν και ο κολασμός του συμμετόχου (ηθικού αουτοργού)-περιλάμβανε μόνο τα εγκλήματα που έλαβαν χώρα από την 1^η Ιανουαρίου έως την 31^η Δεκεμβρίου 1994.

Παραδοσιακά η έννοια της ευθύνης²⁰³ αφορά αποκλειστικά κράτη και συνίσταται στην ανόρθωση της βλάβης που προκαλεί μια αντιδιεθνής ενέργεια²⁰⁴. Η αναγνώριση της ύπαρξης ατομικής, και μάλιστα ποινικής

Τα άρθρα 8,9 του Κατ. ΔΠΔΡ ρύθμιζαν τη σχέση του Διεθνούς Δικαστηρίου με τα εθνικά δικαστήρια καθιερώνοντας την συντρέχουσα δικαιοδοσία (σύμφωνα με Έκθεση του Γ.Γ. (παρ. 43), πρόθεσή του ήταν να ενθαρρύνει την εκδίκαση υποθέσεων και από τα εθνικά δικαστήρια αφενός για να ενισχυθεί η αρχή της οικουμενικής δικαιοδοσίας των εθνικών δικαστηρίων για τη δίωξη και τιμωρία των εγκλημάτων πολέμου αφετέρου για αποσυμφόρηση των πινακίων των δικαστηρίων, λόγω του πολύ μεγάλου αριθμού των παραβάσεων). Για να αποφευχθούν οι αρνητικές συνέπειες (αντιπροσωπείες πολλών χωρών έναντι λόγου για μεροληπτικές και μη αντικειμενικές εθνικές αποφάσεις) της συντρέχουσας αρμοδιότητας η δεύτερη παράγραφος των άρθρων καθιερώνει την πρωταρχία του ΔΠΔΡ έναντι των εθνικών, που πρακτικά σημαίνει ότι είχε τη δυνατότητα να παρεμβαίνει σε κάθε στάδιο της ποινικής δίωξης ενώπιον εθνικού δικαστηρίου ή εισαγγελικής αρχής και να ζητήσει την παραπομπή της υπόθεσης στην Αρούσα.

Η νέα κυβέρνηση που προέκυψε μετά τη γενοκτονία στη Ρουάντα, έδειξε μοναδική βούληση να προχωρήσει σε διώξεις υπευθύνων. Μάλιστα, είχε συλλάβει τους πρώτους κατηγορούμενους και είχε ξεκινήσει τις δίκες πολύ πριν αρχίσει να λειτουργεί το ΔΠΔΡ. Οι πρώτες δίκες (Για λεπτομερή, γλαφυρή περιγραφή, βλ. Μαρούδα Μ. - Ντ., Η διεθνής ευθύνη για παραβάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου, Η κρατική και ατομική ευθύνη σε κίνηση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 2006, σελ. 455 - 458 και 562.) κατακρίθηκαν για λόγους άνισης μεταχείρισης των συνηγόρων υπεράσπισης. Οι εγγυήσεις δίκαιης δίκης δεν εφαρμόζονταν. Οι δικηγόροι ήταν ελάχιστοι, το αστυνομικό προσωπικό δεν επαρκούσε, με αποτέλεσμα να καθυστερεί υπερβολικά η συγκέντρωση του υλικού και η εκδίκαση. Οι συνθήκες κράτησης ήταν άθλιες, ενώ οι εκτελέσεις των καταδικασθέντων γίνονταν σε πλατείες και γήπεδα ενώπιον κοινού που ζητωκραύγαζε... Έτσι, σε τρία χρόνια (1996 - 1999) είχαν δικαστεί μόνο δύο χιλιάδες άτομα. Για την αποσυμφόρηση των εθνικών δικαστηρίων, η κυβέρνηση της Ρουάντα το 2002 αναβίωσε τα "Gacaca ή Δικαστήρια του Χωριού", που ανέλαβαν να δικάσουν είκοσι χιλιάδες κατηγορούμενους για τη γενοκτονία στη Ρουάντα. Για τις τελευταίες εξελίξεις, βλ. www.ihlresearch.org.

²⁰³ Ιωάννου, Κ. (2001), *Δίκαιο της Διεθνούς Ευθύνης*, Πανεπιστημιακές παραδόσεις.

²⁰⁴ Ρούκουνα, Εμ., (1983), *Διεθνές Δίκαιο (τρίτος τόμος)*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 113-122.

ευθύνης, σε άτομα και σε διεθνές επίπεδο αποτέλεσε σημαντική καινοτομία και εξέλιξη για το διεθνές δίκαιο. Συγκεκριμένα η δίωξη και τιμωρία φυσικών προσώπων αφορά παραβιάσεις των κανόνων του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου²⁰⁵, που εφαρμόζεται στις ένοπλες συρράξεις, διεθνούς και μη χαρακτήρα (*jus in bello*).

Η «Υπόθεση των Μήντια» (*Media Case*)-*The prosecutor v. Nahimana et al*²⁰⁶-όπως αποκλήθηκε από το ΔΠΔΡ, έφερε ενώπιον της δικαιοσύνης τους τρεις ενορχηστρωτές της καμπάνιας εξολόθρευσης των Τούτσι: Ferdinand Nahimana (διευθυντή και ιδεολογικού ιδρυτή του ραδιοφωνικού σταθμού RTLM η αλλιώς "Radio Machette"²⁰⁷), Jean-Bosco Barayagwiza (πρώην διευθυντή πολιτικών υποθέσεων του ΥΠΕΞ της Ρουάντα, ιδρυτικό μέλος του "CDR"-Coalition Pour la Défense de la République και σημαίνων μέλος της Επιτροπής του RTLM) και Hassan Ngeze (ιδρυτή, ιδιοκτήτη και εκδότη της εξτρεμιστικής εφημερίδας *Kangura*).

Στις 3 Δεκεμβρίου 2003, το ΔΠΔΡ καταδίκασε ατομικά τους τρεις κατηγορούμενους για το έγκλημα της γενοκτονίας, συνομωσία στο έγκλημα της γενοκτονίας, άμεση και δημόσια υποκίνηση του εγκλήματος της

---

²⁰⁵ Ο όρος "διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο των ενόπλων συρράξεων" αναφέρεται στο σύνολο των κανόνων του διεθνούς δικαίου, συμβατικού και εθιμικού, που ρυθμίζουν ζητήματα που ανακύπτουν στη διάρκεια ενόπλων συρράξεων, διεθνούς χαρακτήρα ή μη, και αφορούν στους περιορισμούς στη διεξαγωγή του πολέμου, στο δίκαιο της κατοχής και στους κανόνες προστασίας ειδικών κατηγοριών εμπόλεμων και αμάχων. Περιλαμβάνει τόσο το Δίκαιο της Χάγης όσο και το Δίκαιο της Γενεύης. Παλαιότερα χρησιμοποιούνταν ο όρος "το δίκαιο του πολέμου".

²⁰⁶ *Prosecutor v. Nahimana, Barayagwiza, & Ngeze, Judgement and Sentence, ICTR Case No. 99-52-T (Dec. 3, 2003) [εφ'εξής Nahimana Judgement]*.

²⁰⁷ Gordon, G.(2005), *A War of Media, Words, Newspapers and Radio Stations, The ICTR Media Trial Verdict and a New Chapter in the International Law of Hate Speech*, Heinonline, Vol.45 Virginia JIL, 141.

γενοκτονίας και για εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας (με κατηγορίες για δίωξη και εξολόθρευση του πληθυσμού)²⁰⁸. Για τα εγκλήματα τους αυτά, οι Nahimana και Ngeze καταδικάστηκαν σε ισόβια κάθειρξη, ενώ ο Barayagwiza σε 35^η ποινή φυλάκισης.²⁰⁹

Η υπόθεση αποτελεί ορόσημο για την νομοθεσία σε σχέση με την προπαγάνδα μίσους (hate speech). Πρόκειται για την πρώτη υπόθεση προσαγωγής δημοσιογράφων σε διεθνές ποινικό δικαστήριο για το έγκλημα της προτροπής σε γενοκτονία μετά την πολύκροτη δίκη του Julius Streicher, του Ναζιστή εκδότη του Αντισημιτικής εβδομαδιαίας εφημερίδας *Der Stürmer*, στη δίκη της Νυρεμβέργης²¹⁰ παρόλο που όπως υποστηρίζουν ορισμένοι ακαδημαϊκοί, ούτε ο Χάρτης του Λονδίνου ούτε το κατηγορητήριο, εξουσιοδοτούσαν το δικαστήριο να εξετάσει το έγκλημα της υποκίνησης.²¹¹

---

²⁰⁸ Παρ'όλο που η απόφαση *Prosecutor vs Nahimana* ασχολείται με την ποινική ευθύνη του Barayagwiza σε σχέση με τις δραστηριότητες του ως ιδρυτικό μέλος του CDR, Βλ. *Nahimana Judgement* ICTR case no. 99-52-T, ¶¶ 975-977, εδώ δεν θα εξετάσουμε καθόλου αυτή την πτυχή.

²⁰⁹ Ο.π., ¶¶ 1105-1108. Ο Barayagwiza καταδικάστηκε αρχικά και εκείνος σε ισόβια αλλά η ποινή του μειώθηκε εξ'ατίας εικασιών για παραβιάσεις των δικαιωμάτων του ως προς την διαδικασία.

²¹⁰ Gordon, *A War of Media, Words, Newspapers and Radio Stations*, 141. Πρόκειται για την πιο γνωστή «υπόθεση καταδίκης για το έγκλημα της προτροπής». Το ΔΣΔ της Νυρεμβέργης καταδίκασε τον Streicher σε θάνατο για τα εμπρηστικά μηνύματα που διέδιδε από το εβδομαδιαίο του έντυπο. Στην απόφαση του το Δικαστήριο, αναφερόταν σε πολλά αποσπάσματα του *Der Stürmer*. Παρ'όλο που ο Streicher αρνήθηκε πως γνώριζε για τις μαζικές εκτελέσεις των Εβραίων, το ΔΣΔ αποφάσισε πως ο κατηγορούμενος λάμβανε πληροφορίες για την απέλαση και τις δολοφονίες των Εβραίων στη Δυτική Ευρώπη. Είναι σημαντικό πως η Απόφαση δεν θεμελιώνει την αιτιώδη συνάφεια μεταξύ των δημοσιευμάτων και συγκεκριμένων δολοφονικών πράξεων.

²¹¹ Την εποχή που διαδραματιζόταν η δίκη της Νυρεμβέργης, η γενοκτονία δεν θεωρείτο διακριτό έγκλημα με βάση το διεθνές δίκαιο γι' αυτό και οι κατηγορούμενοι δικάστηκαν για εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας. Επιπλέον, η δικαιοδοσία του δικαστηρίου σχετικά με το

Να αναφέρουμε ακόμη πως, ήταν η πρώτη φορά από την γένεση της Σύμβασης για την Πρόληψη και Καταπολέμηση της Γενοκτονίας το 1948, που ένα τέτοιο δικαστήριο διεξήγαγε δίκη εναντίον μελών των ΜΜΕ για το έγκλημα της «άμεσης και δημόσιας υποκίνησης της γενοκτονίας». ²¹² Η σημασία της απόφασης έγκειται τόσο στην ιστορική ανάλυση που συνδέεται με την ετυμολογία όσο και την πρωτοποριακή διεύρυνση του ερμηνευτικού πεδίου του νόμου. Μέσα από την ποινική δίωξη του Ngeze και των δυο συγκατηγορούμενων του το ΔΠΔΡ προσπάθησε να απαντήσει σε σημαντικά ερωτήματα: *τι προκαλεί τη γενοκτονία και πως θα μπορούσε να προληφθεί;* ²¹³ *Αλλά κυρίως ποιοι είναι οι νόμιμοι περιορισμοί στην ελευθερία της έκφρασης στο πλαίσιο σοβαρών παραβιάσεων διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου;* ²¹⁴

Τέλος, η απόφαση θέτει και μια σειρά από ζητήματα τα οποία δεν επιλύει κατ'ανάγκη, όπως το πεδίο εφαρμογής της ποινικής δικαιοδοσίας. Οι

έγκλημα της προτροπής σε γενοκτονία δεν απέρρεε άμεσα από την «γλώσσα» του Χάρτη του Λονδίνου ή των απαγγελθεισών κατηγοριών. Βλ. Artz, D.E. (1995), *Nyremberg, Denazification and Democracy: The Hate Speech Problem at the International Military Tribunal*, *New York Law School Journal Of Human Rights*, vol. 12, 719. Απέρρεε ωστόσο από το άρθρο 6 παρ. Γ του Χάρτη της Νυρεμβέργης και το κεφάλαιο IV του κατηγορητηρίου της Νυρεμβέργης, όπου και στα δυο χρησιμοποιήθηκε ο όρος «δίωξη», όχι όμως η λέξη «προτροπή». Ο,π. Παρά τις όποιες ελλείψεις παρουσιάζει η νομιμότητα της καταδίκης του Streicher, το διεθνές δίκαιο σήμερα αναγνωρίζει διακριτά το έγκλημα της γενοκτονίας.

²¹² Βλ. IMT Judgement, Oct. 1, 1946 επανατυπωμένο στο THE TRIAL OF GERMAN MAJOR WAR CRIMINALS: PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL MILITARY TRIBUNAL SITTING AT NYREMBERG GERMANY (1946), 501-02 και MacKinnon, K. (2004), *International Decision: Prosecutor v. Nahimana, Baragwiza, & Ngeze*, 98 AM. J. INT'L L. 325, 328 ("This adjudication is the first since the Streicher and Fritzsche cases at Nuremberg to confront the responsibility of the media under international criminal justice principles.").

²¹³ Holocaust Encyclopedia, *Incitement to Genocide in International Law* <http://www.ushmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10007839>

²¹⁴ Gordon, *A War of Media, Words, Newspapers and Radio Stations*, 141.

απαντήσεις και ερωτήσεις είναι εξαιρετικής σημασίας καθώς η υπόθεση Nahimana θα έπρεπε να καθιερώνει ένα νομικό προηγούμενο για παρόμοιες υποθέσεις που αφορούν σε ανθρώπινα δικαιώματα και στην ελευθερία της έκφρασης.²¹⁵

i. Η διαφορά της προτροπής σε γενοκτονία από την προπαγάνδα μίσους

Ο Raphael Lemkin²¹⁶ είναι ο πρώτος που εισήγαγε τον όρο γενοκτονία στην διεθνή κοινότητα και πίστεψε στην αξία του, όταν κάποιος πρέσβευαν πως «οι

---

²¹⁵ Πιο συγκεκριμένα, είναι πολύ σημαντική για υποθέσεις μηνυμάτων μίσους (hate speech) ενώπιον του ΔΠΔ (ICC), το οποίο τέθηκε σε λειτουργία τον Ιούλιο του 2002. Σύμφωνα με το Radio Netherlands:

Some people believe that Radio is a phenomenon that started and ended in the mid-90's, notably in the Great Lakes Region of Africa around Burundi and Rwanda.

[However, recent history] shows that hate radio continues to be a constant danger. Hate radio killed more than 800,000 people in the last decade. Its influence should not be ignored.

Counteracting Hate Media, Radio Netherlands Media Network,
(<http://www.rnw.nl/realradio/dossiers/html/hateintro.html>)

To Clandestine Radio επίσης αναφέρει πως:

The Rwandan case is perhaps the most familiar example of hate media from recent years. However, other regions in conflict have seen similar operations spring up, with the aim of spreading discord and heightening tension; Indonesia, the Philipinnes, and the Democratic Republic of Congo amongst them. Denmark's Copenhagen-based, extreme right-wing Radio Oasen has only recently had its state funding withdrawn. Meanwhile, in South Africa, Radio Pretoria continues to broadcast its pro-apartheid message. Described by the International Herald Tribune as the radio station where "apartheid is still revered", this "unique voice for conservative Afrikaners still broadcasts the old apartheid regime's national anthem every morning."

Ανάλυση: *Rwandan Hate Media-Ten Years On*, Clandestine Radio Watch,
(<http://www.clandestineradio.com/crw/news.php?id=214&stn=153&news=403>).

²¹⁶ Αφιέρωσε την ζωή του στην μελέτη των μαζικών εγκλημάτων και μέσα από την συμμετοχή του στην ΚτΕ το 1933 προσπάθησε να απαγορεύσει τις πράξεις «βαρβαρότητας» και «βανδαλισμού». Εξέλιξε τα λόγια του Churchill τον Αύγουστο του 1941 για την αντίσταση

λέξεις είναι απλά λέξεις».²¹⁷ Η συζήτηση γύρω από την δύναμη των λέξεων ήρθε στο προσκήνιο με το άρθρο III (c) της Σύμβασης για την Πρόληψη και Καταπολέμηση του Εγκλήματος της Γενοκτονίας το οποίο απαγορεύει ρητά την «άμεση και δημόσια υποκίνηση του εγκλήματος της γενοκτονίας».²¹⁸ Κάποιοι θεωρούν πως η απαγόρευση αυτή περιλαμβάνει την προπαγάνδα μίσους και όχι την προτροπή, ενώ άλλοι θεωρούν πως υπάρχει σαφής διάκριση μεταξύ των δυο.

Η ακαδημαϊκός Susan Benesch θεωρεί πως στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου «η προτροπή σε γενοκτονία δεν είναι το ίδιο με την προπαγάνδα μίσους».²¹⁹ Η διάκριση όμως είναι προβληματική.²²⁰ Βάσει της Σύμβασης για την Γενοκτονία, το στοιχείο που τελικά διαφοροποιεί τις δυο έννοιες είναι η *πρόθεση*.²²¹ Ωστόσο, ο ορισμός της πρόθεσης μένει να αναπτυχθεί από τα

ενάντια στις θηριωδίες των Ναζί «Βρισκόμαστε ενόπιοι ενός εγκλήματος χωρίς όνομα». Συνειδητοποίησε δηλαδή την ανάγκη εξεύρεσης ενός όρου για τα εγκλήματα που διέπραξαν οι Ναζί στην διάρκεια του Β Παγκοσμίου Πολέμου. Έναν όρο που θα απέδιδε την επίθεση ενάντια σε έναν ολόκληρο λαό επί τη βάση αποκλειστικά της εθνικότητας τους, που θα απέδιδε όχι μόνο την πράξη αλλά και την ηθική βαρύτητα αυτής. Βλ. Power, S. (2002), *A PROBLEM FROM HELL: AMERICA AND THE AGE OF GENOCIDE* 21, Harper Perennial, 29.

²¹⁷ Ο.π., 44.

²¹⁸ Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, art. III (c), Dec. 9, 1948, 78 U.N.T.S. 277.

²¹⁹ Benesch, S. (2008), *Vile Crime or Inalienable Right: Defining Incitement to Genocide*, No 48 VA. J. INT'L. υποσ. 1 στην 487.

²²⁰ Ο.π. "Making this distinction has been particularly problematic in recent years because while national and international tribunals have decided the world's first cases on incitement to genocide during the last decade, they have been finding defendants guilty of an ill-defined offense."

²²¹ Οι ιθύνοντες για την συγγραφή της Σύμβασης για την Γενοκτονία αναγνώρισαν ρητά την δημόσια και άμεση υποκίνηση ως ξεχωριστό έγκλημα συναρτήσει του βαθμού πρόθεσης του δράστη. Ο εκπρόσωπος της Σοβιετικής Ένωσης τότε είχε δηλώσει σχετικά " It was so

Διεθνή Δικαστήρια, τα οποία καλούνται να αξιολογούν ανά περίπτωση το στοιχείο αυτό.

Όπως ειπώθηκε και πιο πάνω το Στρατιωτικό Δικαστήριο της Νυρεμβέργης έθεσε το πρώτο νομικό προηγούμενο για το έγκλημα της προτροπής σε γενοκτονία με τις υποθέσεις Fritzsche και Streicher διαχωρίζοντας ταυτόχρονα την προτροπή την προπαγάνδα μίσους. Στην πρώτη υπόθεση ο Hans Fritzsche επικεφαλής του ραδιοφωνικού τμήματος του Υπουργείου Προπαγάνδας παρ' όλο που είχε προβεί σε αντισημιτικές δηλώσεις αθωώθηκε γιατί δεν υπήρχε απόδειξη ότι ο κατηγορούμενος είχε πρόθεση να παρακινήσει του Γερμανούς στην διάπραξη του εγκλήματος. Σκοπός του, σύμφωνα με το δικαστήριο, «ήταν περισσότερο να προκαλέσει το λαϊκό αίσθημα προς όφελος του Χίτλερ και του Γερμανικού πολέμου».²²²

Αντίθετα, στην υπόθεση Streicher όπως αναφέρθηκε²²³ το Δικαστήριο έκανε μια σημαντική σύνδεση ανάμεσα στα γραπτά του και στις δολοφονίες των Εβραίων στα κατεχόμενα δυτικά εδάφη, υπονοώντας πως οι δολοφονίες ήταν απόρροια της δράσης του κατηγορούμενου και πως η πνευματική του

---

impossible that hundreds of thousands of people should commit so many crimes unless they have been incited to do so and unless the crimes had been premeditated and carefully organized". Βλ. Gordon, *A War of Media, Words, Newspapers and Radio Stations*, 139, 150.

²²² «Η δίκη της Νυρεμβέργης», 338.

²²³ Βλ. υποσημείωση 134.

κατάσταση υποδήλωνε το αντικείμενο πρόθεσης καταστροφής (*mens rea*)²²⁴ για να βρεθεί ένοχος καθώς στόχο είχε «να δηλητηριάσει [. . .] το μυαλό χιλιάδων Γερμανών για να καταδιώξουν και να εξολοθρεύσουν τους Εβραίους».²²⁵ Όπως επισημαίνει ο Christopher Scott Maravilla, η υπόθεση είναι σημαντική «γιατί δείχνει τι συνιστά προπαγάνδα μίσους και γιατί δημιουργεί ένα *criminal nexus* μεταξύ λόγου και γενοκτονίας».²²⁶

Η ουσιαστική όμως τομή στην αναγνώριση των στοιχείων που συνδέονται με την πρόθεση για την διάπραξη του εγκλήματος της προτροπής ήρθε από το *ad hoc* ΔΠΔΡ. Πέρα από την απαγόρευση που καθιερώνεται στο άρθρο 2 (3) του Καταστατικού, το δικαστήριο πήρε επιπλέον βήματα για την ατομική ποινική ευθύνη κάθε ατόμου που «σχεδίασε, υποκίνησε, διέταξε, διέπραξε ή βοήθησε καθοιονδήποτε τρόπο στον σχεδιασμό, προετοιμασία ή εκτέλεση ενός εγκλήματος...»²²⁷, συμπεριλαμβανομένης της υποκίνησης σε γενοκτονία.

Υπόθεση Akayesu

Πρόκειται για την πρώτη Απόφαση²²⁸ που εξέδωσε το ΔΠΔΡ. Η σημασία της έγκειται στο ότι για πρώτη φορά δικάστηκε και καταδικάστηκε εγκληματίας

---

²²⁴ Δύο είναι τα στοιχεία ενός εγκλήματος που η κατηγορούσα αρχή πρέπει να αποδείξει προκειμένου ο κατηγορούμενος να βρεθεί ένοχος. Το πρώτο στοιχείο αναφέρεται στο κατά πόσο ο κατηγορούμενος πραγμάτωσε την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος (*actus reus*) και δεύτερον την πρόθεση του κατηγορουμένου να προβεί στην πράξη αυτή ή να προκαλέσει αυτό το αποτέλεσμα (*mens rea*) δηλαδή να υπάρχει αντικείμενο πρόθεσης καταστροφής και προέρχεται από την λατινική φράση *actus non facit reum nisi mens rea* που σημαίνει *Η πράξη από μόνη της δεν ενοχοποιεί κάποιον, πρέπει και το μυαλό του να είναι ένοχο*. Smith, Sir J. and Hogan, B. (9th edn 1999), *Criminal Law*, London: Butterworth, 27.

²²⁵ Ο.π., 302.

²²⁶ Maravilla, C. (2008-2009), *Hate Speech as a War Crime: Public and Direct Incitement to Genocide in International Law*, 17 TUL. J. INT'L & COMP. L. 119.

²²⁷ ICTR Statute art. 7 (1), art 6 (1).

²²⁸ ICTR-96-4-T/1998.

πολέμου για το έγκλημα της γενοκτονίας, συμπεριλαμβανομένης και της προτροπής.

Ο Jean-Paul Akayesu, υπήκοος της Ρουάντα, εξελέγη τον Απρίλιο του 1993, *bourgestre*²²⁹ στην επαρχία Taba. Κατηγορήθηκε²³⁰ ότι διέπραξε, διέταξε ή με οποιοδήποτε τρόπο διευκόλυνε τις σφαγές των Τούτσι που έλαβαν χώρα στην Taba το 1994. Ο Akayesu παραδέχθηκε ότι οι σφαγές που έλαβαν χώρα στην εν λόγω επαρχία κατευθύνονταν κυρίως εναντίον των Τούτσι, αλλά υποστήριξε ότι υπήρξε ανήμπορος να τις παρεμποδίσει, καθώς όταν επεκτάθηκαν, είχε απομακρυνθεί από την εξουσία.²³¹

Το ΔΠΔΡ διαπίστωσε ότι ο κατηγορούμενος, όντας υπεύθυνος για τη διατήρηση του νόμου και της τάξης, όχι μόνο δεν προσπάθησε να αποτρέψει τις συστηματικές κακοποιήσεις των Τούτσι, αλλά ήταν παρών δίνοντας ο ίδιος διαταγές.²³² Η τέλεση ενός εγκλήματος με έμμεση αυτοουργία στη διεθνή πρακτική φαίνεται να περιορίζεται στην περίπτωση της προσαγής.

---

²²⁹ Η αλλιώς *bourgemestre*, που σημαίνει δήμαρχος.

²³⁰ Το κατηγορητήριο περιελάμβανε 13 κατηγορίες που σχετιζόνταν με γενοκτονία, εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και παραβιάσεις του κοινού άρθρου 3 των ΣΓ' 49 και του Δεύτερου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου του 1977. Η δίκη ξεκίνησε στις 9 Ιανουαρίου 1997. Κατά τη διάρκεια της δίκης, το κατηγορητήριο διευρύνθηκε, προκειμένου να συμπεριλάβει τρεις νέες κατηγορίες εξαιτίας ισχυρισμών μαρτύρων για διάπραξη βιασμών και σεξουαλικής βίας. Ο Akayesu αρνήθηκε όλες τις κατηγορίες που του αποδιδόνταν.

²³¹ Άλλωστε, σύμφωνα με την υπεράσπιση, δεν ήταν εύλογο να αναμένεται από τον κατηγορούμενο να διακινδυνεύσει την ίδια τη ζωή του ως ήρωας, προκειμένου να παρεμποδίσει τις σφαγές.

²³² Στις 19 Απριλίου 1994 ο Akayesu πλησίασε μια ομάδα 100 ατόμων που περιέβαλλαν το άψυχο κορμί ενός Χούτου στρατιώτη και με αφορμή αυτό το γεγονός παρακίνησε το πλήθος να ενωθεί απέναντι στον «κοινό εχθρό», συνηγορώντας έτσι στον θάνατο των Inkotanyi στην Taba, όπως αποκαλούσε τους Τούτσι υποτιμητικά. Βλ. Kovarovic, K., (J.D. Candidate, 2011 American University), *One Spark Can Set a Fire: The Role of Intent in Incitement to Genocide*, Washington College of Law, 18.

Πρόκειται, ουσιαστικά, για την τέλεση ενός εγκλήματος μέσω της πράξης ή παράλειψης άλλου προσώπου, το οποίο ο δράστης χρησιμοποιεί ως όργανο. Το ΔΠΑΡ έκρινε ότι προϋπόθεση για την ατομική ποινική ευθύνη λόγω "διαταγής" τέλεσης ενός εγκλήματος είναι η σχέση ανώτερου - υφιοταμένου και η χρήση αυτής της σχέσης από τον ανώτερο, για να πείσει τον υφιοτάμενο να τελέσει ένα συγκεκριμένο έγκλημα.²³³

Ο Akayesu κρίθηκε ένοχος για διάπραξη γενοκτονίας²³⁴ σε βάρος των Τούτσι, αφού διαπιστώθηκε η ύπαρξη του *dolus specialis*²³⁵ από μέρους του. Επιπλέον, το Δικαστήριο εξέτασε το στοιχείο της δημόσιας²³⁶ και άμεσης²³⁷

---

²³³ "Πρόσωπο με θέση εξουσίας το οποίο χρησιμοποιεί αυτή τη θέση, για να πείσει άλλον να διαπράξει αδίκημα", υπόθεση Akayesu, ¶ 483.

²³⁴ Σύμφωνα με τη Σύμβαση για την πρόληψη και καταστολή του εγκλήματος της γενοκτονίας, ως γενοκτονία ορίζεται: "οποιαδήποτε από τις ακόλουθες πράξεις, ενεργούμενη με την πρόθεση ολικής ή μερικής καταστροφής ομάδας εθνικής, εθνοτικής, φυλετικής ή θρησκευτικής, ως τοιαύτης: α) φόνος των μελών της ομάδας, β) πρόκληση σοβαρής βλάβης, γ) εκ προθέσεως υποβολή της ομάδας σε συνθήκες διαβιώσεως δυνάμενες να επιφέρουν την πλήρη ή τη μερική σωματική καταστροφή αυτής, δ) επιβολή μέτρων αποβλέποντα στην παρεμπόδιση των γεννήσεων στους κόλπους ορισμένης ομάδας, ε) αναγκαστική μεταφορά παιδιών μιας ομάδας σε άλλη ομάδα".

²³⁵ Για να στοιχειοθετείται γενοκτονία, απαιτείται η ύπαρξη ειδικού δόλου. Δηλαδή, πέρα από την ύπαρξη δόλου για την τέλεση συγκεκριμένης πράξης (φόνου, πρόκλησης σωματικής βλάβης...), απαιτείται "πρόθεση καταστροφής, ολικής ή μερικής, μιας εθνικής, εθνοτικής, φυλετικής ή θρησκευτικής ομάδας". Σε αντικειμενικό επίπεδο, η γενοκτονία είναι έγκλημα που "αποπροσωποποιεί το θύμα", αφού οι δράστες "δεν στοχεύουν κατά του προσώπου ως ιδιώτη, αλλά ως μέλους της ομάδας που διώκεται". Μάλιστα, αυτό το στοιχείο διακρίνει το έγκλημα της γενοκτονίας από το έγκλημα της δίωξης (*persecution*), όπου τα θύματα επιλέγονται επειδή ανήκουν σε μία ομάδα, ο στόχος όμως δεν είναι η καταστροφή της ομάδα. Στη γενοκτονία η πρόθεση είναι η εξόντωση, ενώ στη δίωξη η πρόθεση είναι η βίαιη άσκηση διακρίσεων σε βάρος ομάδων, μέσω της παράφορης παραβίασης θεμελιωδών δικαιωμάτων τους, βλ. υπόθεση Kupreskic et al (ICTY, IT-95-16, 14 January 2000).

²³⁶ Ο όρος «δημόσια» πρέπει να γίνεται κατανοητός ώστε να συμπεριλάβει την προτροπή σε εγκληματική ενέργεια «ενός αριθμού ιδιωτών σε δημόσιο χώρο ή σε μέλη του πληθυσμού

προτροπής, ενώ επεσήμανε την σημασία του κριτηρίου «του πολιτιστικού και γλωσσικού πεδίου αναφοράς».²³⁸ Το ΔΠΔΡ υπενθύμισε ότι ο ορισμός για το έγκλημα της γενοκτονίας που περιλαμβάνεται στο άρθρο 2 του Κατ. ΔΠΔΡ αντιγράφει²³⁹ τη Σύμβαση για την Πρόληψη και την Καταστολή του Εγκλήματος της Γενοκτονίας. Η Ρουάντα προσχώρησε στην εν λόγω Σύμβαση το 1975. Συνεπώς, όταν έλαβαν χώρα οι πράξεις που περιλαμβάνονται στο κατηγορητήριο του Akayesu, η γενοκτονία ήταν ποινικά κολάσιμο αδίκημα στη Ρουάντα και ο δράστης υπόλογος στα δικαστήρια της χώρας του. Ο κατηγορούμενος κρίθηκε επίσης ένοχος για εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας (εξόντωση, δολοφονίες, βιασμοί). Στις 2 Οκτωβρίου 1998, του επεβλήθη η ποινή της ισόβιας κάθειρξης.

Η σημαντική νομική εξέλιξη που προέκυψε από την υπόθεση Akayesu σε σχέση με το έγκλημα της προτροπής σε γενοκτονία, ήταν ο προσδιορισμός για πρώτη φορά από ένα διεθνές δικαστήριο κάποιων στοιχείων που καταδεικνύουν την ύπαρξη πρόθεσης. Πρώτα και κύρια η θέση που κατείχε ο Akayesu ήταν μεγάλης επιρροής.²⁴⁰ Το Δικαστήριο αποφάνθηκε πως ο Akayesu όχι μόνο γνώριζε την επιρροή που ασκούσε στους κατοίκους του

διαπροσωπικά ή δημόσια ή με τεχνολογικά μέσα μαζικής επικοινωνίας, όπως το ραδιόφωνο ή η τηλεόραση». *Prosecutor v. Akayesu*, Case No. ICTR-96-4-T/1998, ¶556.

²³⁷ Για τον όρο «άμεσα» το Δικαστήριο κατέληξε ότι «απαιτεί συγκεκριμένα την προτροπή ενός ατόμου να διαπράξει άμεσα την πράξη και όχι μια ασαφή και έμμεση πρόταση». Ο.π. ¶ 557.

²³⁸ Ενώ ένας συγκεκριμένος λόγος μπορεί να γίνει αντιληπτός ως «άμεσος» σε μια χώρα, σε μια άλλη ανάλογα και με το ακροατήριο, θα μπορούσε να μην εκληφθεί ως τέτοιος. Επομένως το Δικαστήριο θεώρησε πως χρειάζεται εξέταση ανά περίπτωση. Ο.π.

²³⁹ Όπως και το Κατ. ΔΠΔΓ (άρθρο 4) και το Κατ. ΔΠΔ (άρθρο 6).

²⁴⁰ Πολλοί κάτοικοι έβλεπαν τον Akayesu ως «κηδεμόνα» της κοινότητας: "[P]eople would normally follow [his] orders...even if those were illegal or wrongful. Citizens would never think to disobey the commands of the bourgemestre." Maravilla, υποσ. 29, στην 127.

χωριού αλλά και ότι τα λόγια του εκλαμβάνονταν «ως έκκληση για την δολοφονία των Τούτσι εν γένει». ²⁴¹

Το Δικαστήριο επίσης καθιέρωσε σημαντικό νομικό προηγούμενο σχετικά με την ύπαρξη *αιτιώδους σχέσης (definite causal link)* μεταξύ της προτροπής σε γενοκτονία και της φυσικής πράξης. Δηλαδή, παρ' όλο που η προτροπή για *άμεση* δράση φαίνεται να απαιτεί και κάποιου είδους φυσική εκδήλωση του εμπρηστικού μηνύματος, δεν συνιστά απαραίτητο στοιχείο για να βρεθεί κάποιος ένοχος. Δηλαδή δεν απασχολεί τόσο το αν θα προβούν απαραίτητως τα άτομα στην πράξη της γενοκτονίας όσο το ότι τα άτομα στα οποία στόχευε το μήνυμα το αντιλήφθηκαν ως τέτοιο. Γι' αυτό και το Δικαστήριο αποφάσισε πως τόσο οι επιτυχημένες όσο και οι αποτυχημένες απόπειρες γενοκτονίας είναι ποινικά κολάσιμες. ²⁴² Η Απόφαση του Δικαστηρίου να προσδιορίσει την προτροπή ως ατελές έγκλημα (*inchoate crime*)²⁴³ ήταν καθοριστική σημασίας, ιδίως στο πεδίο της πρόληψης της γενοκτονίας.

Επιπλέον, αν και δεν σχετίζεται άμεσα με το έγκλημα της προτροπής αλλά με την ανάλυση που διενεργείται στην παρούσα εργασία αξίζει να αναφέρουμε πως το Δικαστήριο αξιολόγησε την ατομική ποινική ευθύνη του Akayesu

---

²⁴¹ Ιδιαίτερος τη στιγμή που στρατιωτικές ομάδες συγκεντρώνονταν ήδη στην Taba με στόχο τη γενοκτονία. Βλ. Davies, T. (2009), *How the Rome Statue Weakens the International Prohibition on Incitement to Genocide*, 22 HARV. HUM. RTS. J. 252.

²⁴² "The Tribunal opined that establishing a 'possible coincidence' between Akayesu's speech and the massacres would not be sufficient. Instead, 'there must be proof of a possible causal link." Gordon, 150.

²⁴³ Inchoate crimes are incomplete crimes which must be connected to a substantive crime to obtain a conviction. Examples of inchoate crimes are criminal conspiracy, criminal solicitation, and attempt to commit a crime, when the crime has not been completed. It refers to the act of preparing for or seeking to commit another crime. A true inchoate offense occurs when the intended crime does not since the doctrine of merger prohibits charging both. <http://definitions.uslegal.com/i/inchoate-crime/>

αναφορικά τα σεξουαλικά εγκλήματα²⁴⁴ που διεπράχθησαν από υφιστάμενους του στη βάση της ποινικής ευθύνης ανωτέρου.²⁴⁵

---

²⁴⁴ Αναφορικά με τη δίωξη των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας σε επίπεδο διεθνούς ποινικού δικαίου, το ΔΠΔΡ: α) απήγγειλε έναν ευρύ και πολύ προοδευτικό διεθνή ορισμό του βιασμού και της σεξουαλικής βίας, β) αναγνώρισε ότι ο βιασμός και άλλες μορφές σεξουαλικής βίας συνιστούν έγκλημα κατά της ανθρωπότητας, γ) έκρινε ότι η σεξουαλική βία αποτελούσε αναπόσπαστο τμήμα της γενοκτονίας που έλαβε χώρα στη Ρουάντα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη του ΔΠΔΡ ότι ο βιασμός και η σεξουαλική βία συνιστούσαν γενοκτονία, εφόσον διαπράχθηκαν με την πρόθεση να αφανίσουν εν μέρει ή στο σύνολο της μια συγκεκριμένη ομάδα. Μάλιστα, τονίστηκε ότι ο βιασμός και η σεξουαλική βία είναι από τους χειρότερους τρόπους πρόκλησης ζημίας στο θύμα, καθώς υποφέρει ταυτόχρονα και ψυχικά και σωματικά. Όπως αποδείχθηκε, οι βιασμοί και η σεξουαλική κακοποίηση στρέφονταν αποκλειστικά κατά των γυναικών. Τούτοι και είχαν ως αποτέλεσμα την βιολογική και ψυχολογική βλάβη των ιδίων, των οικογενειών και των κοινοτήτων τους. Τις περισσότερες φορές δε συνοδεύονταν από πρόθεση δολοφονίας των θυμάτων (Η βλάβη, σύμφωνα με το ΔΠΔΡ, δεν χρειάζεται να είναι μόνιμη, αλλά θα πρέπει να κείται πέρα από μια προσωρινή δυστυχία, ντροπή ή ταπείνωση, ενώ η σοβαρότητα του πόνου πρέπει να κρίνεται ανάλογα με τις περιστάσεις και να έχει ως αποτέλεσμα βαρύ και μακροχρόνιο πλήγμα στην ικανότητα του θύματος να ζήσει μια φυσιολογική και παραγωγική ζωή).

²⁴⁵ Σύμφωνα με τον Cassese, τα εγκλήματα τελούνται είτε σε επίπεδο πολιτικών ηγετών είτε χαμηλόβαθμων στελεχών του κρατικού μηχανισμού, ακριβώς επειδή την παράνομη συμπεριφορά τους ανέχονται ή καλύπτουν οι ανώτεροι. Στην ανάγκη, λοιπόν, τιμωρίας των υψηλόβαθμων στελεχών απαντά η αρχή "της ευθύνης ανωτέρου ή στρατιωτικού διοικητή" (command/superior responsibility), σύμφωνα με την οποία για τις πράξεις των υφισταμένων στρατιωτών ευθύνονται και οι ανώτεροι διοικητές τους, εάν γνώριζαν ή όφειλαν να γνωρίζουν τη διάπραξη τους και δεν έκαναν τίποτε να τους αποτρέψουν ή να τους τιμωρήσουν εκ των υστέρων. Πρόκειται για "έμμεση ευθύνη ανωτέρου" και αντιδιαστέλλεται προς την "άμεση ευθύνη ανωτέρου", όταν η τέλεση του εγκλήματος διατάσσεται από τον ανώτερο (προσωπική συμμετοχή στην τέλεση). Σ' αυτή την περίπτωση, η ευθύνη του ανωτέρου θα κριθεί με βάση τους γενικούς κανόνες περί συμμετοχής (έμμεση αυτοουργία). Στην περίπτωση της άμεσης ευθύνης, ο ανώτερος έχει θέση συμμετοχού, με φυσικό αυτουργό τον υφιστάμενό του. **Αντίθετα, στην περίπτωση της έμμεσης ευθύνης ο ανώτερος ευθύνεται για παραλείψεις, όταν υπάρχει νομική υποχρέωση να ενεργήσει, για να αποτρέψει ή να καταστείλει την τέλεση εγκλήματος (γνήσιο έγκλημα δια παραλείψεως τελούμενο).**

Υπόθεση Ruggiu

Ο Georges Ruggiu, Βέλγος δημοσιογράφος και ο μοναδικός Ευρωπαίος που καταδικάστηκε από το ΔΠΑΡ έως σήμερα, ομολόγησε την ενοχή του για το έγκλημα της άμεσης και δημόσιας υποκίνησης σε γενοκτονία καλώντας μέσω των ραδιοφωνικών του εκπομπών τον κόσμο να σκοτώνει ή να συλλαμβάνει τους Τούτσι. Του επεβλήθη ποινή 12 χρόνων για γενοκτονία και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας (δίωξη).²⁴⁶ Αν και η απόφαση δεν έφερε κάποιο ριζοσπαστικό στοιχείο σε σχέση με το έγκλημα της πρότροπής, προσέφερε ωστόσο πολύτιμες πληροφορίες σχετικά με την δράση του RTLM και την ατομική ποινική ευθύνη των χειριστών του σταθμού, κατά την διάρκεια της γενοκτονίας.

Το Δικαστήριο, επισήμανε πως ο Ruggiu είχε κεντρικό ρόλο στην διάχυση του εθνικού μίσους και βίας που επιχειρούσε το RTLM.²⁴⁷ Σε αυτό το πλαίσιο αναφέρθηκε και στην απόφαση Streicher αφού ο κατηγορούμενος έκανε ακριβώς το ίδιο, δηλητηρίαζε το μυαλό των ανθρώπων με συναισθήματα μίσους και δίωξης. Ανακοίνωνε, μάλιστα, και αμοιβές προς το σκοπό αυτό, ενώ καλούσε τη νεολαία να συνεργαστεί με το στρατό και την αστυνομία, για να καταδίδει τους υπόπτους.

Το Δικαστήριο παρατήρησε ακόμη πως ο Ruggiu «ξεκίνησε ένα μηντιακό πόλεμο εναντίον των Βέλγων από το RTLM κατακρίνοντας την διεθνή πολιτική της Βελγικής κυβέρνησης σε σχέση με την Ρουάντα». Ο Ruggiu

---

Μανωλεδάκης (1996), *Ποινικό Δίκαιο, Άρθρα 1 - 49 ΠΚ, Επιτομή Γενικού Μέρους, Δ' Έκδοση*, Θεσσαλονίκη, 150 - 151 και Ν. Κ. Ανδρουλάκης (2000), *Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Θεωρία για το Έγκλημα*, Αθήνα, 225 - 241.

²⁴⁶ *Ruggiu Judgement*, ICTR Case No. 97-32-I.

²⁴⁷ «Μέσα από τις μεταδόσεις του RTLM, ενθάρρυνε την δημιουργία οδικών μπλόκων και έδινε συγχαρητήρια στους δολοφόνους των Τούτσι», Ο.π., ¶ 50.

παραδέχθηκε, δε, ότι μολονότι γνώριζε τον κρίσιμο ρόλο του στη δημόσια υποκίνηση εθνικού μίσους και βίας, ενεργούσε εν γνώσει του ότι ο δημοσιογραφικός του λόγος ευθύνεται για μεγάλο αριθμό θανάτων. Το Δικαστήριο απέδωσε τις πράξεις του στην πλύση εγκεφάλου που είχε υποστεί, κάνοντας τον δέκτη μιας μεροληπτικής εικόνας της Ρουάντα.

ii. Prosecutor vs Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza, Hassan Ngeze

Η καθοριστική εξέλιξη όσον αφορά το έγκλημα της προτροπής ήρθε με την προσαγωγή των Hassan Ngeze, Ferdinand Nahimana και Jean-Bosco Barayagwiza η οποία διαφοροποιείται από τις προαναφερθείσες υποθέσεις στο ότι και οι τρεις κατηγορήθηκαν για προτροπή τόσο πριν όσο και μετά την «επίσημη» έναρξη της γενοκτονίας.²⁴⁸ Το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι δεν είναι ανάγκη να υπάρχει nexus μεταξύ των γενοκτονικών πράξεων και των μηνυμάτων μίσους. Αντίθετα, διαπίστωσε πως η επιρροή που ασκούσαν οι κατηγορούμενοι ήταν ξεκάθαρη δηλώνοντας πως «Αν η σκανδάλη που πυροδότησε τα γεγονότα της γενοκτονίας ήταν η πτώση του αεροπλάνου, τότε το RTLM, η *Kangura* και το CDR ήταν οι σφαίρες στο όπλο. Η σκανδάλη είχε τέτοια θανάσιμη επίπτωση γιατί το όπλο ήταν γεμάτο».²⁴⁹ Το Δικαστήριο χρησιμοποίησε επίσης την υπόθεση ως ευκαιρία για να προσδιορίσει περαιτέρω αξιόπιστους δείκτες της πρόθεσης ενός δράστη να προτρέψει σε γενοκτονία.

Οι εναγόμενοι

Ο Hassan Ngeze γεννήθηκε στην Ρουάντα στις 25 Δεκεμβρίου, 1957, στην κοινότητα Rubavu, στην επαρχία Gisenyi. Ξεκίνησε να δουλεύει ως δημοσιογράφος το 1978. Μέχρι το 1990 δούλεψε στην ανεξάρτητη εφημερίδα

---

²⁴⁸ Kovarovic, 20.

²⁴⁹ Gordon, 169.

Kanguka από την οποία έφυγε τον Μάιο του 1990, οπότε και ίδρυσε την *Kangura* (μεταφράζεται ως «αφύπνιση»), που όπως αναφέραμε σε προηγούμενη ενότητα δημοσίευσε μια σειρά από άρθρα με στόχο να εμφυτεύσει στην συνείδηση των Χούτου το μίσος για τους Τούτσι και να τους καθοδηγήσει με τις λεγόμενες 10 Εντολές στην σφαγή τους μέσω αναφορών στο αιματηρό παρελθόν. Η δράση της εφημερίδας ξεκίνησε τρία χρόνια πριν τη γενοκτονία.²⁵⁰

Ο Ferdinand Nahimana γεννήθηκε στη Ρουάντα στις 15 Ιουνίου 1950, στην κοινότητα Gatonde, στην επαρχία Ruhengeri. Ο Nahimana ήταν καθηγητής ιστορίας στο Εθνικό πανεπιστήμιο της Ρουάντα. Ξεκίνησε το 1977 ως λέκτορας και στη συνέχεια ανήλθε στην ιεραρχία για να εκλεγεί Αντιπρύτανης της Φιλοσοφικής Σχολής μόλις το 1978. Διορίστηκε πρόεδρος της Διοικητικής Επιτροπής το 1981 και Βοηθός Γενικός Γραμματέας το 1983. Η ακαδημαϊκή του άνοδος ανεστάλη εξαιτίας της προαγωγής του στη θέση του Διευθυντή του Γραφείου Πληροφόρησης της Ρουάντα (ORINFOR- το οποίο ήλεγχε τον εθνικό ραδιοφωνικό σταθμό Radio Rwanda) το 1990. Έμεινε σε αυτή την θέση έως το 1992.

Το Δικαστήριο παρατήρησε στην Απόφαση του πως ένας μεγάλος αριθμός μαρτύρων κατέθεσαν τις ρατσιστικές συμπεριφορές του Nahimana ενάντια στους Τούτσι τόσο ως καθηγητή, διοικητικού όσο και ως διευθυντή της ORINFOR. Βέβαια το Δικαστήριο, δεν στηρίχθηκε σε αυτές τις αποδείξεις, χαρακτηρίζοντας τις μακρινές σε σχέση την χρονική απαγγελία των κατηγοριών, εκτός από μια η οποία τερμάτισε και την θητεία του Nahimana στην ORINFOR.²⁵¹ Στη συνέχεια, ο Nahimana διαδραμάτισε κεντρικό ρόλο

---

²⁵⁰ Gordon, 156.

²⁵¹ *Nahimana Judgement*, ICTR Case No. 99-52-T ¶ 620. Μια από τις καταγγελίες εξετάστηκε και αφορούσε την κατασκευασμένη είδηση που μετέδωσε το Radio Rwanda έπειτα από διαταγή του Nahimana, ως επικεφαλής της ORINFOR, σχετικά με μια υποτιθέμενη ανακοίνωση ανθρωπιστικής οργάνωσης με έδρα το Ναϊρόμπι που προειδοποιούσε ότι οι ζωές των Χούτου

στην ίδρυση και διαχείριση του RTLM, επιστρατεύοντας όλες τις γνωριμίες που είχε προκειμένου να ιδρύσει μια «Συντονιστική Επιτροπή» (“Comite d’ Initiative”) με ισχυρούς Χούτου, μέλη του MRND, CDR και ηγέτες των *Interahamwe*. Ο ίδιος ήταν ένα από τρία ηγετικά μέλη του Συμβουλίου των Διευθυντών (Board of Directors)²⁵² μαζί με τον Barayagwiza καθώς και επικεφαλής της Επιτροπής Τεχνικής υποστήριξης και Προγραμματισμού. Παρόλο που ο Nahimana κατέθεσε στο Δικαστήριο πως δεν είχε κανενός είδους έλεγχο στον προγραμματισμό, το περιεχόμενο ή την καθημερινή εποπτεία των εκπομπών του RTLM, οι αποδείξεις ήταν συντριπτικές για το αντίθετο.²⁵³ Είναι ενδεικτικό, πως στην μαγνητοσκοπημένη συνέντευξη που πήρε ο Σουηδός δημοσιογράφος Philippe Dahinden από τον αρχισυντάκτη του RTLM Gaspard Gahigi, ο Nahimana αναφερόταν ως «ο κορυφαίος του σταθμού (“top man”)».²⁵⁴ Επιπλέον, μια σειρά από μάρτυρες κατέθεσαν πως ο Nahimana ήταν ο ηγέτης πίσω από το RTLM.²⁵⁵

κινδύνευαν από επιθέσεις Τούτοι στην περιοχή Bugesera που αναφέραμε στην προηγούμενη ενότητα και η οποία οδήγησε στην μαζική σφαγή τους.

²⁵² Ο.π., §§ 490-491. Καμία εκλογή δεν έλαβε χώρα για την σύσταση μόνιμου Συμβουλίου Διευθυντών. Έτσι, η «Συντονιστική Επιτροπή» συνέχισε να λειτουργεί ως ένα Συμβούλιο Διευθυντών για το RTLM καθ’ όλη την διάρκεια της λειτουργίας του σταθμού.

²⁵³ Ο.π., § 507. Πέρα από την ύπαρξη εγγράφων που αποδείκνυαν την εμπλοκή του Nahimana στα οικονομικά, τις δημόσιες σχέσεις και την εταιρική διαχείριση του σταθμού τα οποία προσκόμισε η κατηγορούσα αρχή, το Δικαστήριο εξέτασε ένα έγγραφο του 1993 με τίτλο «Οργάνωση και Δομή της Συντονιστικής Επιτροπής» το οποίο αποκάλυπτε τις επιτροπές για τις οποίες ήταν υπεύθυνος ο Nahimana. Ανάμεσα στις αρμοδιότητες του ήταν και η δυνατότητα «να επιβλέπει και να βελτιώνει το πρόγραμμα του σταθμού», «να σχεδιάσει ένα πλάνο για το πιλοτικό πρόγραμμα από 1 Αυγούστου έως 31 Δεκεμβρίου 1993» καθώς και «ένα προσχέδιο του τηλεοπτικού και ραδιοφωνικού προγράμματος το οποίο θα κατατίθετο στα επίσημα όργανα της Γενικής Συνέλευσης».

²⁵⁴ Gordon, 160.

²⁵⁵ Ο.π., §§ 509-530.

Σημαντικές αποδείξεις υπήρχαν και ως προς τις εκπομπές του RTLM την περίοδο που μεσολάβησε από την λειτουργία του τον Ιούλιο του 1993 και την έναρξη της γενοκτονίας στις 6 Απριλίου 1994. Γενικά, το Δικαστήριο ανέλυσε τέσσερις πτυχές των προ-γενοκτονικών ραδιοφωνικών προγραμμάτων (pre-genocide programming): (1) τις προσπάθειες δημιουργίας εχθρικού κλίματος ενάντια στους Τούτσι²⁵⁶, (2) μεταδόσεις που εξίσωναν τους όρους *Inyenzi* και *Inkotanyi* με τους Τούτσι στο σύνολο τους²⁵⁷, (3) αξιολόγηση της φήμης του RTLM ως εχθρικό προς τους Τούτσι διασπείροντας εθνικό μίσος²⁵⁸ και (4) συγκεκριμένα παραδείγματα λεκτικών επιθέσεων (verbal attacks) στους Τούτσι.²⁵⁹ Αυτές περιελάμβαναν την μετάδοση ονομάτων και τοποθεσιών ιδιωτών που στη συνέχεια αντιμετώπιζαν βία.²⁶⁰

Ανάμεσα στις αποδείξεις για την δράση του RTLM ήταν οι συστάσεις που είχαν γίνει στον σταθμό για τις εμπρηστικές εκπομπές που πυροδοτούσαν το

---

²⁵⁶ Ο.π., ¶¶ 345-355, 363-368 (οι Τούτσι επικρίνονταν για τον πλούτο τους), 368 (προαγωγή εθνικών στερεοτύπων σε σχέση με τα φυσικά χαρακτηριστικά). Πρέπει επίσης να επισημανθεί ότι σε ορισμένες παραγράφους της γνώμης του δικαστηρίου σε αυτό το τμήμα αναφέρονται τρία παραδείγματα που το RTLM επέτρεψε στους ακροατές να εκφράσουν την γνώμη τους κατά την διάρκεια των εκπομπών: βλ. Ο.π., παρα 348 (Vincent Ravi Rwabukwisi, editor of *Kanguka*), ό.π., ¶ 350 (Landouald Ndasingwa, Vice Chair of the Liberal Party), ό.π., παρα 351 (RPF leader Tito Rutaremara).

²⁵⁷ Ο.π., ¶¶ 358-362.

²⁵⁸ Ο.π., ¶ 353 (“ So, those who think that our radio station sets people at odds with others will be amazed.”), 356 (acknowledging people think RTLM “creates tension”, and “heats up heads”).

²⁵⁹ Ο.π., ¶ 371-389.

²⁶⁰ Για παράδειγμα, το Δικαστήριο ήλεγξε στις 3 Απριλίου 1994 τις ραδιοφωνικές εκπομπές στις οποίες ο Kantano Habimana κατήγγειλε ένα γιατρό στο Cyangugu. Τρεις μέρες αργότερα, ο γιατρός κάρηκε ζωντανός έξω από το σπίτι του. Ο.π., ¶ 384-385.

μίσος, από το Υπουργείο Πληροφόρησης.²⁶¹ Το Δικαστήριο εξέτασε επίσης τη φύση των εκπομπών του RTLM μετά την έναρξη της γενοκτονίας, καταλήγοντας πως κυριαρχούσαν τα ίδια θέματα αλλά με μεγαλύτερη ένταση.²⁶² Επιπρόσθετα, αναγνωρίστηκε μια νέα κατηγορία ραδιοφωνικών μεταδόσεων: (1)αυτές που μιλούσαν για πλήρη εξόντωση όλων των Τούτσι²⁶³, (2)αυτές που μετέδιδαν ότι ο αφανισμός έχει ξεκινήσει επικροτώντας τις ενέργειες²⁶⁴, (3) αυτές που επιτίθεντο στην UNAMIR, και (4) εκείνες που υποβάθμιζαν την γενοκτονία και καλούσαν τους φονιάδες να κρύψουν τα ίχνη τους για να βελτιώσουν την εικόνα της Ρουάντα στη διεθνή κοινότητα, και (5) εκείνες που έδιναν οδηγίες στο στρατό για την επάνδρωση των οδικών

---

²⁶¹ Οι αποδείξεις περιλάμβαναν μια επιστολή στις 25 Οκτωβρίου, 1993 προς την Συντονιστική Επιτροπή η οποία προειδοποιούσε το RTLM ότι τα προγράμματα του «προωθούσαν την βία». Επίσης, υπήρχαν αποδείξεις για δυο συναντήσεις μεταξύ της Συντονιστικής Επιτροπής και του Υπουργού Πληροφόρησης στις 26 Νοεμβρίου 1993 και 10 Φεβρουαρίου 1994 αντίστοιχα. Απόσπασμα της συνάντησης του Φεβρουαρίου που κατεγράφη σε βίντεο δείχνει πως κατά την διάρκεια της συνομιλίας το RTLM έλαβε σαφή προειδοποίηση να σταματήσει την διάδοση της βίας αλλιώς θα υπήρχαν σοβαρές κυρώσεις. Ανάμεσα στους παρευρισκόμενους ήταν ο Ferdinand Nahimana. Ό.π., ¶ 587-590.

²⁶² Για παράδειγμα, υπάρχει αναφορά σε μεταδόσεις όπου οι *Inkotanyi* εξισώνονται με τους Τούτσι, ό.π., ¶395, όπου οι εθνότητα των Τούτσι περιγράφεται αρνητικά, ό.π., παρα 408, και όπου ιδιώτες απομωνούνται για σφαγή, ό.π., παρα 431.

²⁶³ Πχ., ό.π., ¶ 402 (απόσπασμα από εκπομπή του Kantano Habimana στις 13 Απριλίου 1994: "This never happened anywhere in the world, that a few individuals [Tutsis], a clique of individuals (agatsiko k' abantu) who want power...who want power...who are lying that they are defending the interest of a few people...who, thirsty for power...should be exterminated.").

²⁶⁴ Ό.π., ¶ 403. Σε μια εκπομπή του RTLM στις 2 Ιουλίου 1994, ο Habimana εξέφραζε την ικανοποίηση του με την εξολόθρευση των *Inkotanyi*: "So, were did all the *Inkotanyi* who used to telephone me go, eh? They must have been exterminated...Let us sing: 'Come, let us rejoice: the *Inkotanyi* have been exterminated! Come dear friends, let us rejoice, the Good Lord is just.'"

μπλόκων.²⁶⁵ Το Δικαστήριο επικεντρώθηκε ειδικά σε μια μετάδοση που δεν άφηγε κανένα περιθώριο αμφιβολίας για την στοχοποίηση των Τούτσι λόγω εθνότητας.²⁶⁶

Παρ' όλο που ο Nahimana παραδέχθηκε την περιορισμένη ανάμειξη του στο RTLM την περίοδο πριν τη γενοκτονία, υιοστήριξε πως δεν είχε καμία ανάμειξη μετά την έναρξη της σφαγής. Κατέθεσε πως μετά τον Ιούλιο του 1994, η «Συντονιστική Επιτροπή» έπαψε να λειτουργεί και πως το RTLM είχε καταληφθεί από το στρατό, από ανθρώπους που δεν είχαν το ίδιο όραμα όπως οι ιδρυτές του. Ωστόσο, υπήρχαν πολλές αποδείξεις και μαρτυρίες για το αντίθετο που συνέδεαν τον Nahimana με την δράση του σταθμού.²⁶⁷

Ο Jean-Bosco Barayagwiza γεννήθηκε το 1950 στην κοινότητα Mutura, στην επαρχία Gisenyi. Δικηγόρος στο επάγγελμα, υπήρξε ιδρυτικό μέλος του ακραίου κόμματος των Χούτου, CDR, το οποίο δημιουργήθηκε το 1992. Διετέλεσε μέλος της «Συντονιστικής Επιτροπής» μαζί με τον Nahimana συμμετέχοντας στην οργάνωση και λειτουργία του RTLM. Εκείνη την περίοδο είχε το αξίωμα του Διευθυντή Πολιτικών Υποθέσεων στο Υπουργείο

---

²⁶⁵ Ο.π., ¶ 433 (περιγράφοντας μια μετάδοση του Μαΐου στην οποία ο Habimana ενθαρρώνει ευθέως εκείνους που φρουρούν τα χαρακώματα ενάντια στους *Inyenzi*, να πάρουν ναρκωτικά για να γίνουν «πιο θαραλλέοι.»)

²⁶⁶ Ο.π., 396. Στις 4 Ιουνίου 1994 ο Habinama είπε: "One hundred thousand young men must be recruited rapidly. They should all stand up so that we kill the Inkotanyi and exterminate them, all the easier that ...the reason we will exterminate them is that they belong to one ethnic group. Look at the person's height and his physical appearance. Look at his small nose and then break it."

²⁶⁷ Βλ. Gordon, 163-164. Χαρακτηριστική ήταν η συνέντευξη που έδωσε στο Radio Rwanda στις 25 Απριλίου 1994 στην οποία αναφερόταν σε μια συνάντηση που είχε με τον Πρόεδρο του Μπουρουντί στο Κιγκάλι και στην οποία φερόταν να του έλεγε "I am very happy because I have understood that RTLM is instrumental in awakening the majority of people". Ενώ δήλωσε επίσης "today's wars are not fought using bullets only, it is also a war of media, words, newspapers and radio stations."

Εξωτερικών Υποθέσεων της Ρουάντα.²⁶⁸ Ο ρόλος του στο RTLM ήταν πολύ βασικός, αφού ερχόταν δεύτερος στην ιεραρχία μετά τον Nahimana.²⁶⁹ Είχε αναλάβει επικεφαλής της Νομικής Επιτροπής του σταθμού και είχε τη δυνατότητα να διαχειρίζεται και οικονομικά θέματα.

Στην περίοδο πριν τη γενοκτονία, ο Barayagwiza συμμετείχε επίσης στις εκπομπές του RTLM χρησιμοποιώντας ιστορίες από το παρελθόν προκειμένου για να στοιχειώσει την συνείδηση των Χούτου σε σχέση με το μέλλον τους. Είναι χαρακτηριστική η μετάδοση στις 12 Δεκεμβρίου 1993, όταν ο Barayagwiza μοιράστηκε με τους ακροατές μια παιδική του ανάμνηση ως Χούτου.²⁷⁰

Ο Barayagwiza, κατά τη διάρκεια της γενοκτονίας, διατήρησε έναν υψηλό βαθμό εξουσίας στην Ρουάντα ενώ παράλληλα, εξακολούθησε την σχέση με το RTLM και τις δραστηριότητες του.

Η σχέση μεταξύ των κατηγορουμένων

Το Δικαστήριο εξέτασε επίσης τη σχέση μεταξύ των κατηγορουμένων στην ενορχήστρωση της γενοκτονίας, διαπιστώνοντας πως ο Barayagwiza ήταν ο

---

²⁶⁸ *Nahimana Judgement*, ICTR Case No. 99-52-T ¶ 6.

²⁶⁹ Σε συνέντευξη τον Αύγουστο του 1993 ο αρχισυντάκτης του RTLM Gaspard Gahigi ανφερόταν στον Barayagwiza ως "number two". Ο.π., ¶ 511.

²⁷⁰ "A Hutu child...let me take my own example, for I was born a Hutu. [My parents] are Hutus. They brought me up as a Hutu; I grew up in Hutu culture. I was born before 1959 revolution; my father did forced labor...My mother used to weed in the fields of the Tutsis who were in power. My grandfather paid tribute money. I saw all those things, and when I asked them why they go to cultivate for other people, weed for other people when our gardens were not well maintained, they would tell me: "That is how things are; we must work for the Tutsis". The Tutsi had to be brought up knowing that he was the chief, that the Hutu child was under his authority...No Hutu would share his meal with a Tutsi; that was forbidden. It was inculcated in the Tutsis never to eat with the Hutus and we were told to fear the Tutsis." Ο.π., ¶ 345.

ουσιαστικός σύνδεσμος (“lynchpin”) μεταξύ του Nahimana και του Ngeze, καθώς οι σχέσεις των τελευταίων δεν ήταν ιδιαίτερος φιλικές.²⁷¹ Ωστόσο, όπως εξηγήσαμε πιο πάνω οι Nahimana και Barayagwiza συνεργάζονταν στενά καθώς και οι δύο ασκούσαν αποτελεσματικό έλεγχο στο RTLM. Παρ’ ότι και οι δυο άντρες υποστήριξαν ότι απομακρύνθηκαν από τις ραδιοφωνικές συχνότητες μετά την έναρξη της γενοκτονίας και οι δυο συνέχιζαν να ασκούν σημαντική επίρροή στο περιεχόμενο των εκπομπών.²⁷² Επιπρόσθετα, υπήρχε συνεργασία του Barayagwiza και Ngeze στο CDR. Σύμφωνα με μια μαρτυρία, οι δυο τους συζητούσαν τόσο για τις ενέργειες του CDR, του RTL όσο και της *Kangura* συνολικά στο πλαίσιο του αγώνα των Χούτου ενάντια στους Τούτσι. Βάσει αυτών των αποδείξεων το Δικαστήριο θεμελίωσε την θεσμική σχέση (institutional link) των τριών αποφασίζοντας την από κοινού εκδίκαση τους.²⁷³

Οι κατηγορίες

Ο Hassan Ngeze και ο Ferdinand Nahimana κατηγορήθηκαν για την δράση τους στην *Kangura* και το RTLM αντίστοιχα, βάσει του άρθρου 2 και 3 του Καταστατικού του ΔΠΔΡ, με επτά κατηγορίες: συνομοσία για διάπραξη γενοκτονίας, γενοκτονία, άμεση και δημόσια υποκίνηση του εγκλήματος της γενοκτονίας, συνέργεια σε γενοκτονία και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας (δίωξη, εξολόθρευση και φόνο).²⁷⁴

---

²⁷¹ Ο.π., ¶ 542, 882.

²⁷² Είναι ενδεικτική η κατάθεση του βασικού εκφωνητή του RTLM, Kantano Habimana ότι υπήρχαν φορές στις οποίες ο ίδιος απλά διάβαζε έναν διάλογο απ’ευθείας από τηλεγραφήματα που είχε συντάξει ο προϊστάμενος του Ferdinand Nahimana. Gordon, 165.

²⁷³ *Nahimana Judgement*, ICTR Case No. 99-52-T ¶ 888-889.

²⁷⁴ Ο.π., ¶ 8.

Ο Ngeze κατηγορήθηκε με ατομική ποινική ευθύνη γι'αυτά τα εγκλήματα υπό το άρθρο 6 (1) του Κατ.ΔΠΔΡ. Κατηγορήθηκε επιπλέον με ποινική ευθύνη ανωτέρου (*superior responsibility*) για όλα τα εγκλήματα εκτός από ένα-συνωμοσία για διάπραξη γενοκτονίας.²⁷⁵ Παρομοίως, ο Nahimana κατηγορήθηκε υπό το άρθρο 6 (1) για τα εγκλήματα που του αποδόθηκαν, ωστόσο κατηγορήθηκε με ποινική ευθύνη ανωτέρου υπό το άρθρο 6 (3) μόνο σε σχέση με την άμεση και δημόσια υποκίνηση της γενοκτονίας και για εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας (δίωξη), και όχι για γενοκτονία.²⁷⁶

Ο Barayagwiza κατηγορήθηκε για τα ίδια εγκλήματα αλλά επιπλέον και για δυο σοβαρές παραβιάσεις του κοινού άρθρου 3 των Συμβάσεων της Γενεύης και του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου II, σύμφωνα με το άρθρο 4 του Κατ. ΔΠΔΡ. Για τα παραπάνω αδικήματα κατηγορήθηκε με ατομική ποινική ευθύνη, με εξαίρεση τις κατηγορίες του άρθρου 4. Επιπρόσθετα, κατηγορήθηκε με ποινική ευθύνη ανωτέρου υπό το άρθρο 6 (3) για όλα τα εγκλήματα εκτός από την συνωμοσία για το έγκλημα της γενοκτονίας.²⁷⁷

Έπειτα από έφεση που κατατέθηκε ξεχωριστά από τους κατηγορούμενους, το Δικαστήριο αποφάσισε την αθώωση του Nahimana και Barayagwiza για την τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας (μόνο την κατηγορία του φόνου) και την αθώωση του Barayagwiza για τις κατηγορίες του άρθρου 4. Η κατηγορούσα αρχή συμφώνησε πως δεν υπήρχαν επαρκείς αποδείξεις για τα εγκλήματα αυτά.

Η δίκη ξεκίνησε στις 23 Οκτωβρίου 2000 και ολοκληρώθηκε έπειτα από 230 ημέρες, στις 22 Αυγούστου 2003 με μια απόφαση 351 σελίδων.²⁷⁸

---

²⁷⁵ *Nahimana Judgment*, ICTR Case No. 99-52-T, ¶10.

²⁷⁶ Ο.π., ¶ 8.

²⁷⁷ Ο.π., ¶ 174.

²⁷⁸ Benesch, 515-516. Στη συνέχεια, ακολούθησε και η 528 σελιδη απόφαση του Εφετείου.

4. Η Απόφαση

Το Δικαστήριο ξεκίνησε την ανάλυση των νομικών ζητημάτων της υπόθεσης τονίζοντας τα όρια μεταξύ προπαγάνδας μίσους και προτροπής μέσα από ένα ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης του 1946, το οποίο επισήμαινε πως «απαραίτητη προϋπόθεση της ελευθερίας της πληροφόρησης είναι η θέληση και η δυνατότητα να χρησιμοποιεί κανείς τα πλεονεκτήματα της χωρίς να τα καταχράται. Απαιτεί ως βασική αρχή την ηθική υποχρέωση να βλέπει κανείς τα γεγονότα χωρίς προκατάληψη και να διαδίδει την γνώση χωρίς κακόβουλη πρόθεση».²⁷⁹

Αν και τα θέματα που ανέκυψαν από τις επιμέρους κατηγορίες είναι πολλά, εδώ θα ασχοληθούμε κατά κύριο λόγο με την ετυμολογία του δικαστηρίου σε σχέση με την *άμεση και δημόσια υποκίνηση του εγκλήματος της γενοκτονίας από τα ΜΜΕ* στην βάση τεσσάρων κριτηρίων που υποδηλώνουν την πρόθεση των κατηγορουμένων: (1) σκοπό, (2) κείμενο, (3) περιεχόμενο και (4) σχέση μεταξύ ομιλητή και υποκειμένου²⁸⁰, την *ποινική ευθύνη ανωτέρου* και το *έγκλημα της συνωμοσίας*.

Πρώτα όμως κρίνεται σκόπιμο να κάνουμε κάποιες επισημάνσεις σχετικά με την καταδίκη των κατηγορουμένων για το έγκλημα της γενοκτονίας. Παρ' όλο που οι δημοσιογράφοι δεν πραγμάτωσαν την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος (*actus reus*) της γενοκτονίας όπως ορίστηκε πιο πάνω²⁸¹, το

---

²⁷⁹ *Nahimana Judgement*, ICTR Case No. 99-52-T, ¶ 944.

²⁸⁰ Πρόκειται για μια σύνθεση κριτηρίων από τον συγγραφέα Gregory S. Gordon στο άρθρο του "A War of Media, Words, Newspapers and Radio Stations" (σελ. 170), στη βάση των υποτίτλων της Απόφασης του Δικαστηρίου οι οποίοι αναφέρουν ρητά μόνο το σκοπό και το περιεχόμενο. Βλ. *Nahimana Judgement*, ICTR Case No. 99-52-T, ¶ 1000-1006. Ωστόσο το Δικαστήριο ομαδοποίησε το σκοπό με το κείμενο, ενώ δεν χαρακτήρισε ρητά ως ξεχωριστό κριτήριο τη σχέση μεταξύ ομιλητή και υποκειμένου, κάτι το οποίο θα εξετάσουμε εδώ.

²⁸¹ Βλ. υποσημείωση 158.

Δικαστήριο αποφάσισε, μέσα από την αξιολόγηση μιας σειράς δημοσιογραφικών άρθρων και μαγνητοσκοπημένων ραδιοφωνικών εκπομπών²⁸², πως η φύση των ΜΜΕ είναι τέτοια ώστε η αιτιώδης σχέση των γενοκτονικών πράξεων πραγματώνεται αναγκαστικά με άμεση γενεσιουργό αιτία επιπρόσθετα στην πράξη της επικοινωνίας. Αυτό δεν μειώνει την ποινική ευθύνη των υπευθύνων για την επικοινωνία.²⁸³

Η απόφαση αυτή έλυσε ένα ζωτικής σημασίας θέμα.²⁸⁴ Υποθέτοντας ότι το μήνυμα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως γενοκτονικό και ότι η γενοκτονία συνέβαινε, το γεγονός ότι το μήνυμα, το οποίο διαδίδεται ευρέως από το ραδιόφωνο και τις εφημερίδες, δεν μπορεί να συνδεθεί άμεσα με συγκεκριμένες δολοφονικές πράξεις, δεν σημαίνει ότι ο ενορχηστρωτής του μηνύματος απαλλάσσεται από το έγκλημα της γενοκτονίας. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο αποφάσισε πως το ουσιαστικό έγκλημα (substantive crime) της γενοκτονίας θα μπορούσε να διαπραχθεί διαμέσου των ραδιοφωνικών

---

²⁸² Το Δικαστήριο δεν είχε πρόβλημα να βρει την αιτιώδη συνάφεια με τις γενοκτονικές πράξεις για τις ραδιοφωνικές εκπομπές που απήθυσαν οδηγίες για την ονομαστική εκτέλεση ατόμων: "In 1994, both before and after 6 April, RTLM broadcast the names of Tutsi individuals and their families....In some cases these persons were subsequently killed. A specific causal connection between the RTLM broadcasts and the killing of these individuals...has been established". *Nahimana Judgement*, ICTR Case No. 99-52-T ¶ 949.

²⁸³ "The nature of media is such that causation of killing and other acts of genocide will necessarily be effected by an immediately proximate cause in addition to the communication itself. In the Chamber's view, this does not diminish the causation to be attributed to the media, or the criminal accountability of those responsible for the communication". Ο.π., ¶952.

²⁸⁴ Όπως πρόσφατα σημείωσε η καθηγήτρια Catharine Mackinnon: "The *Media Case* is notable for holding a newspaper editor and a broadcast executive criminally accountable not only for the crime of what they said, but for the crimes their words did: the genocidal acts that resulted from what they said, or were responsible for saying, to others. But the greatest conceptual breakthrough of the case is its ruling that media committed genocide through instigating it, with media leaders held accountable accordingly". Mackinnon, 328-329.

συχνοτήτων και του γραπτού Τύπου χωρίς απαραίτητα την στοχοποίηση συγκεκριμένων ιδιωτών.²⁸⁵

Το κατά πόσο όμως το ίδιο το μήνυμα είναι ποινικά κολάσιμο ή εμπίπτει στα όρια της ελευθερίας του λόγου, εξετάστηκε περαιτέρω στα νομικά συμπεράσματα για την άμεση και δημόσια υποκίνηση του εγκλήματος της γενοκτονίας. Καταρχάς, το Δικαστήριο αποφάσισε για το δίκαιο που θα έπρεπε να εφαρμοστεί προκρίνοντας το διεθνές μοντέλο ως περισσότερο ευαίσθητο σε θέματα διακρίσεων σε σχέση με το Αμερικανικό που είναι περισσότερο προστατευτικό των δικαιωμάτων έκφρασης.²⁸⁶ Το πρώτο

---

²⁸⁵ Το συμπέρασμα του Δικαστηρίου ότι τα άρθρα της εφημερίδας, σε αντίθεση με τις ραδιοφωνικές μεταδόσεις, μπορούν να έχουν αιτιώδη σχέση έχει αμφισβητηθεί από ακαδημαϊκούς. Βλ. *Recent Cases, The Media Case*, 117, Harv. L. Rev. 2769, 2774-75 (2004). Το συμπέρασμα του Δικαστηρίου, ωστόσο, ενισχύεται από την υπόθεση *Streicher*, που αφορούσε αποκλειστικά τα έντυπα μέσα. Βλ. επίσης Wallenstein, J. (2001), *Punishing Words: An Analysis of the Necessity of the Element of Causation in Prosecutions for Incitement to Genocide*, 54 STAN. L. REV., 351, 391 ("Written materials can be utilized in a similarly insidious fashion to promote and incite genocide. Periodicals can trigger the same mass effects that radio propaganda can activate").

²⁸⁶ "The Chamber considers international law, which has been well developed in the areas of freedom from discrimination and freedom of expression, to be the point of reference for its consideration of these issues, noting that domestic law varies widely while international law codifies evolving universal standards". *Nahimana Judgement*, ICTR Case No. 99-52-T, ¶1010. Το Δικαστήριο ωστόσο σημείωσε πως το Αμερικανικό δίκαιο αποδέχεται τις θεμελιώδεις αρχές του διεθνούς δικαίου και έχει αναγνωρίσει πως η προτροπή στη βία, απειλές, δυσφήμιση, ψευδή διαφήμιση, αισχροπία και παιδική πορνογραφία συγκαταλέγονται ανάμεσα σε αυτές τις μορφές έκφρασης που εμπίπτουν εκτός του σκοπού της προστασίας της ελευθερίας της έκφρασης. Ο.π. παρα 1010. Επισήμανε επίσης πως στην υπόθεση *Virginia v. Black*, 538 U.S. 343 (2003), το Ανώτατο Δικαστήριο των Ηνωμένων Πολιτειών πρόσφατα ερμήνευσε την Πρώτη Διάταξη που αφορά τις εγγυήσεις της ελευθερίας της έκφρασης, με τέτοιο τρόπο που να απαγορεύει τις εμπρηστικές δηλώσεις με πρόθεση εκφοβισμού. Επιπλέον, σε υποθέσεις μετανάστευσης, οπαδοί του Εθνικού Σοσιαλισμού έχουν απωλέσει την ιθαγένεια τους και έχουν απελαθεί στη βάση αντι-Σημιτικών κειμένων. Βλ., υπόθεση *United States v. Sokolov*, 824 F. 2d 864 (2d Cir. 1987).

κριτήριο που έθεσε το Δικαστήριο ήταν ο σκοπός, λέγοντας πως πρώτα απ' όλα πρέπει να διερευνηθεί το αντικείμενο της επικοινωνίας και ο λόγος που ώθησε τον δράστη να μιλήσει. Εάν μπορούν να αναγνωριστούν κάποια νόμιμα κριτήρια τότε είναι πιθανό το είδος του λόγου να προστατεύεται. Το ΔΠΔΡ έδωσε ορισμένα παραδείγματα «νόμιμου σκοπού» όπως το ιστορικό πλαίσιο, η διάδοση ειδήσεων και πληροφοριών και η δημόσια λογοδοσία των κυβερνητικών αρχών.²⁸⁷ Στην συγκεκριμένη περίπτωση το Δικαστήριο εντόπισε και τα δυο είδη λόγου. Για παράδειγμα, αποφάνθηκε πως η ραδιοφωνική μετάδοση του Barayagwiza που μιλούσε για τις παιδικές του αναμνήσεις ως Χούτου είχε ως στόχο την προώθηση της εθνικής συνείδησης και η γλώσσα δεν είχε στόχο να προτρέψει αλλά να μεταδώσει ιστορικές ανισότητες, κάτι που δεν απαγορεύεται από τον νόμο.²⁸⁸ Ωστόσο, το ΔΠΔΡ καταδίκασε πολλές εκπομπές στις οποίες ο στόχος ήταν η προώθηση «επιβλαβών εθνικών στερεοτύπων».²⁸⁹

---

²⁸⁷ Ο.π., ¶ 1001.

²⁸⁸ Ο.π., ¶ 1019 (“In its review of *Kangura* and RTLM, the Chamber notes that some of the articles and broadcasts highlighted by the Prosecution convey historical information, political analysis, or advocacy of an ethnic consciousness regarding the inequitable distribution of privilege in Rwanda. Barayagwiza’s RTLM broadcast of 12 December 1993, for example, is a moving personal account of his experience of discrimination as a Hutu”).

²⁸⁹ Ο.π., ¶ 1020 (“The Chamber considers that speech constituting ethnic hatred results from the stereotyping of ethnicity combined with its denigration. The Accused have maintained in their defence that certain communications made by them about the Tutsi population were simply true, for example the broadcast stating that 70% of the taxis in Rwanda were owned by people of Tutsi ethnicity. The accuracy of this statement was not established one way or the other by the evidence presented, but the statement is informational in nature. Its impact, if true, might well be to generate resentment over the inequitable distribution of wealth in Rwanda. However, this impact, in the Chamber’s view, would be a result of the inequitable distribution of wealth in Rwanda, the information conveyed by the statement rather than the statement itself. [...]The RTLM broadcast stating about the Tutsi that “they are the ones who have all the money” differs from the statement about taxi ownership in that it is a

Επιπλέον, το ΔΠΔΡ θεώρησε πως για να αναλύσει την πρόθεση του δράστη θα πρέπει πέρα από την γλώσσα να εξετάσει και το πεδίο αναφοράς. Δηλαδή, τις εξωτερικές συνθήκες που περιβάλλουν ένα κείμενο ή ένα λόγο προκειμένου να γίνει αντιληπτή η σημασία του ίδιου του κειμένου/λόγου.²⁹⁰ Αν και το σύνολο των σχετικών με την απαγόρευση της προτροπής σε γενοκτονία κειμένων του διεθνούς δικαίου ποινικοποιεί συγκεκριμένα την «άμεση και δημόσια» υποκίνηση, το ΔΠΔΡ τόνισε πως ο λόγος δεν είναι απαραίτητο να είναι «άμεσος» για να είναι σαφής: «το κάλεσμα για γενοκτονία μπορεί να διατυπώνεται μέσω ευφημισμών και ταυτόχρονα να γίνεται πλήρως αντιληπτό από τους ακροατές».²⁹¹ Πράγματι, το ΔΠΔΡ διαπίστωσε πως το RTLM χρησιμοποιούσε συχνά κωδικοποιημένες λέξεις όπως «εχθρός» ή «κατσαρίδα», για να αναφερθεί στους Τούτσι.²⁹²

Με βάση αυτή την προσέγγιση το Δικαστήριο εξέτασε όχι μόνο τις ακριβείς λέξεις αλλά και τον τόνο στα λεγόμενα των κατηγορούμενων²⁹³ καθώς και την

---

generalization that has been extended to the Tutsi population as a whole. The tone of the broadcast is different and conveys the hostility and resentment of the journalist, Kantano Habimana. While this broadcast, which does not call on listeners to take action of any kind, does not constitute direct incitement, it demonstrates the progression from ethnic consciousness to harmful ethnic stereotyping.”)

²⁹⁰ Κάτι τέτοιο εμφανίζεται να είναι συμπληρωματικό της «πολιτισμικής» και «γλωσσικής» ανάλυσης των συμφραζομένων της άμεσης και δημόσιας προτροπής που πρότεινε το Δικαστήριο στην υπόθεση *Akayesu*. Βλ. *Akayesu Judgement*, ICTR Case No. 96-4-T ¶ 557.

²⁹¹ Davies, 258-259.

²⁹² *Nahimana Judgement*, ICTR Case No. 99-52-T, ¶372

²⁹³ Η υπόθεση *Zana v. Turkey*, χρησιμοποιήθηκε από το ΔΠΔ ως βάση για την αξιολόγηση του ύφους και του πεδίου αναφοράς των λεγομένων των κατηγορούμενων. Η υπόθεση που εξετάστηκε από το ΕυρΔΔΑ αφορούσε τον Mehdi Zana, Τούρκο υπήκοο και πρώην δήμαρχο της πόλης Diyarbakir, ο οποίος εξέτιε ποινή φυλάκισης στην συγκεκριμένη περιοχή, και ο οποίος δήλωσε σε συνεντεύξη του σε εφημερίδα την στήριξη του στις πράξεις που διενεργούσε το ΡΚΚ στο πλαίσιο σφοδρών συγκρούσεων με την κυβέρνηση, και οι οποίες είχαν θέσει

χρονική περίοδο στην οποία ειπώθηκαν. Το ΔΠΔΡ είπε πως «σε ένα γενοκτονικό περιβάλλον», μια «εθνοτική γενίκευση που προκαλεί το μίσος» είναι πολύ πιο πιθανό να οδηγήσει στη βία και ταυτόχρονα αποτελεί «ένδειξη πως η προτροπή σε βία ήταν η πρόθεση».²⁹⁴ Ακολούθως, το Δικαστήριο φάνηκε να διαμορφώνει την εξής ερώτηση-πλαίσιο, πώς οι δέκτες ήταν πιο πιθανό να ερμηνεύσουν τα λόγια που άκουγαν δεδομένου του πλαισίου στο οποίο εκφέρονταν;²⁹⁵ Το Εφετείο για την Υπόθεση των ΜΜΕ περιόρισε λίγο την ανάλυση ορίζοντας πως εάν μια επικοινωνιακή πράξη είχε περισσότερες από μια λογικές ερμηνείες δεδομένου του πλαισίου εντός του οποίου αναπτύχθηκε, δεν είναι σαφές, πέρα από μια εύλογη αμφιβολία, ότι η πρόθεση του ομιλητή ήταν η προτροπή σε γενοκτονία.²⁹⁶

Το τελευταίο κριτήριο με το οποίο το Δικαστήριο αξιολόγησε το αποδεικτικό υλικό ήταν η σχέση μεταξύ ομιλητή και υποκειμένου. Όπως διεφάνη και από την υπόθεση *Akayesu*, η θέση που κατέχει ο ομιλητής ή η επιρροή που ασκεί σε ένα ακροατήριο έχει άμεσο αντίκτυπο στην ικανότητα πρόσληψης του μηνύματος.²⁹⁷ Ο Benesch δίνει ένα πολύ γνωστό παράδειγμα: «Αν κάποιος σταθεί σήμερα στην Times Square και φωνάζει με όλη του την δύναμη τα μηνύματα μίσους που ειπώθηκαν στην Ρουάντα πριν και κατά την διάρκεια

αρκετές περιοχές της χώρας σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης, λέγοντας πως «οι δολοφονίες παιδιών και γυναικών ήταν απλά ένα λάθος. Όλοι κάνουν λάθη». Το ΕυρΔΔΑ είχε καταλήξει πως λαμβάνοντας υπόψη τις σφαγές που διαδραματιζόνταν εκείνη την περίοδο η δήλωση του κατηγορούμενου ήταν «πολύ πιθανό να επιδεινώσει μια ήδη τεταμένη κατάσταση», *Zana v. Turkey*, 27 Eur. Ct. H.R. 667, 670 (1999). Το ΔΠΔΡ προσέθεσε πως στην περίπτωση της προφορικής επικοινωνίας, «ο τόνος του ομιλητή θέτει τον λόγο στο κατάλληλο πλαίσιο αναφοράς», *Nahimana Judgement*, ICTR Case No. 99-52-T, ¶1022.

²⁹⁴ Ο.π., ¶1022.

²⁹⁵ Kovarovic, 27.

²⁹⁶ Benesch, 489.

²⁹⁷ Ο.π., 494.

της γενοκτονίας του 1994...καμία γενοκτονία δεν θα επακολουθούσε...». ²⁹⁸ Το Δικαστήριο επισήμανε επίσης την σημασία της αποστασιοποίησης του ομιλητή από το μήνυμα. ²⁹⁹

Ο δεύτερος άξονας της Απόφασης με τον οποίο θα ασχοληθούμε εδώ είναι η επέκταση της αρχής της ποινικής ευθύνης ανωτέρου σε πολίτες. Αρχικά στην υπόθεση *Akayesu* το Δικαστήριο έδειξε διστακτικότητα να προβεί σε «ένα γενικό κανόνα» που θα επέκτεινε την ποινική ευθύνη ανωτέρου σε «απλούς πολίτες» ³⁰⁰, παρότι επισήμανε «πως οι αποδείξεις υποστήριζαν την ύπαρξη της σχέσης ανώτερου/υφισταμένου μεταξύ του Akayesu και των τοπικών στρατευμάτων (*militia*)».

Ενώ στην συνέχεια ακολούθησε η υπόθεση *Musema* όπου το ΔΠΔΡ διευκρίνισε πως η ευθύνη ανωτέρου εκτεινόταν και σε μη στρατιωτικές δομές, που ασκούσαν εξουσία, όπως ο ιδιοκτήτης ενός εργοστασίου τσαγιού, γεγονός που βοήθησε το Δικαστήριο να αξιολογήσει αντίστοιχα την ευθύνη των τριών κατηγορούμενων στην δίκη των ΜΜΕ. Η υπόθεση *Prosecutor v. Musema* ³⁰¹

---

²⁹⁸ Ο.π.

²⁹⁹ “In cases where the media disseminates views that constitute ethnic hatred and calls to violence for informative or educational purposes, a *clear distancing* from these is necessary to avoid conveying an endorsement of the message and in fact to convey a counter-message to ensure that no harm results from the broadcast. The positioning of the media with regard to the message indicates the real intent of the message, and to some degree the real message itself. The editor of *Kangura* and the journalists who broadcast on RTLM did not distance themselves from the message of ethnic hatred. Rather they purveyed the message”. Nahimana Judgement, ICTR Case No. 99-52-T, ¶1024.

³⁰⁰ Vetter, G. (2000), *Command Responsibility of Non-Military Superiors in the International Criminal Court*, 25 Yale J., 89,135.

³⁰¹ *Prosecutor v. Alfred Musema*, Judgement and Sentence, ICTR Case No. 96-13-A (2000) International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR), 27 January 2000, πρόσβαση στην διεύθυνση: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/48abd5791a.html>. [εφέξις *Musema Judgement*].

αφορούσε τον διευθυντή ενός τοπικού εργοστασίου τσαγιού στην κοινότητα Gisovu, ο οποίος κατηγορήθηκε ότι έφερε ένοπλους ιδιώτες, συμπεριλαμβανομένων και υπαλλήλων του εργοστασίου, στην περιοχή Bisesero της επαρχίας Kibuye διατάσσοντας επίθεση ενάντια σε Τούτσι που είχαν βρει καταφύγιο στην περιοχή.³⁰² Ο Musema καταδικάστηκε για το έγκλημα της γενοκτονίας και για εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας (εξολόθρευση και φόνο).³⁰³ Για τα εγκλήματα που διέπραξαν οι υπάλληλοι του εργοστασίου, η ενοχή του καθιερώθηκε βάσει του άρθρου 6 (3) του ΚατΔΠΑΡ για την ευθύνη ανωτέρου.³⁰⁴

Αρχικά το Δικαστήριο εξέτασε την *de jure* σχέση του Musema στην ιεραρχία και την *de facto* άσκηση εξουσίας.³⁰⁵ Για το πρώτο στοιχείο έκρινε ότι ο

---

³⁰² Ο.π., ¶¶ 9, 371.

³⁰³ Ο.π., ¶¶ 936, 951 & 967.

³⁰⁴ Φθάνοντας σε αυτό το σημείο το Δικαστήριο επανέλαβε την αρχή της κατά περίπτωση εξέτασης όπως αποφασίστηκε στην υπόθεση *Akayesu*. "The Chamber reiterates its reasoning, [...], that it is appropriate to assess on a case-by-case basis the power of authority actually devolved on an accused to determine whether or not he possessed the power to take all necessary and reasonable measures to prevent the commission of the alleged crimes or to punish their perpetration. Therefore the superior's actual or formal power of control over his subordinates remains a determining factor in charging civilians with superior responsibility". *Akayesu Judgement*, ICRT Case No. 96-4-T ¶135.

³⁰⁵ Το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την Γιουγκοσλαβία (ΔΠΔΓ) στην υπόθεση *Celebici* έκρινε: "...για να εφαρμοστεί η αρχή της ευθύνης ανωτέρου, είναι αναγκαίο ο ανώτερος να ασκεί αποτελεσματικό έλεγχο πάνω σε πρόσωπα που διέπραξαν παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου, να έχει δηλαδή την αντικειμενική δυνατότητα να αποτρέψει τις πράξεις τους ή να τα τιμωρήσει. Αυτή η εξουσία μπορεί να έχει *de jure* και *de facto* χαρακτήρα, κι άρα μπορεί να επεκταθεί και σε πολιτικά πρόσωπα, στο μέτρο που ασκούν έλεγχο σε υφιστάμενους τους, παρόμοιο με αυτόν των στρατιωτικών διοικητών", όταν ένας από τους κατηγορούμενους, ο Music υποστήριξε στην έφεσή του ότι η ευθύνη ανωτέρου περιοριζόταν σε πρόσωπα που ασκούσαν *de jure* διοίκηση στο στρατόπεδο - φυλακή

κατηγορούμενος ικανοποιούσε αυτήν την προϋπόθεση εξαιτίας της θέσης του ως διευθυντής του εργοστασίου.³⁰⁶ Περαιτέρω, για τον *de facto* έλεγχο διαπίστωσε βάσει μαρτυριών, ότι παρόλο που ο Musema ήταν υπόλογος στους ανωτέρους του, ήταν επί της ουσίας υπεύθυνος για την καθημερινή διοικητική λειτουργία του εργοστασίου, συμπεριλαμβανομένων των προσλήψεων και απολύσεων των εργαζομένων.³⁰⁷ Το Δικαστήριο εξέτασε επίσης την *παράλειψη αποτροπής* δηλαδή τη μη λήψη οποιουδήποτε μέτρου που να έχει ουσιαστική σημασία για την αποτροπή της τέλεσης του εγκλήματος από τους υφισταμένους, καθώς και το καθήκον της πρόληψης και καταστολής, το οποίο επιτελείται όταν ένας ανώτερος χρησιμοποιεί οποιοδήποτε μέτρο εντός των δυνατοτήτων του για να αποτρέψει το έγκλημα.³⁰⁸ Ο Musema ήταν σε θέση, σύμφωνα με το Δικαστήριο, να λάβει μέτρα ώστε να παρεμποδίσει ή να τιμωρήσει την χρήση των οχημάτων του εργοστασίου ή άλλων εργαλείων που χρησιμοποιήθηκαν για τα διαπραχθέντα εγκλήματα.³⁰⁹

Το ΔΠΔΡ αξιολόγησε τον καταλογισμό της ευθύνης ανωτέρου περαιτέρω επί τη βάση της φυσικής παρουσίας του Musema στον τόπο τέλεσης του εγκλήματος διαπιστώνοντας φυσική αυτουργία δηλαδή "... άμεση, προσωπική και σωματική ανάμειξη του κατηγορουμένου στις πράξεις που συνιστούν εγκλήματα, σύμφωνα με το Κατ. ΔΠΔΡ, συνοδευόμενη από την

Celebici. *Celebici case: the Judgement of the Trial Chamber*, CC/PIU/364-E, 16 November 1998, ¶ 378.

³⁰⁶ *Musema Judgement*, ¶ 880.

³⁰⁷ Ο.π., ¶ 876.

³⁰⁸ Είναι σημαντική μια σειρά υποθέσεων του ΔΠΔΓ στο θέμα παράλειψης αποτροπής ή τιμωρίας των εγκλημάτων που τελούν οι υφιστάμενοι: απόφαση Celebici, ¶ 395, Aleksovski, ¶ 81, Kordic & Cerkez, ¶ 444.

³⁰⁹ *Musema Judgement*, ¶ 880.

απαιτούμενη υποκειμενική υπόσταση. Ενώ τέλος αναλύθηκε το στοιχείο της άμεσης γνώσης (actual knowledge)³¹⁰ για τα εγκλήματα που θα διέπρατταν ή

---

³¹⁰ Το στοιχείο της άμεσης γνώσης αναλύθηκε τόσο από το ΔΠΔΓ όσο και από το ΔΠΔΡ. Έτσι, στις υποθέσεις Aleksovski ('...όσο πιο απομακρυσμένη σωματικά είναι η τέλεση των πράξεων τόσο πιο δύσκολο είναι να στοιχειοθετηθεί η γνώση της τέλεσής τους', ¶ 80) και Celebici ('...οι κατηγορούμενοι, λόγω της θέσης τους, δεν μπορεί παρά να γνώριζαν τις πράξεις των υφισταμένων τους, την συμπεριφορά τους απέναντι στους κρατούμενους και δεν έκαναν τίποτε να τις αποτρέψουν ή να τους τιμωρήσουν και άρα ενέχουν ποινική ευθύνη του άρθρου 7 ¶ 3', ¶ 383), το ΔΠΔΓ απεφάνθη ότι σε περίπτωση που η άμεση γνώση δεν αποδεικνύεται, το δικαστήριο οφείλει να αναζητήσει στοιχεία που αφορούν το μέγεθος, το χρόνο, τον τρόπο τέλεσης της πράξης. Προκειμένου να βρεθεί εάν ο ανώτερός είχε λόγους να γνωρίζει, το δικαστήριο πρέπει να αναζητήσει αν ο κατηγορούμενος είχε πληροφορίες στη διάθεσή του που τον προειδοποιούσαν ότι υπήρχε κίνδυνος τέλεσης αδικημάτων από υφισταμένους του ή του ζητούσαν να προχωρήσει σε περαιτέρω έρευνα. Την έννοια "είχε λόγους να γνωρίζει" φαίνεται να υιοθέτησε το δικαστήριο στην υπόθεση Blaskic (Ο Στρατηγός Blaskic, Διοικητής του Κροατικού Στρατού στην κεντρική Βοσνία - Ερζεγοβίνη από τον Ιούνιο του 1992 έως το 1994, κατηγορήθηκε ότι ευθύνεται ως ιεραρχικά ανώτερος για διώξεις κατά μουσουλμάνων για λόγους πολιτικούς, φυλετικούς και θρησκευτικούς, καθώς και για επιθέσεις κατά μουσουλμανικών πόλεων και χωριών, όπου θανατώνονταν και βιάζονταν άμαχοι - κυρίως γυναίκες και παιδιά-. Μάλιστα, σε μία μόνο επίθεση, στο χωριό Ahmici, κατηγορήθηκε για το θάνατο 116 μουσουλμάνων αμάχων.). Η υπόθεση είναι σημαντική, διότι ο κατηγορούμενος είναι ο πιο υψηλά ιστάμενος που έχει καταδικαστεί μέχρι σήμερα από το δικαστήριο, ενώ του έχει επιβληθεί η υψηλότερη ποινή (45 χρόνια). Συγκεκριμένα, το δικαστήριο έκρινε ότι εάν ένας διοικητής έχοντας επιδείξει την απαιτούμενη επιμέλεια κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του, παρόλα αυτά αγνοούσε ότι επρόκειτο να διαπραχθεί ή είχε διαπραχθεί αδίκημα, αυτή η άγνοια είναι συγγνωστή. Εάν όμως, λαμβάνοντας υπόψη τη θέση του στην ιεραρχία και τις περιστάσεις, η άγνοια οφείλεται σε δική του αμέλεια, τότε δεν μπορεί να την επικαλεστεί ως μέσο υπεράσπισης του. Ένας στρατιωτικός διοικητής, σαν τον κατηγορούμενο, δεν μπορεί να επικαλεστεί άγνοια πληροφοριών, με την αιτιολογία ότι δεν υπήρχαν στη διάθεσή του, γιατί ο ρόλος του επιβάλλει να είναι συνεχώς ενημερωμένος για τον τρόπο που οι υφιστάμενοί του εκπληρώνουν τα καθήκοντά τους. Έτσι, η ευθύνη ανωτέρου θεμελιώνεται, όχι ως αποτέλεσμα της παράλειψής του να είναι ενημερωμένος με δική του πρωτοβουλία για τις πράξεις των υφισταμένων του, αλλά της αδράνειάς του ενώπιον της ύπαρξης πληροφοριών που περιέχονται στη διάθεσή του (εκθέσεις/αναφορές).

είχαν ήδη διαπράξει οι υφιστάμενοι του Musema. Εντέλει, το Δικαστήριο στοιχειοθέτησε την ευθύνη ανωτέρου επί τη βάση της σωρευτικής συνδρομής των παραπάνω προϋποθέσεων.

Εν όψει αυτού του νομικού προηγούμενου το ΔΠΔΡ, εξέτασε την ευθύνη ανωτέρου για τους Ferdinand Nahimana και Jean-Bosco Barayagwiza για την δράση των υφιστάμενων τους δημοσιογράφων στο RTLM. Όπως συνάγεται και από την παραπάνω ανάλυση της υπόθεσης Musema τρία είναι τα κριτήρια για την ευθύνη ανωτέρου: α) η ύπαρξη σχέσης ανωτέρου – υφιστάμενου και η άσκηση αποτελεσματικού ελέγχου ή εξουσίας του ανωτέρου πάνω στους υφιστάμενους του, β) ο ανώτερος να γνωρίζει ή να είχε λόγο να γνωρίζει ότι η εγκληματική πράξη επρόκειτο ή είχε ήδη διαπραχθεί, και γ) ο ανώτερος να μην έλαβε τα αναγκαία κι εύλογα μέτρα, ώστε να αποτρέψει την τέλεση της πράξης ή να τιμωρήσει τους υπεύθυνους. Οι αποδείξεις για τους Nahimana και Barayagwiza ήταν σαφώς πιο αδύναμες σε σχέση με τις υποθέσεις *Akayesu* και *Musema*.

Στο πλαίσιο του πρώτου κριτηρίου, η άσκηση *de jure* εξουσίας στους δημοσιογράφους του RTLM δεν ήταν ξεκάθαρη. Από τη μια πλευρά, πριν την έναρξη της γενοκτονίας, οι κατηγορούμενοι ασκούσαν σημαντικό έλεγχο στις δράσεις του RTLM καθώς ως μέλη της Συντονιστικής Επιτροπής είχαν εξουσία στα οικονομικά, την εταιρική διαχείριση, τις δημόσιες σχέσεις, τις απολύσεις και τις προσλήψεις υπαλλήλων καθώς και το περιεχόμενο των εκπομπών του σταθμού.³¹¹ Αν και το Δικαστήριο αναγνώρισε πως οι κατηγορούμενοι δεν ήταν υπεύθυνοι για κάθε μια από τις μεταδόσεις του σταθμού, ήταν εν γένει

---

³¹¹ *Nahimana Judgement*, ICTR Case No. 99-52-T, ¶¶ 573-607. Οι αποδείξεις δεν ήταν τόσο σαφείς στην περίπτωση του Barayagwiza όσο αφορά το βαθμό εξουσίας που είχε σε σχέση με τον Nahimana για θέματα απολύσεων και προσλήψεων καθώς και ραδιοφωνικού περιεχομένου.

υπεύθυνοι για τη συντακτική πολιτική.³¹² Από την άλλη πλευρά, μετά την έναρξη της γενοκτονίας τα αποδεικτικά στοιχεία της *de jure* εξουσίας ήταν λιγότερο αδιάσειστα. Χωρίς αμφιβολία και οι δυο κατηγορούμενοι συνεργάζονταν με την γενοκτονική κυβέρνηση και είχαν εν μέρει γνώση των δραστηριοτήτων του RTLM. Η πιο σημαντική απόδειξη ήταν η συνομιλία με τον Σουηδό δημοσιογράφο Philippe Dahinden στις 15 Ιουνίου 1994, όπου ο Nahimana ανέφερε πως υπήρχαν σχέδια δημιουργίας ραδιοφωνικού σταθμού που θα ανταγωνιζόταν τον «δικό τους», δηλ. το RTLM.

Όσον αφορά στην άσκηση *de facto* ελέγχου, τα αποδεικτικά στοιχεία ήταν περίπου τα ίδια. Προ-γενοκτονικά ο έλεγχος ήταν αδιαμφισβήτητος, μετά όμως ήταν αρκετά αποσπασματικός, με μια εξαίρεση: όταν ένας Γάλλος διπλωμάτης ενημέρωσε τον Nahimana ότι οι ραδιοφωνικές εκπομπές που απειλούσαν την UNAMIR έπρεπε να σταματήσουν, εκείνος υποσχέθηκε να επέμβει. Ο διπλωμάτης, ανέφερε συνακολούθως ότι τα οι επιθέσεις από το RTLM σταμάτησαν σχετικά άμεσα.

Το στοιχείο της άμεσης γνώσης υπόκειται επίσης σε διαφορετικές ερμηνείες πριν και μετά την γενοκτονία. Οι κατηγορούμενοι γνώριζαν πολύ καλά τις μεταδόσεις του RTLM πριν τη γενοκτονία. Μετά τις 6 Απριλίου όμως πέρα από την συνέντευξη που ήδη αναφέραμε δεν υπήρχαν ενδείξεις ότι οι κατηγορούμενοι γνώριζαν. Σε περίπτωση που η άμεση γνώση δεν αποδεικνύεται, το δικαστήριο οφείλει να αναζητήσει στοιχεία που αφορούν το μέγεθος, το χρόνο, τον τρόπο τέλεσης της πράξης. Η φυσική παρουσία στην τέλεση του εγκλήματος συνήθως είναι στοιχείο που μπορεί να λειτουργήσει ως

---

³¹² "While the Chamber recognizes that Nahimana and Barayagwiza did not make decisions in the first instance with regard to each particular broadcast of RTLM, these decisions reflected an editorial policy for which they were responsible." Ο.π., ¶ 970.

ένδειξη γνώσης. Στην υπόθεση *Akayesu* αυτό δεν ήταν αρκετό ενώ στην *Nahimana*, το στοιχείο αυτό έλλειπε εντελώς.³¹³

Παρόλο που αυτό φαίνεται να εγκαθιδρύει την παράλειψη αποτροπής του εγκλήματος για τους κατηγορούμενους καθώς ως ανώτεροι θα έπρεπε να έχουν χρησιμοποιήσει οποιοδήποτε μέτρο εντός των δυνατοτήτων τους για να αποτρέψουν τους σκοτωμούς των Τούτσι, το γεγονός της έλλειψης φυσικής εγγύτητας καθιστά το κριτήριο αυτό υπό αμφισβήτηση. Ωστόσο, προσκομίστηκαν αποδείξεις πως ο *Nahimana* μπορούσε να ελέγξει τις δραστηριότητες του RTLM μέσω τηλεφώνου.

Παρόλο που τα στοιχεία δεν ήταν αδιάσειστα, το ΔΠΔΡ θεώρησε πως ήταν αρκετά για να θεμελιώσουν την ευθύνη ανωτέρου τόσο του *Nahimana* όσο και του *Barayagwiza*, του πρώτου μόνο για το έγκλημα της άμεσης και δημόσιας προτροπής σε γενοκτονία, και όχι για καθεαυτό το έγκλημα της γενοκτονίας, ενώ του δεύτερου και για τα δύο.³¹⁴

Ο τρίτος άξονας της Απόφασης αφορά το έγκλημα της συνωμοσίας σύμφωνα με το άρθρο 2(3)(b) του ΚατΔΠΔΡ.³¹⁵ Στην υπόθεση *Musema*, το Δικαστήριο όρισε την συνωμοσία ως «μια συμφωνία μεταξύ δυο ή περισσότερων ατόμων για την διάπραξη του εγκλήματος της γενοκτονίας».³¹⁶ Από αυτό προκύπτει

---

³¹³ Φαίνεται αδιαμφισβήτητο το γεγονός ότι ο *Nahimana* και ο *Barayagwiza* δεν ήταν στις εγκαταστάσεις του σταθμού όταν πραγματοποιούνταν οι φονικές μεταδόσεις του RTLM κατά την διάρκεια της γενοκτονίας. Παρουσιάστηκαν αποδείξεις ότι οι κατηγορούμενοι βρίσκονταν συχνά έξω από τη χώρα όταν τα περιστατικά έλαβαν χώρα. Gordon, 181.

³¹⁴ *Nahimana Judgement*, ICTR Case No. 99-52-T, ¶ 973.

³¹⁵ Αυτό το τμήμα του Καταστατικού προέρχεται από την Σύμβαση για την Πρόληψη και Καταπολέμηση του εγκλήματος της γενοκτονίας, στη βάση της λογικής πως εξ' αιτίας της σοβαρής φύσης του εγκλήματος, ακόμη και η απλή συμφωνία διάπραξης γενοκτονίας θα έπρεπε να τιμωρείται ακόμη και αν δεν υπήρχαν προπαρασκευαστικές διεργασίες. Βλ. Gordon, υποσημ. 237 στην 181.

³¹⁶ *Musema Judgement*, ¶191.

πως το σημαντικό στοιχείο είναι η ίδια η συμφωνία και όχι οι συνέπειες της.³¹⁷ Όπως ειπώθηκε και στην υπόθεση *Nahimana*, «η ουσία της κατηγορίας για συνωμοσία είναι η συμφωνία μεταξύ των κατηγορουμένων».³¹⁸

Η Απόφαση διευκρίνισε περαιτέρω, πως δεν ήταν απαραίτητη η ύπαρξη μιας «επίσημης ή ρητής» συμφωνίας προκειμένου να στοιχειοθετηθεί η κατηγορία της συνωμοσίας θεωρώντας πως η συμφωνία θα μπορούσε να συναχθεί από την συντονισμένη και εναρμονισμένη δράση, καθώς και από μια σιωπηρή συναίνεση στην εγκληματική ενέργεια.³¹⁹

Το ΔΠΔΡ έφερε ως παράδειγμα την υπόθεση *The Prosecutor v. Niyitegeka*³²⁰, την πρώτη μεταδικαστική καταδίκη για συνωμοσία, όπου το Δικαστήριο έκρινε πως ο Υπουργός Πληροφόρησης της Ενδιάμεσης Κυβέρνησης της Ρουάντα το 1994, είχε προμηθεύσει όπλα για επιθέσεις, οδήγησε άλλους να επιτεθούν και ώθησε σε σφαγές των Τούτσι στην περιοχή Kibuye. Ως μέρος των ενεργειών, ο Niyitegeka συμμετείχε σε μια σειρά συναντήσεων που πραγματοποιήθηκαν στην περιοχή μαζί με τον νομάρχη Clement Kayishema και τον επιχειρηματία Obed Ruzindana. Σε κάθε συνάντηση, γίνονταν σχέδια των επιθέσεων ενάντια στους Τούτσι, τα οποία στη συνέχεια εκτελούντο. Βάσει αυτού, το Δικαστήριο συμπέρανε την ύπαρξη μιας συμφωνίας για την διάπραξη γενοκτονίας, *inter alia*, μεταξύ Niyitegeka, Kayishema και Ruzindana.³²¹

---

³¹⁷ Ο.π., ¶193. Πράγματι, το ΔΠΔΡ ο κατηγορούμενος δεν μπορεί να δικαστεί και για συνωμοσία και για το ουσιαστικό έγκλημα που είναι αντικείμενο της. Ο.π., ¶ 198. Ωστόσο, έκρινε πως η απαιτούμενη πρόθεση για το έγκλημα της συνωμοσίας είναι ίδια με εκείνη του εγκλήματος της γενοκτονίας. Ο.π., ¶192.

³¹⁸ *Nahimana Judgement*, ICTR Case No. 99-52-T, ¶1045.

³¹⁹ Ο.π.

³²⁰ *Prosecutor v. Eliezer Niyitegeka*, Judgment and Sentence, ICTR Case No. 96-14-T (2003).

³²¹ Ο.π., ¶ 428.

Στην υπόθεση *Nahimana* ωστόσο, δεν υπήρχαν αποδείξεις των συναντήσεων μεταξύ Barayagwiza, Ngeze και Nahimana στις οποίες σχεδιάζονταν οι γενοκτονικές πράξεις. Πράγματι, όπως σημειώθηκε και σε προηγούμενη ενότητα για την σχέση μεταξύ των κατηγορούμενων, το ηχητικό υλικό υποδεικνύει πως οι Nahimana και Ngeze δεν είχαν καλές σχέσεις και σπάνια παρευρίσκονταν στον ίδιο χώρο.³²² Η υπεράσπιση υποστήριξε πως αυτή η χαλαρή σύνδεση μεταξύ των κατηγορούμενων δεν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «συνωμοσία» αλλά περισσότερο ως «συνειδητός παραλληλισμός» (*conscious parallelism*).³²³

Το Δικαστήριο διαφώνησε. Παρόλη την περιορισμένη προσωπική επαφή μεταξύ των κατηγορούμενων, διαπίστωσε πως, μέσω του RTLM της *Kangura* και του CDR, υπήρχε επαρκής βαθμός «διοικητικού συντονισμού» για να στοιχειοθετηθεί συνωμοσία για την διάπραξη του εγκλήματος της γενοκτονίας. Για παράδειγμα, η *Kangura* ήταν μέτοχος στο RTLM και όπως αναφέρθηκε και σε άλλο σημείο της εργασίας είχαν διοργανώσει από κοινού ένα διαγωνισμό, μερικά από τα βραβεία του οποίου απευθύνονταν μόνο σε μέλη του CDR.³²⁴ Η εφημερίδα προωθούσε το CDR³²⁵ και σημαντικά στελέχη του κόμματος, συμπεριλαμβανομένου του Barayagwiza, εμπλέκονταν στο

---

³²² Ο.π., ¶ 1050. Οι αποδείξεις έδειξαν πως μόνο δυο φορές οι δυο άντρες βρέθηκαν στον ίδιο χώρο. Μια φορά στο γραφείο του Barayagwiza στο Υπουργείο Εξωτερικών και μια ακόμη σε συγκέντρωση του MRND στο Nyamirambo Stadium. Όπως φάνηκε οι δυο άντρες δεν ήταν ποτέ μόνοι. Οι παραπάνω συνεντεύξεις ήταν και οι μόνες στις οποίες βρέθηκαν και οι τρεις κατηγορούμενοι μαζί.

³²³ Ο όρος είναι δανεισμένος από το δίκαιο του ανταγωνισμού και αναφέρεται σε μια ολιγοπωλιακή τακτική ρύθμισης των τιμών χωρίς προηγούμενη συμφωνία των εμπλεκόμενων εταιριών. (http://en.wikipedia.org/wiki/Conscious_parallelism).

³²⁴ *Nahimana Judgment*, ICTR Case No. 99-52-T, ¶1051.

³²⁵ Ο.π., ¶1052.

RTLM. Το Δικαστήριο έκρινε λοιπόν, πως υπήρχε «διοικητική συνωμοσία» για την διάπραξη της γενοκτονίας.³²⁶

5. Η συμβολή και οι αδυναμίες της Υπόθεσης των Μήντια

Παρ' όλο που η υπόθεση *Nahimana* είναι γνωστή περισσότερο για την ιστορική συμβολή της στην εξέλιξη της νομολογίας για την προπαγάνδα μίσους, αξίζει να την θυμόμαστε και για τις καινοτομίες που εισήγαγε σε αναδυόμενους τομείς του διεθνούς δικαίου που σχετίζονται με την εφαρμογή της ποινικής ευθύνης- όπως η ευθύνη ανωτέρου, η συνωμοσία και η χρονική δικαιοδοσία.

Το καινοτόμο στοιχείο της υπόθεσης των Μήντια ήταν ότι βοήθησε στον καθορισμό της σχέσης μεταξύ λόγου, γενοκτονίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης. Αυτό επιτεύχθηκε, μέσα από την ανάλυση του ρόλου ενός ραδιοφωνικού σταθμού, μιας εφημερίδας και των υπευθύνων τους σε σχέση με την γενοκτονία και ιδιαίτερα με την άμεση και δημόσια προτροπή της.³²⁷

Το Δικαστήριο έκρινε ότι τα εθνικά κηρύγματα μίσους, τα οποία δεν στοχεύουν αναγκαστικά συγκεκριμένους ιδιώτες αλλά μεταδίδονται από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης κατά την διάρκεια μιας γενοκτονίας, μπορούν να προκαλέσουν το έγκλημα της γενοκτονίας. Επιπρόσθετα, ακόμη και αν το έγκλημα δεν διαπραχθεί, η μαζική διάδοση εξουτελιστικού λόγου μπορεί να συστήσει έγκλημα άμεσης και δημόσιας υποκίνησης της γενοκτονίας. Η Απόφαση *Nahimana* έδωσε πολύτιμες κατευθύνσεις για τα μελλοντικά

---

³²⁶ "The evidence establishes, beyond a reasonable doubt, that Nahimana, Barayagwiza and Ngeze consciously interacted with each other, using the institutions they controlled to promote a joint agenda, which was the targeting of the Tutsi population for destruction. There was public presentation of this shared purpose and coordination of efforts to realize their common goal." Ο.π., §1054.

³²⁷ Αυτό έγινε βέβαια και για τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας (φόνος και δίωξη).

δικαστήρια να εξετάσουν το περιεχόμενο των λόγων, θέτοντας τέσσερα δοκιμαστικά κριτήρια (σκοπό, κείμενο, περιεχόμενο, σχέση μεταξύ ομιλητή και υποκειμένου) καθώς και σαφή παραδείγματα εφαρμογής τους.

Ένα παράδειγμα αφορά τις συνεχιζόμενες δραστηριότητες των ραδιοφωνικών σταθμών μίσους στο Κονγκό, οι οποίες θα μπορούσαν να είναι αντικείμενο μελλοντικής διεθνούς ποινικής δίωξης.³²⁸ Η Απόφαση είναι εξίσου σημαντική και για το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο (ΔΠΔ) το οποίο έχει σχετική πρόβλεψη για το έγκλημα της προτροπής στο Καταστατικό του³²⁹. Η Απόφαση θα μπορούσε να είναι σημαντική και στην υπόθεση *Bikindi*³³⁰, που αφορούσε την προσαγωγή ενός δημοφιλούς τραγουδιστή και μουσικοσυνθέτη της Ρουάντα, ο οποίος κατηγορήθηκε μεταξύ άλλων³³¹ για το έγκλημα της άμεσης και δημόσιας προτροπής σε γενοκτονία μέσα από τη σύνθεση,

---

³²⁸ Για παράδειγμα, η γαλλική οργάνωση των Δημοσιογράφων χωρίς Σύνορα (Reporters Sans Frontières), εξέδωσε πρόσφατα μια προειδοποίηση σχετικά με το πρόγραμμα του Εθνικού Κονγκολέζικου Ραδιοφώνου και Τηλεόρασης, "Forum des Médias". Σύμφωνα με την οργάνωση, το πρόγραμμα το οποίο παρουσίαζε ο δημοσιογράφος Nöel Kalonda, περιέχει μηνύματα προτροπής για σε εθνικό μίσος, βία και φόνο των Ρουαντέζων ή όσων θεωρούνται Ρουαντέζοι «βάσει των φυσικών τους χαρακτηριστικών». Βλ. Press Release of Reporters Sans Frontières, 19 May 2004 (<http://www.monuc.org/news.aspx?newsID=2627>).

³²⁹ Marlise, S., *Trial Centers on Role of Press During Rwanda Massacre*, N.Y TIMES, Mar. 3, 2002. ("Legal specialists believe that the outcome of the current [media] trial may set a crucial precedent for future international cases, in particular for the permanent International Criminal Court...").

³³⁰ *The Prosecutor v. Simon Bikindi*, Case No. ICTR-01-72-T, Judgement and Sentence - 2 December 2008.

³³¹ Κατηγορήθηκε για έξι εγκλήματα σύμφωνα με τα άρθρα 2, 3 και 6 (1) και (3) του ΚατΔΠΔΡ., Ο.π., ¶ 3.

ηχογράφηση και διανομή τραγουδιών³³² με στόχο την ενίσχυση του μίσους ενάντια στους Τούτσι. Αν και το Δικαστήριο αναγνώρισε το εμπρηστικό περιεχόμενο των τραγουδιών που μεταδίδονταν τόσο από το *RTLM* όσο και από το *Radio Rwanda* καθώς και την χρήση τους από τους σταθμούς για να ενισχύσουν το μίσος για τους Τούτσι και να προβούν σε πράξεις βίας, δεν καθιέρωσε την ευθύνη του Simon Bikindi στη διάδοση των τραγουδιών αυτών.³³³

Από την άλλη πλευρά, υπήρξαν και «θολά» σημεία στην Απόφαση Nahimana σχετικά με την προπαγάνδα μίσους τα οποία το Δικαστήριο επέλεξε να αγνοήσει. Τα περισσότερα αφορούν το περιεχόμενο των λόγων.³³⁴ Όπως σημείωσε το Δικαστήριο «Χιλιάδες κασέτες μεταδόσεων του *RTLM* προσκομίστηκαν ως αποδεικτικό υλικό», αλλά το ίδιο αξιολόγησε μόνο τις

---

³³² Συγκεκριμένα επρόκειτο για τις μουσικές συνθέσεις *Twasezereye* ("We Said Good Bye to the Feudal Regime"), *Nanga Abahutu* ("I Hate the Hutu") and *Bene Sebahinzi* ("The Sons of the Father of the Cultivators"). Ο.π., ¶15.

³³³ "[...] the Chamber finds that Simon Bikindi's musical compositions were used by the *RTLM* in a propaganda campaign to promote contempt for and hatred of the Tutsi population and incite the listening public to target and commit acts of violence against Tutsi. In 1994 in Rwanda, Simon Bikindi's three songs were indisputably used to fan the flames of ethnic hatred, resentment and fear of the Tutsi. Given Rwanda's oral tradition and the popularity of *RTLM* at the time, the Chamber finds that these broadcasts of Simon Bikindi's songs had an amplifying effect on the genocide. However, there is no evidence that Bikindi played any role in these broadcasts or in the dissemination of the three alleged songs in 1994." Ο.π., ¶16.

³³⁴ Έχει επισημανθεί πως το Δικαστήριο θα μπορούσε να κρίνει πως η εν λόγω προπαγάνδα μίσους που ήταν υπεύθυνη και για τη σεξουαλική βία, θα έπρεπε να καταλογιστεί στους κατηγορούμενους. Βλ. Nowrojee, B., *A Lost Opportunity for Justice: Why did the ICTR Not Prosecute Gender Propaganda?* στο Monroe and Thompson, *Forging Peace*, 362-372.

εξόφθαλμα ενοχοποιητικές και αθωωτικές.³³⁵ Αγνόησε έτσι ένα σημαντικό όγκο «γκρίζων» αποδεικτικών στοιχείων, όπως αναφέρονται στην υπόθεση *Ruggiu*: οι κωδικοποιημένες λέξεις (πχ. η φράση «να πολεμήσουμε» υποδήλωνε «να σκοτώσουμε» Τούτσι)³³⁶, η εμπύχωση των δολοφόνων για τις πράξεις βίας (πχ. τα συγχαρητήρια στους «γενναίους μαχητές» που «πολέμησαν» ενάντια σε πολίτες Τούτσι) καθώς και ο θετικός χαρακτηρισμός δολοφονικών πράξεων (πχ. δηλώσεις πως ο πληθυσμός «περνούσε καλά» σκοτώνοντας). Μπορεί να μην επρόκειτο για άμεση προτροπή σε γενοκτονία αλλά τα μηνύματα αυτά προετοίμαζαν διανοητικά και ψυχικά έναν ολόκληρο λαό για την γενοκτονία.

Επιπλέον, παρόλο που η Απόφαση κάνει αναφορά σε μια προ-γενοκτονική ραδιοφωνική μετάδοση όπου το RTLM προειδοποιούσε για τις άνομες προθέσεις³³⁷ των Τούτσι, το Δικαστήριο δεν τις αξιολόγησε στα είδη του λόγου που ανέλυσε, παραβλέποντας έτσι ένα πολύ σημαντικό υλικό που αν και ήταν έμμεσο ήταν εξίσου εμπρηστικό και θα μπορούσε να έχει επισημανθεί στην καταδικαστική Απόφαση. Σύμφωνα με τον Gordon, η προτροπή μπορεί να

---

³³⁵ *Nahimana Judgement*, ICTR Case No. 99-52-T, ¶ 344.

³³⁶ Σύμφωνα με τον καθηγητή William Schabas: «Η ιστορία της γενοκτονίας μας αποδεικνύει πως εκείνοι που προτρέπουν στο έγκλημα μιλούν με ευφημισμούς». Schabas, W., *Mugesera v. Minister of Citizenship and Immigration*, 93 *AJIL*, 529, 530 (1999). Για παράδειγμα, στην υπόθεση *Kambanda* ο Πρωθυπουργός της ενδιάμεσης γενοκτονικής κυβέρνησης βρέθηκε ένοχος για το έγκλημα της άμεσης και δημόσιας υποκίνησης σε γενοκτονία χρησιμοποιώντας την εξής μεταφορά: “[Y]ou refuse to give your blood to your country and the dogs are drinking it for nothing”. *Prosecutor v Kambanda, Judgement and Sentence*, ICTR Case No. 97-23-S (1998), ¶39(x).

³³⁷ Τα μηνύματα αυτά προωθούσαν μια προπαγανδιστική τεχνική γνωστή ως “accusation mirror”, δηλαδή η μια πλευρά αποδίδει ψευδώς επιθέσεις στην άλλη προκειμένου να δικαιολογήσει τα αντίποινα, δικαιολογώντας έτσι την βία ως αυτο-άμυνα σε κάτι που ουσιαστικά δεν υπήρξε ποτέ. Η MacKinnon παρατηρεί πως η τεχνική αυτή ήταν αιτιολογικά ισχυρή στην Ρουάντα. MacKinnon, 330.

πάρει πολλές μορφές και αυτή θα ήταν μια χρυσή ευκαιρία για το διεθνές δίκαιο να τις αναγνωρίσει ρητώς.³³⁸

Τέλος, το Δικαστήριο παρέβλεψε μια ακόμη πτυχή της προτροπής που αναδείχθηκε στην υπόθεση *Ruggiu*. Η στοχοποίηση των Βέλγων για φόνο δεν αναφέρθηκε καθόλου στο πλαίσιο της ποινικής ευθύνης του RTLM. Δεν μιλούμε βέβαια για γενοκτονία αλλά για έγκλημα κατά της ανθρωπότητας (δίωξη) σύμφωνα με το άρθρο 3 του ΚατΔΠΔΡ. Ως ανώτεροι του *Ruggiu*, οι *Nahimana* και *Barayagwiza* έφεραν ευθύνη για τις μεταδόσεις ενάντια στους Βέλγους.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο, η Απόφαση έθιξε θέματα ατομικής ποινικής ευθύνης εκτεινώντας την κάθετα, οριζόντια και χρονικά. Όσον αφορά την ευθύνη ανωτέρου, η υπόθεση αντιπροσωπεύει ένα τεράστιο βήμα προς τα εμπρός σε επίπεδο καταλογισμού της αρχής σε ιδιώτες (*civilian superior responsibility doctrine*). Είδαμε την κλιμάκωση των υποθέσεων *Akayesu*, *Musema* και *Nahimana* με την τελευταία να καινοτομεί καθώς παρόλο που τα αποδεικτικά στοιχεία ήταν ισχνά σε σχέση με τις προϋποθέσεις της φυσικής παρουσίας, της άμεσης γνώσης και της παράλειψης αποτροπής, το Δικαστήριο θεμελίωσε της ευθύνη των υπευθύνων των ΜΜΕ σχεδόν με μια «Δειϊστική» προσέγγιση.³³⁹

Αυτή η διάσταση της ευθύνης ανωτέρου εκτείνεται και στο Καταστατικό του ΔΠΔ με δυο διαφορές: πρώτον, στην παραγρ. 28 (α) γίνονται δεκτές οι τρεις προϋποθέσεις θεμελίωσης της αρχής, αλλά στην 28 (β) προστίθεται μια ακόμη. Απαιτείται "τα εγκλήματα να αφορούν δραστηριότητες στο πλαίσιο της ευθύνης και του ελέγχου του ανωτέρου", δηλαδή απαιτείται επιπλέον

---

³³⁸ Gordon, 187.

³³⁹ Ο.π., 188. "The Tribunal's Judgement seems to turn more on a "Deistic" approach to superior responsibility[...]the evidence at Trial however slim, showed that the defendants knew what RTLM was doing and could have tried to intervene to stop the dissemination of its murderous messages but chose not to. Moreover, the record demonstrated the defendant's apparent satisfaction with RTLM's activities during the genocide."

σύνδεση της εγκληματικής συμπεριφοράς του υφισταμένου με τη συμπεριφορά που μπορεί να ελέγξει ο ανώτερος και δεύτερον στο στοιχείο της γνώσης, προβλέπεται ότι ο πολιτικός ανώτερος αρκεί "να γνώριζε ή συνειδητά να αγνόησε πληροφορίες που με σαφήνεια τον πληροφορούσαν ότι υφιστάμενοί του είχαν ή επρόκειτο να τελέσουν έγκλημα..." (wilful blindness).³⁴⁰

Ενόψει αυτών των πιο αυστηρών κριτηρίων του ΔΠΔ, η ευέλικτη προσέγγιση του ΔΠΑΡ σε σχέση με την ευθύνη ανωτέρου μπορεί να εξισορροπήσει την απόσταση μεταξύ ιδιωτών και στρατιωτικού προσωπικού όσον αφορά τη στοιχειοθέτηση ευθύνης ανωτέρου για παραβιάσεις του διεθνούς ποινικού δικαίου.

Το Δικαστήριο κατάφερε μια εξίσου σημαντική κάθετη διεύρυνση μέσα από την διασταλτική ερμηνεία του δικαίου για το έγκλημα της συνωμοσίας. Θεμελιώνοντας μια «διοικητική συνωμοσία», μπόρεσε να στηρίξει την συμφωνία των τριών κατηγορουμένων για την εγκληματική χρήση των ΜΜΕ. Η ρηξικέλευθη αυτή προσέγγιση στο δίκαιο της συνωμοσίας είναι ζωτικής σημασίας για μελλοντικές δίκες εγκλημάτων πολέμου.³⁴¹

---

³⁴⁰ Rome Statute of the ICC, ¶ 28 (2), (http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/EA9AEFF7-5752-4F84-BE94-0A655EB30E16/0/Rome_Statute_English.pdf)

³⁴¹ Σύμφωνα με τον Barret "Without conspiracy theory, prosecutors miss an entire category of potential defendants...Conspiracy is a theory that can bring leaders to justice for organizing and inspiring criminal activity. In addition, the crime of conspiracy recognizes the special dangers of joint action, allowing the sweep of prosecution to focus on group criminality, which is often more potent and effective than individual wrongdoing...It is particularly that Tribunals such as the ICTY and the ICC experiment with new approaches in order to expand the effectiveness of international criminal law. These tribunals are poised to advance and refine the law more quickly than treaty drafters and negotiators, on whom the task of refining the conspiracy theory would otherwise rest were it not for flexibility by judges and prosecutors." Barret, R. & Little, L., *Lessons of Yugoslav Rape Trials: A Role for Conspiracy Law in International Tribunals*, 88 Minn. L. Rev. 30, 84 (2003).

Τέλος, η χρονική δικαιοδοσία του ΔΠΔΡ η οποία εκτεινόταν και πριν τη γενοκτονία έδωσε τη δυνατότητα στο Δικαστήριο να εξετάσει κρίσιμα αποδεικτικά στοιχεία για τις πράξεις προτροπής σε γενοκτονία, όπως στην εφημερίδα Kangura, η οποία αν δεν εξέδωσε κανένα εμπρηστικό δημοσίευμα κατά τη διάρκεια της γενοκτονίας ο Ngeze κρίθηκε ως εκδότης και αρχισυντάκτης των άρθρων που προηγήθηκαν. Το Δικαστήριο τα έκρινε στη βάση των «ανολοκλήρωτων εγκλημάτων» (inchoate crimes) όπως αναλύσαμε στο σχετικό τμήμα της εργασίας.

“Why is there so much research about the role of news media in political conflict and war and so little concerning on media and peace?...There is not one major study which has looked at the role of the news media in an ongoing peace process...Even the most casual observer cannot fail to be impressed with the ability of the news media to serve an either constructive or destructive role in the promotion of peace”

Gadi Wolfsfeld

V. Κεφάλαιο Τέταρτο

Επέμβαση, Ανθρώπινα Δικαιώματα και Διαχείριση της Σφαίρας των ΜΜΕ

Είδαμε πως τα ΜΜΕ χρησιμοποιήθηκαν για να κινητοποιήσουν μεγάλης κλίμακας βίας μέσα από μια εξαντλητική προπαγάνδα μίσους. Τα ΜΜΕ δεν δημιουργούν μια ιδεολογικά υποκινούμενη γενοκτονία αλλά την διευκολύνουν και την νομιμοποιούν. Τι γίνεται στις περιπτώσεις χειραγώγησης της σφαίρας των ΜΜΕ κυρίως σε κοινωνίες όπου εκλείπουν οι υποδομές ή κυριαρχούν απολυταρχικά καθεστώτα; Η συζήτηση έχει αναπτυχθεί γύρω από την ανάγκη ενός συστήματος όχι πλέον κατασταλτικής αλλά προληπτικής επέμβασης.

1.Ορίζοντας την έννοια της «Επέμβασης στην πληροφορία» (Information intervention)

Η έννοια της επέμβασης όπως παραδοσιακά την γνωρίζουμε με βάση το διεθνές δίκαιο έχει υποστεί μεγάλες αλλαγές από το 1990 και εντεύθεν, ιδιαίτερος για να εμπερικλείσει την έννοια της ανθρωπιστικής επέμβασης, η οποία κατά γενική αποδοχή ενσωματώνει «τις ανθρωπιστικές δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα σε μια περιοχή η οποία βρίσκεται σε κρίση χωρίς την συγκατάθεση του κυρίαρχου κράτους, με στόχο την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου, ιδιαίτερα του δικαιώματος στην ζωή ή στην ανακούφιση της ανθρώπινης εξαθλίωσης, από ένα κράτος ή μια

ομάδα κρατών με απειλή ή χρήση στρατιωτικής βίας». ³⁴² Η έννοια δεν έχει συγκεκριμένη νομική βάση ³⁴³, ωστόσο εύλογα προκύπτει το ερώτημα αν σήμερα ο σεβασμός και η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου εξακολουθούν να εμπίπτουν στην αποκλειστική δικαιοδοσία των κρατών ή αποτελούν ζήτημα νόμιμου διεθνούς ενδιαφέροντος ³⁴⁴.

Οι παρατηρήσεις αυτές αναφορικά με την ανθρωπιστική επέμβαση μας φέρνουν ένα βήμα πιο κοντά στο να ορίσουμε την επέμβαση στην πληροφορία καθώς ο εισηγητής αυτού του όρου Jamie F. Metz ³⁴⁵ συγκρίνει

---

³⁴² Minear, L., Scott, C. and Weiss T. G., (1996), "The News Media, Civil War and Humanitarian Action", Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers Inc. 108.

³⁴³ Με μια πρώτη ματιά στο ισχύον διεθνές δίκαιο, όπως αποτυπώνεται κυρίως στο Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, συμπεραίνουμε ότι η μονομερής ανθρωπιστική επέμβαση είναι παράνομη και ότι το παράνομο του χαρακτήρα της προокρούει πρώτα απ' όλα στην αρχή της μη επέμβασης σε ζητήματα εσωτερικής δικαιοδοσίας των κρατών, όπως αποτυπώνεται στο άρθρο 2 §7 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Η θεμελιώδης αυτή αρχή έχει εμπλουτισθεί και με διάφορες σχετικές αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης, με πιο γνωστή την *Διακήρυξη των Αρχών του Διεθνούς Δικαίου Σχετικά με τις Φιλικές Σχέσεις*, του 1970.

³⁴⁴ Ο Καθηγητής Στ. Περράκης μας επισημαίνει ότι: «Η ανθρωπιστική επέμβαση, που δεν πρέπει να ταυτίζεται με την σύγχρονη διεθνή θεσμική προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου, λειτουργεί πέρα από τις προδιαγραφές συμβατικών κειμένων, λόγω ορισμένων, θεμελιακού χαρακτήρα, δικαιωμάτων του ανθρώπου ή μιας μεταχείρισης αντίθετης με τους νόμους της ανθρωπότητας». (Περράκης, Στ., «Περί ανθρωπιστικής επέμβασης: Δίκαιο ή πολιτική;», στο «Η Κρίση στο Κόσοβο, η Ελλάδα, η Διεθνής Κοινότητα και τα ΜΜΕ» (1999), επιμ: Σ. Ντάλης, Παπαζήσης, Αθήνα, 159).

³⁴⁵ Ο Jamie Metzl υπήρξε Διευθυντής του τμήματος Ανθρωπιστικών Θεμάτων στο Εθνικό Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Πολιτειών στον Λευκό Οίκο και Human Rights Officer για την UNTAC-United Nations Transitional Authority in Cambodia. Εισηγάγε τον όρο "information intervention" σε άρθρο του το 1997 για το περιοδικό Foreign Affairs με τίτλο 'Information Intervention. When Switching Channels isn't Enough'.

τις δυο μορφές³⁴⁶, λέγοντας, πως μια από τις σημαντικότερες πτυχές μιας ανθρωπιστικής επέμβασης, η οποία έχει παραγνωριστεί από τους μελετητές, είναι αυτή που αφορά τον εξέχοντα ρόλο της πληροφορίας στην διαμάχη που προσπαθούμε να επιλύσουμε.

Η επέμβαση στην πληροφορία είναι μια καινούρια έννοια στο πλαίσιο των ανθρωπιστικών σπουδών, για την οποία δεν υπάρχει μια αυτόματη ερμηνεία³⁴⁷ αλλά μάλλον μια σειρά πρακτικών ή προϋποθέσεων από τις οποίες αναμένεται να προκύψει ένας ορισμός. Θα μπορούσαμε να πούμε πως ο όρος εμπερικλείει την εκτεταμένη εξωτερική διαχείριση, χειραγώγηση ή κατοχή του χώρου πληροφόρησης στις περιοχές που έχει ξεσπάσει μια διαμάχη ("the extensive external management, manipulation, or seizure of information space in conflict zones").³⁴⁸

Στην πραγματικότητα μιλούμε για μια στρατηγική που έχει ως στόχο σε πρώτο επίπεδο να ασχοληθεί με τα προβλήματα κατάχρησης των ΜΜΕ πριν και κατά την διάρκεια μιας κρίσης ιδιαίτερα όπου υπάρχει μεγάλη πιθανότητα για μαζικές παραβιάσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου, χρησιμοποιώντας τεχνικές όπως η αντι-πληροφόρηση (counter-information) σε μέσα προπαγάνδας ή ακόμη και η καταστολή αυτών των μέσων σε ακραίες καταστάσεις. Σε δεύτερο επίπεδο η επέμβαση εμπερικλείει την ευρεία χρήση

---

³⁴⁶ Ουσιαστικά χαρακτηρίζει την επέμβαση στην παροχή πληροφοριών ως μια soft μορφή ανθρωπιστικής επέμβασης.

³⁴⁷ Όπως επισημαίνουν οι Thomson και Price "the theme [of media intervention] is too fresh, too plastic. Practitioners are still defining its shape and form. Simply stated, it has not yet congealed to the point where analysts can get to work". Monroe E. P., and Thompson M. (ed.), *Forging Peace*, 3.

³⁴⁸ Metzler, J.F (1997), *Rwandan Genocide and the International Law of Radio Jamming*, *American Journal of International Law*, vol. 91, 628. Βλ. Επίσης Metzler, *Information Intervention: When Switching Channels isn't Enough*, 15-20 και Kanuck, S. P. (1996), *Information Warfare: New Challenges for Public International Law*, *Harvard International Law Journal*, vol.37, 272

της πληροφορίας από τις ειρηνευτικές αποστολές, όταν πλέον η διεθνής κοινότητα έχει εγκαθιδρύσει την παρουσία της σε μια περιοχή μετά το πέρας της κρίσης με στόχο την οικοδόμηση μιας δημοκρατικής σφαίρας των Μέσων Ενημέρωσης³⁴⁹.

Αυτό που είναι ευρέως αποδεκτό είναι ότι η επέμβαση στην πληροφορία περιλαμβάνει δράσεις που αναλαμβάνει ένα ισχυρό κράτος ή μια ομάδα κρατών συχνά στο όνομα της «διεθνούς κοινότητας». Δράσεις είτε προληπτικού χαρακτήρα, είτε ως μέρος της κρίσης είτε ως κομμάτι της οικοδόμησης του κράτους μετά την κρίση. Οι δράσεις αυτές ποικίλουν³⁵⁰ και διαχωρίζονται ανάλογα με την διάρκεια μιας διαμάχης (πχ. βραχυπρόθεσμη ή μακροπρόθεσμη), τους στόχους (πχ. σταθεροποίηση μετά τον πόλεμο, διατήρηση της ειρήνης στην μεταβατική περίοδο ή οικοδόμηση μιας δημόσιας δημοκρατικής σφαίρας των μέσων μακροπρόθεσμα), το επίπεδο επιθετικότητας (πχ. επίβλεψη λειτουργίας των ΜΜΕ (media monitoring), ειρηνικές μεταδόσεις (peace broadcasting), παρεμπόδιση τηλεοπτικών και ραδιοφωνικών μεταδόσεων (jamming radio and television broadcasts) ή σε ακραίες περιπτώσεις εξαναγκαστικά στρατιωτικά μέτρα με πληροφοριακή διάσταση όπως ο βομβαρδισμός πύργων μετάδοσης) καθώς επίσης και με παράγοντες που συναρτώνται με την επίδειξη ή μη πολιτικής βούλησης και οικονομικών πόρων από την πλευρά των κρατών τα οποία συνήθως λειτουργούν σε ad-hoc βάση στις ανθρωπιστικές κρίσεις³⁵¹.

---

³⁴⁹ "Defining Information Intervention, an Interview with Jamie Metz", 42.

³⁵⁰ Παραδείγματος χάριν οι δράσεις αυτές μπορούν να βοηθήσουν στην δημιουργία ενός πιο ουδέτερου περιβάλλοντος για τις εκλογές- υπήρξε κυρίαρχο μοτίβο στην Καμπότζη και το Ανατολικό Τιμόρ- ή στην διεξαγωγή των εκλογών σε ένα μακροπρόθεσμα σταθερό κυβερνητικό περιβάλλον μέσα από την αναμόρφωση των θεσμών όπως τελευταίως έγινε στην Βοσνία.

³⁵¹ Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα μη επίδειξης πολιτικής βούλησης από την πλευρά των Ηνωμένων Πολιτειών ήταν στην περίπτωση της Ρουάντα. Ενώ το 1991 οι ΗΠΑ μπλόκαραν

Βλέπουμε δηλαδή πως η μηντιακή/πληροφοριακή επέμβαση (media/information intervention) αναφέρεται τόσο στην ιδεολογία όσο και στις μεθόδους εμπλοκής σε μια ανθρωπιστική κρίση όπου υπάρχουν αποδείξεις πως τα Μέσα έχουν χρησιμοποιηθεί για να υποκινήσουν το μίσος και την βία. Εφ' όσον υπάρχει μια ανθρωπιστική επέμβαση σε εξέλιξη λειτουργεί επικουρικά σε αυτή ενώ εάν υπάρχει πολιτική απραξία εξαναγκάζει την διεθνή κοινότητα σε δράση.³⁵²

Υπάρχουν βέβαια αρκετά θέματα που είναι αμφιλεγόμενα όπως τα χρονοδιαγράμματα και η απόδοση ευθύνης. Ο Metzl μας λέει πως υπάρχουν γενικά τρεις στόχοι σε μια κρίση όπου η πληροφορία χρησιμοποιείται ως εργαλείο προώθησης της βίας. Ο πιο σημαντικός και μακροπρόθεσμος στόχος είναι να ενισχυθούν οι μετριοπαθείς φωνές εντός της κοινωνίας. Αν κάτι τέτοιο δεν καθίσταται εφικτό τότε ο δεύτερος στόχος είναι να «εισάγουμε» πληροφορίες από έξω προκειμένου να δημιουργηθεί μια βάση αντικειμενικότητας (baseline of objectivity) καθώς σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να υπάρχει πολυφωνία αλλά να κυριαρχεί μόνο μια άποψη ή είναι πιθανό η τοπική κοινωνία να μην εμπιστεύεται τις «διεθνείς φωνές». Ο τρίτος στόχος εμπερικλείει μια πιο επιθετική μορφή δράσης που σχετίζεται με την παρέμβαση στην δράση των εγχώριων Μέσων με χρήση βίας. Θα πρέπει βέβαια να υπάρχουν αυστηρές προϋποθέσεις για κάτι τέτοιο αλλά αν κριθεί

τους ραδιοφωνικούς δέκτες στο Ιράκ, το 1994 δεν προχώρησαν σε κάτι τέτοιο αναλογιζόμενοι πως η ενέργεια αυτή θα ήταν αντίθετη με τους διεθνείς τηλεπικοινωνιακούς κώδικες και τις διεθνείς συμβάσεις προστασίας της ελευθερίας της έκφρασης και της πληροφόρησης.

³⁵² Erni, J., *War, "Incendiary Media", and International Human Rights Law*, *Top Paper, Communication Law and Policy Division*, Paper presented at the annual meeting of the International Communication Association, Dresden International Congress Centre, Germany, Jun 16, 2006, 7. http://www.allacademic.com/meta/p90364_index.html.

σκόπιμο τότε θα πρέπει να καθίσταται εφικτή η καταστολή των μήντια που πυροδοτούν τις εντάσεις.

Ενώ ο MetzI επικεντρώνεται στο διάστημα πριν και κατά την διάρκεια μιας κρίσης οι Price και Thompson επεκτείνουν την ανάλυση στο στάδιο της επανοικοδόμησης της ειρήνης και της δημοκρατικής ανάπτυξης με μεθόδους όπως εκπαίδευση δημοσιογράφων σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ενίσχυση τοπικών ανεξάρτητων Μέσων, δημιουργία προγραμμάτων για την προώθηση διεθνολικού διαλόγου, εγκαθίδρυση μηχανισμών αδειοδότησης που συνδέονται με νομοθεσία για την προπαγάνδα μίσους και κώδικες συμπεριφοράς προκειμένου να διασφαλιστεί ισορροπία στα προγράμματα εκπομπών κ.α. Επιπλέον, στον τομέα της ευθύνης ο MetzI προκρίνει ως υπόλογο θεσμικό όργανο τα Ηνωμένα Έθνη³⁵³, ενώ οι Price και Thompson δίνουν βαρύτητα στον ρόλο των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, των κρατών και των πολυμερών οργανισμών.

Ένα δεύτερο θέμα προκύπτει σε σχέση με την νομιμότητα (legality) τέτοιων ειδών επέμβασης στην πληροφορία, τα ερείσματα που υπάρχουν στο διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο, τα ζητήματα χρήσης βίας, οι τεχνικές που χρησιμοποιούνται και η σχέση τους με την ελευθερία της έκφρασης και τα ανθρώπινα δικαιώματα, καθώς και η διαφορά στην οπτική των διακυβερνητικών οργανισμών (πχ. ΟΑΣΕ, Ε.Ε, Η.Ε, USAID) και των ΜΚΟ. Οι Price και Thompson θεωρούν πως «Το ερώτημα σχετικά με τα κριτήρια που πρέπει να διέπουν τις ενέργειες διεθνών δρώντων όταν το είδος της επέμβασης *μπορεί (can)* να χαρακτηριστεί ως χρήση βίας δεν έχει (ακόμη) μια αυτόματη απάντηση...Ωστόσο, η πλειονότητα των τεχνικών που σχετίζονται με την πληροφορία δεν είναι βίαιες. Και αυτό είναι που ενδιαφέρει την διεθνή κοινότητα».³⁵⁴ Άλλοι ακαδημαϊκοί είναι πιο επιφυλακτικοί

---

³⁵³ MetzI, *Information Intervention: When Switching Channels isn't Enough*, 19.

³⁵⁴ Monroe E. P., and Thompson M. (ed.), *Forging Peace*, 11

επισημαίνοντας πώς: «Η λογική της επιθετικής ειρήνης (aggressive peacemaking) και της επεμβατικότητας στην ζώνη ελευθερίας της έκφρασης είναι επισφαλής...Επιπλέον, όταν ένας διεθνής οργανισμός εμπλέκεται στις ρυθμίσεις που αφορούν τον Τύπο, οι δράσεις του μπορεί να επηρεάσουν την φύση του πολιτικού συστήματος που έπεται. Το πώς ένας ρυθμιστικός κανόνας διαμορφώνεται, πώς παρουσιάζεται στην κοινωνία, πώς γίνεται αποδεκτός από αυτή- όλα αυτά είναι κομμάτια μιας δύσκολης διαδικασίας δημοκρατικής ανάπτυξης σε μια περιοχή κρίσης».³⁵⁵

Σημεία που παραμένουν αδιευκρίνιστα σε σχέση με την πιο πάνω παρατήρηση στο στάδιο μετά το πέρας της διαμάχης αφορούν πρώτον τα όρια της επεμβαίνουσας δύναμης στην πληροφορία και την μεταφορά της ευθύνης στα εγχώρια μέσα (localizing responsibility), δεύτερον τους ρυθμιστικούς κανόνες (media regulation) που εισάγονται στα μίντια και τρίτον τα κίνητρα της επέμβασης καθώς υπάρχει η κριτική ότι η όλη προσπάθεια της επέμβασης στην πληροφορία κρύβει ηγεμονικές βλέψεις υπό τον μανδύα της ανθρωπιστικής επέμβασης.

Αν και έχει επικριθεί από πολλούς ο Metzler προτάσσει ένα άβολο ενδεχόμενο: «Είναι το διεθνές δίκαιο αρκετά κατατοπιστικό για να κρίνουμε την νομιμότητα της επέμβασης στην πληροφορία; ("Is international law sufficiently instructive to be the main point of reference?")».

2. Προπαγάνδα Μίσους (Hate Propaganda) και Διεθνές Δίκαιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Οι διεθνείς συμβάσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα αν και δεν ασχολούνται διεξοδικά με θέματα πολυμερούς επέμβασης παρέχουν ωστόσο κάποια κριτήρια με τα οποία μπορούμε να αξιολογήσουμε την επέμβαση στην

---

³⁵⁵ Krug P., *A module for media intervention: Content regulation in conflict zones*, στο *Forging Peace*, 164

πληροφορία. Αν και οι συμβάσεις αυτές επιτρέπουν και πολλές φορές υποχρεώνουν τα κράτη να εμποδίσουν συγκεκριμένα είδη προπαγάνδας μίσους εντός των ορίων τους δεν παρέχουν αυτόματα αντίστοιχο νομικό πλαίσιο που να δημιουργεί προϋποθέσεις για την διεθνή κοινότητα να δράσει με ανάλογο τρόπο.

Ωστόσο, η ακαδημαϊκός Stephanie Farrior, υποστηρίζει πως σύμφωνα με το διεθνές δικαίο ανθρωπίνων δικαιωμάτων η μονομερής ή πολυμερής επέμβαση εναντίον Μέσων που προωθούν το φυλετικό και εθνικό μίσος μπορεί να αποτελέσει νόμιμο περιορισμό στην ελεύθερη έκφραση και στο δικαίωμα μετάδοσης και λήψης πληροφοριών και ιδεών (the right to receive and impart information and ideas). Άλλωστε η φυλετική προπαγάνδα δημιούργησε στο παρελθόν ακραίες καταστάσεις γενοκτονικής βίας, βίας που δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί με μεγαλύτερο διάλογο ('more speech') ή με λόγο που να προωθεί την ανοχή.

Πολλές φορές το αποτέλεσμα είναι η απώλεια δεκάδων χιλιάδων ζωών. Γι' αυτό τον λόγο μια σειρά διεθνών και περιφερειακών συμβάσεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα ενσωματώνει περιορισμούς σε σχέση με την προπαγάνδα μίσους ενώ υπάρχουν προβλέψεις και για την ελευθερία της έκφρασης. Οι αρχές αυτές που διέπουν την συμπεριφορά των κρατών μπορεί να ειπωθούν και σε σχέση με την δράση των Ηνωμένων Εθνών και του NATO ή ενός μεμονωμένου κράτους που αναλαμβάνει δράση με βάση ανθρωπιστικά κριτήρια προκειμένου να αποφύγει την επέκταση της βίας σε γειτονικά κράτη.

Εδώ θα εξετάσουμε κάποιες από τις συμβάσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα που κάνουν σαφείς αναφορές σε σχέση με τους περιορισμούς που αναφέραμε.

Η ελευθερία της έκφρασης κατοχυρώνεται στο άρθρο 19 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Ατομικού Συμφώνου

για τα Κοινωνικά και Πολιτικά Δικαιώματα³⁵⁶. Και οι δυο συμβάσεις καθιερώνουν συγκεκριμένους περιορισμούς σ' αυτήν την ελευθερία. Τα άρθρα 7, 29 και 30 της Οικουμενικής Διακήρυξης παρέχουν στήριξη στην έννοια της επέμβασης στην πληροφορία ανά περιπτώσεις. Το άρθρο 7 αν και δεν απαγορεύει ρητά την προπαγάνδα μίσους προβλέπει *inter alia* την προστασία για κάθε πολίτη από κάθε είδους προτροπή σε φυλετική διάκριση που παραβιάζει την Διακήρυξη³⁵⁷ εισάγοντας με αυτόν τον τρόπο μια ρήτρα ίσης μεταχείρισης (*equal protection clause*). Επιπλέον, το άρθρο 29 επιτρέπει των περιορισμό δικαιωμάτων που προβλέπει η Διακήρυξη για το σκοπό της «διαφύλαξης, αναγνώρισης και σεβασμού των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων καθώς και της εκπλήρωσης των κριτηρίων της ηθικής, της δημόσιας τάξης και της ευημερίας σε μια δημοκρατική κοινωνία» ενώ το άρθρο 30 προβλέπει πως τα δικαιώματα που καθιερώνει η Οικουμενική Διακήρυξη δεν θα πρέπει να παρερμηνεύονται ότι εξυπονούν άλλα δικαιώματα προκειμένου να καταπατήσουν τα προβλεπόμενα της διακήρυξης.

Επιπροσθέτως σε αυτούς τους περιορισμούς στην ελευθερία της έκφρασης, το Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα απαιτεί από τα κράτη μέλη να απαγορεύουν δια νόμου «την οποιαδήποτε στήριξη εθνικού, φυλετικού ή θρησκευτικού μίσους που αποτελεί προτροπή για διακρίσεις, εχθροπραξίες, ή βία» (άρθρο 20§2). Μια παρόμοια ρήτρα υπάρχει στην Αμερικανική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (άρθρο 13§5) και μια πιο λεπτομερής πρόβλεψη για το ίδιο θέμα εμφανίζεται στην Σύμβαση για την Εξάλειψη κάθε μορφής Φυλετικών Διακρίσεων (άρθρο 4).

---

³⁵⁶ "Everyone shall have the right to freedom of expression including the right to receive and impart information and ideas of all kinds, regardless of frontiers".

³⁵⁷ "All are entitle to equal protection against any discrimination in violation of this Declaration and against any incitement to such discrimination"-art.7 UDHR

Η Επιτροπή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, επιφορτισμένη να ελέγχει την συμμόρφωση των κρατών στις υποχρεώσεις που απορρέουν από το Σύμφωνο, δίνει μεγάλη βαρύτητα στο άρθρο 20§2³⁵⁸. Ενδεικτικές αυτού είναι δύο υποθέσεις που εξέτασε για παραβίαση της ελευθερίας του λόγου από αιτούντες που υποστήριξαν προπαγάνδα μίσους. Στην πρώτη περίπτωση ο Καναδός John Ross Taylor και το κόμμα του, των οποίων οι τηλεφωνικές γραμμές παρακολουθούντο από την Καναδική κυβέρνηση έπειτα από την διάδοση αντισημιτικών μηνυμάτων δια μέσου του τηλεφώνου³⁵⁹, κατέφυγαν στην Επιτροπή επικαλούμενοι παραβίαση του δικαιώματος τους να διατηρούν τις προσωπικές τους απόψεις χωρίς καμία παρέμβαση με βάση το άρθρο 19§2 του Συμφώνου. Παρόλο που η Επιτροπή έκρινε την προσφυγή απαράδεκτη λόγω μη εξάντλησης των εσωτερικών ένδικων μέσων, έκρινε σκόπιμο να δηλώσει πως «Οι απόψεις που ο κύριος Taylor επιζητεί να διαδώσει μέσω του τηλεφωνικού δικτύου συνιστούν ξεκάθαρα ενέργειες στήριξης φυλετικού ή θρησκευτικού μίσους και η κυβέρνηση του Καναδά έχει χρέος με βάση το άρθρο 20§2 του συμφώνου να το απαγορεύσει. Σύμφωνα με την γνώμη της Επιτροπής, τέτοιου είδους επικοινωνία κρίνεται ασύμβατη βάσει των προβλέψεων του Συμφώνου»³⁶⁰.

---

³⁵⁸ Το 1992 η Επιτροπή εξέφρασε την ανησυχία της για την κατάσταση στην πρώην Γιουγκοσλαβία ζητώντας από την κυβέρνηση να καταθέσει έκθεση μεταξύ άλλων σχετικά με «τα μέτρα που έχουν ληφθεί προκειμένου να καταπολεμηθεί οποιαδήποτε ενέργεια η οποία στηρίζει το εθνικό, φυλετικό ή θρησκευτικό μίσος και αποτελεί προτροπή σε διάκριση, εχθροπραξίες ή βία, σε σχέση με το άρθρο 20 του Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα». Περαιτέρω, η Επιτροπή εξέφρασε ανησυχία για τις μαζικές συλλήψεις, τις αυθαίρετες εκτελέσεις, τις βίαιες εξαφανίσεις, τα βασανιστήρια, τους βιασμούς και πολλές άλλες παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων που στόχο είχαν «τον εκτόπισμό ή την εξόντωση των Μουσουλμάνων, Κροατών ή άλλων εθνοτήτων προκειμένου να δημιουργήσουν εθνικά ομογενοποιημένες περιοχές».

³⁵⁹ Human Rights Committee, *Advocacy of Racial Hatred and Admissibility of a Communication: Case of Taylor v. Canada*, 193.

³⁶⁰ Ο.Π.

Στην δεύτερη υπόθεση που ακολούθησε αρκετά χρόνια αργότερα ο ιδιώτης Robert Faurisson υποστήριξε πως το Ολοκαύτωμα δεν έγινε ποτέ, η Επιτροπή έκρινε την καταδίκη του παραδεκτή με βάση τους περιορισμούς που προβλέπει η ρήτρα του άρθρου 19 για την ελευθερία της έκφρασης με βάση το Σύμφωνο. Πιο συγκεκριμένα ο Faurisson είχε καταδικαστεί στην Γαλλία επειδή υποστήριξε πως ποτέ δεν υπήρξαν θάλαμοι αερίων για την εξόντωση των Εβραίων από τους Ναζί στα στρατόπεδα συγκέντρωσης χαρακτηρίζοντας «τον μύθο των θαλάμων» «ανέντιμη μυθοπλασία(dishonest fabrication)». Η νομοθεσία βάσει της οποίας καταδικάστηκε, γνωστή και ως Gayssot Act, ποινικοποιεί την αμφισβήτηση της ύπαρξης κατηγορίας για εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας όπως ορίζει ο Χάρτης του Λονδίνου του 1945, επί τη βάση του οποίου οι αρχηγοί των Ναζί δικάστηκαν και καταδικάστηκαν από το Διεθνές Στρατιωτικό Δικαστήριο της Νυρεμβέργης. Η Επιτροπή έκρινε λοιπόν πως ο περιορισμός της ελευθερίας έκφρασης εξυπηρετούσε τον νόμιμο σκοπό της διαφύλαξης των δικαιωμάτων των άλλων.

Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

Παρότι η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, σε αντίθεση με το Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, δεν απαιτεί από τα κράτη-μέλη να απαγορεύσουν την προπαγάνδα μίσους, η ρήτρα για την ελευθερία της έκφρασης ερμηνεύεται με τρόπο που απαγορεύει κάτι τέτοιο στα κράτη· δεν καθιερώνει δηλαδή ένα απόλυτο δικαίωμα. Το άρθρο 10 αφού πρώτα αναγορεύει πως «Όλοι έχουν το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης» αναφέρει πως το δικαίωμα «φέρει ευθύνες και υποχρεώσεις, και μπορεί να υπόκειται σε τέτοιους [. . .] περιορισμούς [. . .] όπως κρίνονται απαραίτητοι σε μια δημοκρατική κοινωνία [. . .] για την προστασία της υπόληψης ή των δικαιωμάτων των άλλων».

Οι συγκεκριμένοι περιορισμοί του άρθρου 10 καθώς και οι γενικοί περιορισμοί του άρθρου 17, οδήγησαν την τότε Ευρωπαϊκή Επιτροπή των

Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αλλά και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου να καθορίσουν πως οι απαγορεύσεις της προπαγάνδας μίσους είναι απόλυτα συνεπείς με τις υποχρεώσεις που απορρέουν για τα κράτη-μέλη της Σύμβασης.

Αν και οι περισσότερες υποθέσεις προπαγάνδας μίσους που εξέτασε η Επιτροπή κρίθηκαν απαράδεκτες υπήρξε μια που οδηγήθηκε στο ΕυρΔΔΑ και η οποία καταδεικνύει τις δυσκολίες και τα όρια στους περιορισμούς της ελευθερίας της έκφρασης. Στην υπόθεση *Jersild* κατά Δανίας, που αφορούσε θέματα ελευθερίας του Τύπου και ελευθερίας της έκφρασης, το δικαστήριο αποφάνθηκε πως υπήρξε παραβίαση του άρθρου 10³⁶¹. Ο ενάγων Jens Olaf Jersild, Δανός τηλεοπτικός ρεπόρτερ, δικάστηκε και καταδικάστηκε από την κυβέρνηση της Δανίας σε καταβολή προστίμου επειδή στήριξε και ενθάρρυνε την διάδοση ρατσιστικών δηλώσεων μέσα από την προβολή τηλεοπτικού ντοκιμαντέρ το οποίο περιέγραφε τις ακραίες ρατσιστικές δηλώσεις μιας εξτρεμιστικής νεανικής οργάνωσης με το όνομα 'Greenjackets' σχετικά με τις εθνοτικές ομάδες και τους μετανάστες στην Δανία.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο αποφάνθηκε με ψηφοφορία δώδεκα προς επτά πως η καταδίκη του δημοσιογράφου αποτελούσε παραβίαση των δικαιωμάτων του σύμφωνα με το άρθρο 10. Το Δικαστήριο εστίασε στο κατά πόσο τα μέτρα που ελήφθησαν ήταν συμβατά με την Τρίτη προϋπόθεση για τον περιορισμό στην ελευθερία της έκφρασης που καθιερώνει το άρθρο 10 «όπως κρίνεται απαραίτητος σε μια δημοκρατική κοινωνία».³⁶²

---

³⁶¹ *Jersild v Denmark*, 298 European Court of Human Rights (ser.A), 23 September 1994, 1.

³⁶² Το Δικαστήριο δήλωσε πως η καταδίκη και η ποινή που επιβλήθηκαν στον δημοσιογράφο ήταν συμβατές με τις δυο προϋποθέσεις για τον περιορισμό της ελευθερίας της έκφρασης: και είναι αδιαμφισβήτητο ότι η επέμβαση στην ελευθερία αυτή υπαγορεύτηκε από τον νόμο, με βάση το άρθρο 266 του Ποινικού Κώδικα, καθώς και ότι εξυπηρετήθηκε νόμιμος σκοπός με βάση το άρθρο 10 (2), αυτός της «προστασίας της υπόληψης και των δικαιωμάτων των άλλων».

Η κυβέρνηση της Δανίας υποστήριξε πως ο δημοσιογράφος μέσα από το μοντάζ της επίμαχης συνέντευξης δεν κατάφερε να αντισταθμίσει τις ρατσιστικές απόψεις των νεαρών, θεωρώντας πως «το κοινό έγινε δέκτης σχολίων και απόψεων που αξιολογούνται με βάση την πραγματική τους διάσταση»³⁶³. Το Δικαστήριο απάντησε επαναλαμβάνοντας πως «η ελευθερία της έκφρασης συνιστά ένα από τα σημαντικότερα θεμέλια μιας δημοκρατικής κοινωνίας», και ότι ο Τύπος διαδραματίζοντας το ζωτικό ρόλο του «θεματοφύλακα (watchdog)» πρέπει να είναι ελεύθερος να διανέμει πληροφορίες και ιδέες δημόσιου ενδιαφέροντος, τις οποίες το κοινό έχει δικαίωμα να λαμβάνει.³⁶⁴

Ένα άλλο στοιχείο πολύ σημαντικό στην κρίση του ΕυρΔΔΑ ήταν η *πρόθεση* διάδοσης ρατσιστικών δηλώσεων καθώς η Σύμβαση για την Εξάλειψη κάθε είδους Φυλετικών Διακρίσεων υπήρξε βαρύνουσας σημασίας προκειμένου να καθορίσει την «αναγκαιότητα» της καταδίκης του κατηγορούμενου. Το Δικαστήριο καθόρισε πως το πεδίο αναφοράς στο οποίο παρουσιάστηκε η συνέντευξη έκανε ξεκάθαρο το γεγονός ότι «το προβληθέν πρόγραμμα είχε ως στόχο να εκθέσει, αναλύσει και να εξηγήσει τη στάση της συγκεκριμένης ομάδας νέων» και να «θίξει ένα σημαντικό θέμα δημόσιου ενδιαφέροντος». Εναπόκειτο λοιπόν στα ίδια τα Μέσα, και όχι σε ένα δικαστήριο, να καθορίσει τον βαθμό σημασίας ή την πληροφοριακή αξία του προγράμματος.

Επομένως, το Δικαστήριο δεν είπε πως ένας δημοσιογράφος δεν έχει καθήκον να παρουσιάζει αντίρροπες απόψεις· απλώς σημείωσε με ιδιαίτερα προστατευτική γλώσσα ως προς την ελευθερία του Τύπου πως «Η τιμωρία ενός δημοσιογράφου για παροχή βοήθειας στην διάδοση απόψεων ατόμων ή ομάδων που γίνονται κατά την διάρκεια συνέντευξης θα έβλαπτε σοβαρά την

---

³⁶³ *Jersild v Denmark*, 24.

³⁶⁴ Ο.π., 25-6 (παραθέτοντας την υπόθεση *The Observer and The Guardian* εναντίον Ηνωμένου Βασιλείου [*The Spycatcher Case*], (1991).

συμβολή του Τύπου στον ευρύτερο διάλογο για θέματα δημοσίου ενδιαφέροντος και δεν θα έπρεπε να προβλέπεται παρά μόνο εάν υπάρχουν πολύ σοβαροί λόγοι για κάτι τέτοιο».³⁶⁵

Αντίστοιχα, το Διαμερικανικό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων σε γνωμοδότηση του σχετικά με υπόθεση στην οποία δημοσιογράφος καταδικάστηκε για άσκηση του επαγγέλματος χωρίς άδεια αποφάνθηκε πως υπήρξε παραβίαση του άρθρου 13³⁶⁶ της Διαμερικανικής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και ανέφερε πως οποιοδήποτε περιορισμοί στην ελευθερία της έκφρασης πρέπει να είναι «αναγκαίοι», και ότι ένας περιορισμός δεν είναι απαραίτητος εάν τα προσδοκώμενα αποτελέσματα μπορεί να επιτευχθούν με λιγότερα περιοριστικά μέτρα³⁶⁷.

Συμπερασματικά, παρά το γεγονός ότι οι διεθνείς και περιφερειακές συμβάσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν απευθύνουν το θέμα της διασυννοριακής απαγόρευσης των εκπομπών και άλλων μέσων που στηρίζουν το εθνικό μίσος, αποδεικνύουν πως το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης και το δικαίωμα λήψης και διανομής πληροφοριών «ανεξάρτητα από σύνορα» δεν αποτελεί νομικό εμπόδιο για την επέμβαση στην πληροφορία. Τα εργαλεία αυτά σίγουρα δεν παρέχουν λεπτομερείς κατευθύνσεις για τον καθορισμό των ορίων που επιτρέπουν μια τέτοια επέμβαση. Οι υποθέσεις όμως στις οποίες εφαρμόζονται οι προβλέψεις για την προπαγάνδα μίσους δείχνουν πως πρέπει να είμαστε επιφυλακτικοί σχετικά στους περιορισμούς του πολύ σημαντικού δικαιώματος στην ελευθερία της έκφρασης. Ταυτόχρονα όμως, εξαιτίας των αποδεδειγμένα τραγικών συνεπειών της αδυναμίας καταστολής της προπαγάνδας μίσους, οι συμβάσεις

---

³⁶⁵ Ο.π., 29.

³⁶⁶ «Όλοι έχουν το δικαίωμα στην ελευθερία της σκέψης και της έκφρασης».

³⁶⁷ IACHR Advisory Opinion OC-5/85, 13 Νοεμβρίου 1985, Inter-Am.Ct.H.R. (Ser.A) No.5 (1985).

εμπερικλείουν ένα καθήκον επέμβασης (a duty to intervene) σε εθνικό επίπεδο. Υπάρχει η άποψη ότι αυτή η υποχρέωση υπάρχει *a fortiori* όταν κρίνεται απαραίτητο να διασφαλιστεί η προστασία των πιο θεμελιωδών δικαιωμάτων των συμβάσεων αυτών-συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος στη ζωή.

3. Διεθνές Δίκαιο και Επέμβαση στην Πληροφορία

Η διεθνής κοινότητα έχει αναπτύξει ένα νομικό σύστημα ικανό να τιμωρεί εκείνους που χρησιμοποιούν τα ΜΜΕ για να ωθήσουν σε συστηματική παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων· αλλά όχι για να αποτρέψει τέτοιου είδους χρήση. Είδαμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο τα παραδείγματα του Streicher και του Ruggiu.³⁶⁸

Τι βήματα μπορεί να πάρει λοιπόν ένα κράτος ή μια ομάδα κρατών για να προλάβει (*to prevent*) ιδιώτες που έχουν την δυνατότητα να χρησιμοποιούν τα Μέσα για να προκαλέσουν ανθρωπιστικές κρίσεις; Κάποιοι ακαδημαϊκοί θεωρούν πως θα ήταν νόμιμη ενέργεια η εξουσιοδότηση από το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών να επέμβουν στο εσωτερικό άλλων κρατών προκειμένου να αναδιαμορφώσουν (*reshape*) μέσω ψυχολογικών, τεχνολογικών και πληροφοριακών πολεμικών επιχειρήσεων, το τοπίο των μήντια για να αποτραπούν συστηματικές και μαζικές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων^{369 370 371}.

---

³⁶⁸ *Prosecutor v. Ruggiu*, Int'l Crim. Trib. For Rwanda, Case ICTR-97-32-I (J 2000). Ο George Ruggiu δήλωσε την ενοχή του για την δημόσια υποκίνηση της γενοκτονίας και εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας στις 15 Μαΐου 2000 και καταδικάστηκε ποινή φυλάκισης 12 ετών την 1η Ιουνίου 2000.

³⁶⁹ Οι ψυχολογικές επιχειρήσεις ορίζονται διαφορετικά από τις διάφορες στρατιωτικές οργανώσεις. Το Αμερικανικό Υπουργείο Άμυνας ορίζει τις «ψυχολογικές επιχειρήσεις» ως: «προσχεδιασμένες επιχειρήσεις που στόχο έχουν την μετάδοση επιλεκτικών πληροφοριών σε ξένα ακροατήρια προκειμένου να επηρεάσουν τα συναισθήματα τους, τα κίνητρα τους, την

Σε άλλα άρθρα συζητείται το κατά πόσο είναι αποδεκτό τα Ηνωμένα Έθνη ή ομάδα κρατών να χρησιμοποιούν αυτές τις τεχνικές με την συναίνεση του κράτους στόχου (target state)^{372 373}. Ωστόσο, δεν υπάρχει ακόμη ένα διεθνές κανονιστικό νομικό πλαίσιο για κάτι τέτοιο. Στο κεφάλαιο αυτό θα εξερευνήσουμε το κατά πόσο η προληπτική επέμβαση³⁷⁴ με τεχνολογικές,

---

λογική τους και σε τελικό επίπεδο την συμπεριφορά των ξένων κυβερνήσεων, οργανώσεων, ομάδων και ιδιωτών. Ο σκοπός των ψυχολογικών επιχειρήσεων είναι να επιφέρουν ή να ενδυναμώσουν συμπεριφορές ευνοϊκές προς τους στόχους του εισηγητή αυτών». Joint Pub 1-02, *Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms* (Washington, DC: GPO, 23 March 1994).

³⁷⁰ Οι πληροφοριακές πολεμικές επιχειρήσεις ορίζονται γενικά ως η χρήση ευρέων τακτικών όπως «η δημόσια διπλωματία, η προπαγάνδα και οι ψυχολογικές εκστρατείες, η πολιτική και πολιτιστική υπονόμευση, η εξαπάτηση από ή η εμπλοκή των τοπικών Μέσων, η διήθηση ηλεκτρονικών δικτύων και βάσεων δεδομένων, καθώς και οι προσπάθειες προώθησης κινήματων αντιπολίτευσης μεταξύ των δικτύων». Arquilla, J., and Ronfeldt, D., (1993), *Cyberwar is Coming!*, *Comparative Strategy* vol. 12, σ.σ 141,144.

³⁷¹ Metz, *Information Intervention: When Switching Channels Isn't Enough*, 15. Cloughley, B., (1996), *Peace in Mind: Will the UN Give Psyops a Chance?*, *Jane's International Defense Review*, vol. 3, 59. Spicer, K., *To Combat Hate Broadcasts, Let's Try Propaganda for Peace*, *International Herald Tribune*. D' Souza, F.I.(20 December 1994), *Response to Keith Spicer: The Flow of Information*, *International Herald Tribune*.

³⁷² Το κράτος που δέχεται την επέμβαση θα αποκαλείται εφ'εξής «κράτος-στόχος». Damrosch, L.F. (1989), *Politics across Borders: Non-intervention and Non-forcible Influence over Domestic Affairs*, *American Journal of International Law*, vol.83, σσ. 1, 6.

³⁷³ Price, M.(2000), *Information Intervention: Bosnia, the Dayton Accords, and the Seizure of Broadcasting Transmitters*, *Cornell International Law Journal*, vol. 33, 67.

³⁷⁴ Ο όρος «προληπτική επέμβαση» χρησιμοποιείται προκειμένου να διευκρινίσουμε αυτό που ο Jamie Metz αναφέρει ως επέμβαση «φάση ένα» και επέμβαση «φάση δύο». Η πρώτη αναφέρεται στην επέμβαση που λαμβάνει χώρα πριν το ξέσπασμα ανθρωπιστικής κρίσης και στόχο έχει να την αποτρέψει από το να συμβεί. Η δεύτερη αφορά την επέμβαση μετά την εμφάνιση μιας ανθρωπιστικής κρίσης και ως στόχο έχει την αποτροπή της επανεμφάνισης της.

πληροφοριακές και ψυχολογικές πολεμικές επιχειρήσεις σε ένα κράτος-στόχο προκειμένου να κατασταλούν «εμπρηστικά» μήντια³⁷⁵, καταπατά βασικές έννοιες με βάση το διεθνές δίκαιο όπως αυτή της κρατικής κυριαρχίας όπως αποτυπώνεται εθιμικά στην αρχή της μη επέμβασης (non-intervention norm).

Οι νομικές κατασκευές που θεμελιώνουν την αρχή της μη επέμβασης είναι αρκετά πολύπλοκες όπως είναι και εκείνες που αφορούν την ελευθερία του λόγου, γεγονός που μας φέρνει ενώπιον της νομιμότητας της μιας ή της άλλης ενέργειας. Ένα κράτος που προτίθεται να εμπλακεί σε μια επέμβαση στην πληροφορία πρέπει να ελέγξει εάν οι τεχνικές που θα χρησιμοποιήσει παραβιάζουν τις διεθνείς αρχές τόσο της μη επέμβασης όσο και της ελευθερίας του λόγου. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι αρχές είναι διακριτές μεταξύ τους και δεν σημαίνει πως επειδή οι διεθνείς νόμοι της ελευθερίας του λόγου υποστηρίζουν την έννοια της επέμβασης στην πληροφορία, πως η αρχή της μη επέμβασης κάνει το ίδιο. Η τρέχουσα νομολογία δεν παρέχει πλήρη στήριξη στην επέμβαση στην πληροφορία. ωστόσο οι υπάρχοντες περιορισμοί στην αρχή αυτή πρέπει να εξεταστούν υπό το φως των πρόσφατων εμπειριών της Γιουγκοσλαβίας, της Ρουάντας κ.α. όπου τα μήντια έγιναν εργαλείο συστηματικών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Προκειμένου να αποτιμήσουμε το νόμιμο ή το παράνομο μιας προληπτικής επέμβασης που σχετίζεται με την χρήση πληροφοριακών μεθόδων πρέπει να διακρίνουμε μεταξύ δυο ειδών επέμβασης. Ο πρώτος τύπος επέμβασης προκύπτει όταν το Συμβούλιο Ασφαλείας, υπό το κεφάλαιο VII, χαρακτηρίζει μια κατάσταση ως «απειλή για την ειρήνη, παραβίαση της ειρήνης ή επιθετική

---

³⁷⁵ Ο όρος «εμπρηστικά μήντια» αναφέρεται σε όλων των ειδών τα προϊόντα των μήντια που ενδέχεται να πυροδοτήσουν, εξωθήσουν ή πιθανώς να υποκινήσουν εθνική διαμάχη ή συστηματικές και εκτεταμένες παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ο όρος επελέγη εσκεμμένα λόγω του ευρέως περιεχομένου σε σύγκριση με τους όρους «υποκίνηση (incitement)» και «προπαγάνδα μίσους (hate speech)» και επειδή αποδίδει τα χιλιάδες είδη λόγου που παίζουν ρόλο την υποδαύιση ανθρωπιστικών κρίσεων.

ενέργεια» και εξουσιοδοτεί ένα κράτος ή μια ομάδα κρατών να αναλάβουν δράση σύμφωνα με το άρθρο 41 του Χάρτη προκειμένου να αποκαταστήσουν την διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Ο δεύτερος τύπος επέμβασης προκύπτει όταν ένα κράτος ή μια ομάδα κρατών που δρουν είτε μονομερώς είτε πολυμερώς αναλαμβάνουν δράση χωρίς τη χρήση βίας χωρίς εξουσιοδότηση από το Συμβούλιο Ασφαλείας και χωρίς την συγκατάθεση του κυρίαρχου κράτους.

i. Η χρήση βίας

Από νομικής απόψεως, η διάκριση μεταξύ επέμβασης στην πληροφορία και άλλου είδους επεμβάσεων έγκειται στον ρόλο της βίας. Σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, τα κράτη υποχρεούνται γενικά να απέχουν από την χρήση ή απειλή χρήσης βίας όσον αφορά την εδαφική ακεραιότητα ή την πολιτική ανεξαρτησία άλλων κρατών, με την ρητή εξαίρεση εξουσιοδότησης από το ΣΑ χρήσης βίας υπό το άρθρο 42 του Χάρτη ΗΕ και σε περίπτωση νόμιμης άμυνας όπως ορίζει το άρθρο 51 του Χάρτη ΗΕ υπό ορισμένες προϋποθέσεις. Η επέμβαση στην πληροφορία υποθέτει ότι ένα κράτος δεν θα εμπλακεί σε στρατιωτική εκστρατεία εναντίον εμπρηστικών μέσων αλλά θα χρησιμοποιήσει μη βίαια μέτρα για να αποτρέψει μια ανθρωπιστική κρίση.

Κατά συνέπεια, η επέμβαση προϋποθέτει πως οι τεχνολογικές λύσεις που έχουν ως στόχο να εμποδίσουν την πρόσβαση σε εμπρηστικά μηνύματα ή προτείνουν εναλλακτικές πηγές πληροφόρησης ενάντια σε μέσα που προτρέπουν σε παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μπορούν να αποτρέψουν την επερχόμενη βία. Η δεύτερη αυτή υπόθεση είναι εν μέρει σωστή αν και αρκετά απλουστευτική. Παρότι τα Μέσα Ενημέρωσης παίζουν καθοριστικό ρόλο στην προτροπή ατόμων να παραβιάσουν ανθρώπινα δικαιώματα, αποτελούν συνήθως κομμάτι ενός περίπλοκου ιστού κοινωνικών, οικονομικών, ιστορικών, πολιτικών και θεσμικών δομών εντός μιας κοινωνίας που οδηγούν συνολικά στην διάπραξη παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Χρειάζεται μια συντονισμένη απάντηση της διεθνούς

κοινότητας στις δομές αυτές προκειμένου η επέμβαση στην πληροφορία να είναι αποτελεσματική, ωστόσο σαν προσωρινή λύση οι πληροφοριακές τεχνικές μπορούν να αποτρέψουν τις παραβιάσεις και να δώσουν στην διεθνή κοινότητα τον απαραίτητο χρόνο για να σταματήσει την διάχυση της κρίσης.

Είδαμε στην αρχή του κεφαλαίου πως η επέμβαση στην πληροφορία συνδέεται με την έννοια της ανθρωπιστικής επέμβασης στο βαθμό που μπορεί να λειτουργήσει ως υποκατάστατο αυτής από τη στιγμή που δεν προκρίνει την χρήση βίας. Η αμφιλεγόμενη νομική βάση της ανθρωπιστικής επέμβασης έγκειται σε αυτό που είπε και το Διεθνές Δικαστήριο στην υπόθεση των στρατιωτικών και παραστρατιωτικών δραστηριοτήτων στην Νικαράγουα όταν απέρριψε το ανθρωπιστικό κίνητρο στην εισβολή των Ηνωμένων Πολιτειών στην Νικαράγουα λέγοντας πως «εν'όσο οι Ηνωμένες Πολιτείες μπορούν να εκτιμούν κατά βούληση την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Νικαράγουα, η χρήση βίας δεν είναι η κατάλληλη μέθοδος για να επιβλέψουν ή να διασφαλίσουν τον σεβασμό των δικαιωμάτων αυτών»³⁷⁶.

Επιπλέον, το Βρετανικό Υπουργείο Εξωτερικών είχε επισημάνει στα μέσα της δεκαετίας του '80 ότι η σύγχρονη νομική αντίληψη δεν δέχεται την ύπαρξη ενός δικαιώματος στην ανθρωπιστική επέμβαση για τρεις λόγους.³⁷⁷ Οι Byers

---

³⁷⁶ Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (*Nicaragua vs US*) 1986 I.C.J. 268.

³⁷⁷ "First, the UN Charter and the corpus of modern international law do not seem to specifically incorporate such a right; secondly, State practice in the past two centuries, and especially since 1945, at best provides only a handful of genuine cases of humanitarian intervention, and on most assessments, none at all; and finally, on prudential grounds, that the scope for abusing such a right argues strongly against its creation...In essence, therefore, the case against making humanitarian intervention an exception to the principle of non-intervention is that its doubtful benefits would be heavily outweighed by its costs in terms of respect for international law". U.K Foreign Office Policy Document No. 148, 57 Y.I.L 614 (1986), para II. 22.

και Chesterman συμπεραίνουν πως « Η μεγαλύτερη απειλή για ένα διεθνή κανόνα δικαίου έγκειται όχι μόνο στην περιστασιακή παραβίαση αυτού του κανόνα-οι κανόνες άλλωστε παραβιάζονται συχνά σε όλα τα νομικά συστήματα, συχνά για καλό σκοπό-αλλά στις απόπειρες αλλοίωσης του κανόνα προκειμένου να εξυπηρετεί τους σκοπούς των ισχυρότερων».³⁷⁸

Η επέμβαση στην πληροφορία είναι σχεδιασμένη για να παράσχει στο Συμβούλιο Ασφαλείας (ΣΑ) λιγότερο δραστικές εναλλακτικές από την εξουσιοδότηση χρήσης βίας έτσι ώστε οι πολιτικές συνέπειες της να είναι σαφώς μικρότερες. Αν κάτι τέτοιο μπορούσε να αποδειχτεί αληθινό, το ΣΑ θα είχε τη δυνατότητα να λαμβάνει πιο επιθετικά προληπτικά μέτρα ενόπιον ανθρωπιστικών κρίσεων. Έτσι αρκετοί ακαδημαϊκοί άρχισαν να προτείνουν την νόμιμη χρήση μιας επέμβασης στην πληροφορία από τα κράτη ανεξάρτητα από το εάν υπάρχει εξουσιοδότηση από το ΣΑ ή συγκατάθεση του κράτους-στόχου³⁷⁹.

ii. Η αρχή της μη-επέμβασης (the non-intervention norm)

Όπως ακριβώς ο Χάρτης Ηνωμένων Εθνών απαγορεύει την χρήση βίας ενάντια στην εδαφική ακεραιότητα και πολιτική ανεξαρτησία των κρατών(2§4), έτσι και η αρχή της μη επέμβασης «απορρέει από και στηρίζει την ιδέα της κρατικής κυριαρχίας».³⁸⁰ Το άρθρο 2§7 του ΧάρτηΗΕ προβλέπει πως «καμιά διάταξη του παρόντος Χάρτη δε θα δίνει στα Ηνωμένα Έθνη το δικαίωμα να επεμβαίνουν σε ζητήματα που ανήκουν ουσιαστικά στην

---

³⁷⁸ Byers, M. and Chesterman, S., "Changing the rules about rules?: Unilateral humanitarian intervention and the future of international law" στο *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*

³⁷⁹ Metzl, *Rwandan Genocide*, 622,635.

³⁸⁰ Thomas, C.(1985), *New States, Sovereignty and Intervention*, Aldershot: Gower, 16.

εσωτερική δικαιοδοσία οποιουδήποτε κράτους»³⁸¹, αρχή η οποία ενισχύεται τόσο από την Διακήρυξη για την Ανάπτυξη Φιλικών Σχέσεων (Friendly Relations Declaration)³⁸² όσο και από το ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης για την μη Αποδοχή της Επέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις των Κρατών και την Προστασία της Ανεξαρτησίας και Ακεραιότητας τους (UN GA Declaration of the Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of their Independence and Sovereignty)³⁸³, κάνοντας ξεκάθαρο πως τα κράτη πρέπει να απολαμβάνουν την ελευθερία άσκησης των κυριαρχικών τους δικαιωμάτων χωρίς την παρέμβαση άλλων κρατών.

Επιπλέον, το Διεθνές Δικαστήριο στην υπόθεση Νικαράγουα κατά Ηνωμένων Πολιτειών, ανήγαγε την αρχή της μη επέμβασης σε εθιμική αρχή διεθνούς εφαρμογής. Σε μια συγκλίνουσα γνώμη της ίδιας υπόθεσης ο δικαστής Sette-

---

³⁸¹ Από τις προπαρασκευαστικές εργασίες προκύπτει ότι το κείμενο του 2§7 ρυθμίζει μόνο την δράση των οργάνων του ΟΗΕ και όχι των κρατών μελών. Η υποχρέωση μη επέμβασης των Κρατών δεν διατυπώνεται ευθέως στον Χάρτη αλλά απορρέει έμμεσα από την πρόβλεψη του άρθρου 2§7 για την εσωτερική δικαιοδοσία/αρμοδιότητα σε συνδυασμό με την υποχρέωση μη απειλής ή χρήσης βίας που διατυπώνεται στο άρθρο 2 παρ. 4 και με την αρχή της κυριαρχικής ισότητας (2 παρ. 1). Άλλωστε, ό,τι απαγορεύεται για έναν οργανισμό κρατών, απαγορεύεται, a fortiori, για τα κράτη καθεαυτά. Βλ. Kelsen in Pellet A.& Cot J.-P., *La Charte des NU : Commentaire, article par article*, 2nd éd. revue et augmentée, Paris, Economica, 1991 και Mani V. S., “Humanitarian” Intervention Today, 159, in RCADI, vol. 313, 2005

³⁸² “no State or group of States has the right to intervene, directly or indirectly, for any reason whatever, in the internal or external affairs of any state [. . .]nor may a state use or encourage the use of economic, political, or any other type of measures to coerce another state in order to obtain from it the subordination of the exercise of its sovereign rights and to secure from it advantages of any kind. G.A. Res., 2625 (XXV), Annex, 25 UN GAOR, Supp. (No. 28), UN Dec. A/5217 (1970), at 121.

³⁸³ “no State may use or encourage the use of economic, political, or any other type of measures to coerce another State in order to obtain from it the subordination of the exercise of its sovereign rights”, G.A. Res. 2131, UN GAOR, 20th Sess., Supp. No. 14 at 12, UN Doc. A/6220 (1965).

Camara προσέθεσε ότι «η μη χρήση βίας καθώς και η μη-επέμβαση-η τελευταία ούσα φυσική συνέπεια της κυριαρχικής ισότητας των Κρατών και της αυτοδιάθεσης- δεν είναι μόνο θεμελιώδεις αρχές του διεθνούς εθμικού δικαίου αλλά θα μπορούσαν επιπροσθέτως να αναγνωριστούν ως επιτακτικοί κανόνες του διεθνούς εθμικού δικαίου οι οποίοι επιβάλλουν υποχρεώσεις σε όλα τα Κράτη».³⁸⁴

iii. Εξουσιοδοτημένη και μη-εξουσιοδοτημένη από τα Η.Ε Επέμβαση στην Πληροφορία

Σχετικά με την εξουσιοδοτημένη επέμβαση στην πληροφορία πρέπει προχωρήσουμε σε κάποιες επισημάνσεις. Πρώτα απ' όλα γνωρίζουμε πως όλα τα συμβαλλόμενα κράτη δεσμεύονται από τον ΧάρτηΗΕ, ο οποίος αποτελεί το νομικό θεμέλιο του σύγχρονου διεθνούς συστήματος. Αυτό σημαίνει πως όταν το ΣΑ αποφασίσει πως υπάρχει απειλή για την διεθνή ειρήνη και ασφάλεια με βάση το κεφάλαιο VII, τα κράτη συναινούν στην επέμβαση στο εσωτερικό τους εφ' όσον κρίνεται απαραίτητο. Σε αυτή την εξαίρεση της αρχής της μη επέμβασης εμπίπτει και η απόφαση του Συμβουλίου σχετικά με τον τρόπο λειτουργίας των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης ενός κράτους που μπορεί να δημιουργεί κατάσταση απειλής για την ειρήνη και την ασφάλεια ή να υπονομεύει προηγούμενες αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας και επομένως να εξουσιοδοτήσει τα κράτη να λάβουν μη βίαια μέτρα ή να διακόψουν την μετάδοση των συχνότητων των Μέσων του κράτους αυτού βάσει του άρθρου 41 του ΧάρτηΗΕ το οποίο προβλέπει ότι «Το Συμβούλιο Ασφαλείας μπορεί να αποφασίζει ποια μέτρα ή που δε συνεπάγονται τη χρησιμοποίηση ένοπλης δύναμης - θα λαμβάνονται για να εξασφαλίζουν την εκτέλεση των αποφάσεων του, και μπορεί να καλεί τα Μέλη των Ηνωμένων Εθνών να εφαρμόζουν αυτά τα μέτρα. Αυτά μπορεί να περιλαμβάνουν πλήρη

---

³⁸⁴ *Nicaragua vs. United States, ICJ Reports 199 (1986).*

ή μερική διακοπή των οικονομικών σχέσεων, των σιδηροδρομικών, θαλάσσιων, εναέριων, συγκοινωνιών, των ταχυδρομικών, τηλεγραφικών, ραδιοφωνικών και άλλων μέσων επικοινωνίας, καθώς και τη διακοπή διπλωματικών σχέσεων». Επομένως, η εξουσιοδοτημένη από το ΣΑ επέμβαση στην πληροφορία είναι *prima facie* νόμιμη.³⁸⁵

Παρεμβολές (jamming) και η Αρχή της μη-επέμβασης

Όσον αφορά την μη εξουσιοδοτημένη επέμβαση στην πληροφορία θα δούμε τι ισχύει όταν ένα κράτος ή μια ομάδα κρατών παρεμβαίνουν χωρίς την συγκατάθεση του κράτους-στόχου με πληροφοριακές τεχνικές όπως αυτή των παρεμβολών.

Ένας αρχικός περιορισμός στην έννοια των κυριαρχικών δικαιωμάτων είναι πως «η κυριαρχία είναι εδαφική».³⁸⁶ Γι' αυτό τον λόγο η απόπειρα

---

³⁸⁵ Υπάρχουν αρκετά παραδείγματα στην διεθνή πρακτική. Το 1996 το ΣΑ με την απόφαση 232 και ενεργώντας υπό το άρθρο 41 επέβαλλε οικονομικό εμπάργκο στην Αν.Ροδεσία θεωρώντας το ρατσιστικό καθεστώς του απαρχαίαν απειλή για την διεθνή ειρήνη και ασφάλεια ενώ οι στην πρώην Γιουγκοσλαβία επέβαλλε σταρτιωτικό εμπάργκο, ανέστειλε τις αερομεταφορές και απαγόρευσε τις εισαγωγές και εξαγωγές προϊόντων στην περιοχή προκειμένου να αποτρέψει την εθνική διαμάχη. Αν και καμία από τις περιπτώσεις αυτές δεν είναι απευθείας ανάλογη με την εξουσιοδότηση από τα Ηνωμένα Έθνη προληπτικής επέμβασης στην πληροφορία, στηρίζουν αυτήν την υπόθεση καθώς και ότι η πράξη δεν θα παραβίαζε την αρχή της μη-επέμβασης. Επιπλέον, στηρίζει τις αρχές του κεφ. I του ΧαρτιΗΕ, καθώς η πρόληψη της συστηματικής και ευρείας παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων «ενισχύει την διεθνή ειρήνη» και «προωθεί και ενδυναμώνει τον σεβασμό για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες».

³⁸⁶ Blinderman, E., *International Law and Information Intervention*, in Monroe and Thompson, *Forging Peace*, 113. Ο συγγραφέας επισημαίνει την υπόθεση αλιευτικής δικαιοδοσίας *North Atlantic Coast Fisheries UK v. US* (Μόνιμο Διαιτητικό Δικαστήριο) στην οποία το δικαστήριο αποφάσισε πως «ένα από τα βασικά στοιχεία της κυριαρχίας είναι πως ασκείται εντός εδαφικών ορίων και πως, εκτός και αν αποδειχτεί το αντίθετο, το έδαφος και η κυριαρχία είναι συμπίπτουσες έννοιες».

παρεμπόδισης των επίγειων μεταδόσεων σε ένα κράτος-στόχο θέτει πρακτικές δυσκολίες, αφού απαιτεί από το παρεμβαίνων κράτος να κατευθύνει ηλεκτρομαγνητική ενέργεια στον εναέριο χώρο του κράτους-στόχου προκειμένου να παρέμβει στο σήμα της μετάδοσης.³⁸⁷

Παρ' όλο που το εθνικό διεθνές δίκαιο δεν απαγορεύει σε ένα κράτος να παρεμποδίζει μεταδόσεις που εισέρχονται στο έδαφος του χωρίς την συγκατάθεση του³⁸⁸ δεν υπάρχει αντίστοιχη πρακτική που να νομιμοποιεί την μονομερή παρέμβαση ενός κράτους σε ανεπιθύμητες επίγειες μεταδόσεις στο έδαφος άλλου κράτους χωρίς αυτό να αντιβαίνει την αρχή της μη επέμβασης.

Υπάρχει ωστόσο ένας νομικός ελιγμός που αφορά τον τρόπο λήψης των δορυφορικών μεταδόσεων από το κράτος-στόχο. Αυτό γίνεται είτε μέσω της μεθόδου DBS (Direct Broadcasting Satellites) που επιτρέπει την λήψη μεταδόσεων από όλο τον κόσμο εφ' όσον ο τηλεθεατής διαθέτει παραβολική αντένα ή δορυφορικό «πίατο» ή μέσω CSB (Conventional Satellite Broadcasting) που απαιτεί την μεταβίβαση του σήματος από τα επίγεια δίκτυα διανομής. Το σημείο καμπής για τις δυο αυτές μεθόδους και το πως συνδέονται με την νομιμότητα του jamming από τρίτο κράτος είναι το εάν ο δορυφόρος που μεταφέρει το σήμα στο έδαφος του κράτους-στόχου του ανήκει.³⁸⁹ Αυτό σημαίνει πως το κράτος-ιδιοκτήτης του δορυφόρου που μεταδίδει τα σήματα στο έδαφος του κράτους-στόχου μπορεί κατά βούληση ή

---

³⁸⁷ Ο.π.

³⁸⁸ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Nelson, M. (1997), *War of the Black Heavens: the Battles of Western Broadcasting in the Cold War*, London: Brassey's.

³⁸⁹ Όπως αναφέρει το άρθρο 3 της Συνθήκης του 1967 "επί των αρχών που διέπουν τη δραστηριότητα των κρατών κατά την εξερεύνηση και χρησιμοποίηση του διαστήματος συμπεριλαμβανομένης της Σελήνης και άλλων ουρανίων σωμάτων" ("Συνθήκη για το Διάστημα") «συμβαλλόμενο μέρος στην συνθήκη στου οποίου την δικαιοδοσία εγγράφεται αντικείμενο το οποίο εκτοξεύεται στο διάστημα διατηρεί την δικαιοδοσία και τον έλεγχο αυτού» (Space Treaty, art.1, 18 U.S.T. 2410, T.I.A.S. No. 6346, 610 U.N.T.S 205 (1967))

έπειτα από αίτημα τρίτου συμβαλλόμενου κράτους, να διακόψει την μετάδοση ή να την μπλοκάρει χωρίς να παραβιάζει την αρχή της μη-επέμβασης. Δηλαδή η Συνθήκη για το διάστημα καθιερώνει ένα δικαίωμα που υπεριοχδει του δικαιώματος ενός κράτους να ελέγχει τα ΜΜΕ στο έδαφος του εφόσον ο δορυφόρος δε του ανήκει. Κάτι τέτοιο έγινε και στην πρόσφατη κρίση του Κοσσοβού όταν η Eutelsat ανέστειλε την χρήση του δορυφόρου της από την Σερβία³⁹⁰.

Επιτρεπτές Τεχνικές Επέμβασης στην Πληροφορία βάσει της Αρχής της Μη-Επέμβασης

Ειρηνικές Μεταδόσεις (Peace Broadcasting)

Παρόλο που τα κράτη, όπως εξηγήσαμε πιο πάνω, έχουν το κυριαρχικό δικαίωμα να ελέγχουν τον εναέριο χώρο τους και να αποφασίζουν ποια Μέσα θα εκπέμπουν στο έδαφος τους, μπλοκάροντας τα ανεπιθύμητα, δεν απαγορεύεται σε ένα παρεμβαίνων κράτος να μεταδώσει εκπομπές στο έδαφος ενός κράτους-στόχου με την προϋπόθεση ότι οι διασυνοριακές αυτές εκπομπές δεν θα παρεμβάλλονται στις υπάρχουσες συχνότητες. Αυτές οι εκπομπές ονομάζονται *ειρηνικές μεταδόσεις (peace broadcasting)*.³⁹¹

Όπως έχουμε ήδη δει τόσο η Οικουμενική Διακήρυξη Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων όσο και το Σύμφωνο για τα Πολιτικά και Ατομικά Δικαιώματα κατοχυρώνουν το δικαίωμα του καθενός να αναζητά, να λαμβάνει και να διανέμει πληροφορίες διαμέσου όλων των διαύλων επικοινωνίας ανεξαρτήτως συνόρων. Επιπλέον και η Διεθνής Σύμβαση για τις

---

³⁹⁰ Price, M.E., *Governance, globalism and satellites*, *Global Media and Communication*, Vol. 4, No. 3, 245-259 (2008).

³⁹¹ Ο MetzI ορίζει τις *ειρηνικές μεταδόσεις* ως «μη εμπρηστικές εκπομπές από ένα παρεμβαίνων κράτος απ'ευθείας σε ένα κράτος-στόχο ως μέρος της απόπειρας πρόληψης ή παύσης μιας ανθρωπιστικής κρίσης». *When switching channels isn't enough*, *Foreign Affairs*, 17.

Τηλεπικοινωνίες αλλά και η ευρωπαϊκή οδηγία για την Τηλεόραση Χωρίς Σύνορα περιέχουν προβλέψεις για την υποχρεωτική διασυνοριακή μετάδοση.³⁹²

Επιπλέον, περισσότερες από ογδόντα χώρες μεταδίδουν περίπου 22 χιλιάδες ώρες διεθνών προγραμμάτων σε περισσότερους από 250 εκατομμύρια ακροατές και τηλεθεατές καθημερινώς.³⁹³ Αυτά τα μηνύματα μεταδίδονται μέσα από επίγειους ραδιοφωνικούς και τηλεοπτικούς αναμεταδότες, δορυφορικούς αναμεταδότες και το διαδίκτυο.³⁹⁴ Αυτή η κρατική πρακτική σε συνδυασμό με την ορίσιον juris που περιγράφηκε στην προηγούμενη υποενότητα δείχνει πως η μονομερής ειρηνική μετάδοση δεν είναι μόνο νόμιμη αλλά και συνήθης. Άλλωστε η δυνατότητα ενός κράτους να προβεί σε διασυνοριακές εκπομπές χωρίς την συγκατάθεση του κράτους-στόχου παράλληλα με την ικανότητα του κράτους-στόχου να μπλοκάρει ανεπιθύμητες μεταδόσεις στο έδαφος του αυξάνει την εγκυρότητα της ενέργειας αυτής.

Μια εναλλακτική μορφή ειρηνικής μετάδοσης που δεν παραβιάζει την αρχή της μη-επέμβασης αφορά τις μεταδόσεις διαμέσου διαδικτύου. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα υπήρξε αυτό της πρώην Γιουγκοσλαβίας όπου χρησιμοποιώντας δίκτυα (servers) με έδρα την Γερμανία, η ZaMirNet επέτρεψε σε αιχμάλωτους ακτιβιστές σε Βελιγράδι, Ζάγκρεμπ, Τούσλα, Λιουμπλιάνα και Σκόπια να επικοινωνήσουν μεταξύ τους.³⁹⁵ Το πιο σημαντικό όμως ήταν ότι σαν εργαλείο της επέμβασης στην πληροφορία

---

³⁹² Βλ. International Telecommunications Convention, Art.44, 25 October 1973, 28 U.S.T. 2495 και Council Directive 89/552 on Television without Frontiers, 1989 O.J. (L 298) 23.

³⁹³ Blinderman, E., *International Law and Information Intervention*, in Monroe and Thompson, *Forging Peace*, 115.

³⁹⁴ Βλ. Γενικά Wasburn, P. C. (1992), *Broadcasting Propaganda*, London: Praeger.

³⁹⁵ Βλ. *The Internet and Disintegration of Yugoslavia, On the Record*, vol.9. Issue 8, 5 October 1999.

επέτρεψε σε ιδιώτες από διάφορες εθνικές ομάδες να συνδιαλλαγούν για την χειροτέρευση των εθνικών σχέσεων στην περιοχή χωρίς να φοβούνται την παρέμβαση των κεντρικών αρχών οι οποίες δεν μπορούσαν να «κλείσουν» το γερμανικό δίκτυο, καταδεικνύοντας έτσι πως ένα παρεμβαίνων κράτος μπορεί να χρησιμοποιήσει το ίντερνετ για να φέρει κοντά αντιτιθέμενες εθνικές ομάδες σε ένα φόρουμ συμφιλίωσης χωρίς να παραβιάζει την αρχή της μη-επέμβασης.

Παροχή Ανθρωπιστικής Βοήθειας

Είδαμε πως κάθε κράτος έχει το κυριαρχικό δικαίωμα να διαλέγει ποια μήντια θα εκπέμπουν στο έδαφος του· ταυτόχρονα όμως έχει και υποχρέωση *erga omnes*, με βάση το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο, να προλαμβάνει ιδιώτες από το να καταχρώνται τα Μέσα προκειμένου να προτρέψουν σε συστηματικές και μαζικές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Όταν ένα κράτος δεν εκπληρώνει τις υποχρεώσεις του προς τη διεθνή κοινότητα σε σχέση με τα ανθρώπινα δικαιώματα τότε τα άλλα κράτη μπορούν να λάβουν μέτρα εναντίον του κράτους αυτού.³⁹⁶ ³⁹⁷ Στην υπόθεση *Νικαράγουα* το δικαστήριο δέχτηκε πως υπάρχει μια περιορισμένη εξαίρεση

---

³⁹⁶ Cassesse, A. (1999), *Ex Inuria Ius Oritur: Are we Moving towards International Legitimation of Forcible Humanitarian Countermeasures in the World Community*, *European Journal of International Law*, vol.10, 21.

³⁹⁷ Σύμφωνα με το Ινστιτούτο Διεθνούς Δικαίου: «Τα κράτη, δρώντας μονομερώς ή πολυμερώς, έχουν το δικαίωμα να λαμβάνουν διπλωματικά, οικονομικά και άλλα μέτρα απέναντι σε άλλο κράτος το οποίο έχει παραβιάσει την υποχρέωση του [να διασφαλίζει την επιτήρηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων], με την προϋπόθεση ότι τα μέτρα αυτά είναι επιτρεπτά με βάση το διεθνές δίκαιο και δεν περιλαμβάνουν την χρήση βίας κατά παράβαση του Χάρτη. UN Doc. E/CN.4/1990/NGO/55.

στην αρχή της μη-επέμβασης. όταν υπάρχει ανάγκη αποστολής ανθρωπιστικής βοήθειας σε συγκεκριμένες ομάδες σε ένα κράτος-στόχο.³⁹⁸

Από τα λεγόμενα του δικαστηρίου εξάγουμε τα εξής συμπεράσματα. Πρώτον, η οποιαδήποτε επέμβαση στην πληροφορία η οποία παρέχει ανθρωπιστική βοήθεια, είτε οικονομική είτε νομική ή επαγγελματική-συμπεριλαμβανομένης της παραγωγής εφημερίδων σε άλλες χώρες και της διανομής τους στην χώρα-στόχο από εγχώριους φορείς, της μαζικής αποστολής φαξ, της επαγγελματικής εκπαίδευσης δημοσιογράφων, ακόμη και τις ρίψεις από αέρος εναλλακτικών εφημερίδων ή ενημερωτικών προμηθειών από αεροπλάνα που εισέρχονται στον εναέριο χώρο του κράτους-στόχου- δεν παραβιάζει την αρχή της μη επέμβασης αρκεί να δίδεται σε μέσα ενημέρωσης που συμμορφώνονται με τις βασικές τους υποχρεώσεις ως προς τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Δεν θα πρέπει δηλαδή το κράτος να προβαίνει σε διακρίσεις των Μέσων με βάση την ιδεολογική τους ή πολιτική τους απόχρωση έτσι ώστε να μην επηρεάσει την ισορροπία δυνάμεων ανάμεσα στις αντιτιθέμενες δυνάμεις του κράτους-στόχου. Στην πράξη βέβαια κάτι τέτοιο καθίσταται αρκετά δύσκολο την στιγμή που το παρεμβαίνων κράτος αρκετές φορές παρέχει απευθείας οικονομική και υλικοτεχνική βοήθεια σε συγκεκριμένες ομάδες προκειμένου να αποσταθεροποιήσει μια κυβέρνηση ή να εξυπηρετήσει δικές του πολιτικές

---

³⁹⁸ "There can be no doubt that the provision of strictly humanitarian aid to persons or forces in another country, whatever their political affiliation or objectives cannot be regarded as unlawful intervention, or as in any way contrary to international law [. . .]. An essential feature of truly humanitarian aid is that it is given 'without discrimination' of any kind. In the view of the Court, if the provision of 'humanitarian assistance' is to escape the condemnation as an intervention in the internal affairs of Nicaragua, not only must it be limited to the purposes hallowed in the practice of the Red Cross, namely to 'prevent and alleviate human suffering', and 'to protect life and health and to ensure respect for the human being'; it must also, and above all be given without discrimination to all in need in Nicaragua, not merely to the *contras* and their dependents." *Nicaragua vs US*, 242-3.

σκοπιμότητες καταστρατηγώντας την αρχή της μη-διάκρισης (non-discrimination requirement). Ιδεατά λοιπόν, η επέμβαση στην πληροφορία θα πρέπει να ικανοποιεί και τα δυο κριτήρια της αρχής της μη επέμβασης και να προσφέρει την βοήθεια που προαναφέραμε σε όσα Μέσα πληρούν τις προδιαγραφές με κριτήρια αντικειμενικά και διαφανή.

Δεύτερον, δεν είναι απλά αρκετό για μια χώρα να επέμβει στον χώρο παροχής πληροφορίας ενός άλλου κράτους με την αίσθηση ότι τα μήντια του κράτους-στόχου επιδίδονται σε προπαγάνδα μίσους. Πρέπει προκειμένου να μπορεί να χρησιμοποιήσει τις συγκεκριμένες τεχνικές επέμβασης στην πληροφορία που μπορούν να χαρακτηριστούν ως «παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας», να υπάρχει επείγων και άμεσος στόχος αποτροπής του ανθρώπινου πόνου.³⁹⁹ Ο κίνδυνος ξεσπάσματος της βίας λοιπόν πρέπει να είναι επικείμενος για να υπάρχει και νομιμοποιητική βάση της μονομερούς χρήσης πληροφοριακών τεχνικών.

Παραδείγματα παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας κατ'εξάιρεσην της αρχής της μη-επέμβασης έχουμε αρκετά. Το 1991 η Γαλλία, το Ηνωμένο Βασίλειο και οι Η.Π.Α. δήλωσαν την πρόθεση τους να προχωρήσουν σε ρίψεις αγαθών στην Κουρδική μειονότητα στο Βόρειο Ιράκ χωρίς εξουσιοδότηση από το Συμβούλιο Ασφαλείας ενώ στην Σομαλία οι Η.Π.Α. διεξήγαγαν ρίψεις από αέρος ανθρωπιστικών προμηθειών πριν την έγκριση της απόφασης 794 του ΣΑ. Η πράξη τους ωστόσο δεν χαρακτηρίστηκε παράνομη.⁴⁰⁰ Επιπλέον, το 1987, πέντε Ινδικά αεροσκάφη συνόδευσαν από αέρος έναν μεγάλο αριθμό φορτηγών αεροσκαφών (cargo planes) που μετέφεραν τρόφιμα και ιατροφαρμακευτικές προμήθειες στον άμαχο πληθυσμό της Σρι Λάνκα που

---

³⁹⁹ Blinderman, E., *International Law and Information Intervention*, in Monroe and Thompson, *Forging Peace*, 118.

⁴⁰⁰ Murphy, S.D. (1996), *Humanitarian Intervention: The United Nations in an Evolving World Order*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 365.

είχε παγιδευτεί στην περιοχή έπειτα από σύγκρουση Σριλανκέζικων στρατευμάτων με τους επαναστάτες Tamil.⁴⁰¹

iv. Προτροπή διάπραξης του εγκλήματος της Γενοκτονίας

Συναφής με την νομική ανάλυση που επιχειρούμε σε αυτό το κεφάλαιο είναι και η Σύμβαση για την Γενοκτονία η οποία ποινικοποιεί το έγκλημα της γενοκτονίας και αναφέρει στο άρθρο 1 πως «τα Συμβαλλόμενα Μέρη επιβεβαιώνουν πως η γενοκτονία [. . .] είναι ένα έγκλημα που αναλαμβάνουν να προλαμβάνουν και να τιμωρούν». Για να δούμε κατά πόσο το άρθρο αυτό μπορεί να αποτελέσει βάση προληπτικής επέμβασης από τα κράτη πρέπει να καθορίσουμε το εάν η προτροπή σε γενοκτονία όπως εκφράζεται στο άρθρο III της Σύμβασης συνιστά έγκλημα σύμφωνα με την γλώσσα του άρθρου I, δεύτερον ποιες πράξεις εμπίπτουν στον όρο «άμεση και δημόσια υποκίνηση σε γενοκτονία» και τρίτον πως οι υποχρεώσεις ενός παρεμβαίνοντος κράτους σταθμίζονται με το άρθρο I και την αρχή της μη-επέμβασης.

Το άρθρο III δηλώνει πως «η γενοκτονία, η συνομωσία για διάπραξη της γενοκτονίας, η άμεση και δημόσια προτροπή σε γενοκτονία, η απόπειρα διάπραξης γενοκτονίας και η συμμετοχή σε γενοκτονία είναι αξιόποινα εγκλήματα». Το άρθρο φαίνεται να περιλαμβάνει την απαγόρευση εκπομπής και μετάδοσης υλικού που εξωθεί τα άτομα σε διάπραξη γενοκτονίας και υπό το άρθρο I μπορούμε να πούμε πως τα συμβαλλόμενα μέρη πρέπει να λαμβάνουν μέτρα για την πρόληψη της διάδοσης τέτοιου είδους εμπρηστικών φωνών. Αυτή η διεθνής επιταγή ενισχύεται από τις προβλέψεις των Καταστατικών του Διεθνούς Δικαστηρίου για την Πρώην Γιουγκοσλαβία, του ad hoc Ποινικού Δικαστηρίου για την Ρουάντα και του Διεθνούς Ποινικού

---

⁴⁰¹ Costa, P. and Evans, P. (1988), *The Indian Supply Drop into Sri Lanka: Non-Military Humanitarian Aid and the Troubling Idea of Intervention*, *Connecticut Journal of International Law*, vol. 3, 417.

Δικαστηρίου. Κάθε ένα από τα δικαιοδοτικά αυτά όργανα έχει την αρμοδιότητα να διώκει και να τιμωρεί ιδιώτες που υποκινούν άμεσα και δημόσια το έγκλημα της γενοκτονίας.⁴⁰² Η βασική διάκριση, όσον αφορά την επέμβαση στην πληροφορία είναι ότι στις προβλέψεις αυτές η *προτροπή* από μόνη της θεωρείται στοιχείο *actus reus* της γενοκτονίας.⁴⁰³

Από νομικής απόψεως, η διάδοση προπαγάνδας μίσους που ωθεί σε γενοκτονία αντιμετωπίζεται ακριβώς το ίδιο με την δολοφονία μελών μιας προστατευόμενης ομάδας. Γι' αυτό τον λόγο δεν εμπίπτει στους διεθνείς νομικούς κανόνες που προστατεύουν άλλα είδη λόγου ή ελευθερίας της έκφρασης. Αυτά άλλωστε τα στοιχεία αναλύθηκαν εκτεταμένα και στο προηγούμενο κεφάλαιο.

Ένα κεντρικό δίλημμα που αντιμετωπίζει λοιπόν ένα κράτος που αποφασίζει να επέμβει με πληροφοριακές τακτικές εναντίον ενός κράτους-στόχου ακριβώς επειδή δεν υπάρχουν σαφείς κατευθυντήριες γραμμές για να καθορίσουμε εάν μια συγκεκριμένη μετάδοση, άρθρο εφημερίδας ή οποιαδήποτε άλλη ενημερωτική δράση των Μέσων αποτελεί προτροπή για διάπραξη του εγκλήματος της γενοκτονίας. Ακολούθως, πριν ένα κράτος επιχειρήσει να δικαιολογήσει μια επέμβαση με βάση και τις προβλέψεις της Σύμβασης για την Γενοκτονία θα πρέπει να διεξάγει έναν βαθύ έλεγχο του

---

⁴⁰² Βλ. Yugoslav Tribunal Statute, Art. (4)(3), Rwandan Tribunal Statute, Art. 2(3)(c), Rome Statute of the International Criminal Court, Art. 25(3)(e).

⁴⁰³ Δύο είναι τα στοιχεία ενός εγκλήματος που η κατηγορούσα αρχή πρέπει να αποδείξει προκειμένου ο κατηγορούμενος να βρεθεί ένοχος. Το πρώτο στοιχείο αναφέρεται στο κατά πόσο ο κατηγορούμενος πραγμάτωσε την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος (*actus reus*) και δεύτερον την πρόθεση του κατηγορουμένου να προβεί στην πράξη αυτή ή να προκαλέσει αυτό το αποτέλεσμα (*mens rea*) δηλαδή να υπάρχει αντικείμενο πρόθεσης καταστροφής και προέρχεται από την λατινική φράση *actus non facit reum nisi mens rea* που σημαίνει *Η πράξη από μόνη της δεν ενοχοποιεί κάποιον, πρέπει και το μυαλό του να είναι ένοχο*. Smith, Sir J. and Hogan, B. (9th edn 1999), *Criminal Law*, London: Butterworth, 27.

πολιτιστικού και γλωσσικού πλαισίου για να καθορίσει για τον αν πρόκειται για προτροπή.

Βέβαια, αν υπάρχουν ήδη γενοκτονικές πράξεις να συνοδεύουν την προπαγάνδα μίσους τα πράγματα γίνονται πιο απτά και η νομική βάση πολύ πιο ισχυρή. Δυστυχώς όμως εάν περιμένουμε να λάβει χώρα η πράξη ως τέτοια τότε μειώνεται η αποτελεσματικότητά και το νόημα της προληπτικής επέμβασης με πληροφοριακές τεχνικές προκειμένου να εμποδίσουν τα εμπρηστικά μηνύματα. Άρα υπάρχει ένα νομικό δίλημμα. Πώς θα μπορούσε ένα κράτος να επέμβει προληπτικά χωρίς να παραβιάσει τις διεθνείς αρχές της ελευθερίας της έκφρασης; Επιλέγοντας να προβεί σε ειρηνικές μεταδόσεις ή άλλες πληροφοριακές τεχνικές προκειμένου να εξισορροπήσει τις βίαιες φωνές και αφού να διαπιστώσει ξεκάθαρα πως υπάρχει προτροπή να προβεί μεθόδους μπλοκαρίσματος των μηνυμάτων.⁴⁰⁴ Χρησιμοποιώντας αυτήν την διατεταγμένη ιεραρχία για την επέμβαση, ένα κράτος μπορεί να λάβει θετικά μέτρα για την πρόληψη μιας ανθρωπιστικής κρίσης και ταυτόχρονα να βρίσκεται εντός των ορίων του διεθνούς δικαίου, υποθέτοντας ότι το άρθρο I της Σύμβασης εξουσιοδοτεί ένα κράτος να παρέμβει.

Άρθρο I της Σύμβασης για την Γενοκτονία

Το άρθρο I της Σύμβασης για την Γενοκτονία καθιερώνει νομική υποχρέωση για τα συμβαλλόμενα κράτη να προλαμβάνουν την διάπραξη του εγκλήματος της γενοκτονίας άρα στις πράξεις αυτές λογικά συμπεριλαμβάνονται και τα εμπρηστικά μηνύματα των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας. Ποιο όμως είναι το πεδίο της προληπτικής δράσης του παρεμβαίνοντος κράτους;

---

⁴⁰⁴ ARTICLE 19 (1996), *Broadcasting Genocide: Censorship propaganda and State sponsored Violence influenza, 1990-94*, London: ARTICLE 19 Publishing, 157.

Το άρθρο VIII βοηθά να απαντήσουμε στο ερώτημα αυτό, καθώς προβλέπει πως τα συμβαλλόμενα μέρη «μπορούν να καλούν τα αρμόδια όργανα των Ηνωμένων Εθνών να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα υπό τον ΧάρτηΗΕ προκειμένου να καταστείλουν τις πράξεις που απαριθμεί το άρθρο III της Σύμβασης». Ωστόσο, η ανάγνωση του άρθρου δεν πρέπει να είναι συσταλτική. Πρόκειται για ένα επικουρικό άρθρο το οποίο συμπληρώνει τις προληπτικές πληροφοριακές μεθόδους, δεν τις υποκαθιστά.⁴⁰⁵

Εφ' όσον λοιπόν η διεθνής νομική απαγόρευση της διάπραξης του εγκλήματος της γενοκτονίας αποτελεί κανόνα *jus cogens*, κάθε συμβαλλόμενο μέρος που παρεμβαίνει σ' ένα κράτος-στόχο μπορεί να δικαιολογήσει την επέμβαση στην πληροφορία με βάση το άρθρο I της Σύμβασης αρκεί να ακολουθεί τους περιορισμούς της αρχής της μη επέμβασης.

Έχοντας αναλύσει την «νομική αρχιτεκτονική» που μπορεί να θεμελιώσει την έννοια της επέμβασης στην πληροφορία, είναι επίβοηθητικό να προβούμε σε μια σύγκριση του «μοντέλου ελευθερίας της έκφρασης» και της εθιμικής αρχής της μη-επέμβασης με το «μοντέλο της επέμβασης στα ΜΜΕ/στην πληροφορία» που προϋποθέτει κάποιους περιορισμούς στην ελευθερία της έκφρασης και τις εξαιρέσεις στην αρχή της μη-επέμβασης.

Πίνακας I.

---

⁴⁰⁵ Το άρθρο άλλωστε χρησιμοποιεί τον όρο 'may' και όχι 'must' ή 'shall' που υποδηλώνει πως τα κράτη έχουν την δυνατότητα να καλούν τα Ηνωμένα Έθνη να αναλάβουν δράση αλλά υπάρχουν και άλλες μέθοδοι που μπορούν να χρησιμοποιηθούν.

Μοντέλο Ελευθερίας Λόγου/Ελευθερίας ΜΜΕ	Μοντέλο Επέμβασης στην πληροφορία/ΜΜΕ
1. Προστασία ελευθερίας της έκφρασης ως πρωταρχικό κριτήριο	Περιορισμός της ελευθερίας της έκφρασης σε περιπτώσεις κρίσης
2. Τα ΜΜΕ γίνονται αντιληπτά ως «χωνευτήρι ιδεών», ελεύθερη ροή του λόγου και πολυφωνία	Τα ΜΜΕ γίνονται αντιληπτά ως πολιτικά εργαλεία υποκείμενα σε εθνικιστική χειραγώγηση
3. Ρεύμα κλασικού φιλελευθερισμού	Τονίζει την αξία του παρεμβατισμού και του ανθρωπισμού
4. Νομική βάση σε εθνικό και διεθνές συνταγματικό επίπεδο	Δίνει έμφαση στην συμμόρφωση με διεθνείς ανθρωπιστικές αρχές σε διακυβερνητικό επίπεδο
5. Βασίζεται σε κανονιστικές προβλέψεις	Βασίζεται σε προληπτικές και επανορθωτικές δράσεις
6. Προωθεί την χρήση των εγχώριων Μέσων και την διάδοση της πληροφορίας	Προωθεί το δυτικό μοντέλο δημοκρατικής πληροφοριακής ροής
7. Η βάση είναι η εξουσία και η πίστη στα εγχώρια ΜΜΕ και την εθνική κυβέρνηση	Η βάση είναι η αξιοπιστία των διεθνών κανόνων και θεσμών (Η.Ε, ΜΚΟ)
8. Ακούγονται όλα τα είδη και οι μορφές λόγου	Ενδυνάμωση μετριοπαθών φωνών σταθερότητας και ειρήνης
9. Υποστηρίζεται από τις	Αμφιλεγόμενη νομική βάση με

διεθνείς συμβάσεις και το διεθνές εθιμικό δικαιο	δυνατότητα εξουσιοδότησης από τα Ην. Έθνη
10. Δεν προβλέπει λύσεις σε περιπτώσεις παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων από διεφθαρμένα ΜΜΕ	Τείνει να ασκεί μεγάλη επιρροή στο βαθμό που μπορεί να οδηγήσει σε λογοκρισία των Μέσων και ηγεμονικό έλεγχο

4. Ρυθμίζοντας την σφαίρα των ΜΜΕ μετά το πέρας μιας κρίσης: το παράδειγμα του Κοσσοβού

Στα τέλη της δεκαετίας του '90, αναδόθηκε μια νομική αρχιτεκτονική για την ρύθμιση του περιεχομένου των ΜΜΕ, είτε από αποστολές των Ην. Εθνών είτε από επιτροπές υπό την αιγίδα διακυβερνητικών οργανισμών όπως ο ΟΑΣΕ, σε περιοχές που εξέρχονταν από μια κρίση στο μεταβατικό διάστημα οικοδόμησης δημοκρατικών θεσμών. Ο στόχος ήταν να διαμορφωθεί ένα αυτόνομο σύνολο κανόνων και διαδικασιών για τα μήντια ενόψει της απουσίας μιας κεντρικής αρχής προκειμένου να μπορεί να υπάρξει ανάχωμα σε ενδεχόμενες καταχρήσεις των ΜΜΕ και ταυτόχρονα να υπάρξουν εγγυήσεις για την άσκηση των δικαιωμάτων έκφρασης όπως κατοχυρώνονται στα διεθνή κείμενα.⁴⁰⁶

Αν και η Καμπότζη είναι από τα πρώτα παραδείγματα στα οποία τα Ην. Έθνη επιχείρησαν να αναδομήσουν τον χώρο των ΜΜΕ μέσω της UNTAC (United Nations Transitional Authority for Cambodia) μετά την υπογραφή της συνθήκης του Παρισιού το 1991, που έθεσε τέλος στον εμφύλιο πόλεμο και το κομμουνιστικό καθεστώς, η περίπτωση της Βοσνίας με την σύσταση της

⁴⁰⁶ Krug, P., and Price, M., *A Module for Media Intervention: Content Regulation in Post-Conflict Zones*, στο *Forging Peace*, 148.

Ανεξάρτητης Επιτροπής για τα ΜΜΕ (Independent Media Commission) το 1998 αποτυπώνει σαφέστερα την δομή του μοντέλου επέμβασης στην πληροφορία και των δυσκολιών που ανέκυψαν στην πράξη. Η πιο φιλόδοξη όμως επιχείρηση στον τομέα της πληροφορίας μέχρι σήμερα ήταν αυτή του Κοσόβου, που θα εξετάσουμε εδώ, με την σύσταση του θεσμού του Προσωρινού Επιτρόπου για τα ΜΜΕ (Temporary Media Commissioner).

Τα γεγονότα είναι λίγο πολύ γνωστά. Τον Απρίλιο του 1999, μετά την αποτυχία των ειρηνευτικών διαπραγματεύσεων στο Rambouillet, ακολούθησε η βομβαρδιστική εκστρατεία του ΝΑΤΟ προκειμένου να θέσει τέλος στις εχθροπραξίες μεταξύ Σέρβων και Αλβανών. Σύμφωνα με τον Τόνυ Μπλερ, «δεν ήταν ένας πόλεμος βασισμένος σε εδαφικές φιλοδοξίες αλλά σε αξίες» (1999). Με άλλα λόγια, πρόκειται για τον πρώτο «ανθρωπιστικό πόλεμο» του ΝΑΤΟ.⁴⁰⁷ Έπειτα από τρεις μήνες βομβαρδισμών η διαμάχη έληξε με 10,000 νεκρούς στρατιώτες και αμάχους. Η κριτική που δέχτηκε το ΝΑΤΟ ήταν μεγάλη τόσο για τις απώλειες του άμαχου πληθυσμού όσο και για την εκπρόθεσμη ανάληψη δράσης καθώς και την αμφίβολη νομιμότητα της επέμβασης.⁴⁰⁸

Η επέμβαση στην πληροφορία κατά την διάρκεια των βομβαρδισμών

Κατά την διάρκεια των βομβαρδισμών από το ΝΑΤΟ, ο Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς εκμεταλλεύτηκε τα Μέσα προκειμένου να στοχοποιήσει τον λαό του και να αποδυναμώσει το ΝΑΤΟ. Ο Jamie Shea, εκπρόσωπος του ΝΑΤΟ έχει δηλώσει πως «εμείς τον πολεμούσαμε με όπλα και εκείνος ανταπέδιδε τα πυρά με εικόνες» καθώς ο Μιλόσεβιτς είχε εξουσιοδοτήσει χάκερς να

---

⁴⁰⁷ Roberts, A., (1993), *Humanitarian war, International Affairs* 9 (3), 429-449.

⁴⁰⁸ Γιαλλουριδης, Χ., Κεφάλαια (2001), Β., *Κόσσοβο: Η Εικόνα του Πολέμου, Όψεις σύγχρονου μιλιταριστικού ανθρωπισμού*, Σιδέρης, 48-49.

επιτεθούν στο site του NATO με ιούς οργανώνοντας «ένα συστηματικό βομβαρδισμό στο δίκτυο για δέκα συνεχόμενες ημέρες αχρηστεύοντας το». ⁴⁰⁹

Αντίστοιχα, το NATO προχώρησε σε μια σειρά από πρωτοβουλίες σε σχέση με την διαχείριση της πληροφορίας πριν ακόμη προβεί σε χρήση στρατιωτικής βίας. Στις αρχές του 1999, οι Ηνωμένες Πολιτείες δημιούργησαν ένα Αλβανικό τηλεοπτικό πρόγραμμα με την ονομασία "Agreement for Peace", το οποίο έφτασε το 70% σε τηλεθέαση, στο οποίο εμφανίζονταν κεντρικά πρόσωπα της Αμερικάνικης σκηνής προετοιμάζοντας το έδαφος για το Rambouillet. ⁴¹⁰

Η δεύτερη πρωτοβουλία των Ηνωμένων Πολιτειών ήταν τον Απρίλιο του 1999 με την εγκαθίδρυση ενός δικτύου ραδιοφωνικών πομπών- «Το δαχτυλίδι γύρω από την Σερβία» ("The ring around Serbia")-προκειμένου να προβάλλουν σε σερβική γλώσσα προγράμματα διεθνών δικτύων όπως το BBC World, παρέχοντας έτσι εναλλακτική πηγή ενημέρωσης στην προπαγάνδα του Μιλόσεβιτς, ενώ στήθηκαν και αντίστοιχα sites στο διαδίκτυο για να αναπαράγουν τα μηνύματα. Επιπλέον, έγιναν ρίψεις 100 εκατομμ. φυλλαδίων, τα οποία προειδοποιούσαν τους ανθρώπους να εκκενώσουν τις περιοχές και τα κτίρια πριν τους βομβαρδισμούς ενημερώνοντας τους ότι δεν ήταν εκείνοι ο στόχος αλλά το καθεστώς Μιλόσεβιτς. Από την πλευρά της η Σερβία, χρησιμοποίησε την ρίψη φυλλαδίων ως μέθοδο εκφοβισμού διαδίδοντας πως «το NATO χρησιμοποιεί βιολογικά όπλα!». ⁴¹¹

---

⁴⁰⁹ Kyrke-Smith, L., *Information Intervention and the case of Kosovo: Realizing the Responsibility to Protect*, *Knowledge Politics Quarterly*, Vol. 1, issue 1 (Oct 2007), 9.

⁴¹⁰ "Defining Information Intervention, an Interview with Jamie Metz", στο Monroe E. P., and Thompson M., *Forging Peace*, 53.

⁴¹¹ Friedman, H., (1999), *The Psywar Society: Kosovo and Serbia*, <http://ics.leeds.ac.uk/papers/vp01.cfm?outfit=pmt&folder=4&paper=2162>.

Η πιο αμφιλεγόμενη όμως πτυχή της αρχικής επέμβασης στην πληροφορία ήταν ο βομβαρδισμός του RTS (Radio Television Serbia) στις 23 Απριλίου 1999. Δεκαέξι πολίτες σκοτώθηκαν και άλλοι τέσσερις τραυματίστηκαν. Το μέτρο ήταν αναποτελεσματικό: οι μεταδόσεις του σταθμού εκπέμπονταν από αλλού μόλις τέσσερις ώρες μετά την επίθεση.

Όσο για την νομιμότητα της ενέργειας, αμφισβητείται στην βάση των κριτηρίων που ισχύουν για το δόγμα εθόνης προστασίας σχετικά με την νόμιμη πρόθεση και το δίκαιο σκοπό. Η Clare Short, πρώην Γενική Γραμματέας για την Διεθνή Ανάπτυξη στην Βρετανία μιλώντας υπέρ του βομβαρδισμού είχε δηλώσει πως «Η μηχανή της προπαγάνδας παρατείνει τον πόλεμο και γι' αυτό αποτελεί νόμιμο στόχο». Όμως το RTS έγινε στόχος γιατί υπονόμει τις δράσεις του NATO. Όπως είχε πει και ο Μπλερ το 2000 «γνωρίζαμε πως οι εικόνες που μετέδιδε ο σταθμός θα κατέληγαν μπουμεραγκ για εμάς..θα δημιουργείτο μια ενστικτώδης συμπάθεια για τα θύματα της βομβαρδιστικής εκστρατείας».

Επίσης η Διεθνής Αμνηστία, υποστήριξε πως επειδή ο πρωταρχικός στόχος της επίθεσης ήταν άμαχοι, αποτελούσε «έγκλημα πολέμου» ενώ ως ενέργεια παραβίασε και την αρχή της αναλογικότητας με βάση το Πρώτο Πρωτόκολλο της Σύμβασης της Γενεύης του 1949.

Ρυθμίσεις για τα ΜΜΕ μετά το πέρας των βομβαρδισμών

Στις 10 Ιουνίου 1999, με την λήξη της αντίστασης του καθεστώτος Μιλόσεβιτς, το ΣΑ προχώρησε στην υιοθέτηση της απόφασης 1244 υπό το κεφάλαιο VII του ΧαρτΗΕ, συστήνοντας μια διεθνή δύναμη ασφάλειας την KFOR (NATO led Kosovo Force) καθώς και μια προσωρινή πολιτική διοίκηση με το όνομα UNMIK (United Nations Interim Mission in Kosovo). Αυτές οι δυο μονάδες επιφορτίστηκαν εξ' ονόματος της διεθνούς κοινότητας με την διασφάλιση της

εδαφικής ακεραιότητας και την δημοκρατική επανοικοδόμηση της επαρχίας του Κοσόβου.

Στις παραγράφους 6 και 11 της απόφασης του ΣΑ προβλέπεται η σύσταση Ειδικού Εκπροσώπου υπό τον Γενικό Γραμματέα (SGSG) «προκειμένου να ελέγχει την εφαρμογή της διεθνούς πολιτικής παρουσίας» με αρμοδιότητες που εκτείνονται σε τέσσερις πυλώνες.⁴¹² Στις 2 Ιουλίου 1999, ο Κόφι Ανάν διόρισε σε αυτήν τη θέση τον Μπερνάρ Κουσνέρ, πρώην υπουργό Υγείας της Γαλλίας και συνιδρυτή των Γιατρών Χωρίς Σόνορα. Ο Κουσνέρ, ως επικεφαλής της UNMIK έσπευσε να εκδώσει κανονισμό προκειμένου να την επιφορτίσει με όλες τις εκτελεστικές και νομοθετικές αρμοδιότητες που αφορούσαν το Κόσοβο. Έτσι, ο πρώτος κανονισμός (1999/1) που εξέδωσε η πολιτική αποστολή προέβλεπε πως «ο Ειδικός Εκπρόσωπος του Γ.Γ. μπορεί να διορίσει οποιοδήποτε πρόσωπο για να επιτελέσει λειτουργίες της πολιτικής αποστολής, συμπεριλαμβανομένων των δικαστικών, καθώς και να το απομακρύνει». Επιπλέον, «κατά την επιτέλεση των εμπιστευμένων καθηκόντων στην ενδιάμεση πολιτική αποστολή του Κοσόβου υπό την απόφαση 1244 του ΣΑ, η UNMIK, θα εκδίδει, όπως κρίνεται αναγκαίο, νομοθετικές πράξεις, με την μορφή κανονισμών».⁴¹³

Όσο αφορά την ανάπτυξη των ΜΜΕ, αν και αρχικά δεν υπήρχε πρόβλεψη ούτε στην απόφαση 1244 ούτε στην συμφωνία του Rambouillet, παρά μόνο αναγνώριση των διεθνώς αναγνωρισμένων κριτηρίων για την ελευθερία της

---

⁴¹² Ο πρώτος πυλώνας αφορούσε θέματα ανθρωπιστικού περιεχομένου και επικεφαλής ήταν ο Υπάτος Αρμοστής των Η.Ε για τους Πρόσφυγες. Ο δεύτερος πυλώνας αφορούσε την πολιτική διοίκηση του Κοσόβου, υπό την εποπτεία των Ηνωμένων Εθνών. Ο τρίτος πυλώνας αφορούσε τον εκδημοκρατισμό και την οικοδόμηση θεσμών υπό την αιγίδα του ΟΑΣΕ ενώ ο τέταρτος πυλώνας αφορούσε κυρίως την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής και ήταν αρμοδιότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

⁴¹³ Άρα η εξουσία του Ειδικού Εκπροσώπου να εκδίδει κανονισμούς για τα ΜΜΕ απορρέει τόσο από την απόφαση 1244 του ΣΑ όσο και από τον κανονισμό της UNMIK.

έκφρασης, καταρτίστηκε ένα ενσωματωμένο στον πυλώνα του ΟΑΣΕ τμήμα για τα θέματα των ΜΜΕ, προκειμένου να «προετοιμάζει κανονισμούς για τα ΜΜΕ, να στηρίζει τα ανεξάρτητα έντυπα και μέσα μετάδοσης στο Κόσοβο, να ελέγχει τα ΜΜΕ και να αναπτύσσει κριτήρια συμπεριφοράς για τα ΜΜΕ». Επίσης, προβλέφθηκε η σύσταση ενός Τμήματος Επίβλεψης των ΜΜΕ (Media Monitoring Division) και μια Επιτροπή Ρύθμισης των ΜΜΕ (Media Regulatory Commission), κατά το πρότυπο της Ανεξάρτητης Επιτροπής για τα ΜΜΕ που είχε συσταθεί στην Βοσνία. Ακόμη, συστάθηκε ένα επταμελές⁴¹⁴ Συμβούλιο Ασφαλείας για τα ΜΜΕ (Media Policy Board) το οποίο θα συμβούλευε σχετικά με θέματα που αφορούσαν τα μίντια.

Ουσιαστικά, ο Ειδικός Εκπρόσωπος θα «ανέθετε σε μια ρυθμιστική επιτροπή για τα ΜΜΕ την επίβλεψη του φάσματος των συχνοτήτων, την εγκαθίδρυση κανόνων συμπεριφοράς για τα έντυπα και τα μέσα μετάδοσης, την έκδοση αδειών και τον έλεγχο συμμόρφωσης». Επιπλέον, σύμφωνα με τον επικεφαλής των ειρηνευτικών αποστολών των Η.Ε, το τμήμα του ΟΑΣΕ θα αναλάμβανε όλη την προπαρασκευαστική εργασία των θεμάτων σχετικά με τα ΜΜΕ ενώ τα Ηνωμένα Έθνη, εκπροσωπούμενα από τον Κουσνέρ, θα προέβαιναν στις ουσιαστικές αποφάσεις.

Η συμφωνία αναπτύχθηκε μέσα σε νομικό και πληροφοριακό κενό, καθώς τα δικαιώματα ιδιοκτησίας και απασχόλησης για τα ΜΜΕ δεν ήταν ξεκάθαρα. Οι Αλβανοί του Κοσόβου αρνούντο να σεβαστούν γιουγκοσλαβικούς ή σερβικούς νόμους, ενώ οι ντόπιοι Αλβανοί και Σέρβοι δεν είχαν κανένα κοινό σημείο εκτός από αμοιβαία καχυποψία και μίσος. Παρ' όλ' αυτά, μέχρι το φθινόπωρο του 1999, η σφαίρα των μίντια ήταν πολύ συνωστισμένη, με 5 ή 6 καθημερινές εφημερίδες, πολλά περιοδικά και περίπου 42 ραδιοφωνικούς σταθμούς. Μια μικρή μερίδα αυτών των ΜΜΕ, έλαβε την μερίδα του λέοντος από τα διεθνή κονδύλια, ενώ οι δημοσιογράφοι στο Κόσοβο παραδέχονταν

---

⁴¹⁴ 6 Αλβανοί και ένας Σέρβος εκπρόσωπος.

πως η προπαγάνδα μίσους εξακολουθούσε να μαστίζει τα μήντια και πως υπήρχε άπλετη «ανευθυνότητα» στην άσκηση του επαγγέλματος.

UNMIK και δημόσια διπλωματία

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η UNMIK προέβη σε δράσεις δημόσιας διπλωματίας μέσα από το τμήμα Διαχείρισης Δημόσιας Πληροφόρησης της. Δημιούργησε τον ραδιοφωνικό σταθμό Radio Blue για τοπικές αναμεταδόσεις και μια τηλεοπτική μονάδα για την παραγωγή Αλβανικών, Αγγλικών και Σερβικών προγραμμάτων θα οποία μεταδίδοντο σε όλη την τηλεοπτική εμβέλεια του Κοσόβου «καλύπτοντας μια ευρεία γκάμα θεμάτων: τις δράσεις της UNMIK και των τεσσάρων πυλώνων της, τον ρόλο των οργανισμών των Ην. Εθνών, της KFOR και άλλων διεθνών δρώντων». Τα πιο δημοφιλή προγράμματα ήταν το Αλβανόφωνο *Economia e Re*, το οποίο επικεντρωνόταν στην οικονομική αναδιάρθρωση και τα αναπτυξιακά θέματα του Κοσόβου και το σερβόφωνο ειδησεογραφικό πρόγραμμα *Danas i Sutra*. Επίσης, η UNMIK εξέδωσε ένα μηνιαίο περιοδικό με τίτλο *Focus Kosovo*, με άρθρα και συνεντεύξεις για την ζωή στο Κόσοβο.⁴¹⁵ Αντιστοίχως, ο ΟΑΣΕ και Ε.Ε. διατηρούσαν μικρότερα γραφεία Τύπου και Δημόσιας Πληροφόρησης για τις καμπάνιες που σχετιζόνταν με τις δραστηριότητες τους.

Η διοχέτευση της προσοχής και των πόρων της UNMIK στα δικά της Μέσα έχει επικριθεί γιατί πριμοδότησε την προώθηση των μηνύματων της διεθνούς κοινότητας σε σχέση με την ανάπτυξη των δυνατοτήτων των εγχώριων μέσων.⁴¹⁶ Η πρώην Προσωρινή Επιτροπός Anna DiLellio έχει δηλώσει πως «οι άνθρωποι δεν διαβάζουν δημοσιεύσεις της UNMIK-γιατί να θέλουν να διαβάσουν μια κυβερνητική εφημερίδα;» και ο Jeff Biele, πρώην επικεφαλής του Γραφείου Τύπου της UNMIK, παραδέχεται «Θα το λογοκρίνω...δε θα το δημοσιεύσω, αν κάποιος πει ότι η UNMIK είναι άθλια».

---

⁴¹⁵ <http://www.unmikonline.org>

⁴¹⁶ Hoffman, D., (2007), *Beyond Public Diplomacy*, *Foreign Affairs* 81(2), 94

UNMIK και ανάπτυξη των ΜΜΕ

Η άλλη πλευρά της επέμβασης στην πληροφορία είναι οι ενέργειες για την ανάπτυξη των ΜΜΕ. Σε αυτό το κομμάτι ο ρόλος του ΟΑΣΕ σε συνδυασμό με ΜΚΟ και δωρητές ήταν σημαντικός. Μια από τις πρώτες ενέργειες για την ανάπτυξη των εγχώριων μήντια τον Ιούνιο του 1999 ήταν η εγκαθίδρυση ενός κρατικού αναμεταδότη, του Radio-Television Kosovo. Ταυτόχρονα, Αμερικανοί δωρητές έριξαν το βάρος στην ανάπτυξη ανεξάρτητων εμπορικών ΜΜΕ με αποτέλεσμα να υπάρξει μια έκρηξη κέντρων ενημέρωσης, της καλωδιακής τηλεόρασης και του διαδικτύου. Ωστόσο, η ποιότητα και η βιωσιμότητα των ενημερωτικών σταθμών υπήρξε πρόβλημα σύμφωνα με αρκετές ΜΚΟ. Μια έκθεση του ΟΑΣΕ το 2005 κατέληγε πως «η λογική της επιβίωσης του οικονομικά πιο ισχυρού δεν θα επιτρέψει στους πιο ποιοτικούς σταθμούς να λειτουργήσουν για πολύ ή να εξυπηρετήσουν το δημόσιο συμφέρον».⁴¹⁷

Οι εφημερίδες δεν έλαβαν την ίδια στήριξη σε χρηματοδότηση από δωρητές, αλλά υπάρχουν σήμερα 10 Αλβανόφωνες καθημερινές εφημερίδες με κυκλοφορία γύρω στα 20.000 φύλλα όλες μαζί. Όλες, εκτός από την *Express* και ίσως και την *Zeri*, πρόσκεινται σε πολιτικά κόμματα. Όπως εξηγεί και ο Alfred Marleku, από την ΜΚΟ Youth Initiative for Human Right's «εάν είσαι PDK θα διαβάσεις *Epoca e Re*.. Αν είσαι με τον Veton Surroi θα διαβάσεις *Koha Ditore*... Οι άνθρωποι διαβάζουν αυτό που θέλουν να ακούσουν». Η συντριπτική πλειοψηφία σήμερα, το 87%, προτιμά την τηλεόραση. Σε αντίθεση το 4% προτιμά το ράδιο και το 7% τις εφημερίδες.⁴¹⁸

Κριτική έχει ασκηθεί όσον αφορά την ανάπτυξη των Σερβόφωνων μήντια και Μέσων για τις άλλες μειονότητες. Οι Σέρβοι «καταναλώνουν» μηνύματα των

---

⁴¹⁷ Laue, E., (2005), *Local Electronic Media in Kosovo*, Pristina: OSCE Mission in Kosovo.

⁴¹⁸ Kyrke-Smith, L., *Information Intervention and the case of Kosovo*, 15.

MME από το Βελιγράδι ή εγχώρια, και ποτέ από την Πρίστινα.⁴¹⁹ Δεν υπάρχει Σέρβικη εφημερίδα στο Κόσοβο, η Σερβόφωνη τηλεόραση και μήντια, όπως οι ειδήσεις του RTK, είναι μη δημοφιλή. Ο εκδότης της *Express* έχει υποστηρίξει πως «Η *Express* είναι η μόνη εφημερίδα που καλύπτει θέματα για τους Σέρβους...ο κόσμος μας βλέπει ως προδότες». Ο δημοσιογράφος του Associated Press, Senad Sabovic, επισημαίνει πως τα MME στο Κόσοβο είναι σκοπιμώς ανταγωνιστικά «Κάνουν βλακώδη πράγματα, όπως να μεταδίδουν εθνικιστικά προγράμματα μετά τις 12 όταν οι διεθνείς αποστολές πηγαίνουν για ύπνο, τεχνάσματα όπως να κόβουν σερβικούς υπότιτλους και άλλα».⁴²⁰ Μέχρι σήμερα διαπιστώνεται πως μόνο μια πρωτοβουλία αξίζει να αναφερθεί, το KOSMA, ένα δίκτυο πέντε Σέρβικων ραδιοφωνικών σταθμών. Το οποίο επιτρέπει την ανταλλαγή πληροφοριών, και βελτιώνει την ποιότητα των Σέρβικων MME εάν όχι δεν διευκολύνει την ανάπτυξη μια κοινή Σερβοαλβανικής σφαίρας των MME.

Ένας άλλος τρόπος ανάπτυξης των MME υπήρξε η εκτεταμένη εκπαίδευση των δημοσιογράφων. Οι περισσότεροι δημοσιογράφοι είναι άπειροι σύμφωνα με έκθεση της USAID: «σε πολλές περιπτώσεις, οι δημοσιογράφοι φαίνεται πως δεν έχουν συλλάβει τα βασικά στοιχεία του επαγγέλματος τους. Δημοσιεύουν ισχυρισμούς χωρίς να δίνουν το δικαίωμα απάντησης. Η “αμεροληψία” είναι η διαδικασία μεταφοράς όλων των απόψεων, έστω και στο ελάχιστο, όποιο και να ναι το θέμα...οι δημοσιογράφοι συνήθως πηγαίνουν να καλύψουν ένα θέμα χωρίς να έχουν ψάξει πρώτα γι’ αυτό».⁴²¹

---

⁴¹⁹USAID (2004), *Kosovo Media Assessment: Final Report*, [http://ics.leeds.ac.uk/papers/pmt/exhibits/1930/Kosovo Media Assessment.pdf](http://ics.leeds.ac.uk/papers/pmt/exhibits/1930/Kosovo%20Media%20Assesment.pdf)

⁴²⁰ Kyrke-Smith, L., *Information Intervention and the case of Kosovo*, 16.

⁴²¹ USAID (2004), *Kosovo Media Assessment*, 42.

Ωστόσο, κάποιος θεωρούν πως η εκπαίδευση των πολεμικών ανταποκριτών δεν έχει και πολύ νόημα εάν αποφασίζουν για το τι θα δημοσιευτεί κάποιος «κακοί» εκδότες.⁴²² Η τεχνική εκπαίδευση φαίνεται πως πριμοδοτείται περισσότερο με αποτέλεσμα κακής ποιότητας δημοσιογραφία: «τους δίνεις κάμερες απλώς για να διαδώσουν την βλακεία τους».⁴²³ Η εκπαίδευση στο εξωτερικό συχνά παραμελεί τα συμφραζόμενα και το ιστορικό μιας κρίσης και δεν έχει μακροπρόθεσμο αντίκτυπο.⁴²⁴

Γίνονται ωστόσο προσπάθειες η εκπαίδευση να πραγματοποιείται εντός της χώρας. Υπάρχουν κάποιες σημαντικές πρωτοβουλίες σε αυτή την κατεύθυνση όπως το Ινστιτούτο Δημοσιογραφία και Επικοινωνίας του Κοσόβου που χρηματοδοτείται από την Νορβηγία (Kosovo Institute for Journalism and Communication- KIJAC) και το Ινστιτούτο MME του Κοσόβου. Η IREX (International Research & Exchanges Board), έχει επίσης διευκολύνει την εγκαθίδρυση ομάδων όπως η Ένωση Επαγγελματιών Δημοσιογράφων και την ένωση ιδιοκτητών AMPEC. Ωστόσο, η πρόοδος είναι ακόμη αργή διαδικασία.

Ο τρίτος και πιο σημαντικός στόχος του ΟΑΣΕ ήταν η εφαρμογή ενός νομικού πλαισίου που θα εγγυάτο την ελευθερία της έκφρασης και την πρόσβαση στην πληροφορία. Όμως, από τα πρώτα προβλήματα που ανέκυψαν στην πράξη ήταν η έλλειψη συνεργασίας των διεθνών οργανισμών καθώς και η επικάλυψη των αρμοδιοτήτων μεταξύ ΟΑΣΕ και UNMIK γεγονός το οποίο δημιουργούσε πολλά αρνητικά δημοσιεύματα στον ξένο Τύπου που μιλούσαν για χειραγώγηση του Συμβουλίου Ασφαλείας για τα

---

⁴²² Kyrke- Smith L., *Information Intervention and the case of Kosovo*, 18.

⁴²³ Jeta Xharra- *Balkans Investigative Reporting Network*

⁴²⁴ Στο άρθρο της Kyrke-Smith αναφέρεται το εξής παράδειγμα : «Παίρνουν 5 Αλβανούς και 5 Σέρβους και τους στέλνουν στο Μπελφαστ και αυτό χαρακτηρίζεται ως “μέτρο εθνικής διαχείρισης και αποτροπής κρίσης”...μετά δεν υπάρχει follow-up, πηγαίνουν εκεί, τρώνε κάποια εξωτικά γεύματα που μοιάζουν με πίνακα του Kandisky, και έπειτα επιστρέφουν πίσω στην χώρα τους, εκεί όπου σχεδόν δεν έχουν ούτε γάλα και ψωμί για να φάνε».

ΜΜΕ από τον ΟΑΣΕ, λόγω έλλειψης εμπειρίας των μελών του σε επικοινωνιακά θέματα πόσο μάλλον και σε μια ιδιαίτερη κατάσταση όπως του Κοσσοβού.

Δημιουργήθηκε έτσι στις αρχές του 2000, η ανάγκη για μια ρυθμιστική αρχή ως κεντρικός θεσμός του συστήματος παρέμβασης, μια πολυδιάστατη δηλαδή οντότητα που θα επέβλεπε τα ΜΜΕ, θα είχε διοικητικά καθήκοντα όπως την χορήγηση αδειών λειτουργίας αλλά και καθήκοντα διωκτικής αρχής με την επιβολή κυρώσεων για παραβίαση των αρχών που διέπουν τα μήντια. Συστάθηκε έτσι ο Προσωρινός Επίτροπος για τα ΜΜΕ (Temporary Media Commissioner-TMC) ή αλλιώς ο «Ρυθμιστής» (Regulator).

Οι αρμοδιότητες του εξουσιοδοτούντο από τον SRSG και τους κανονισμούς της UNMIK⁴²⁵, ενώ ως προς την επιβολή ποινών ελεγχόταν σε δεύτερο βαθμό από μια τριμελή Ακροαματική Επιτροπή για τα ΜΜΕ (Media Hearings Board) η οποία μπορούσε να επικυρώνει, να τροποποιεί ή να ανακαλεί τις κυρωτικές αποφάσεις του Επιτρόπου. Η κανονιστική βάση του μοντέλου που αναλύουμε εδώ, εμπερικλείει και τις συμπληρωματικές πράξεις με την μορφή Κωδίκων Συμπεριφοράς (Codes of Conduct), που συνέτασσε ο Προσωρινός Επίτροπος και επικύρωνε ως νόμο ο Ειδικός Εκπρόσωπος για τα έντυπα μέσα και τα μέσα μετάδοσης.⁴²⁶

---

⁴²⁵ Για παράδειγμα, όσον αφορά στα έντυπα Μέσα, ο Κανονισμός 2000/37, τμήμα 2, εξουσιοδοτεί τον Προσωρινό Επίτροπο, να επιβάλλει μία ή περισσότερες από τις κάτωθι κυρώσεις: προειδοποίηση, απαίτηση να δημοσιευτεί απάντηση, διόρθωση ή απολογία, χρηματικό πρόστιμο, κατάσχεση εξοπλισμού ή έντυπου υλικού, αναστολή ή παύση της λειτουργίας του Μέσου. Krug, P., and Price, M., *A Module for Media Intervention*, στο *Forging Peace*, 151.

⁴²⁶ Αξίζει να αναφέρουμε τους κανονισμούς 2000/36 και 2000/37 που εξέδωσε ο Ειδικός Εκπρόσωπος καθώς αποτέλεσαν κεντρικό σημείο αναφοράς στην διωκτική λειτουργία του. Ιδιαίτερα το τμήμα 4.1 του 2000/37 το οποίο παραθέτουμε αυτούσιο: *Owners, operators, publishers and editors shall refrain from publishing personal details of any person,*

Σε αυτό το σημείο είναι ιδιαίτερος σημαντικό να αναφέρουμε πως η σύνταξη και επιβολή Κωδικών Συμπεριφοράς από την διεθνή κοινότητα δεν ήταν μια «αναίμακτη» διαδικασία στο Κόσοβο καθώς η βάση διαφωνίας ήταν από την μία η περιφρόνηση της ελευθερίας της έκφρασης και από την άλλη η παύση της βίας και του μίσους που προκαλούσε καταπάτηση των ατομικών δικαιωμάτων μέρους του πληθυσμού και συνακολούθως έθετε το θέμα διασφάλισης της σωματικής ακεραιότητας του.

Βλέπουμε δηλαδή ότι ενώ αρχικά η UNMIK, με προτροπή του ΟΑΣΕ, υιοθέτησε μια μετριοπαθή στάση ενθαρρύνοντας την αυτορρύθμιση των μίντια στο Κόσοβο⁴²⁷ στην συνέχεια προχώρησε βαθμιαία σε πιο επιθετικές μορφές επέμβασης διευρύνοντας την έννοια της ευθύνης των ΜΜΕ. Καθοριστικό γι' αυτό ήταν η διάχυτη προπαγάνδα μίσους και πολιτικής αδιαλλαξίας στα μίντια, γεγονός που οδήγησε τον Ειδικό εκπρόσωπο στην υιοθέτηση την 1 Φεβρουαρίου 2000 ενός δρακόντειου και εν μέρει ασαφούς Κανονισμού (2000/4) για την Απαγόρευση Προτροπής Εθνικού, Φυλετικού, Θρησκευτικού ή Εθνικού Μίσους, Διαφωνίας ή Μη Ανεκτικότητας

---

including name, address or place of work, if the publication of such details would pose a serious threat to the life, safety of security of any such person through vigilante violence or otherwise.

Οι Κώδικες Συμπεριφοράς παρουσιάζουν πιο λεπτομερείς προβλέψεις. Βλ. Krug, P., and Price, M., *A Module for Media Intervention*, 152.

⁴²⁷ Πιο συγκεκριμένα, προκρίθηκε η σύσταση μιας ένωσης δημοσιογράφων η οποία θα μπορούσε να ενσωματώσει έναν κώδικα αυτορρύθμισης για την συμπεριφορά του Τύπου. Η προσπάθεια ενισχύθηκε περαιτέρω, με έναν εθελοντικό «Κώδικα Συμπεριφοράς» ο οποίος αναπτύχθηκε με την βοήθεια ειδικών από την Ανεξάρτητη Επιτροπή για τα ΜΜΕ στο Σαράγεβο, το Συμβούλιο της Ευρώπης, το COLPI (Constitutional and Legal Policy Institute of the Open Society Institute) και την Διεθνή Ομοσπονδία Δημοσιογράφων (IFJ). Ωστόσο, η πρόοδος, αναστάλη λόγω αδυναμιών της τοπικής ένωσης δημοσιογράφων. Ο κώδικας δεν υιοθετήθηκε ποτέ επισημώς και οι βασικές προβλέψεις του επηρέασαν ελάχιστα τα Αλβανόφωνα ΜΜΕ. Κατά κύριο λόγο, οι Σέρβοι δημοσιογράφοι αρνούντο να συμμετάσχουν στις προσπάθειες αυτορρύθμισης. Independent International Commission on Kosovo, *The Kosovo Report*, online www.kosovocommission.org/index.html

(Prohibition Against Inciting to National, Racial, Religious or Ethnic Hatred, Discord or Intolerance). Οι ποινές για τους παραβάτες ήταν επιβολή προστίμου, φυλάκιση ή και τα δύο.⁴²⁸ Ο στόχος ήταν η κάμψη της ενδοκοινοτικής βίας. Ωστόσο, η αποτυχία του μέτρου διαφάνηκε δυο μέρες μετά με την κρίση στην εθνικά διχασμένη πόλη της Μιτρόβιτσα.⁴²⁹

Η περίπτωση της Dita

Το σημείο καμπής όμως για την αλλαγή της στάσης της διεθνούς κοινότητας σε σχέση με την ρύθμιση της σφαιράς των ΜΜΕ και εντέλει την υποχρεωτική επιβολή ενός Κώδικα Συμπεριφοράς, ήρθε μετά τις εκλογές του 2000. Η «δημοσιογραφία της επαγρύπνησης» (vigilante journalism) οδήγησε την άνοιξη του 2000, στην δολοφονία του Σέρβου υπαλλήλου της UNMIK, Petar Tropolski, μετά την δημοσίευση άρθρου στην Αλβανόφωνη εφημερίδα *Dita* που τον κατονόμαζε ως εγκληματία πολέμου. Η *Dita* κλήθηκε να καταβάλει πρόστιμο ενώ ο Ειδικός Εκπρόσωπος προέβη και σε προσωρινή παύση της λειτουργίας της, πράξη με την οποία διαφώνησε ο επικεφαλής του ΟΑΣΕ Daan Everts λέγοντας πως προτιμώμενη προσέγγιση θα ήταν να ζητηθεί από την εφημερίδα συγγνώμη ή απόσυρση του δημοσιεύματος.

---

⁴²⁸ Βλ. Mertus, J. and Thompson, M., *The Learning Curve: Media Development in Kosovo*, στο *Forging Peace*, 265.

⁴²⁹ Η ανεύθυνη και αντιεπαγγελματική στάση των εγχώριων Μέσων στο Κόσοβο διαφάνηκε όταν δυο καθημερινές εφημερίδες η *Bota Sot* και η *Rilindija* έσπειραν μίσος εναντίον όλων των Σέρβων του Κοσόβου και παρουσίασαν την UNMIK και την KFOR ως ομάδα η οποία μαζί τους Σέρβους δρούσαν εναντίον των Αλβανών. Ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα των προβλημάτων που ανέκυψαν ήταν σε δελτίο ειδήσεων στον ιδιωτικό ραδιοφωνικό σταθμό Radio Rilindija- ο οποίος σημειωτέον λειτουργούσε με διεθνή χρηματοδότηση- όπου ανεφερόμενος στον Κανονισμό του Κουσνέρ ενάντια στην προπαγάνδα μίσους χρησιμοποίησε την κάτωθι γλώσσα: "After the massacre that occurred in northern Mitrovica, where the criminal bands of the terrorist Belgrade regime killed nine and wounded a dozen others, Serb criminals celebrated in their *chetnik* style". Ό.π., 266.

Η παραπάνω παρατήρηση καταδεικνύει το πόσο αμφιλεγόμενη ήταν η ενέργεια αυτή η οποία προκάλεσε έναν ευρύτερο διάλογο σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο σχετικά με την ρύθμιση των ΜΜΕ και το κατά πόσο οι δράσεις της διεθνούς κοινότητας είναι συνεπείς με τις δημοκρατικές αρχές.⁴³⁰ Η κατάσταση επιδεινώθηκε, όταν η εφημερίδα *Koha Ditore*, προσφέρθηκε να παράσχει αρκετές από τις σελίδες της για δημοσιεύματα της *Dita*. Η DiLellio είχε εξηγήσει πως «αυτός ο χειρισμός της κατάστασης, που δεν είναι ανάρμοστο να χαρακτηρίσουμε ηγεμονικό, κατέλυσε τους ντόπιους δημοσιογράφους και τους εκδότες ενάντια στην διεθνή κοινότητα».⁴³¹ Ενδεικτική ήταν η δήλωση του Hacif Muliqi, προέδρου της Ένωσης Δημοσιογράφων του Κοσόβου ο οποίος χαρακτήρισε το κλείσιμο της εφημερίδας «αυθαιρέτη πράξη η οποία θέτει σε κίνδυνο την ελευθερία του Τύπου» καλώντας τα Ηνωμένα Έθνη να ξανασκεφτούν μια απόφαση «που θα έθετε επικίνδυνο προηγούμενο για τα εγχώρια ΜΜΕ».⁴³²

Από την άλλη πλευρά, το International Crisis Group σχολίασε πως το άρθρο της *Dita* θα μπορούσε νόμιμα να θεωρηθεί πως προτρέπει σε βία υπονοώντας όμως ταυτόχρονα ότι και η διεθνής κοινότητα είχε μερίδιο της ευθύνης για το θάνατο του Topoljski αφού αντέδρασε πολύ αργά.⁴³³

Όπως αναφέρθηκε πιο πάνω η διεθνής κοινότητα μετά το γεγονός αυτό, άλλαξε στάση και πολιτική επιβάλλοντας ένα πιο ουσιαστικό πλαίσιο ρύθμισης των ΜΜΕ με τους κανονισμούς για την αδειοδότηση των μέσων μετάδοσης και την συμπεριφορά των εντόπων στο Κόσοβο καθώς και την εγκαθίδρυση ενός Συμβουλίου Έφεσης για τα ΜΜΕ (Media Appeals Board)

---

⁴³⁰ Ο.π., 270

⁴³¹ Kyrke-Smith, L., *Information Intervention and the case of Kosovo*, 14

⁴³² Semini, L. (6 June 2000), *UN to Stamp out Vigilante Journalism*, Institute for War and Peace Reporting, *Balkan Crisis Report*, no. 146

⁴³³ Mertus, J. and Thompson, M., *The Learning Curve*, 271

ως αντίβαρο στην εξουσία του Προσωρινού Επιτρόπου, ο οποίος ήταν παράλληλα και επικεφαλής του τμήματος του ΟΑΣΕ για τα ΜΜΕ γεγονός που κλυδώνιζε την αξιοπιστία του αξιώματος του.

Οι κανονισμοί αυτοί στόχευαν στην αντιμετώπιση «μιας μερίδας ανεύθυνων δημοσιευμάτων των εφημερίδων του Κοσόβου τα οποία έβηταν σε άμεσο κίνδυνο τις ζωές των ιδιωτών» και αφορούσαν «ιδιοκτήτες, εκδότες, αρχισυντάκτες και/ή τους υπευθύνους για τον τελικό έλεγχο έκδοσης ή διανομής των δημοσιευμάτων». Αν και υπήρξαν αντιδράσεις από διεθνείς και εγχώριους δημοσιογράφους καθώς και από ΜΚΟ και Ενώσεις⁴³⁴, ο ΟΑΣΕ υποστήριξε πως «η ελευθερία του Τύπου δεν είναι απεριόριστη. Σταματά εκεί που αρχίζει η καταπάτηση ενός άλλου θεμελιώδους δικαιώματος, του δικαιώματος στην ζωή».

Πράγματι, μια σειρά από δράσεις έλαβαν χώρα και μέχρι το φθινόπωρο του 2001, ο Προσωρινός Επίτροπος είχε αδειοδοτήσει 97 ραδιοφωνικούς σταθμούς και 24 τηλεοπτικά κανάλια. Στην συνέχεια ο TMC αντικαταστάθηκε από μια Ανεξάρτητη Επιτροπή για τα ΜΜΕ ενώ το 2005 υιοθετήθηκε ένα σύστημα αυτο-ρύθμισης μέσω του Press Council το οποίο έχει πλέον την αρμοδιότητα να θέτει Κώδικες Συμπεριφοράς, να επιβάλλει πρόστιμα και να υποχρεώνει τις εφημερίδες να δημοσιεύουν τις δικαστικές του αποφάσεις. Από το 2000 και εντεύθεν μπορούμε να καταλήξουμε πως στο Κόσοβο έχει εξελιχθεί ένα σταθερό επικοινωνιακό περιβάλλον.

---

⁴³⁴ Η ΜΚΟ Article 19 για παράδειγμα χαρακτήρισε τον κανονισμό για τον Τύπο «εντελώς απαράδεκτο, από την στιγμή που το ίδιο σώμα συνέτασσε και επέβαλλε το περιεχόμενο του». Παράλληλα, η Διεθνής Ομοσπονδία Δημοσιογράφων (IFJ) είχε επανειλημμένως προσπαθήσει να αποτρέψει την UNMIK από το να εκδώσει τους κανονισμούς υποστηρίζοντας πως «ο ΟΑΣΕ υποτίθεται πως παρέχει τα θεμέλια για την ελευθερία του Τύπου και τώρα καλείται να διαδραματίσει το ρόλο της αστυνομίας του Τύπου. Τίποτα από όσα γίνονται δεν βγάζουν νόημα».

Συμπεράσματα

Σε μια μεταβαλλόμενη κοινωνία στηριζόμενη σε αρχές όπως της αλληλεγγύης των κρατών της διεθνούς κοινότητας και στην έμφαση που δίνεται σήμερα στη προστασία ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών αξιών, είναι σαφές ότι τα κράτη δεν έχουν δικαίωμα στην αδιαφορία ενώπιον των προσβολών των αρχών αυτών. Το σημείο έναρξης για την αιτιολόγηση της ιδεολογικής αλλαγής είναι η γενική ιδέα της ίδιας της κρατικής κυριαρχίας. Η ουσία της δεν πρέπει να θεωρείται ως έλεγχος, αλλά ως ευθύνη.

Γι' αυτό και οι όροι της πολιτικής συζήτησης έχουν αλλάξει θέτοντας το άτομο στο επίκεντρο του διεθνούς ενδιαφέροντος μέσα από την ανάπτυξη του δόγματος ευθύνης προστασίας. Στο πλαίσιο αυτό καλούνται να παίξουν έναν πολύ σημαντικό ρόλο τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης με διάφορους τρόπους και σε διάφορα επίπεδα. Είδαμε πως μπορεί να αποτελέσουν σε ένα πρώτο επίπεδο, εργαλείο έγκαιρης προειδοποίησης για ανθρωπιστικές κρίσεις που δεν έχουν τύχει της προσοχής της διεθνούς κοινότητας, αναγκάζοντας την τελευταία να αναλάβει δράση. Ο ρόλος των ΜΜΕ και των δημοσιογράφων είναι θεμελιώδης, γιατί αποτελούν ένα συνδεδετικό κρίκο ανάμεσα στην πολιτική και στρατιωτική εξουσία, που έχουν άλλωστε τον πρώτο λόγο σε μια σύρραξη, και στην κοινωνία των πολιτών, που είναι ο τελικός αποδέκτης των όποιων ρυθμίσεων και ενεργειών.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο μπορούν να λειτουργήσουν ελεγκτικά στο βαθμό που επηρεάζουν την όποια ανάληψη δράσης που εμπεριέχει τη χρήση βίας. Μια ιδεατή θεώρηση της σχέσης ΜΜΕ - Κοινωνίας των Πολιτών - Κράτους σύμφωνα με την οποία αφενός οι δημοσιογράφοι αποτελούν τα μάτια, τα αυτιά και τη φωνή της διεθνούς κοινότητας που παρακολουθούν μια σύρραξη και αφετέρου επηρεάζουν τη διαμόρφωση της πολιτικής ατζέντας των κρατών. Περιγράφουν τα πολεμικά γεγονότα, αναλύουν τις διάφορες πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές παραμέτρους αναζητώντας τα αίτια των συγκρούσεων, καταγράφουν μαρτυρίες και προσωπικά βιώματα των

θυμάτων δίνοντας την ανθρώπινη διάσταση μιας σύρραξης και καταγγέλλουν τις παραβιάσεις των αρχών και κανόνων του δικαίου για την προστασία και το σεβασμό μαχητών και αμάχων.

Για να μπορέσουν να εκπληρώσουν τον ρόλο τους αυτό πρέπει να ασκήσουν ένα διαφορετικό είδος δημοσιογραφίας εκείνο που περιλαμβάνει την οπτική της διάδοσης των παραβιάσεων του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου, εκείνο που αποκαλύπτει τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και που μπορεί να συμβάλλει σε μια αλλαγή συμπεριφοράς από την απάθεια στην ενεργό δράση. Το «φαινόμενο του CNN» άλλαξε τον τρόπο διεξαγωγής των σύγχρονων πολέμων με την ζωντανή και άμεση κάλυψη των γεγονότων συμβάλλοντας σε μια νέα εκδοχή δημοσιογραφίας που ενίσχυσε την σχέση μεταξύ κρατών, πολιτικών και πολιτών σε παγκόσμιο επίπεδο, χωρίς όμως να παραγνωρίζεται και η χειραγώγηση πολλές φορές του δικτύου για την διάδοση στερεοτύπων και στρεβλώσεων. Η «Προσκολλημένη Δημοσιογραφία» ξεκίνησε από τον πόλεμο της Βοσνίας και μια ομάδα δημοσιογράφων που θέλησαν να ταυτιστούν με τα θύματα της κρίσης, πιέζοντας την διεθνή κοινότητα για ανάληψη δράσης. Αν και η μέθοδος δεν συμβαδίζει με τις αρχές του δημοσιογραφικού επαγγέλματος προετοίμασε το έδαφος για την «Δημοσιογραφία για την Ειρήνη» η οποία αναδεικνύει τον εξέχοντα ρόλο των ΜΜΕ ως διαμεσολαβητών για την οικοδόμηση της ειρήνης σε μια υπό κρίση περιοχή.

Η έννοια της αντικειμενικότητας και της ουδετερότητας δεν εγκαταλείπεται αλλά επαναπροσδιορίζεται και αναμορφώνεται ώστε οι δημοσιογράφοι να ασκούν υπεύθυνα το επάγγελμά τους. Υπό αυτό το πρίσμα γίνεται σαφές πόσο πραγματικά αναγκαία είναι η κατά το δυνατό καλύτερη γνώση και διάδοση του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου στα ΜΜΕ. Ο δημοσιογράφος μπορεί να διακρίνει, με τη βοήθεια ειδικών, τις νομικές και όχι μόνο πολιτικές αποχρώσεις και ερμηνείες όρων που χρησιμοποιούνται για να δικαιολογήσουν μια συμπεριφορά, να κατανοήσει και να ερμηνεύσει καλύτερα πολιτικές και στρατιωτικές ενέργειες, να χρησιμοποιήσει με

ακρίβεια δύσκολες έννοιες, όπως “έγκλημα πολέμου”, “γενοκτονία”, “εθνοκάθαρση”, “στρατιωτικός στόχος”, “αιχμάλωτος πολέμου” κ.ά

Η «καλή δημοσιογραφία» όμως συνεπάγεται ευθύνες και σε επίπεδο ποινικής δικαιοσύνης. Η υποχρεωτική κλήτευση του Jonathan Randal από το ΔΠΔΓ καθιέρωσε για πρώτη φορά ένα ειδικό προνόμιο για τους πολεμικούς ανταποκριτές αναγνωρίζοντας τις δυσκολίες άσκησης του επαγγέλματος τους και την σημασία της διαφύλαξης της αμεροληψίας και αντικειμενικότητας τους. Η πληροφορία είναι για τη δημοσιογραφία η κινητήρια πρώτη ύλη. Χωρίς αυτή δε νοείται πληροφόρηση. Για την εξασφάλιση και την επεξεργασία της οι δημοσιογράφοι απαιτούν ελευθερία δράσης συνοδευόμενη από ελευθερία έκφρασης. Μέσα από την Ευρωπαϊκή νομολογία αναδείχθηκε η σημασία προστασίας των πηγών ενός δημοσιογράφου και η διασφάλιση των ελευθεριών της έκφρασης σύμφωνα με το άρθρο 10 της ΕυρΣΔΑ ενώ η υπόθεση Randal έθεσε τον προβληματισμό για το κατά πόσο η παροχή πληροφοριών στα ποινικά δικαστήρια αποτελεί ευθύνη ή ηθική υποχρέωση των πολεμικών ανταποκριτών.

Τα ΜΜΕ όμως μπορούν πολύ εύκολα από εργαλείο ειρήνης να μετατραπούν σε εργαλείο πολέμου. Το ραδιόφωνο και οι εφημερίδες στην Ρουάντα έγιναν μέρος μιας ειδεχθούς γενοκτονίας. Δεν απέτυχαν απλά να προστατέψουν αλλά συντήρησαν ένα κύκλο βίας και ενορχήστρωσαν με ακρίβεια την δολοφονία 800.000 ανθρώπων. Η σύσταση του ΔΠΔΡ αποτέλεσε ένα καινοτόμο βήμα στην εξέλιξη της ατομική ποινικής ευθύνης. Η δίωξη και καταδίκη των τριών υπευθύνων των ΜΜΕ αποτελεί ορόσημο για την εξέλιξη της προπαγάνδας μίσους από την εποχή της δίκης της Νυρεμβέργης. Το Δικαστήριο έκανε σημαντικές διαπιστώσεις για το έγκλημα της προτροπής σε γενοκτονία. Κατ' αρχάς, καθιέρωσε σημαντικό νομικό προηγούμενο λέγοντας πως δεν είναι απαραίτητη η ύπαρξη *αιτιώδους σχέσης (definite causal link)* μεταξύ της προτροπής σε γενοκτονία και της φυσικής πράξης ενώ διευκρίνισε περαιτέρω την ύπαρξη πρόθεσης από μέρους των ΜΜΕ στη βάση τεσσάρων κριτηρίων (σκοπός, κείμενο, περιεχόμενο και σχέση μεταξύ ομιλητή και

υποκειμένου). Ο δεύτερος σημαντικός άξονας της απόφασης ήταν η διεύρυνση του πεδίου της ευθύνης ανωτέρου η οποία ακολούθησε μια εξελικτική πορεία από την υπόθεση Akayesu, στην Musema και στην συνέχεια στην υπόθεση Baryagwiza όπου παρόλο που οι αποδείξεις ήταν πιο αδύναμες σε σχέση με την ύπαρξη σχέσης ανωτέρου - υφισταμένου, άμεσης γνώσης του εγκλήματος και της παράλειψης αποτροπής, καθιερώθηκε η ευθύνη των επικεφαλής του ραδιοφώνου και της εφημερίδας. Το τρίτο πολύ σημαντικό στοιχείο αφορούσε την θεμελίωση της κατηγορίας της συνωμοσίας των δημοσιογράφων στη βάση όχι μιας ρητής συμφωνίας αλλά μάλλον ενός «διοικητικού συντονισμού» που το Δικαστήριο έκρινε αρκετό για να αποφασίσει την ενοχή τους.

Η πυροδότηση της εθνοτικής βίας από τα ΜΜΕ έφερε στο τελευταίο κομμάτι της διπλωματικής την έννοια της «επέμβασης στην πληροφορία», μιας καινούριας και αμφιλεγόμενης εν πολλοίς έννοιας, η οποία προκρίνει τον έλεγχο της ροής πληροφοριών σε περιοχές κρίσεων εφόσον υπάρχει χειραγώγηση της σφαίρας των ΜΜΕ και συνεπακόλουθα παραβιάσεις ανθρωπιστικού δικαίου. Οι δράσεις που προκρίνει ποικίλουν και διαχωρίζονται ανάλογα με την διάρκεια μιας διαμάχης, τους στόχους και το επίπεδο επιθετικότητας. Ευλόγως προκύπτουν θέματα σε σχέση με την νομιμότητα (legality) τέτοιων ειδών επέμβασης στην πληροφορία, τα ερείσματα που υπάρχουν στο διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο, τα ζητήματα χρήσης βίας, τις τεχνικές που χρησιμοποιούνται και τη σχέση τους με την ελευθερία της έκφρασης και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Η διεθνής κοινότητα έχει αναπτύξει ένα νομικό σύστημα ικανό να τιμωρεί εκείνους που χρησιμοποιούν τα ΜΜΕ για να ωθήσουν σε συστηματική παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αλλά όχι για να αποτρέψει τέτοιου είδους χρήση. Οι σκέψεις που μιλούν για εξουσιοδότηση μιας τέτοιας ενέργειας από το Συμβούλιο Ασφαλείας υπό το κεφ. VII είναι βάσιμες. Κάτι τέτοιο είναι prima facie νόμιμο βάσει του ΧαρτΗΕ. Όσον αφορά την μη εξουσιοδοτημένη επέμβαση στην πληροφορία, μέσω της τεχνικής των

παρεμβολών παραβιάζει την αρχή της μη-επέμβασης. Επιτρεπτές τεχνικές επέμβασης στην πληροφορία περιλαμβάνουν τις ειρηνικές μεταδόσεις καθώς και την παροχή πληροφοριών ως ανθρωπιστικής βοήθειας.

Το άλλο θέμα που εξετάστηκε είναι κατά πόσο οι προβλέψεις της Σύμβασης για την Πρόληψη και Καταπολέμηση της Γενοκτονίας και συγκεκριμένα το άρθρο I προσφέρει επαρκή δικαιολογητική βάση για μια προληπτική επέμβαση. Δεν υπάρχει αυτόματη απάντηση. Αυτό που θα μπορούσε να γίνει είναι η προληπτική επέμβαση χωρίς την παραβίαση των διεθνών αρχών της ελευθερίας της έκφρασης. Επιλέγοντας ένα κράτος ή μια ομάδα κρατών να προβεί σε ειρηνικές μεταδόσεις ή άλλες πληροφοριακές τεχνικές προκειμένου να εξισορροπήσει τις βίαιες φωνές και εφόσον διαπιστώσει ξεκάθαρα πως υπάρχει προτροπή να προβεί σε μεθόδους μπλοκαρίσματος των μηνυμάτων. Χρησιμοποιώντας αυτήν την διατεταγμένη ιεραρχία για την επέμβαση, ένα κράτος μπορεί να λάβει θετικά μέτρα για την πρόληψη μιας ανθρωπιστικής κρίσης και ταυτόχρονα να βρίσκεται εντός των ορίων του διεθνούς δικαίου.

Η παρούσα διπλωματική επιχείρησε να αναλύσει τις διαφορετικές διαστάσεις της ευθύνης που φέρουν ή που θα έπρεπε να φέρουν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης στο πλαίσιο άσκησης του επαγγέλματός τους βάσει του δόγματος ευθύνης προστασίας. Πόλεμοι υπήρχαν και θα υπάρχουν. Δεν μπορούν οι δημοσιογράφοι με ένα ρεπορτάζ να σταματήσουν ένα πόλεμο. Μπορούν όμως να μεταδίδουν υπεύθυνα τα γεγονότα, να συμβάλλουν στην διάδοση του ανθρωπιστικού δικαίου, να αφυπνίσουν την διεθνή κοινότητα για τις τραγωδίες ανά τον κόσμο και να καταστούν αντίβαρο στους διάφορους παράγοντες εξουσίας.

Άλλωστε, χρέος του κάθε δημοσιογράφου είναι να πηγαίνει την συνείδηση του κοινού ένα βήμα πιο πέρα...

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσσα

Ανδρουλάκης Ν. (2000), *Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Θεωρία για το Έγκλημα*, Σάκκουλας, Αθήνα.

Βογιατζή Β., (επιμ.) (2002), *Οι Ειδήσεις του Πολέμου και ο Πόλεμος κατά της Είδησης*, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΙΜΔΑ), Λιβάνη, Αθήνα.

Γιαλλουρίδης Χ. (2001), *Κόσσοβο: Η Εικόνα του Πολέμου, Όψεις Σύγχρονου Μιλίταριστικού Ανθρωπισμού*, Βιβλιοθήκη Διεθνών και Ευρωπαϊκών Μελετών, Σιδέρης, Αθήνα.

Ιωάννου Κ. (2001), *Δίκαιο της Διεθνούς Ευθύνης*, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις.

Ιωάννου Κ.- Περράκης Σ. (2001), *Εισαγωγή στη Διεθνή Δικαιοσύνη, Α' Γενική Θεωρία και θεσμικές εφαρμογές*, β' έκδοση, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.

Μανωλεδάκης Ι. (1996), *Ποινικό Δίκαιο, Άρθρα 1 - 49 ΠΚ, Επιτομή Γενικού Μέρους*, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη.

Παπαδόπουλος Σ. (2005), *Οι Δημοσιογράφοι στα Διασταυρούμενα Πυρά των Ενόπλων Συρράξεων. Μια Διεθνολογική Προσέγγιση*, Πάντειο Παν/μιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα ΔΕΣ, Π.Μ.Σ., Διεθνές Δίκαιο και Διπλωματικές Σπουδές (δ.δ.).

Παπαθανασόπουλος Σ., (1997), *Η Δύναμη της Τηλεόρασης. Η Λογική του Μέσου και η Αγορά*, Καστανιώτης, Αθήνα.

Περράκης Στ. (1999), *Περί Ανθρωπιστικής Επεμβάσης: Δίκαιο ή Πολιτική; στο «Η Κρίση στο Κόσσοβο, η Ελλάδα, η Διεθνής Κοινότητα και τα ΜΜΕ*, (επιμ. Ντάλης Ν.), Παπαζήσης, Αθήνα.

Ρούκουνας Εμ. (1983), *Διεθνές Δίκαιο (τρίτος τόμος)*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή.

Ξενόγλωσσα

Ansolabehere S., R. Behr, S. Iyengar (1993), *The Media Game: American Politics in the Television Age*, Ally and Bacon, Boston.

- Bell M. (1998), *The Journalism of Attachment*, Routledge, London.
- Campbell V. (2004), *Information Age Journalism: Journalism in an International Context*, Arnold, London.
- Caplan G., (2005); *The Role of the Media in the Rwandan Genocide*, University for Peace and Institute for Media.
- Cohen B., (2005), *Journalism of Attachment: Dutch Newspapers during the Bosnian War*, Transaction Publishers, Amsterdam.
- Dallaire R., (2007), *The Media Dichotomy* στο Thompson A. *The Media and the Rwandan Genocide*, Pluto Press, London.
- Dunsmore B. (1996), *The Next War: Live?*, Harvard University John F. Kennedy School of Government.
- Dupaquier C. & Kabanda M. (1995), *Rwanda: les Médias du Génocide*, Karthala, France.
- Eagleburger L. et al. (2003), *The CNN Effect* in Hess S., Kalb M., *The Media and the War on Terrorism*, The Brookings Institution, Washington DC.
- Galtung J. & Vincent R. (1995), *Global Glasnost* στο Spencer G. (2005), *The Media and Peace*, Hampton Press, Cresskill.
- Gourevitch P. (1998), *We Wish to Inform You That Tomorrow We Will Be Killed With Our Families: Stories from Rwanda*, Straus and Giroux, New York.
- Hieber L., *Lifeline Media: Reaching Populations in Crisis, a Guide to Developing Media Projects in Conflict Situations*, Media Action International, 2001.
- Howard R. (2003), *Conflict Sensitive Journalism*, International Media Support & Institute for Media Policy & Civil Society, Copenhagen.
- Howard T. (2007), *Journalists and War Crimes: Full Research Report*, ESRC, Swindon.
- Hume M. (1997), *Whose War is it Anyway? The Dangers of the Journalism of Attachment*, LM, London.
- Karnell A. (2003), *Role of Radio in the Genocide of Rwanda*, University of Kentucky, Lexington (δ.δ.).

Kempf W. (2002), *Conflict Coverage and Conflict Escalation* στο Kempf W. & Luostarinen H., *Journalism and the New World Order: Studying War and the Media*, Goteborg, Nordicom.

Kuperman A. (2000), *No More Heroes: War Correspondents Retreat from the Front Line. How the Media Missed Rwandan Genocide*, International Press Institute, New York.

Larry Minear et al, *The News Media, Civil War, and Humanitarian Action*, Lynne Rienner Publishers, 1992.

Leith D., (2004), *Bearing Witness: the Lives of War Correspondents and Photojournalists*, Random House, Sydney.

Lichtenberg J. (2000), *In Defense of Objectivity Revisited* στο Curran J. & Gurevich M., *Mass Media and Society*, Oxford University Press, London.

Livingston S. (1997), *Clarifying the CNN Effect: An Examination of Media Effects According to Type of Military Intervention*, Harvard University John F. Kennedy School of Government.

Maynard K. (1999), *Healing Communities in Conflict: International Assistance in Complex Emergencies*, Columbia University Press, New York.

McGoldrick A. (2000), *Peace Journalism-An introduction*, στο *The Media in Conflicts-Accomlices or Mediators?*, (Bonn: FES, 19-24), εκδόσεις, τόπος.

Melone S., G. Terzis, O. Beleli, (2003), *Using the Media for Conflict Transformation: The Common Ground Experience* in Berghoff Handbook for Conflict Transformation, Berghof Research Center for Constructive Conflict Management, Berlin

Minear L. et al. (1996), *The News Media, Civil War, and Humanitarian Action*, Lynne Rienner Publishers, τόπος.

Moeller S., (1999), *Compassion Fatigue: How the Media Sell Disease, Famine, War and Death*, Routledge, London.

Monroe E. & Thompson M. (2002), *Forging Peace, Intervention, Human Rights and the Management of Media Space*, Edinburgh University Press, τόπος.

Murphy D. (1996), *Humanitarian Intervention: The United Nations in an Evolving World Order*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.

Nelson M. (1997), *War of the Black Heavens: the Battles of Western Broadcasting in the Cold War*, Brassey's, London.

Parekh B. (2007), *Democracy and Intervention*, Hansard Society, London.

Perrakis S., Marouda M.D, (eds) (2009), *Armed Conflicts and International Humanitarian. 150 years after Solferino. Acquis and Prospects*. Ant. Sakkoulas Publishers, Bruylant, Athens-Bruxelles.

Reporters Sans Frontières (1995), *Rwanda: l'Impasse? La Liberté d'Expression après le Génocide*, Reporters Sans Frontières, Paris.

Robinson P. (2002), *The CNN Effect: The Myth of News, Foreign Policy and Intervention*, Routledge, London.

Ross H., F. Rolt, H. Veen, J. Verhoeven (2003), *The Power of Media: A Handbook for Peacebuilders*, European Centre for Conflict Prevention, European Centre for Common Ground and Institute for Media, Policy and Civil Society (IMPACS), Utrecht.

Rotberg R. & Weiss T. (1996), *From Massacres to Genocide: the Media, Public Policy and Humanitarian Crises*, Brookings Institution Press, Washington.

Ruigork N. (2006), *Journalism of Attachment: Dutch Newspapers during the Bosnian War*, Transaction Publishers, τόπος.

Schabas T., *The Encyclopedia of Genocide and Crimes Against Humanity*, Thompson Gale, New York.

Seib P., (2002) *The Global Journalist: News and Conscience in a World of Conflict*, Rowman and Littlefield Publishers, τόπος.

Semini L., (2000), *UN to Stamp out Vigilante Journalism, Institute for War and Peace Reporting, Balkan Crisis Report*, εκδόσεις, τόπος.

Smith J. & Hogan B. (1999), *Criminal Law*, Butterworth, London.

Spellman R. (2005), *Journalist or Witness? Reporters and War Crime Tribunals*, Sage Publications, London.

Taylor P. (2004), *Πόλεμος και Διεθνείς Σχέσεις στην Εποχή της Πληροφορίας*, (επιμ. Δεμερτζής Ν.), Παπαζήση, Αθήνα.

- Thomas C. (1985), *New States, Sovereignty and Intervention*, Aldershot, Gower.
- Thompson A. (2007), *The Media and the Rwandan Genocide*, Plato Press, τόπος.
- Van den Herik L. (2005), *The Contribution of the Rwanda Tribunal to the Development of International Law*, Martinus Nijhoff Publishers, τόπος.
- Van Ginneken J. (1998), *Understanding Global News*, Sage Publications, τόπος.
- Wasburn P. (1992), *Broadcasting Propaganda*, Praeger, London
- Warburton N. (1998), *Ethical Photojournalism in the Age of the Electronic Darkroom* στο *Media Ethics*, Routledge, London.
- Warren P. (1997), *Late-Breaking Foreign Policy: The News Media's Influence on Peace Operations*. US Institute of Peace Press, Washington D.C.
- Wilkins L. & Christians C. (2008), *The Handbook of Mass Media Ethics*, Taylor & Francis, τόπος.
- Williams K. (1992), *Something More Important Than the Truth: Ethical Issues in War Reporting*, στο *Ethical Issues in Journalism and the Media*, Routledge, London.
- Wheeler N. (2000), *Saving Strangers: Humanitarian Interventions in International Society*, Oxford University Press, Oxford.
- Wolfsfeld G. (1997), *The Media and Political Conflict*, Cambridge University Press, τόπος.
- Wolfsfeld G. (2004), *Media and the Path to Peace*, Cambridge University Press, τόπος.
- Χharra J. (ημερομηνία), *Balkans Investigative Reporting Network*, εκδόσεις, τόπος.

Αρθογραφία

- Arquilla J. & Ronfeldt D., *Cyberwar is Coming!*, *Comparative Strategy*, 1993, Vol. (12), 141 - 144.

Aster et al, *The Media and Peacebuilding*, paper presented at the "A Roundtable Consultation", 1999, British Columbia Vancouver.

Becker J., *Contributions by the Media to Crisis Prevention and Conflict Settlement*, *Conflict & Communication Online*, 2004, Vol. (3), 5.

Berman E. (2005), *In Pursuit of Accountability: The Red Cross, War Correspondents and Evidentiary Privileges in International Criminal Tribunals*, *New York University Law Review*, 80 N.Y.U.L. Rev. 241, April 2005, Duke University.

Cassese A., *Ex Inuria Ius Oritur: Are we Moving towards International Legitimation of Forcible Humanitarian Countermeasures in the World Community*, *European Journal of International Law*, 1999, Vol. (10), 21.

Caverzasio S., *Strengthening Protection in War: a Search for Professional Standards* στο Slim H & Bonwick A., *Protection: An ALNAP Guide for Humanitarian Agencies*, 2001, Overseas Development Institute.

Costa P. & Evans P. (1988), *The Indian Supply Drop into Sri Lanka: Non-Military Humanitarian Aid and the Troubling Idea of Intervention*, *Connecticut Journal of International Law*, Vol. (3), 417.

Cramer C., *Once More, With Feeling: In the Era of Global, 24-hour Television News, Reporters have found Their Emotional Side*, *The Guardian*, January 24th 2005, Vol. (), 11.

Damrosch L., *Politics across Borders: Non-intervention and Non-forcible Influence over Domestic Affairs*, *American Journal of International Law*, 1989, Vol. (83), 1 - 6.

Day J., *BBC Journalists "Compromised" by Appearing as Witnesses*, *MediaGuardian*, Tuesday 17 September 2002.

Davies T. (2009), *How the Rome Statue Weakens the International Prohibition on Incitement to Genocide*, 22 HARV. HUM. RTS. J. 252.

Dias M., *UN War Tribunal's Ruling Leaves Reporters Vulnerable to Subpoenas*, *The News Media & The Law*, Summer 2002, Vol. (26), 11.

Fawcett L., *Why Peace Journalism Isn't News*, *Journalism Studies*, 2002, Vol. (3), 213-223.

Galtung J., *Peace Journalism as an Ethical Challenge*, *GMJ*, 2006, Vol. (2), 1-5.

Gordon G., *A War of Media, Words, Newspapers and Radio Stations, The ICTR Media Trial Verdict and a New Chapter in the International Law of Hate Speech*, *Heinonline*, 2005, Vol. (45), 141.

Gowing N., *Behind the CNN Factor: Lights! Cameras! Atrocities! But Policymakers Swear They are Not Swayed by the Images*, *Washington Post*, 31 July 1994.

Grier C., *Journalists: Must They Remain Neutral in Conflict*, *United Nations Chronicle*, April 1999, Vol. XXXVI, Number 2.

Hackett R., *Is Peace Journalism Possible?, Three Frameworks for Assessing Structure and Agency in News Media?*, *Conflict & Communication Online*, 2006, Vol. (5), 1-13.

Hanitzsch T., *Journalists as Peacekeeping Force? Peace Journalism and Mass Communication Theory*, *Journalism Studies*, 2004, Vol. (5), Issue 4, 483 - 495.

Hanitzsch T., *Situating Peace Journalism in Journalism Studies: A Critical Appraisal*, *Conflict and Communication Online*, 2007, Vol. (6), 1-9.

Heeger A., *Securing a Journalist's Testimonial Privilege in the International Criminal Court*, 6 *SAN DIEGO INT'L L.J.* 209, 2005.

Ho Youm K., *International and Comparative Law on the Journalist's Privilege: The Randal Case as a Lesson for the American Press*, 1 *J. INT'L MEDIA & ENT. L.* 1, 2006, τεύχος, 53-54.

Hoffman D., *Beyond Public Diplomacy*, *Foreign Affairs*, 2007, Vol. (81), 94.

Holt V., Berkman C., *The Impossible Mandate? Military Preparedness, The Responsibility to Protect and Modern Peace Operations*, *The Henry L/ Stimson Centre*, September 2006, τεύχος, σελίδες.

International Federation of Journalists, *Should Journalists Testify? The IFJ Position*, 5 June 2002.

Jaeger S., *Compatibility of Peace and News Media*, *Communicator*, 2002, Vol. (37), 27-30.

Jakobsen P., *Focus on the CNN Effect Misses the Point: The Real Media Impact on Conflict Management is Invisible and Indirect*, *Journal of Peace Research*, 2000, Vol.(37), 131-143.

Joyce D., *The Judith Miller Case and the Relationship between Reporter and Source: Competing Visions of the Media's Role and Function*, Fordham Intellectual Property, Media & Entertainment Law Journal, 2007, vol. XVII, 555-589.

Kanuck, S., *Information Warfare: New Challenges for Public International Law*, Harvard International Law Journal, 1996, Vol. (37), 272.

Kempf W., *Peace Journalism: A Tightrope Walk between Advocacy Journalism and Constructive Conflict Coverage*, Conflict & Communication Online, 2007, Vol. (6), σελίδες.

Kirschke L., *Broadcasting Genocide: Censorship, Propaganda and State-Sponsored Violence in Rwanda 1990-1994*, περιοδικό, 1996, τεύχος, σελίδες.

Kirtz B., *Should Journalists be Crusaders?*, The Quill, 1997, Vol. (85), 10 - 11.

Knightley P. *Access to Death*, British Journalism Review, 1996, Vol. (7), 6 -11.

Kraut N., *A Critical Analysis of One Aspect of Randal in Light of International, European, and American Human Rights Conventions and Case Law*, 35 COLUM. HUM. RTS L. REV. 337, 339, 2004.

Kristof N., *Will we say "Never Again" yet again?*, New York Times, 27 March 2004.

Kyrke- Smith L., *Information Intervention and the Case of Kosovo: Realizing the Responsibility to Protect*, Knowledge Politics Quarterly, 2007, Vol. (1), 9.

Langlois J., *Talking Drum Studio, Lifeline Media: Reaching populations in crisis*, ημερομηνία, τόμος, 147-148.

Lee W., *The Priestly Class: Reflections on a Journalist's Privilege*, Cardozo Arts & Ent. L.J., 2006, 635 - 639.

Lewis N., Scott Shane S., *Reporter Who Was Jailed Testifies in Libby Case*, New York Times, Jan. 31, 2007.

Lloyd J., *Babel: John Lloyd finds Martin Bell's "Journalism of Attachment" a Muddled Restatement of the Old Liberal BBC Ethos*, Prospect, Iss. 21, July 1997, 41.

Lloyd J., *Interview with Martin Bell*, Prospect, Iss. 95, February 2004, 18- 21.

Loyn D., *Good Journalism or Peace Journalism?*, Conflict & Communication Online, 2007, Vol. (6), σελίδες.

- Lynch J., *Impunity in Journalism, Media Development*, 2002, Vol (2), 30-32.
- Lynch J., *What's so great about Peace Journalism?*, *GMS*, Spring 2006, Vol. (1), σελίδες.
- Mani S., *Humanitarian Intervention Today*, *RCADI*, 2005, Vol. (313), 2005, 159.
- Maravilla C. (), *Hate Speech as a War Crime: Public and Direct Incitement to Genocide in International Law*, 2008-2009, 17 *TUL. J. INT'L & COMP. L.*
- McGoldrick A., *War Journalism and Objectivity*, *Conflict & Communication Online*, 2006, Vol. (5), σελίδες.
- Metzl J., *Rwandan Genocide and the International Law of Radio Jamming*, *The American Journal of International Law*, 1997, Vol. (91), 628-651.
- Millar P., *The Man who Saw too Much*, *Sunday Times*, Features Section, December 22nd 1996.
- Misser F., *Rwanda: Médias et Génocide: la Radio qui Tue*, *Le Monde Diplomatique*, 13 August 1994.
- Nestler J., *The Underprivileged Profession: The Case for Supreme Court Recognition of the Journalist's Privilege*, 2005, *University of Pennsylvania Law Review*, Vol. 154, 201-256.
- Peg S., *Peace Journalism through the Lens of Conflict Theory: Analysis and Practice*, *Conflict and Communication Online*, 2006, Vol. (5), 223-232.
- Peleg S., *In Defence of Peace Journalism: A Rejoinder*, *Conflict & Communication Online*, 2007, Vol. (6), 121-129.
- Powles S., *To Testify or Not to Testify - Privilege from Testimony at the Ad Hoc Tribunals: The Randal Decision*, 2003.
- Price M., *Information Intervention: Bosnia, the Dayton Accords, and the Seizure of Broadcasting Transmitters*, *Cornell International Law Journal*, 2000, Vol. (33), 67.
- Price M.E., *Governance, Globalism and Satellites*, *Global Media and Communication*, 2008, Vol. (4), 245-259.
- Randolph E., *Journalists find Little Neutrality over Objective Reporting*, *Los Angeles Times*, April 22nd 1997, 5.

Ricchiardi S., *Exposing Genocide, American Journalism of Review*, 1993, τεύχος, 34.

Roberts A., *Humanitarian war, International Affairs*, 1999, Vol. (3), 429-449.

Shinar D., *Media Peace Discourse: Constraints, Concepts and Building Blocks, Conflict & Communication Online*, 2004, Vol. (3), 98-112.

Shinar D., *Epilogue: Peace Journalism- The State of Art, Conflict & Communication Online*, 2007, Vol. (6), 2.

Tumber, H., *Bystander Journalism, or the Journalism of Attachment?*, *Intermedia*, Vol. (25), February 1997, 4 - 7.

Visser P., *Simunye Dialogues: Using Video to Heal and Rebuild, Track Two*, 1998, Vol. (7), 32-34.

Vulliamy E., *Neutrality" and the Absence of Reckoning: A Journalist's Account, Journal of International Affairs*, Spring 1999, Vol. (52) 2603-620.

Vulliamy E., *Journalists' Obligation to the Truth, The Observer*, Sunday 19 May 2002.

Wallenstein J., *Punishing Words: An Analysis of the Necessity of the Element of Causation in Prosecutions for Incitement to Genocide, Stanford Law Review*, 2001, Vol. (54), 354.

William S., *Barayagwiza v. Prosecutor (Decision, and Decision (Prosecutor's Request for Review or Reconsideration), Case No. ICTR-97-19-AR72, The American Journal of International Law*, 2000, Vol. (94), 563-571.

Wolfsfeld G., *Promoting Peace through the News Media: Some Initial Lessons from the Oslo Peace Process, International Journal of Press/Politics*, 1997, Vol. (2), 52-70.

Εκθέσεις-Αποφάσεις

Implementation of General Assembly Resolution 60/251 of 15 March 2006, *Human Rights Council, Report of the Commission of Inquiry on Lebanon pursuant to Human Rights Council resolution S-2/1**, United Nations General Assembly, A/HRC/3/2 23 November 2006

International Commission on Intervention and State Sovereignty, *The Responsibility to Protect-Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*, International Development Research Centre

Fritz Institute, Towards New Understandings: Journalists and Humanitarian Relief Coverage

International Law. Genocide. U.N. Tribunal Finds That Mass Media Hate Speech Constitutes Genocide, Incitement to Genocide, and Crimes against Humanity. Prosecutor v. Nahimana, Barayagwiza, and Ngeze (Media Case), Case no. ICTR-99-52-T (Int'l Crim. Trib. for Rwanda Trial Chamber I Dec. 3, 2003), Harvard Law Review, June, 2004, Vol. (117), 2769-2776.

Prosecutor v. Brdjanin, Decision on Interlocutory Appeal, Case No. IT-99-36-AR3.9, Decision on Interlocutory Appeal (Dec. 11, 2002)

UNESCO, Many Voices, One World: The MacBride Report στο Spencer G., (2005), *The Media and Peace: From Vietnam to the 'War on Terror'*, Palgrave Macmillan, τόπος.

Συγγραφέας (2002), *Re-imagining Rwanda: Conflict, Survival and Disinformation in the Late 20th Century*, Cambridge University Press, Cambridge/UK.

Διαδικτυακοί τόποι

African Union Constitutive Act 2000, τίτλος, προσβάσιμο στην www.au2002.gov.za/does/key_oau/anact.htm.

Benesch S., *Inciting Genocide, Pleading Free Speech (Media in Rwanda)*, προσβάσιμο στην <http://ics.leeds.ac.uk/papers/vp01.cfm?outfit=pmt&folder=193&paper=2022>.

Bowen J., *Reporting From the Front Lines*, προσβάσιμο στην <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/4174803.stm>.

Caplan G., *The Preventable Genocide- International Panel of Eminent Personalities*, προσβάσιμο στην www.africaunion.org/Official_documents/reports/Report_rwanda_genocide.pdf.

Ferrer M., et al., *The UN has been a Success*, προσβάσιμο στην <http://www.time.com/time/international/1995/951023/cover4.html>.

Friedman H., *The Psywar Society: Kosovo and Serbia*, προσβάσιμο στην <http://ics.leeds.ac.uk/papers/vp01.cfm?outfit=pmt&folder=4&paper=2162>.
<http://www.unmikonline.org>

Galtung J., *High Road, Low Road: Charting the course for Peace Journalism*,
προσβάσιμο στην http://ccrweb.ccr.uct.ac.za/archive/two/7_4/p07_highroad_lowroad.html.

Gauslaa J., *European Court Takes Action*, προσβάσιμο στην http://www.bellona.org/english_import_area/international/russia/enviroirighs/pasko/40027.

Gilboa E., *The CNN Effect: The Search for a Communication Theory of International Relations in Political Communication*, προσβάσιμο στην <http://ics.leeds.ac.uk/papers/pmt/exhibits/2280/N42777V583117G17.pdf>.

Gnaedinger A., *Protection of Civilians in Conflict - the ICRC Perspective*,
προσβάσιμο στην <http://www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/html/children-statement-140507>.

Hammond P., *Moral Combat: Advocacy Journalists and the New Humanitarianism*,
προσβάσιμο στην <http://myweb.lsbu.ac.uk>.

Holocaust Encyclopedia, *Incitement to Genocide in International Law*,
προσβάσιμο στην <http://www.ushmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10007839>.

Independent International Commission on Kosovo, *The Kosovo Report*,
προσβάσιμο στην www.kosovocommission.org/index.html.

International Crisis Group, *Responsibility to Protect* website section,
προσβάσιμο στην <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=4521&1=1>.

Loyn D., *Witnessing the Truth*, (2003), προσβάσιμο στην <http://www.opendemocracy.net/articles/ViewPopUparticle.jsp?id=2&articleId=993>.

McGoldrick A., *Peace Journalism: How to Do it?*, (2000), προσβάσιμο στην <http://www.transcend.org/pjmanual.htm>.

Meyerstein A., *The Role of War Correspondents in International Criminal Justice: ICTY Orders Journalist to Testify*, προσβάσιμο στην www.crimesofwar.org.

Stone G., *Testimony on a Proposed Journalist-Source Privilege to the Senate Committee on the Judiciary*, προσβάσιμο στην <http://www.law.uchicago.edu/files/occasional-papers/stone-46.pdf>.

UN Documents, Protection of Civilians in Armed Conflict, προσβάσιμο στην <http://www.securitycouncilreport.org/site/c.gIKWLeMTIsG/b.4012213>.

UN High Commissioner for Refugees, *Agenda for Protection*, προσβάσιμο στην <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4714a1bf2.html>.

United Nations, *We the Peoples: The Role of the United Nations in the Twenty-First Century*, προσβάσιμο στην www.un.org/millennium/sg/report/full.htm.

United Nations, *Report of the Secretary-General to the Security Council on the Protection of Civilians in Armed Conflict*, προσβάσιμο στην <http://domino.un.org/UNISPA1.NSF/eed216406b50bf6485256ce10072f637/e8b5234d0339a2c385256c8700549672!OpenDocument>.

United Nations, *UN High Level Panel on Threats, Challenges and Change, A More Secure World: Our Shared Responsibility*, προσβάσιμο στην www.un.org/secureworld.

United Nations, *In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All*, Report of the Secretary-General of the United Nations, προσβάσιμο στην www.un.org/largerfreedom.

United Nations General Assembly, *World Summit Outcome*, (2005), προσβάσιμο στην www.ony.unu.edu/seminars/2007/R2P/2005%20World%20Summit%20Outcome.pdf.

USAID, *Kosovo Media Assessment: Final Report*, προσβάσιμο στην http://ics.leeds.ac.uk/papers/pmt/exhibits/1930/Kosovo_Media_Assessment.pdf.

<http://definitions.uslegal.com/i/inchoate-crime>

www.ihlresearch.org.

<http://www.rnw.nl/realradio/dossiers/html/hateintro.html>

<http://www.clandestineradio.com/crw/news.php?id=214&stn=153&news=403>

www.ipra2008.org

www.comminit.com

www.crimesofwar.org

ΠΑΝΤΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

002000108867

ABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZ . , ? ! @ _ -

